

હુસૈનનો મહાન

સત્યાગ્રહ.

ભાગ ૧ લો.

મોહન.

સર્વમાન્ય સિધ્ધાંતો-હિન્દુમુસલમાન માટે:

રાહે રસ્તગાર

અથવા

મુકિત માર્ગ.

જેની આંદર

મુકિત માર્ગના સાત રસ્તા બતાવવામાં આવ્યા છે. જે સર્વ-માન્ય છે. તે પુસ્તક માટે સુપ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં મારાં સારાં અભિપ્રાયો આવ્યાં છે. પણ તે દરેકને રહેવા દઈ શ્રૌતમા આગેવાન ગણાતું સુપ્રસિદ્ધ પેપર 'સૌરાષ્ટ્ર' તે પુસ્તક માટે શુ કહે છે? તેજ કકત જાંચો.

રાહે રસ્તગાર: લેખક હસનઅલી મનમહમદ તલાગ વાળા, લી'બડી. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

રસ્તગારી એટલે મુકિત, તેના ગદ્ય એટલે માર્ગનો આ પુસ્તકમાં ઇસ્લામના સિધ્ધાંત અનુસાર રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મ, નીતિ અને સદાચારી જીવનનો સાદો અને સચોટ હિપદેશ કાઢી પણ મુસ્લીમભાઈને તેમજ હિંદને હીક હીક આપ્યો છે. નીતિનું ધોરણ ઘણું ખરું દરેક દેશ, કાલ અને મંદિરાયમાં એક જ હોય છે એટલે લેખકનો આ પ્રયાસ મ વૌપયોગી છે. લેખક મુસ્લીમ હોવા છતાં મુજરાતી જ્ઞાતી ઉપર એનું પ્રભુત્વ સંતોષ ઉપજાવે એવું છે. વ્યાકરણની અને જોડણીની શુધ્ધિ કાઢી સંસ્કારી હિંદુની હોડ કરે છે.

'સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૧૬-૫-૨૬ પુ. ૫ અં. ૧૬ પાને ૬૫૧

મળવાનું ઠેકાણું.

અલ-ઇસ્લામ ઓફીસ રાણપુર.

(બી. એસ રેલ્વે)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૭૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દુશ્મેનને મરણ સુલ્યાશ્રે

વિષય ૫૭૨-૫ દુશ્મેન

કન્યાવિકૃત્યું દુષ્ટ કૃત્ય દુર કરવા માટે

કન્યાવિકૃત્ય કાવ્યમાળા

ભા. ૧ લેખનયા બીજા.

જેની સંકલ્પ

કન્યાવિકૃત્યના કાળમા સપડાએલ એક દુષ્ટી બાળીની કાવ્યમા આત્મ કથા છે. જે વાંચી હૃદયને ચીરી નાખે છે. તાજીએ તેણીના માઆપ પાસે કરેલા વિલાપ, દીકરીઓનાં માઆપને દાખલ શીખ વિગેરે વાંચી દિલ પીગળી જાય છે. તે દુષ્ટી બાળીનો પુત્ર ઉપર કોટો આપવામા આવ્યો છે

તે દુષ્ટ કૃત્ય દુર કરવાનો હેતુ હોવાથી પ્રીમત બંધન ભાગના માત્ર એ આત્મ પોરત જૂદું.

મુકસેલરો તથા પ્રેરીયાઓને સાડે કમીશન આપવામાં આવે છે.

જેની સંકલ્પ નકલે ઉપડી જાય છે. જુજ નકલે બાધા છે.

લખો-અલ-ઈસ્લામ ઓફીસ :

રાણપુર બી. એસ રેલ્વે,

વસા તકલુ 'લેમ'ય યુક્તલો ફી સખી-
 અને જે લોપા ખુદાઈ માર્ગમાં કુર્બાન થાય,
 લિલ્લાહે અમ્માતુમ બલ અહ્ય:ઉંવ
 તેઓને તમે મરેલા ન સમજો અમર જાણો
 વસા દિલ્લા તરઓફત.
 પશુ તે તમે નથી સમજી શકતા. (કુર્બાન)

હઝરત ઇમામ

હુસેનનો મહાન સત્યાગ્રહ.

ભાગ ૧ લો.

એક શૂરા મહાન સત્યાગ્રહીની ઇસ્લામી
 ઐતિહાસિક ધાર્મિક કથા.

લખી છાત્રી પ્રગટ કરનાર;

મોહિબ હસનઅલી જાનમોહમ્મદ તફ્તીઝાણા.

લીખકી (કાફીઆવાડ)

(સર્વલેક આશિન)

આવૃત્તિ પહેલી પ્રત ૨૦૦૦

દ.સ. ૧૯૨૬.

કિમ્મત રૂપીઆ અઢી પોસ્ટ જુદું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ. દાવાદ
ગુજરાતી કૌપીસાઈટ-સંગ્રહ
૫ નં. ૭ ૭૯

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના વર્ષમાં એક્ટ મુજબ પ્રસિદ્ધ
દર્તાએ રજીસ્ટર કરાવી સર્વ હકક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

આ પુસ્તક ક્ષીંબડી મધ્યે ધી મોલિય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
મોલિય હમનઅલી જનમોલમ્મદે તથા અમદાવાદમાં ધી કાટે
માનર થીએટર નામે શ્રી કેમરીયાળ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં ગાલ
વાડીનાલ કેગવસાલે છાપ્યું.

દુનિયાના મહાન સત્યાગ્રહી ઈમામ હુસેન અબ્બાસ

પવિત્ર ચરણે.

આપે મુ. સ્વર્ગ.

પાપી સ-

સ્તનત સાથે

સુલેહથી વર્તી

સમજાવી, છતાં ન

સમજી; પત્રો બખી

સુમાર્ગે ચલાવવા કોશીશ

કરી, છતાં સુમાર્ગે ન ચડી પાપી

સદતનતના મલિકને રૂબરૂ સમજા-

વવા પ્રયત્નો કર્યા, છતાં સફળ ન થયાં,

તેથી છેવટે તે સદતનતની સાથે અસહકાર

કરી; તેના હુકમોનો અનાદર કરી પાપી સ-

સ્તનતને સુધારવાના છેલ્લાં શસ્ત્ર-સત્યાગ્રહને હા-

થ કરી; અડગ દિગ્મતથી અસહ્ય સંકટો સહી; અ-

સંખ્ય બોમો આપી; દુનિયાને આપે સત્યાગ્રહ, સ્વધર્મ

અને સ્વતંત્રતાની દિગ્મત આંકી બતાવી; અને તેનાં

રક્ષણ માટે ક્યારે ક્યારે અને કયા કયા માર્ગ લેવા તે પણ

આપે અમલ કરી બતાવ્યા. તે બદલ આપી દુનિયા આપના

આલારનીચે દગાયલી છે. આપના તે મહાન સત્યાગ્રહનાં અલ્પ

રસમય તરીકે આ સ્વ પુસ્તક આપનાં જ પવિત્ર ચરણે ધરું છું.

લીઝ હું હું આપના ગુલામનો ગુલામ મોહિબ.

પ્રસ્તાવના.

જ્યારથી સુધી ઉત્પન્ન થઈ, ત્યારથી જ સત્તાના મોહમાં મરત જતી દેવદાસી સદ્ગતિને કુદરતે અર્પેલ માનુષિક સ્વતંત્રતાને છીનવી લેવા દોશીશો કરી; દમનનીતિ ચલાવી; અત્યાચારે આદર્યા પણ તે કુદરતને અનુકુળ ન હોવાથી તેનાં ઉવટનાં પરિણામો શૂન્ય સિવાય કાંઈ પણ સારાં ન જ આવ્યા—કાંઈ પણ સદ્ગતિને તેનો તે કુર હેતુ સફળ કરી શકી જ નથી, અને શકશે પણ નહિ.

પાપાચાર, અનીતિ કે અવર્મનાં કામો કરવામાં જ્યાં સુધી ઇન્સાન પોતાની હદમાં રહે છે ત્યાં સુધી તો કુદરત પોતાની દયા દ્રષ્ટિથી સહન કરતી આવે છે; પણ જ્યારે ઇન્સાન પોતાની હદને ઓળંગી, પોતાના માનુષિક સ્વભાવને ત્યાગી; કાંઈ રાક્ષસી સ્વભાવ ગ્રહણ કરે છે; ત્યારે કુદરત પેસ્તાના ન્યાયની ખાતર અગર જો તે કાંઈ એક જ વ્યક્તિ હોય તો તેને કાંઈ એવાં સંકટની અંદર ગીરફતાર કરે છે કે પોતાની બૂલની સજા તે પૂરેપૂરી ભોગવે, પણ જો તે કાંઈ શેતાની સદ્ગતિ હોય તો કુદરત કાંઈ એવા પંચિત્ર શપ્થસને પ્રેરણા કરે છે કે તે તેના સામે કુદરતે અક્ષેપ સ્વતંત્રતાના હક્ક માટે લડવા પ્રેરે; સત્યાગ્રહ કરે; તેમાં તે મારે અથવા મરે પણ શેતાની સદ્ગતિનું નાશ કરે.

અસામહ કરવામાં સંખ્યાની શરત રહેતી નથી; એક જ અત્યાચારી સત્યાગ્રહ કરી શકે છે, અને મારી અથવા પોતે

મરી મહા જળચાન પાણી સક્તનતનો નાશ કરે છે; અને તેવાં દ્રશ્યો ઇતિહાસોમાં ઘણી સંખ્યામાં હરતી ધરાવે છે, જે આગે પુસ્તકના બીજા ભાગમાં આપવામાં આવશે.

એજ કુદરતી કાનુન પ્રમાણે સત્ય, સ્વધર્મ અને સ્વતંત્રતા માટેજ હમામ હુસેન અઠ્ઠો સત્યાગ્રહ થયેલ છે; પણ તેમાં હમામ હુસેન અઠ્ઠે અપૂર્વ ભોગો આપી અસંખ્ય સંકટો સહ્યા હોવાથી તેનું નામ મહાન સત્યાગ્રહ—સત્યદુશ શોદહા—શહીદ થયેલાઓમાં એક—પડ્યું છે.

આગે સત્યાગ્રહનું દુકમાં લખાણ લખી તે ‘નવજીવન’ માં ‘આશૂરાના અંક’ તરીકે હીજરી સન ૧૩૪૧ના મોઃ હરમ માસની દસમી તારીખે ખાસ અંક બાહેર પડાવવાના વિચારથી હીજરી સન ૧૩૪૦ના જુલદજ મહીનામાં લખાણ લખવું શરૂ કર્યું, અને આશૂરાના અંક તરીકે ખાસ અંક બાહેર પાડવાનું તે વખતના નવજીવનના વ્યવસ્થાપકે કબુલ પણ કરેલ.

પણ લખાણ લાંબુ થવાથી તે પેમ્ફલેટ રૂપે બાહેર પાડવાનું નક્કી કરી, નવજીવનમાં આપવાના વિચાર માંડી વાળ્યો,

પણ તેથી હમામ હુસેન અઠ્ઠી આગખાણ સાથે સત્યાગ્રહ વર્ણન માં શકતો ન હતો અને તેમ થતાં લખાણ થવાનો લય હતો. પણ કેટલાક મિત્રોની એવી જ સલાહ અઠ ઠે બંને પુસ્તક આશરમાં સત્યાગ્રહ બાહેર પડે પણ જરૂર આગળથી લેવાથી ઇલામી. ઇતિહાસથી અગ્રણ્ય વાંચકોને

વધારે રસ પડશે અને હિન્દુમુસલમાનમાં એવા વાંચકોની સંખ્યા ઘણા પ્રમાણમાં છે.

આ ઉપરથી અમે ઇમામ હુસેન અબ્બાસી ઇમામતના સમયની પહેલાંથી લખાણુ દિવાડયું. અમીર મોઆવીયાહની સક્તનતના સમયના વર્ણનને કાંઈ વધારે લખાવ્યું; કારણ કે ઇમામ હુસેન અબ્બાસી જાહેર જીવનનો આદર્શ ત્યારથી કાંઈ વધારે પ્રમાણમાં થયેલ જોવામાં આવે છે, અને લીગરી સન ૫૦ પછી તો એટલે ઇમામ હસન અબ્બાસી સહાદત પછી તો દરથી વર્ણન લીધું; કારણ કે ઇસ્લામ અને ઇસ્લામીઓની બલાહની ખાતર ઇમામ હુસેન અબ્બાસી ત્યારથી જ પોતાનું જીવન રાજદારી ચર્યામાં અંતર્યાલે છે.

અમીર મોઆવીયાહના અસંખ્ય અત્યાચાર માટે મુસલમાનોનાં મુખ્ય બન્ને ટોળાં એટલે સુન્નીશીઆ બન્નેનો એક મત છે, બન્નેના મતના ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં તેનું વર્ણન છે; અને તે સાથે તેમણે અંતઃક્રમ વખતે કરેલ પ્રશ્નાત્તાપની પણ બન્નેનાં પુસ્તકોમાં નોંધ છે. પણ દુનિયાનો ન્યાય જેને સાચા પ્રશ્નાત્તાપ તરીકે કબુલ રાખતો ન હોવાથી, અમે પણ તેને પ્રયત્નથી પરતાવાનાં નામથી જોગખાવેલ છે.

આ પુસ્તકમાં અમે સુન્ની કે શીઆ બેમાંથી કોઈના મત તરફ દેરવાયલ નથી. સ્વતંત્રપણે જે અમને સત્ય લાગ્યું તે જ લખેલ છે અને તે બાદે કોઈ પણ હિન્દુમુસલમાનને આ પુસ્તક માંડીતો ગમે તે વિષય કયા પુસ્તકને આધારે લીધો તે કહેવાને અમે તૈયાર છીએ.

આ પુસ્તક માંહેના કોઇ પણ વિષય કલ્પિત—યોજા કહેતો નથી. કોઇ કોઇ ઠેકાણે સત્યાગ્રહનાં રહસ્યને વધારે ખુલાસાથી સમજાવવા સવાલ જવાબમાં વધારો કરેલ છે; અને આ પુસ્તક કોઇ એકલું ભાષાંતર જ ન હોવાથી કોઇ કોઇ ઠેકાણે સત્યને વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સમજાવવા ટૂંકા વિષયને લંબાવવાં પડ્યાં છે અને લાંબા વિષયને ટૂંકમાં લેવાં પડ્યાં છે; પણ કોઈ ઠેકાણે મૂળ મુદ્દાથી દૂર ગએલ નથી.

દરેક અલણુ માણસ પણ સાંભળી સમજી શકે માટે ભાષા તર્કન સરળ વાપરેલ છે અને કેટલેક ઠેકાણે અરબી, ફારસી અને હિંદુ શબ્દો ખાસ ઇચ્છાથીજ એટલા માટે એમજ રહેવા આપેલ છે કે સામાન્ય હિન્દુ ભાષાઓ પણ ઇસ્લામી ભાષાના એવા ખાસ ખાસ શબ્દોના અર્થથી જાણીતા થાય અને તે માટે ન સમજાવ તેવા દરેક શબ્દોની સાથે તેના અર્થ પણ આપેલ છે.

આખે પુસ્તકના ગ્રાહકો અને ચાહકોને ચાર વરસ જેટલો લાંબો સમય બે વાટ જોવી પડી છે તે માટે અમે ઘણા દિલગીરી સંથે ક્ષમા ચાહીએ છીએ અને તે અનિવાર્ય અડચણોને આભારી છે.

આખે પુસ્તકમાં પ્રેક્ષા સુધારતાં નંજરચુકથી અવશ્ય ભૂમો રહી મળે છે પણ તે અમારાં એકલાં સમજ પર કાંઠા યોગ્યત્વ કારણ છે. વાંચક ક્ષમા કરી સુધારી વાંચશે એવી આશા છે.

આખે પુસ્તકનાં વાનુવનથી ગુર્જર પ્રજા સત્ય, સ્વધર્મ

અને સ્વતંત્રતાની કિંમત સમજતી થશે તે આએ પુસ્તક લખવાનો હેતુ સફળ થયો સમજાશે.

લખતે કે લોલતે વશ થઇ પરતંત્રતાની ખેડીઓ પહેરી રાખનાર પ્રજાની અંતે કેવી ખૂરી દશા આવે છે તે આએ પુસ્તકનાં બીજા ભાગના વાનચનથી સમજી શકાશે.

આએ પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી વાંચકો બીજા ભાગની જરૂર વાટ જોશે એવી આશા રાખાય છે. પ્રભુ બીજો ભાગ લખવાની શક્તિ જલદી આપો. આમીન.

લી૦ સેવક મોહિય* તલાંજવાળાના સલામ.

લીંબડી (કાડીયાવાડ)

મ.સ. ૧૯૨૬ હીજરી સન ૧૩૪૪ સંવત ૧૯૮૨

* અરબીમાં મોહિય એટલે દોસ્ત થાય છે. તે મેં મારું તખલ્લુસ રાખેલ છે.

[૮]

આએ પુસ્તકમાં આવેલ અગ્યાર ફાઇનું

અનુક્રમાંબીકા.

નં.મર.	ફાઇ.	પૃષ્ઠ.
૧	મહાન પેગમ્બર સાહેબનો મહીનામાં રોજો ...	૧૭
૨	હજરત અલી અબ્નો નમ્રમાં રોજો	૩૩
૩	જનાબે સક્કમાન ફારસીનો મદાયેનમાં રોજો ...	૪૧
૪	હાની યિન ઉર્વાહનો રોજો... ..	૨૨૫
૫	હજરત મુસ્લિમ યિન અફાલનો રોજો	૨૪૧
૬	મોહમ્મદ અને ઇબ્રાહીમનો રોજો... ..	૨૫૭
૭	હુર યિન યઝીદ રેયાહીનો રોજો	૪૧૭
૮	અવન યિન અલી અબ્નો રોજો	૪૨૫
૯	જનાબે અબ્બાસ યિન અલી અબ્નો રોજો ...	૪૩૩
૧૦	ઇમામ હુસેન અબ્નો રોજો	૪૪૧
૧૧	ઇમામ હુસેન અબ્ના તંબુઝોની જગ્યા... ..	૪૫૭

આએ પુસ્તક એકસાથે સામટાં ખરીદી બેટ આપનાર મહાશયોનાં નામ મુખ્યારક.

રૂપીઆ ૬૦૦ની પ્રત ૩૦૦ કલકત્તાવાળા સખી શેઠ
છાહીમભાઈ અક્ષરખ્યાભાઈ રહીમ (અસલ વતન કચ્છ
ભડલીવાળા) તરફથી ખરીદાઈ 'મોહિય' માસિકના છઠ્ઠાં
વર્ષના આલોકને તથા જેઓ છઠ્ઠાં વર્ષના મોહિય માસિકના
આલોક ન હોય અને સાતમાં વર્ષના 'દસ્તા-અશરી' મા-
સિકના નવા આલોક થયા હોય તે તેઓને માટે પણ બેટ
થઈ છે. પણ શરત એટલી કે તેઓ પાસે મોહિય ઓપીસ
કે દસ્તા-અશરી ઓપીસનું આગલું પાછલું લેણું ન હોય.

સદરહુ સખી શ્રીમંત શેઠે દરેક આલોકને પુસ્તક મોકલવા
પોસ્ટેજ ખર્ચના દરેક પુસ્તકના ચાર આના લેખે ૩૦૦ પુ-
સ્તકના રૂપીઆ ૭૫ પણ મોકલી આપેલ છે.

રૂપીઆ ૭૦ની પ્રત ૩૫ મોમ્યાસા ઇસ્ટ આફ્રીકાવાળા
શેઠ હાજી કરીમભાઈ હાજી હીરજીભાઈ માણેક (અસ-
લ વતન કચ્છ નાગવપુરવાળા) તરફથી ખરીદાઈ મોમ્યાસાના
ખાળ મદ્રેસા (ધાર્મિક સ્કૂલ) ના ખાળકો માટે બેટ થઈ છે.

જોઈએ છીએ. આએ પુસ્તકને સામટાં ખરીદી હિન્દુ મુસ-
લમાન પ્રજામાં બેટ કરી સત્ય, સ્વતંત્રતા અને ધર્મની કિંમત
સમજતા કરવા માટે બેટ કરનાર સખી શ્રીમંતો જોઈએ છીએ.
તેઓ પોતાને હાથે જીવવા અમારા હસ્તક વાળંચાવી શકશે અને
કાનેકાને આપી તેનું લીસ્ટ પણ જ્યારે માગશે ત્યારે મેળવી શકશે.
એક સાથે પચીસ ખરીદનારને માટે દરેક પ્રતના રૂપીઆ ૫.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	મમામ હુસૈન અંતી ઓળખાણુ	૧૮
૨	મહાન સત્યાગ્રહ એટલે શું ?	૧૯
૩	કોણની સાથે સત્યાગ્રહ કર્યો ?	૨૧
૪	હાંડી અદાવત	૨૨
૫	દિલમાં હુશ્મતી	૨૪
૬	ઉમૈયામાં અમલદારી	૨૫
૭	ઈસ્લામી સલ્તનત ઉમૈયામાં	૨૭
૮	ઉમૈયાની અવનતિમાંથી ઉન્નતિ	૨૭
૯	એક તરફી ઇન્સાફ	૨૮
૧૦	સાચું કહેવાવાળાએને સગ્ન	૩૦
૧૧	અન્યાયનો અંજામ	૩૧
૧૨	સત્ય પોતાને સ્થળે	૩૨
૧૩	ન્યાય અમલનો નતીજો	૩૨
૧૪	નવા ગવર્નરોની નીમણુંક	૩૬
૧૫	પ્રમાણિક્તાનો પુરાવો	૩૮
૧૬	ઇન્સાફની અપૂર્વતા	૪૦
૧૭	સાદાઈમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ	૪૧

૧૮ સહમાનની સંપૂર્ણ સાદાઇ	૪૩
૧૯ સત્ય સંકટમાં	૪૫
,, દગાખોરોનાં દગાખાજ દિલ	૪૫
,, જાંગે જમલ	૪૬
,, જૂનું ઝેર જાહેરમાં... ..	૫૨
,, સિદ્ધીનતી ચઢાઈ	૫૫
,, ફતોહ વખતે ફરેખ	૫૬
,, ફરેખી ફેસલો	૬૫
,, આખરી યુદ્ધ... ..	૭૪
૨૦ છેવટ સુધીની સાદાઇ	૮૦
૨૧ મરદારોને કતલ કરવા સલાહ	૮૨
૨૨ સત્ય હસનનાં સ્વરૂપમાં	૮૬
૨૩ સ્વાર્થ વગરની સેવા	૯૬
૨૪ ખેવફા ફરીઓની ખયઅત	૯૯
૨૫ વેરની વસૂલાત	૧૦૦
૨૬ સુલેહની શરતો	૧૧૧
૨૭ શરતોના ચૂરાં	૧૧૩
૨૮ સુલેહ વિષે શરતોની સલાહ	૧૧૮
૨૯ ખેવફાઈનો ખદલો	૧૨૨
૩૦ અત્યાચાર અટકાવવાના ખેજ હલાળ	૧૨૭

૩૦	સંપૂર્ણ સંયમ કાં સત્યાચલ	૧૩૬
૩૧	દોરનોતો દિશાસો	૧૩૮
૩૨	ચક્રમકની શરૂઆત	૧૩૭
૩૩	ઉમરનું સર નેજા ઉપર	૧૩૬
૩૪	અસંખ્ય અત્યાચાર	૧૪૨
૩૫	૧૬ ઇચ્છાનો ૧૬લો	૧૪૭
૩૬	ઈમામ હુસેન અબ્નો અસલકાર	૧૪૯
૩૭	યઝીદની ૧૫અતનો આરંભ	૧૫૨
૩૮	ઈમામ હુસેનનો હુકમનો અનાદર	૧૫૭
૩૯	અસત્ય આજ	૧૬૨
૪૦	અર્પણી પસ્તાવા	૧૬૬
૪૧	સદ્ગતનની સોંપણી	૧૭૦
૪૨	છેલ્લી શિયામણો	૧૭૬
૪૩	મોઆવીયાહનું મૃત્યું	૧૭૬
૪૪	યઝીદ ગાંદી ઉપર	૧૮૪
૪૫	૧૫અત માટે બળાતકાર	૧૮૭
૪૬	હુદમ સામે જુબેશ	૧૮૪
૪૭	રોઝા મુબારકી રબ	૧૮૭
૪૮	હુસેન અબ્નો દિગરત	૧૯૦
૪૯	આપમતણી અખુલાહ	૧૯૮

૫૦ કૂકાવાળાં રેના કાગળો	૨૦૦
૫૧ કેમ્પમાંથી કૂકા	૨૦૬
૫૨ સ્વાથી અખદુરના પર અદા	૨૦૭
૫૩ પાખંડીઓની પ્રતિજ્ઞા	૨૦૮
૫૪ દંભીઓની પ્રતિજ્ઞામાં દગો	૨૧૨
૫૫ દમનનીતિનો દોર	૨૧૬
૫૬ આશ્રયદાતાઓ પર અત્યાચાર	૨૨૩
૫૭ સત્યના સેવકની શલાહત	૨૩૬
૫૮ કૂકામાં મુખ્તારને કેદ	૨૪૭
૫૯ પ્રામણ યાગોકાને કતલ	૨૫૨
૬૦ પાખલત્યાનો અદલો	૨૭૨
૬૧ દોસ્તીમાં દેહાંત દંડ	૨૭૬
૬૨ સત્યવાદીને સુખીની સગા	૨૮૧
૬૩ પાપીઓ પવિત્ર પોષાકમાં	૨૮૬
૬૪ સફર મારે ચંતવણી	૨૮૮
૬૫ સંકટમય છેલ્લી સફર	૨૯૪
૬૬ સુસાફરીની મના	૨૯૬
૬૭ દગાખાખેનાં દિલોનું દિંમદશાન	૨૯૮
૬૮ હુસેન મારે સખંત હુકમ	૩૦૩
૬૯ કાસિદની કતલ	૩૦૬

[૧૪]

૭૦ સદ્ગુણી દંપતિનો સાથ	૩૧૦
૭૧ શોકમય સમાચાર... ..	૩૧૫
૭૨ કૂમક માટે કૂકા કાગળ	૩૨૧
૭૩ લશ્કરને રમતનું લેકચર	૩૨૩
૭૪ પાપીઓ પ્રત્યે પ્રેમ	૩૨૬
૭૫ આગળ વધવા અટકાવ	૩૩૦
૭૬ દોસ્તોની અડગ દ્રઢતા	૩૩૩
૭૭ કૂકા છેલ્લો કાગળ... ..	૩૩૭
૭૮ સફરનો છેડો	૩૪૦
૭૯ મરણની જગ્યાનું મૂલ્ય	૩૪૬
૮૦ વૃદ્ધ દોસ્તો વચ્ચે વાતચિત	૩૪૮
૮૧ સંકટમાં વૃદ્ધ દોસ્તોની સહાય	૩૫૦
૮૨ રમ પ્રાંતની રસવત	૩૫૩
૮૩ કામિજની જીભ કાપી	૩૫૫
૮૪ કૂકાચી ઉમર સાચવ કર્યાશા	૩૫૬
૮૫ દમનનીતિનો દોર	૩૬૧
૮૬ છૂપી ચિઠ્ઠી	૩૬૪
૮૭ ખાણી ઉપર પહેરો	૩૬૭
૮૮ કુદરતી કૂવો	૩૬૮
૮૯ છેલ્લી સજા	૩૬૯

૬૦	શિખ્રની સરદારી	...	...	...	...	૩૭૩
૬૧	એક રાતની અમાન	...	...	...	...	૩૭૭
૬૨	સાચા સત્યાગ્રહીઓ	...	...	...	...	૩૮૩
૬૩	સત્યાગ્રહીઓની છૂપી સલાહ	...	...	...	...	૩૮૯
૬૪	અબળાઓનો ઉત્સાહ	...	...	...	...	૩૯૧
૬૫	ઉમ્મે કુલ્યુમના ઉદ્ગારો	...	...	...	...	૩૯૬
૬૬	સામસામે લશ્કરની સફા	...	...	...	...	૩૯૯
૬૭	સત્યની સમજાવટ	...	...	...	...	૪૦૧
૬૮	સ્નેહની સમાપ્તિ	...	...	...	...	૪૦૭
૬૯	છેલ્લી શિખામણ	...	...	...	...	૪૦૯
૧૦૦	સત્યાગ્રહીઓને સુચના	...	...	...	...	૪૧૩
૧૦૧	દુશ્મન દોસ્ત	...	...	...	...	૪૧૫
૧૦૨	સત્યાગ્રહની શરૂઆત	...	...	...	...	૪૧૯
૧૦૩	પ્રત્યાદતની યાદી	...	...	...	...	૪૨૧
૧૦૪	સરદારને સત્યાગ્રહ	...	...	...	...	૪૨૫
૧૦૫	અબળ અહૂતિ !	...	...	...	...	૪૨૯
૧૦૬	પાણી બદલે પંચજન	...	...	...	...	૪૩૨
૧૦૭	શહીદતની સમાપ્તિ	...	...	...	...	૪૩૬
૧૦૮	કરબલાને નકશો	...	...	...	...	૪૫૨
૧૦૯	કરબલાના નકશાની સમજ	...	...	...	...	૪૫૪

૧૧૦	શહીદ થએલાઓની સંખ્યા	...	...	...	૪૫૭
..	શહીદ થએલા સગાઓ	...	...	...	..
૧૧૧	શહીદ થએલા દોસ્તો	...	...	...	૪૫૮

ટુંક શબ્દોની સમજૂતી.

જ૦=જનાએ । આ બંને શબ્દો માનદાયક છે. જેમ ગુજરા-
 ૬૦=હઝરત । તેમાં શેક વપરાય છે તેમ અરબી લાપામાં
 જનાબ અને હઝરત વપરાય છે જેનો સામાન્ય અર્થ
 સાહેબ થાય છે.

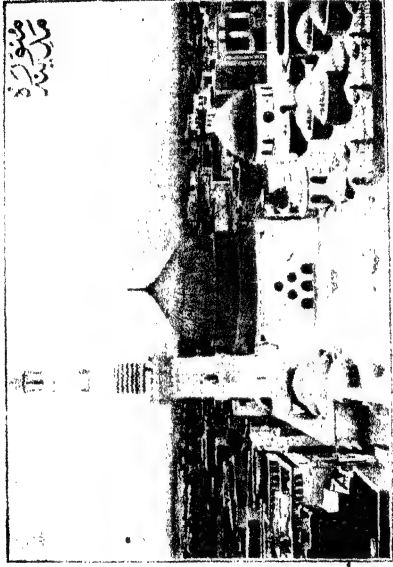
અ૦=અસયદિસ્સલામ. એટલે સલામ થાય તેના ઉપર એક
 વચન. આ ખુદાના માનવંતા પુરૂષ માટે વપરાય છે.
 નારીજાતિ માટે અસયદાસલામ. એટલે સલામ થાય
 તેણીની ઉપર.

અ૦મુ૦=અસયહેમુસ્સલામ. એટલે સલામ થાય તેઓના ઉપર
 બહુ વચન.

મ૦=સલ્લાલ્લાહોઅસયહે. અલ્લાહની રહેમ—દયા હોજો તેના
 ઉપર. એક વચન. આ શબ્દ ઘણું કરી ખાસ મહાન પે-
 ગમ્બર હઝરત મોહમ્મદ મુસ્તુફા સ૦ માટે જ વપરાય
 છે. નારીજાતિ માટે સલ્લાલ્લાહોઅસયહે.

ઈમામ હુસૈન અબ્બાસના—મહાન પેગમ્બર સાહેબનો મદીનામાં શેઝો.

વાંચો ઇમામ હુસૈન અબ્બાસની ઓગળાણ. પૃષ્ઠ ૧૮.

૭૮૬

હુસેનનો મહાન સત્યાગ્રહ.

વલા તફૂલ લેમંય યુકતકો ફી સબીલિલ્લાહે .
 અને જે લોકો ખુદાઈ માર્ગમાં કુરબાન થાય, તેઓને
 અમ્વાતુમ્ બલ અહ્યાઉંવ વલા
 તમે મરેલા ન જાણો, અમર સમજો; પણ તે
 ફિંક્લા તશ્ઓરન.
 તમે નથી સમજી શકતા. (ફર્આન.)

❖❖(ચોપાઈ.)❖❖

શાહસ્ત હુસેન, બાદશાહસ્ત હુસેન;
 હુસેન શાહ છે, હુસેન બાદશાહ છે.
 દીનસ્ત હુસેન, હાં પનાહસ્ત હુસેન;
 હુસેનથકી ઇસ્લામ છે, હુસેન ઇસ્લામના રક્ષક છે,
 સર હાદ, ન હાદ, હસ્ત હર હસ્તે યઝીદ;
 માથું આપ્યું, પણ ઝુલ્મીસત્તાને શરણે ન થયા;
 હક્કાકે બિનાએ, લા એલાહસ્ત હુસેન.
 ખરે ઇસ્લામને અમર કરનાર, છે તો હુસેન જ છે.

ઈમામ હુસેન અંની ઓળખાણ.

ઈમામ હુસેન અં નામે ઇસ્લામી મહાન ધર્મગુરૂ અ-
 રવસ્તાનની રૈતાળ ઝમીન પર ઇસ્વીસનના સાતમાં સૈકામાં
 થઈ ગયા છે. તેમનો જન્મ ઇસ્લામી સન પ્રમાણે હીજરી
 સન ૪ ના માસે શાયાન તારીખ ત્રીજી ને ગુરવારે મદીના
 શહેરમાં થયો હતો. તેમના પિતાજીનું નામ હઝરત અલી અં
 અને માતાજીનું નામ જન્નાબે ફાતેમાહ અં હતું. જન્મ
 ફાતેમાહ તે મહાન પેગમ્બર હઝરત મોહમ્મદ સં ની દીકરી
 હતાં.

ધમામ હુસેન અઠ્ઠી વધારે ઓળખાણ આપવાની જરૂર નથી, કેમકે તેમને યદ ગયે આજે ૧૨૮૧ બારસોને એકાસી વરસ થયાં; પણ તેમનું નામ અને કામ દુનિયા ઉપર સર્વ મિસાલ રોશન છે. એક ન્હાનામાં ન્હાનું બાળક પણ ધમામ હુસેન અઠ્ઠી ને જરૂર ઓળખશે. તેનું કારણ કે દરેક ગામમાં દરેક માલ મહોરરમની દસમી તારીખે તાબુત નીકળે છે, અને તે વખતે દરેક મુસલમાનનાં મોઢામાં યા હુસેન, યા હુસેન, હોય છે. આ દિવસ દરેક સ્કુલ, કોર્ટ અને પોસ્ટ ઓફીસમાં ધમામ હુસેન અઠ્ઠી યાદમાં જાહેર તહેવાર તરીકે પાળવામાં આવે છે. જેથી ધમામ હુસેનનાં નામ અને કામની ખ્યાતિ સારી રીતે થવા પામી છે. ધમામ હુસેન અઠ્ઠીના શહાદતના દિવસને તાબુતના દિવસ તરીકે દરેક હિન્દુ-મુસલમાન ઓળખી શકે છે.

મહાન સત્યાગ્રહ એટલે શું ?

મહાન-મહોદો. સત્યાગ્રહ એટલે સત્યનો આગ્રહ. સત્ય સાથે રહી અસત્ય સામે ઝુંબેશ ઉઠાવી, તેમાં પડતાં સંકટોને સ્વેચ્છાએ સહન કરી, શરીરબળથી નહિ; પણ આત્મબળથી અસત્યને સત્ય તરફ ખેંચવા કોશીશ કરવી તેનું નામ સત્યાગ્રહ.

અધર્મ રાજ્યનું જડમૂળ ઉખેડવા હજારો માણસોનાં

લશ્કર સામે, લોદાના કિલ્લા જેમ અડગ ઉભા રહી, દમન-નીતિને દુર કરવા હિમ્મત કરવી; તેનું નામ સત્યાગ્રહ.

મારીને નહિ, પણ ઇચ્છાપૂર્વક મરીને; શરીર અળથી નહિ, પણ આત્મઅળથી; જુદી સસ્તનતનો નાશ કરી, પ્રગ્નને ગુલામગીરીમાંથી મુક્ત કરવી તેનું નામ સત્યાગ્રહ.

ઈમામ હુસેન અઠમે સત્યની સાથે રહી, અસત્યની સામે જુએશ ઉઠાવી; અધમ રાજ્યનું જડમૂળ ઉખેડવા, દગ્ગરો માણસોનાં લશ્કર સામે લોદાના કિલ્લા જેમ અડગ ઉભા રહી; મારીને નહિ, પણ ઇચ્છાપૂર્વક મરીને; શરીર અળથી નહિ, પણ આત્મઅળથી; દગ્ગરો માણસોને દરાવી, જુદી સસ્તન-તનો નાશ કરી, મુસલમાન પ્રગ્નના પગમાંથી ગુલામીની એડીઓ તોડી; જે સત્યાગ્રહમાં શહીદ થયા, તેનું નામ મહાન સત્યાગ્રહ.

મહાન સત્યાગ્રહ એટલા માટે કે ઈમામ હુસેન અઠમે જે સત્યાગ્રહ કરેલ છે, અને તેમાં જે જે સંકટો સહન કરેલ છે તે; આજ સુધી દુનિયા પર થઈ ગયેલા કોઈ પણ મનુષ્યે ન સહન કરેલ છે, તેમ ન હવે પછી સહન કરનાર છે. માટેજ ઈમામ હુસેન અઠમે સત્યાગ્રહને મહાન સત્યાગ્રહ કહેલ છે. મુસલમાનો ઈમામ હુસેન અઠમે રૈયદુરશોદ્ધાના નામથી પણ ઓળખે છે, એટલે તમામ શહીદોથી શ્રેષ્ઠ

કોણની સાથે સત્યાગ્રહ કર્યો ?

હમામ હુસેન અબ્મે યઝીદ બિન મોઆવીયાહ બિન અબુસુફ્યાન સાથે સત્યાગ્રહ કર્યો હતો. જેનો જન્મ હીજરી સન ૨૬ માં દમસ્કસ (Deemascus-દીમાસ્કસ) માં થયો હતો. તેના બાપનું નામ મોઆવીયાહ અને તેની માનું નામ મયસુના કરીતે હતું. મયસુના બદજ્જલ બિન અનીફની દીકરી હતી, અને તે દમસ્કસથી ફટલેક છેડેનાં ગામડામાં રહેતા હતા.

એક વખત મોઆવીયાહના ફટલાક ખાસ માણસો કોઈ પણ કામે તે ગામ જઈ ચડ્યા, અને ત્યાં તેઓએ આ મયસુનાને જોઈ. મયસુના ઘણી રૂપવંતી હતી. જંથી તેઓએ તેણીને મોઆવીયાહ માટે પસંદ કરી, અને તેણીને મોઆવીયાહ પાસે ચાલવા કહ્યું; પણ તેણી પોતાના બાપના ગુલામ નામે સફ્ફાહ સાથે પ્રેમમાં પડી હતી, અને તે થકી તેણીને ગર્ભ રહ્યો હતો. જંથી તેણીએ મોઆવીયાહ પાસે ચાલવા ચાકળી ના પાડી; પણ મોઆવીયાહના માણસો તેણીને બળાટકારે મોઆવીયાહ પાસે લઈ ગયા. મોઆવીયાહએ તેણીને પોતાની સાથે નિકાલ કરવા કહ્યું. તેણીએ સાફ ના પાડી. આથી મોઆવીયાહએ ગુસ્સે થઈ તેણીની સાથે જળરાઈથી નિકાલ કર્યા. જંથી બંનેમાં અણગનાવ થયો.

• એમ કરતા મયસુનાના ગર્ભના દિવસો પણ પુના થયા, અને પ્રસવતાનો પ્રસંગ નજીક આવ્યો. છેવટે તેણીએ એક છોકરાનો જન્મ આપ્યો, અને તેનું નામ યઝીદ રાખ્યું.

યજ્ઞીદનો જન્મ થવા છતાં પણ મોઆવીયાહ અને મયસુના વચ્ચે એમજ અણગનાવ ચાલ્યા કરતો.

એકવારને સમયે કાંઈ પણ કારણસર મોઆવીયાહ મયસુના ઉપર ગુરસે થયો. મયસુના સાંપણની જેમ છંછેડાઈ ઉડી, અને આવેશમાં ને આવેશમાં મોઆવીયાહના ધિક્કારમાં ફેટલાંક કાઢ્ય કહ્યાં. મોઆવીયાહ ભારે રોષે ભરાણો. પણ તેણી એક પાટવી કુંવરની મા હોવાથી કતલ ન કરતા, તેણીને તલાક આપી છુટા છેડ્યા કર્યા; અને તેણીને તેણીના આપ પાસે મોકલી આપી.

આથી તેણી ભારે રાજ થઈ. કારણ કે તેણીનો પ્રેમ તેણીના આપના ગુલામ સફ્રાહ ઉપર હતો; જેથી તેણી પોતાના આપને ત્યાં આનંદથી દિવસો કાઢવા લાગી.

*

*

*

યજ્ઞીદ મ્હોટો થયો, અને પોતાના આપ પાસેથી શિકારની રજા લઈ; પોતાની માને મળવા આવ્યા કરતો હતો. છેવટે જે વખતે મોઆવીયાહની જીંદગી ખલાસ થઈ, તે વખતે પણ તે તેની મા પાસે હતો; અને મોઆવીયાહના ગુજરી જવા પછી ત્રીજે દિવસે આવ્યો હતો.

હિંદી અદાવત.

યઝીદનો દાદો અબુસુફ્યાન ઇસ્લામ લાગ્યા અગાઉ મ્હાન પેગમ્બર સાહેબ સામે પોતાના કુટુંબીઓ બની ઉમૈયાને સાથે લઈ કેટલીક વખત લડવા આવ્યો હતો, અને લડ્યો હતો; પણ મ્હાન પેગમ્બર સાહેબનું કુટુંબ બની હાશમ બસાદુરીમાં પ્રખ્યાત અને એકા હોવાથી દરેક વખતે હાર ખાઈ પાછો ગયો હતો. જેથી બની ઉમૈયા અને બની હાશમ વચ્ચે વેર બંધાયું હતું. તેમાં ખાસ બની ઉમૈયાનું વેર મ્હાન પેગમ્બર સાહેબના કાકા જનાબે હમઝા અને હઝરત અલી અ. સાથે વધારે હતું. કારણ કે જનાબે હમઝા અને હઝરત અલી અ. તકવારે બની ઉમૈયાનો સારો ઘાણ કાઢ્યો હતો. તેમાં જનાબે હમઝા તો તેઓ વચ્ચે લગાઈ પડી એક લડાઈ જંગે આહદમાં શહીદ થયા હતા, અને તેમનાં કલેજને કાઢી અબુસુફ્યાનની કુર સ્ત્રી હિન્દાએ ચાલી જનાબે હમઝા ઉપરના વેરને વસુલ કર્યું હતું.

પણ હઝરત અલી અ. વેર વસુલ કરવાને અબુસુફ્યાનને વખત ન મળ્યો. કારણ કે પછી તો દિનપ્રતિદિન ઇસ્લામની ચડતી થવાં લાગી, અને મુસલમાનોનું બળ વધવા લાગ્યું. તે એટલે સુધી કે અબુસુફ્યાનને પણ તેમનાં કુટુંબ સહિત લાચારીએથી મુસલમાનોનાં ટોળામાં મળવું પડ્યું હતું.

દિલમાં દુશ્મની.

અબુસુફ્યાન જાહેરમાં તો પોતાનાં કુટુંબ સાથે મુસલમાન થયો હતો, પણ તેનાં દિલમાં ઇસ્લામના સ્થાપક અને વ્યવસ્થાપક મહાન પેગમ્બર સાહેબ અને હઝરત અલી અબ્દી અબ્દી હાંસી હાંસીને દુશ્મની ભરી હતી; અને તે એજ આશયથી મુસલમાન થયો હતો કે કાંઈ પણ રીતે મહાન પેગમ્બર સાહેબ પાસેથી સારી પદવી મેળવી, મુસલમાનના સમુદાયે પોતાના મતમાં ભેળવી, મહાન પેગમ્બર સાહેબ અને હઝરત અલી અબ્દી તેઓનાં દિલને ફેરવી, તેઓની સામે વિગ્રહ જગાવી વેરને વસુલ કરવું.

પણ તેમની તે ઇચ્છા પાર ન પડી. કારણ કે પેગમ્બર સાહેબ તેમની ઈર્ષી ઇચ્છાને જાણવાવાળા હતા. વળી તેમનાં કુટુંબના ફર સ્વભાવથી પણ માહિતગાર હતા, જેથી તેને તો શું ? પણ તેનાં આખા કુટુંબમાંથી કાંઈને પણ મહાન પેગમ્બર સાહેબે પોતાની જાંઘળી પર્યન્ત કાંઈ પણ પદવી નાનાયત કરી નહિ. તેઓમાના મરવાન બિન હકમને તેના દુક કામોમે લીધે પેગમ્બર સાહેબે હંઠ પાર કર્યો હતો, અને અબુસુફ્યાનના મ્હોટા છોકરા યઝીદને લાઅનત-ફતકાર-ધિક્કારની સજા ફરમાવી હતી.

ઉમૈયામાં અમલદારી.

હીજરી સન ૧૧ માં મહાન પેગમ્બર સાહેબ સ્વર્ગવાસી થયા, અને તેમની જગ્યાએ થોડાક સ્વાર્થી મુસલમાનોના મતથી હઝરત અબુબકર બિન અબુકહાફા ખિલાફતની ગાદી પર આવ્યા.

જો કે પેગમ્બર સાહેબનો તો એજ હુકમ હતો કે પોતાની પછી હઝરત અલી અબુ ખિલાફતની ગાદી ઉપર બેસે. પણ ફેટલાકે દુનિયાની સલ્તનતના સ્વાર્થને લીધે પેગમ્બર સાહેબનો આ હુકમ તોડ્યો, અને હઝરત અબુબકર પ્રથમ ખલીફા તરીકે મુકરર થયા.

હઝરત અબુબકર ધણી ખરી રીતે મહાન પેગમ્બર સાહેબના વર્તન પ્રમાણે ચાલનારા હતા, જેથી તેમણે બની ઉમૈયામાંથી કાઢીને પણ સારી પદવી પર ચડાવ્યા નહિ.

હીજરી સન ૧૩ માં તેમણે પણ દુનિયા છોડી, અને પરલોક ગમન કર્યું. તેમની પછી તેમના હુકમ પ્રમાણે હઝરત ઉમર બિન ખત્તાબ ખિલાફતની ગાદી ઉપર આવ્યા.

તેમણે હકીમ અબુ ઓબયદાની સરદારી નીચે શામના ધક્કા પર ચઢાઈ હજી જવા એક જંગી લશ્કર મોકલ્યું. અને તેના મદદગાર તરીકે યઝીદ બિન અબુસુફ્યાન કે જેને મહાન પેગમ્બર સાહેબે લાઅનત-ફટકારની સજા ફરમાવી હતી, તેને

સાત હજાર બહાદુરોનો સરદાર નીમી; શામ તરફ રવાના કર્યો.

આ વખતે અબુસુફ્યાનની હયાતી હતી. અને તેની જેવા એક જંગથી પાવરધા અને કસાએલ શખસને છોડી. તેના મ્હોટા છોકરા યઝીદને બીજા ખલીફા સાહેબ પસંદ કરે; તે બનાવા બેગ ન હતું. પણ અબુસુફ્યાનને વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે અંધાપો આવી ગયો હતો, તેથી લાચારીએ તેના મ્હોટા છોકરા યઝીદને પસંદ કરવો પડ્યો હતો.

અબુસુફ્યાન તેના મ્હોટા છોકરા યઝીદને સરદારી મળવાથી ભારે ખુશી થયો હતો. તેને હવે હઝરત અલી અઘ્થી વેર વાળવાનાં સ્વપ્ના આવતાં હતાં, અને તેવા ખખર સાંભળી પોતાની આંખોને ઠંડી કરવાને તે રાત દિવસ ઉત્સુક હતો. પણ તેની છાંદગીએ ચારી ન આપી-દગો દીધો. હજુ તો તે સમય આવવાને લાંબી મુદત હતી. એટલામાં તો તે પોતાને માર્ગે પડ્યો-મરી ગયો.

*

*

*

ઇસ્લામી લશ્કર શામ પહોંચ્યું. શામી લોકો ઇસ્લામીઓનાં ઉછળતા બળને ઝીલી ન શક્યા. મુસલમાનોએ શામનો કબજો લીધો, અને બીજા ખલીફા સાહેબના હુકમથી ત્યાંનો ગવર્નર એજ હકીમ અબુ ઓબયદા મર્યો.

તે દુક મુદત ગવર્નરી ભોગવી ગુર્જરી ગયો, અને તેની જગ્યાએ યઝીદ બિન અબુસુફ્યાન આવ્યો. તે પણ બે વરસ

પછી મરી ગયો, અને નેની જગ્યાએ તેનો ન્હાનો ભાઈ મોઆવીયાહ બિન અબુસુફ્યાન શામનો ગવર્નર થયો.

ઈસ્લામી સદતનત ઉમૈયામાં.

મોઆવીયાહ બિન અબુસુફ્યાને શામની ગવર્નરી ચાર વરસ ભોગવી, એટલામાં તો બીજા ખલીફા સાહેબ તેમના દુશ્મનના હાથથી સખ્ત ઝખ્મી થયા; અને એજ ઝખ્મનાં કારણથી ત્રણ દિવસ પછી હીજરી સન ૨૩ માં આ ક્ષણભંગૂર અંસાર છોડી, કાયમની જાંદગી ધારણ કરી. તેમની પછી તેમની નીમેલ છ જણની કમીટીના ઝઝા મતથી હઝરત ઉસ્માન બિન અફ્ફાન ખિલાફતની ગાદી ઉપર આવ્યા જે ૬ બની ઉમૈયામાંથી હતા.

ઉમૈયાની અવનતિમાંથી ઉન્નતિ.

મહાન પેગમ્બર સાહેબના અને પહેલા ખલીફા સાહેબના સમય સુધી તો બધી ઉમૈયા એકદમ અવનતિની સ્થિતિમાં રહ્યા, પણ બીજા ખલીફા સાહેબના સમયમાં તેઓની ચડતીનો સિતારો ચમક્યો; અને ત્રીજા ખલીફા સાહેબના સમયમાં તો

તેઓની ચડતીનો સૂર્ય પ્રકાશ્યો. એટલે કે તેઓની અવન-
તિમાંથી એકાએક ઉભતિ થઇ.

કારણ કે ત્રીજા ખલીફા સાહેબ યની ઉમૈયામાંથી
હોવાને લીધે, તેમની લાગણી પોતાનાં કુટુંબીઓ તરફ ખિં-
ચાણી. કેટલાકોને પદવી આપી, અને કેટલાકોને માલ બક્ષી
માલામાલ કર્યા. આગળના ખલીફા સાહેબોએ જેને જેને
અને જ્યાં જ્યાં ગવર્નરો નીમ્યા હતા, તેઓ તમામને ત્યાંથી
બરતરફ કરી; તેઓની જગ્યાએ પોતાનાં કુટુંબીઓને મુકરર
કર્યા. એક જે શામના ઇલાકાનો ગવર્નર મોઆવીયાહ બિન
અબુસુફ્યાન જે કે યની ઉમૈયામાંથી હતો, તેને તેની
જગ્યા ઉપર કાયમ રહેવા આપ્યો.

મરવાન બિન હકમ કે જેને પેગમ્બર સાહેબે પોતાની
હયાતીમાં હદપાર કર્યો હતો, અને પહેલા ખલીફા સાહેબે
તેથી દસ ગાઉ દુર કાઢ્યો હતો, અને બીજા ખલીફા સાહેબે
તેથી પણ વધારે દસ ગાઉ દુર ધકેલ્યો હતો; તેને ત્રીજા ખ-
લીફા સાહેબે બોલાવી, પાંચ લાખ રૂપિયા આપી પોતાનો
વઝીર બનાવ્યો. કારણ કે તે પણ યની ઉમૈયામાંથી જ હતો.

એક તરફી ઇન્સાફ !

આવી રીતે ત્રીજા ખલીફા સાહેબના સમયમાં એક ત-
રફી ઇન્સાફ ! મળવા લાગ્યો. યની ઉમૈયાનાં કુટુંબના

માણસો સિવાય કોઈ પણ માણસ રાજ્યદારી પ્રકરણમાં લાગ લઈ શકતો નહિ. કારણ કે રાજ્ય કારોબાર કરવામાં દરેક ઠેકાણે બની ઉમૈયાજ અગ્ર લાગ ભોગવતા. જિંયામાં જિંયા પદવી તો બની ઉમૈયા માટે, અને નીચામાં નીચા જગ્યા તો પણ બની ઉમૈયા માટેજ તૈયાર રહેતી. તે સિવાય કોની મળવ હતી કે ત્રીજા ખલીફા સાહેબના વખતમાં રાજ્યની નોકરી મેળવી શકે ? જેથી રાજ્યના નોકરોમાં ત્યાં જોઈએ ત્યાં બની ઉમૈયા જ નજરે પડતા.

વઝીર તો બની ઉમૈયા, ગવર્નરો તો બની ઉમૈયા, કા-જીઓ-ન્યાયાધીસો તો બની ઉમૈયા, વસુલાતી અધિકારીઓ તો બની ઉમૈયા, કોટવાલો-ફાજદારો તો બની ઉમૈયા, આલીમો-ધર્મગુરુઓ તો બની ઉમૈયા, વાએઓ-ઉપદેશકો તો બની ઉમૈયા, ખતીઓ-ખુત્તો લાણુનારાઓ તો બની ઉમૈયા, કાતીઓ-કાગળ લખવાવાળા મુન્શીઓ તો બની ઉમૈયા, ખઝનચીઓ તો બની ઉમૈયા, સરદારો તો બની ઉમૈયા. અને સિપાઈઓ તો પણ બની ઉમૈયા. ત્યાં જોઈએ ત્યાં બની ઉમૈયા બની ઉમૈયા તે બની ઉમૈયા* બની ઉમૈયા સિવાય રાજ્યની નોકરી કોઈને માટે ખાલી ન હતી, અને બની ઉમૈયા માટે રાજ્યની નોકરી કોઈ દિવસ અંધ ન હતી.

* જુઓ ' ઝિબ્હ અઝીમ ' પાને ૮૫ ની છેલ્લી લીટીઓ.
' મોહિબ. '

સાચું કહેવાવાળાઓને સજા.

તે વખતમાં બની ઉમૈયાનો બુદ્ધી દોર એટલે દરજે ચાલતો હતો કે કોઈ પણ સાચું કહી શકતો ન હતો, અને જે સાચું કહેતો હતો તે બની ઉમૈયાના હાથના માર ખાધા વગર પણ રહેતો ન હતો. તો પણ તે સમયમાં માર ખાઈને પણ સાચું કહેવાવાળા સત્યવક્તાથી ઝમાનો ખાલી ન હતો. તેવા સમય માટે અગાઉથી જ અલ્લાહતઆલા અમ્મારે યાસીર અને અબુઝર ગફફારી જેવા સત્યવક્તાનો જન્મ આપી ચુક્યો હતો. તેઓ તેઓને સત્ય વચનો કહેતા હતા, અને માર ખાતા હતા.

એક વખત અમ્મારે યાસીર કે જેમને માટે પેગમ્બર સાહેબે ફરમાવેલ કે, 'તે માથાથી તે પગ સુધી ધર્મ પરની શ્રદ્ધામાં ભરપૂર છે.' તેમને એટલા માર્યા એટલા માર્યા કે તે બિયારા બેહોશ થઈ ગયા, જેથી તેમને ઝાળીમાં નાખી ઘરે લઈ જવા પડ્યા હતા. તો પણ સત્ય માટે તેમની એજ સ્થિતિ રહી-સત્ય કહેવું ધરાર છોડ્યું નહિ.

અને અબુઝર ગફફારીનાં તો સત્ય વચનો તેઓ સહન કરી શકતા નહિ, જેથી તેમને તો વૃદ્ધાવસ્થામાં દેશનિકાલ કર્યા. તેઓ બિયારા જંગલમાં ભટકી બુખનાં દુઃખ સહન કરી, પોતાની આયુષ્ય એવે સ્થળે પુરી કરી કે જ્યાં તેમને કોઈ ગુસલ, કંદન અને દહન કરવાવાળું પણ ન હતું. ખુદની

કુદરતથી તે વખતે ત્યાં તેમના દોરતોનો એક કાફલો આવી ચડ્યો, જેથી તેઓએ તેમને માન ભરી નગરથી ગુસ્સા કઢાવી આપી દેવા કર્યા હતા.

અન્યાયનો અંજમ.

ત્રીજા ખલીફા સાહેબના આવી રીતના અન્યાયનો અંજમ-પરિણામ સારું ન આવ્યું. બાર વરસ સુધી ઈસ્લામી રૈયતે અન્યાય સહન કર્યો. અરબ જેવી પાણીવાળી પ્રજા તેથી વધારે વરસ સખર ધરી-સહન કરી ન શકી. રૈયતમાં બળવો જાગ્યો, અને ખલીફા સાહેબનાં ઘર ઉપર ચડી આવ્યા-ઘેરો ઘાલ્યો. તેમાં મોટે ભાગે મીસરવાળા હતા.

આવી રીતે તો ફેટલીક વખત આગળ પણ લોકો ચડી આવ્યા હતા. પણ દરેક વખતે દુરુરત અલી અં વચ્ચે પડી, ખલીફા સાહેબથી ખુદા અને ખુદાના રસુલ-મહાન પેગમ્બર સાહેબના હુકમ મુજબ ન્યાયથી વર્તવા વચન લઈ, લોકોને સમજાવી બળવો બેસારી આપતા હતા.

જતાં પણ ન્યાયથી ન વર્તતા હોવાથી આ વખતે લોકોની લાગણી એકદમ ઉશ્કેરાઈ ગઈ હતી; જેથી બે મહીના સુધી ખલીફા સાહેબનાં ઘર ઉપર ઘેરો રહ્યો. છેવટે, હીજરી સન ૩૫ માં ખલીફા સાહેબ કતલ થયા.

સત્ય પોતાને સ્થળે.

ત્રીગ્ગ ખલીફા સાહેબના કતલ પછી હવે ખલીફા કાને નીમવા ? તે મુસલમાન પ્રજા સમક્ષ પ્રશ્ન આવી ઉભો રહ્યો. સર્વની નજર હઝરત અલી અં ઉપર હતી, જેથી આખી પ્રજાના મને હઝરત અલી અં ચોથા ખલીફા તરીકે ખિલાફતની ગાદી પર આવ્યા.

સત્ય છેવટ પોતાને સ્થળે આવવાથી મુસલમાન પ્રજામાં ભારે ખુશી ફેલાણી હતી. મહીનાની સ્ત્રીઓ પરદા પાછળ ઉભી ઉભી, હઝરત અલી અંને મુબારકી-વધામણીના સંદેશા મોકલી રહી હતી. આવી રીતે હીજરી ૪૦ થય ના જીલ્લજ મહીનાની ૧૮ મી તારીખ અને શુકરવારનો દિવસ, મુસલમાન પ્રજામાં ખિલાફત ૩ તરીકે ખુશી આનંદમાં પસાર કરવામાં-ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

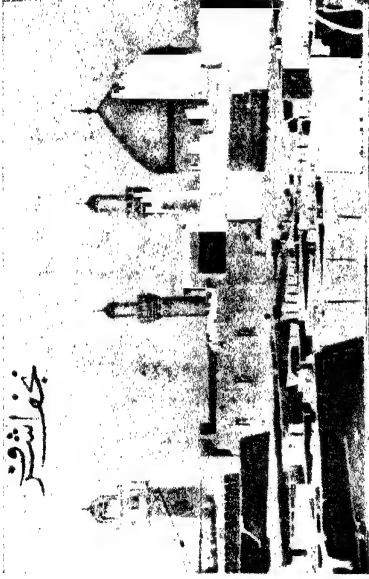
ન્યાય અમલનો નતીજો.

હઝરત અલી અંને ખિલાફતની ગાદી પર આવ્યા પછી ખીજો દિવસે લોકોને મસજિદમાં બેગા થવા હુકમ કર્યો. લોકો બેગા થયા. આપ મીઝ્બર-મહાન પેગમ્બર સાહેબના તખ્ત

આદાલતમાં સર્વે શ્રેષ્ઠ—ફઝલનગરની અદાલતો નજરમાં રહેશે.

خجانشتر

વાંચો. અન્ય પોતાના સ્થળે. પૃષ્ઠ ૩૨. ન્યાય અમલનો નીતિ. પૃષ્ઠ ૩૨. નવા ગવર્નરોની નીમણૂક. પૃષ્ઠ ૩૬. પ્રમાણિકતાનો પૂરાંવા. પૃષ્ઠ ૩૮. દસ્તાવેજની અપૂર્વતા. પૃષ્ઠ ૪૦. સાદાદમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ પૃષ્ઠ ૪૧. અન્ય સંકેતમાં. ૪૫. છવટ સુધીની સાદાદ. પૃષ્ઠ ૮૦. સરદારોને કતલ કરવા સલાહ પૃષ્ઠ ૮૨. અન્ય હસન-નાં સ્વરૂપમાં. પૃષ્ઠ ૮૬. સ્વાર્થ વચ્ચેની સેવા. પૃષ્ઠ ૯૬.

પર તશરીફ લઈ ગયા. પ્રથમ કુર્આન શરીફ માંહેની આએ આયત-શ્લોક લખ્યા. ‘અલ્લુમ્હુ લિલ્લાહે અલ્લા અલ્લુસા-નેહી, લકફ રજઅલ્લુફો એલા મકાનેહી’ એટલે ખુદાનો એલસાન અને શુકર છે કે સત્ય પોતાને રથજો પાછું ફર્યું.

પછી ઓતાઓને સારી સલાહ અને શિખામણની વાતો સંભળાવી; છેવટ જાહેર કરી આપ્યું કે, ‘આવતી કાલે મુ-સલમાનોના માલની ખુદા અને ખુદાના રસુલ સંઠના હુકમ મુજબ ન્યાયથી વહેંચણી થશે, માટે હાજર રહેજો.’

✽

✽

✽

હજરત અલી અંના હુકમ મુજબ બીજો દિવસે લોકો સર્વે મસજીદમાં હાજર થયા. લોકોની ગણતરી કરી, અને દીનારની ગણતરી કરી. લોકોની સંખ્યા એક લાખની થઈ, અને દીનાર ત્રણ લાખ-સાડા સાત લાખ રૂપિયા થયા. હુ-કમ આપ્યો કે પેગમ્બર સાહેબના સમયમાં જેવી રીતે વહેં-ચણી થતી હતી, તેવી રીતે સર્વેને સરખે ભાગે વહેંચણી કરો; એટલે કે દરેકને ત્રણ ત્રણ દીનાર-સાડા સાત સાત રૂપિયા આપો. પછી જોઈએ તો તે નહાતો હોય કે મ્હોટો હોય, ગુનામ હોય કે આઝાદ હોય, શેક હોય કે ચાકર હોય; પણ દરેકને ન્યાયથી સરખે ભાગે મળે. તમારામાં કોઈ દીનદાર-ધ-ર્મશીલ હોય, પરહેઝગાર-નીતિવાન હોય, કે હક પરસ્ત-સત્યની સેવા કરનાર હોય; તેને બદલો તેઓને ખુદા જરૂર આપશે, પણ મારી પાસે તો ખુદાના સર્વે બંદા સરખા છે. પછી તે અજમ હોય કે અરબ હોય, મોહાજર-પેગમ્બર સાહેબ સાથે દીનદાર

કરનાર હોય કે અન્સાર-પેગમ્બર સાહેબના મદદગાર હોય; સર્વેનો હક સરખો છે. અને પેગમ્બર સાહેબ પણ આવીજ રીતે વહેંચણી કરતા હતા, તે તમારામાના કેટલાક ક્યાં નર્થા બાણતા ?.

હજરત અલી અબ્ના ઇન્સારી હુકમાનુસાર સર્વેને સરખે ભાગે-ત્રણ ત્રણ દીનાર વહેંચી દીધા. હજરત અલી અબ્ને પણ સામાન્ય મુસલમાનની માફક પોતાના ત્રણ દીનાર લીધા. પછી સર્વે સભાજનો વિસર્જન થયા.

જેઓનાં જીવનમાં ઇન્સાફની જગ્યા હતી, તેઓ તો હજરત અલી અબ્ના આવા નિષ્પક્ષપાત ન્યાયના વખાણુ કરતા ચાલ્યા ગયા; પણ જેઓનાં દિલ હિંમીયા ભરપૂર હતાં, અને આગળના ખલીફાઓના વખતમાં અન્યાયથી હલ્લે ગળે ખાઇ, વૈભવ ભોગવેલાં હતાં. તેઓને આ ન્યાય ન ગમ્યો. વિધવિધ પ્રકારની વાતો કરી, હજરત અલી અબ્ના વિરુદ્ધતામાં પગ મૂક્યો.

*પેગમ્બર સાહેબના સમયમાં સર્વેને સરખી બક્ષીશ મળતી હતી. પહેલા ખલીફા સાહેબે તેમાં થોડો ઘણો ફેરફાર કર્યો. બીજા ખલીફા સાહેબે તેમાં નંબર પાડ્યા. પ્રથમ નંબરમાં બદરની લડાઈમાં ભાગ લેનારાઓને ગણ્યા. બીજા નંબરમાં મોહાજર-પેગમ્બર સાહેબ સાથે હીજરત કરનારાઓને, અને અન્સાર-પેગમ્બર સાહેબના મદદગારોને; ત્રીજા નંબરમાં મોહાજર અને અન્સારો સિવાયનાઓને; ચોથા નંબરમાં પેગમ્બર

પેગમ્બર સાહેબના સમય પછી ઇસ્લામી પ્રજાની ના-
ડીમાં થતા ફેરફારથી હઝરત અલી અં ખુઅ વાફેફ હતા, અને
પોતાના ન્યાયના નતીબન-ગદલામાં શું પરિણામ આવે તેમ
હતું? તેથી પણ હઝરત અલી અં બરાબર જાણીતા હતા. પણ
આખી દુનિયાની દુશ્મની સામે પણ હઝરત અં પોતાના ન્યાયને
ઢોડે તેમ ક્યાં હતા? અને રાજ્ય માટે પ્રપંચ કરી સૈનાં મનને
મનાવવા હઝરત અલી અં આહતા ન હતા. તેથી જ હઝરત
અલી અંના ગાદી પર આવવાની સાથેજ રૈયતમાં બેદિલી
ફેલાણી, અને તેઓની વિરુદ્ધમાં એક પક્ષ ઉભો થયો.

(૩૪ પેઝની ટીકા.)

સાહેબના અરહામો-સોબતીએ.ને; પાંચમાં નંબરમાં અરબ્બે.ને;
અને છઠા નંબરમાં અજમના લોકોને ગણ્યા હતા.

આવી રીતે બીજા બલીફા સાહેબે ચડતા ઉતરતા નંબર
ગણી, બક્ષીશ પણ નંબરના પ્રમાણમાં ઓછી વધુ આપવાનો
હુકમ કાઢ્યો હતો.

પણ ત્રીજા બલીફા સાહેબે તો આ તમામ માથાકુટ જ
મૂકી આપી હતી. બુદ્ધી ઉભૈયા સિવાય કોઈને આપવાને તેમનો
ન્યાય સદાય ના જ પાડતો હતો.

‘ મોહિબ. ’

નવા ગવર્નરોની નીમણુંક.

પછી હઝરત અલી અંમે રાજ્ય વ્યવસ્થા કરવી શરૂ કરી. ત્રીજા ખલીફા સાહેબના સમયમાં જે જે ઢેકાણે જે જે ગવર્નરો નીમાયેલ હતા, તે તમામ અનીતિવાન અને અત્યાચારી-ઝુલ્મી હતા. તેથી તેઓની ફેરવદલી કરવાની પ્રથમ ફરજ હઝરત અલી અંમે ઉપર આવી પડી. હઝરત અલી અંમે દરેક જગ્યા માટે લાયક, ધર્મશીલ, સહનશીલ, નીતિવાન, પરોપકારી અને સત્યવાદી ગવર્નરો પોતાની આખી પ્રજામાંથી ચુંટી કઢયા.

તેમાંથી જસરામાં અબ્દુલ્લાહ બિન આમેરની બદલીમાં ઉસ્માન બિન હનીફ અન્સારીને મોકલ્યા. અબ્દુલ્લાહ બિન આમેરને પોતાની પદવી ઝુંટવાઈ જવાના, અને પોતાને બદલે ઉસ્માન બિન હનીફ અન્સારીને આવવાના ખચર મળવાથી: પોતે જુમાઅ મસ્જિદમાં સભા ભરાવી, અને હઝરત અલી અંમી સખ્ત વિરુદ્ધ લાપણુ કર્યું. સભાજનોએ તેનાં આવાં અવિચારી કાર્ય તરફ અણુગમે બતાવી ઠપકા આપ્યા. આથી તે લાચાર થઈ અંમી રાતના મદીના લાગી ગયો, અને તેની જગ્યા ઉપર તેની બદલીમાં મોકલેલ ઉસ્માન બિન હનીફ અન્સારી આવ્યા.

ફૂકામાં અબુમુસા અશઅરી હતો. તેની જગ્યાએ અન્મારા બિન હેસાનને મુકરર કર્યો. અન્મારા બિન હેસાન

દૂકાની ખટપટી પ્રજા સામે ટકી શક્યો નહિ, જેથી હઝરત અલી અઁમે સદ્વર્તનનાં વચનો સાથે અણુમુસા અશઅરીને જ તેની જગ્યા પર કાયમ રહેવા આપ્યો.

મીસરમાં અબ્દુલ્લાહ બિન અબીશરહ હતો, તેને ઠેકાણે ફેસ બિન સાઅદ અબ્બાદ અન્સારીને મોકલ્યો.

યમનમાં મોઅલ્લા બિન ઉમૈયહ હતો, તેની ખદ્દલીમાં અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ બિન રબીઆને રવાના કર્યો. મોઅલ્લા બિન ઉમૈયહને પોતાની જગ્યા ઉપર બીજો ગવર્નર આવવાના સમાચાર મળતા જ, ખઝાનામાંથી ચારસો હાંટ સોનાનું નાણું લઈ લાગી ગયો.

શામમાં બીબા ખલીફાના વખતથી જે મોઆવીયાહ બિન અણુસુફ્યાન હતો, તેને ઠેકાણે સદલ બિન હતીફ અન્સારીને નીમી મોકલ્યો. પણ મોઆવીયાહ સોળ વરસથી એકતે-એક ઠેકાણે ગવર્નરી કરતો હોવાથી, તેણે શામની આખી પ્રજાને ફરેખ-પ્રપંચ અને લાંચ-ફરવત તેમજ તક્લવારના ડરથી; પોતાની કરી લીધી હતી. તેથી તેણે હઝરત અલી અઁ ની આણુને ન માની, અને તેમણે મોકલેલ ગવર્નરને ટકવા ન આપ્યો; જેથી તે હઝરત અલી અઁ પાસે પાછો આપ્યો.

હઝરત અલી અઁના ન્યાયથી રીંસાઈ એક ટોળું તો વિફલ થઈ બેઠું હતું, ત્યાં નવા ગવર્નરોની નીમણુંક થવાથી જુના ગવર્નરો હઝરત અલી અઁ સામે પોતાનો પક્ષ જમાવવા લાગ્યા.

અરબ જેવી અજ્ઞાન અને ઝનુની પ્રજા પાસે હઝરત અલી અંના નિર્મળ ન્યાય, અને ચોકખા ઇન્સાફની કદર આ રીતે થઈ!.

પ્રમાણિક્તાનો પુરાવો.

હઝરત અલી અં એક વખત રાતના, બચતુલ માલ-સરકારી ખજાનાના હિસાબની તપાસ કરતા હતા. એટલામાં તદ્દા અને ઝુબેર કોઈ પણ પ્રાંતની હુકુમત-ગવર્નરી મેળવવાની આશાએ હઝરત અલી અં પાસે આવ્યા. આથી હઝરત અલી અંમે જે બત્તી બળતી હતી, તેને ઓલવી; બીજી બત્તી બનાવી. હઝરત અલી અંના આ વિચિત્ર વર્તનથી વિસ્મય પામી, અને જણાએ તે વિષે સવાલ પૂછ્યો.

હઝરત અલી અંમે ફરમાવ્યું કે, “ જે બત્તી બળતી હતી તેની અંદર બચતુલ માલ-સરકારી ખજાનાના પૈસાનું તેલ લાવવામાં આવ્યું છે, અને હું બચતુલ માલના હિસાબની તપાસ કરતો હતો; પણ તમે આવ્યા, તો તમારી સાથે હું વાતો કરું અને બચતુલ માલના પૈસાનું તેલ બળે; તે પ્રમાણિકપણું ન કહેવાય. જેથી તે બત્તી ઓલવી આ મેં મારા પૈસાના તેલવાળી બત્તી બાળી. ”

હઝરત અલી અંના આ જવાબથી અને જણા દિકમૂંદ બની ગયા, અને જે આશાએ આવ્યા હતા તે વિષે વાત વટિક ન ઉચારતા; બીજી આડી અવળી વાતો કરી ચાલ્યા ગયા.

કારણ કે અને જણા જણતા હતા કે અમે ઇન્સાફની રીતીએ ગવર્નરની પદવી ભોગવવાને લાયક નથી. પણ હઝરત અલી અંની ખિલાફત કબુલ કરવામાં અમે પહેલે નં-બરે લાગ લીધો છે, જેથી હઝરત અલી અં અમારી તે લાગણીને યાદ રાખી, અમને કોઈ પણ ઠેકાણે ગવર્નરની પદવી પર ચડાવી, તેનો બદલો જરૂર વાળી આપશે: એવી આશાએ તેઓ હઝરત અલી અં પાસે આપ્યા હતા.

પણ હઝરત અલી અંની અપૂર્વ પ્રમાણિકતાએ તેઓ પોતાની આશામાં નિરાશ થયા: અને તેઓને સંપૂર્ણ ખાત્રી થઈ કે, આવા પ્રમાણિક પુરૂષ અમારી મતલબી લાગણીને માન આપી, અમે ગવર્નરની પદવી માટે લાયક ન હોવા છતાં, અમને ગવર્નર નીમી એક પ્રાંતના મુસલમાનોના સરદાર બનાવે, અને આ રીતે પોતાના ખલીફાપણાની સત્તાનો ગેરુપયોગ કરે, તે હઝરત અલી અં પાસે આશા રાખવી અને ધોળે દિવસે તારા જોવાની આશા રાખવી, એ અને બરાબર છે. તેથી જ તેઓ તે વિષે હઝરત અલી અં પાસે વાંત ન ઉચારતા, એમજ પાછા ચાલ્યા ગયા હતા.

પણ તેઓનાં બુરા દિલમાં હઝરત અલી અં ની તે અપૂર્વ પ્રમાણિકતાના પુરાવાએ સારી અસર ન કરી. તેઓ હજને બહાને મક્કા ગયા, અને ત્યાં હઝરત અલી અં વિરૂદ્ધ ખટપટ જગાડવા લાગ્યા.

ઈન્સાફની અપૂર્વતા.

હજરત અલી અં ના સગા ભાઈ જનાબે અકીલની નમણી સ્થિતિ હતી. તેમણે હજરત અલી અંને મહેમાન બોલાવી, પોતાની સ્થિતિની વાત કરવા વિચાર કર્યો. તેથી તેમણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે, દરરોજ એકેક ચપટી અનાજ નોખું કાઢતા જવું. આઠ દિવસે એક માણસના ખારાક જેટલું અનાજ ભેગું થયું, તેથી હજરત અલી અંને નોતર્યા. હજરત અલી અં આવ્યા જમ્યા. પછી જનાબે અકીલે પોતાની સ્થિતિની વાત કરી.

હજરત અલી અંમે ફરમાવ્યું કે, “ જ્યારે આમ સ્થિતિ છે તો મને જમાડ્યો ક્યાંથી ? ”

જનાબે અકીલે તે માટે જે યુક્તિથી અનાજ એકઠું કર્યું હતું, તે વાત કહી સંભળાવી.

હજરત અલી અંમે ફરમાવ્યું કે, “ આઠ દિવસ ચપટી ચપટી અનાજ એણું ખાવું, છતાં શક્તિમાં કાંઈ ફેર પડ્યો નથી. તો ક્યમ ખાતે તેટલું જ અનાજ ખાઈ, ખાડીનું અનાજ કાં ન બચાવવું ?; અને તે ગરીબોને આપી તેનો સદુપયોગ કાં ન કરવો ?. હુંદગી મારે ખાવું છે, કાંઈ ખાંવા મારે હુંદગી નથી. અને ખાવું તો એટલું ખાવું કે પોતાની શક્તિ ટકી રહે. વળી તમને જેટલું આપવામાં આવે છે. તેટલું જ સામાન્ય મુસલમાનોને આપવામાં

સાદાઈમાં સંપૂર્ણ—જનામે સલમાન ફારસીનો મદાએનમાં રોઝો.

વાંચે. સલમાનની સંપૂર્ણ સાદાઈ. પૃષ્ઠ ૪૩.

આવે છે; અને હું પણ તેટલુંજ લઉં છું. માટે જેમ હું ચણાવું છું તેમ તમે પણ ચણાવો. જો હું તમને વધારે આપું તો કાલે દુનિયા વાતો કરે કે, અલીએ પોતાની ખિલાફતના વખતમાં પોતાના ભાઈઓને ખુશ ધરવ્યા. જો આમ થાય તો મારા ઇન્સાફમાં ફેર આવે-મરો ન્યાય નળજો પડે. ખુદા સાચાનો સદા મદદગાર છે. ”

સાદાઈમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ.

હજરત અલી અ. મુસલમાનોના સરક્ષર, અને આખી ઇસ્લામી સલ્તનતના માલિક હોવા છતાં; સાદાઈમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતા.

તેઓની સાદાઈ એટલે દરજે હતી કે, પોતાને ખાવા માટે જવનો લોટ દર અઠવાડીએ એક વખત તૈયાર કરાવતા; અને તે પુંગડમાં ભરી રાખતા. ઘરના માણસોમાંથી કોઈ તેની અંદર સ્વાદિષ્ટ ચીજ મેળવી ન દીધે, માટે તેનાં મોંઢા ઉપર ઢાંકણું ઢાંકી સીલ કરતા. તેઓ દરરોજ એક વખત પાણી સાથે આટો ખાતા; અને કોઈ કોઈ વાર તેની રોટલી કરાવી મીઠા સાથે જમતા.

• તેઓ શાળા કે જિનાળામાં એકજ પહેરણુ ભરે રહેતા, અને તે ઘરનાં કોંતેલા મુતરનું વણાવતા. પગરખાં ફાટી જતાં તો પોતાને હાથે સાંધતા.

તેઓ બજારમાં પગે ચાલી એકલા જતા; અને રસ્તામાં માણસોની ભીડ હોય તો નમ્રતાથી પોતાને જગ્યા આપવા કહેતા. માર્ગમાં કોઈ વખત આપને ફકીરો બોલાવતા, તો આપ તેઓ પાસે જઈ તેઓ સાથે જમીન ઉપર બેસી જતા; અને થોડીવાર તેઓ સાથે વ્હાલથી વાતો કરી, પોતાને માર્ગે પડતા.

ઘરસામાનમાં ઘરની અંદર રેટિયો, ઘંટી, લાકડાંનો ખાલો અને કેટલાંક માટીનાં વાસણો હતાં. બિછનામાં એક ચામડું હતું કે, તે ઉપર દિવસના કાંટ દાણા ખાતો; અને રાતના થોડીવાર આરામ કરતા.

તેઓનાં ધર્મપત્ની જનાબે ફાતેમાહ અં પાસે એક ચાદર-ઓઢણી હતી, કે તેને બોતેર થીંગડાં આપેલાં હતાં.

ગરીબોની મદદ કરતા. યતીમો-અનાથોને પાળતા. રાતના વખતે નગર ચર્ચા સાંભળી દુઃખીઓનાં દુઃખને દુર કરતા. પોતાનો ભાર બીજા પાસે ન ઉપડાવતા, પોતે જ ઉપાડતા.

આખી ઇસ્લામી સંસ્તનતની બાદશાહત કરી, પણ પોતાને રહેવા માટે એકે ઘર ન બાંધ્યું.

આવી રીતની સાદાઈને કોણ પહોંચી શકે ? તેઓની સાદાઈને તો શું ? પણ તેઓના સાચા અનુયાયીની સાદાઈને પણ પહોંચવું મુશ્કેલ છે. તેથી તો તેઓને સાદાઈમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ કહ્યા છે.

* આ આખો વિષય ઉર્દુ ‘તહઝીબ મતીન’ ભાગ પહેલાનાં પાના ૪૯૭ અને ૫૦૪ ઉપરથી ટુંકડુંક લીધેલ છે. ‘મોહિબ.’

સલમાનની સંપૂર્ણ સાદાઈ.

સલમાન ફારસી પણ હજરત અલી અઁના સાચા અનુયાયીમંથી એક અનુયાયી હતા. તેમની સંપૂર્ણ સાદાઈ પણ વિચારવા જેવી છે.

તેઓ જ્યારે બીજા ખત્રીફા સાહેબના હુકમથી અને હજરત અલી અઁની સલાહથી મદાએનના હાકિમ-અવર્નર થઈને ગયા, ત્યારે પગે ચાલી ગયા હતા.

તેઓના રવાના થવાના સમાચાર બીજા ખત્રીફા સાહેબે મદાએન મેહકલાવી દીધા હતા. તેથી તેઓના આવવાના વખતે મદાએનના માણસો સ્વાગત માટે સામા ગયા હતા. તેઓએ જોયું કે ફરીર જેવા લેબાસમાં એક માણસ મદીનાના રસ્તા નરફથી ચાલ્યો આવે છે, કે જેના જમણા હાથમાં લાકડી છે, અને ડાબા હાથમાં લોટો છે; બગલમાં ચટાઈ છે, અને ગળામાં કુરઆન લટકાવેલું છે.

આ માણસને જોઈ પૂછ્યું કે, 'અમારા હાકિમ સલમાન ફારસી આવે તેમ છે; તેમની સ્વારી તેં ક્યાંઈ રસ્તામાં આવતી જોઈ છે ?'

• તે માણસે જવાબ આપ્યો કે, 'તમારા હાકિમને કે તેમની સ્વારીને તો મેં ક્યાંઈ જોઈ નથી; પણ સલમાન ફારસી વિષે પૂછતા હોવ તો, તે હું છું.'

આ સાંભળીને તો તેઓ દંગળ ધમ્મ જયા, પણ ખલીફા સાહેબે જોતે હાકિમ કરી મોકલ્યો હોય; તેને કબુલ કર્યા વગર તો છુટકયો જ નહિ. તેથી સર્વે તેમની સાથે હાકિમને રહેવાના સરકારી મહેલ પાસે આવ્યા; અને કહ્યું કે, 'આ તમારે રહેવા માટે મહેલ છે.'

સહમાન કારસીએ કહ્યું, 'મારે રહેવા માટે આંત્ર મહેલ ન હોય. મારે માટે તો મસજીદ જોઈએ, માટે મને મસજીદમાં લઈ ચાલો.'

સર્વે લોકો વિસ્મય સાથે તેમને મસજીદમાં લઈ ગયા. અને ત્યાં તેમને એક ખૂણામાં ઉતારે આપ્યો.

મદાયેનના માણસો નવા ગવર્નરની વાતો કરી, ભારે રમ્મ બેવા લાગ્યા. હંસતા હતા અને મશ્કરી કરતા હતા.

*

*

*

બીજે દિવસે નવા ગવર્નર સાહેબે ગામમાં ચોકી પહેરે કરતા, સિપાઈ પોલીસને ખેલાવ્યા; અને સર્વેને નોકરીમાંથી રજા આપી.

પોતે કુતરા ઉપર આત્મચળ અજમાવ્યું શરૂ કર્યું. ગામમાં ફરી તમામ કુતરાઓને ભેગા કર્યા, અને તમામને ચોકી કરવા ઇશારાથી સમજાવ્યું.

ચોરોએ આ તકનો લાભ લેવા ચાલ્યું. રાત થઈ, તમામ સુતાં; અને ચોરો ચોરી કરવા તીકળી પડ્યા. પણ કુતરાઓએ એવી ચોકી કરી કે એકેનો પગ સાંને રહેવા દીધે નહિ, અને તમામનો માથ સલામત રહ્યો.

સવારે જોને જોને પગે જખમ હોય, તે ચોરને નામે જાહેર થયા. આવી રીતના આત્મબળથી મદાએનમાંથી ચોરી થવાનો ભય ટાળ્યો.

સલમાન ફારસી ગવર્નરપણાનો કાંઈ પણ પગાર લેતા નહિ. નિઃસ્વાર્થ લોક સેવા કરતા; અને ખજુરીનાં પાનની જાળીલો-ટોકરીઓ ગુંથી-વેચી ગુજરાન ચલાવતા હતા.

સત્ય સંકટમાં.

લોકો ભલે ન્યાય અને સત્યના પોકાર કરે; પણ ન્યાય અને સત્યની રીતીએ, અન્યાય અને અસત્યને રસ્તેથી તેઓને મળતી આવક અટકાવવામાં આવે; તો તેઓ ન્યાય અને સત્યના પણ દુસ્મન બને છે !.

નહિ તે, હઝરત અલી અઃ જોવા ન્યાયાશીલ, ધર્મશીલ, સત્યશીલ, સહનશીલ, પ્રમાણિક, પદોપકારી, પરદુઃખલજન અને સાદાઈમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ પુરુષ હોવા છતાં, તેમની વિરૂદ્ધ ટોળું વધે ખરું ? !.

હજુ એક ટોળું તેા હઝરત અલી અઃના નિર્મળ ન્યાયથી રીંસાઈ વિરૂદ્ધ થઈ બેઠું હતું. તેમાં વળી નવા ગવર્નરોની નીમણુંકથી જુના ગવર્નરે પદબ્રષ્ટ થયા; તેથી તેઓ પણ ગુરસે થઈ વિરૂદ્ધ ટોળામાં આવી મળ્યા.

ઝેટલામાં તસ્લા મિન ઝોમેદુસ્લાહ અને ઝુમેર મિન અવામ પણ, હઝરત અલી અબ્ની પુરી પ્રમાણિકતાના પુરાવાથી, પોતાની આશામાં નિરાશ થઈ; હજમે જ્હાને મક્કા આવી પહોંચ્યા.

તેઓએ આવી ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉસ્માન મિન અફફાનને, હઝરત અલી અબ્ને કત્ર કરાન્વાનો ખોટો આરોપ મૂકી; અગ્નિન મુસલમાનોનાં દિલને ઉત્કેષ્યા. તે સાથે મહાન પે-અમ્મર સાહેબનાં ખીબી જનામે આયશાને પણ ચડાવી, પોતાના પક્ષમાં લીધા. તેથી તેઓનો પક્ષ વધારે મજબુત થયો.

ઝેટલામાં યમનનો ગવર્નર મોઅદલા મિન ઉમૈયદ, જે કે ચારસો હિંટ સોનાનું નાણું સરકારી ખઝાનામાંથી લઈ લાગ્યો હતો; તે પણ મક્કા આવી પહોંચ્યો. તેથી તેની પાસેથી તસ્લા અને ઝુમેરે સાડા હજાર દીનાર-હોદ લાખ રૂપિયા ઉછીના લઈ, લગ્નદાનો સામાન ખરીદ્યો.

પછી તેઓએ મક્કા શહેરમાં ઢાંચે પીટાઓ કે, ‘ ઉમ્મુલ મોઅમેનીન-મોઅમેનીનની મા જનામે આયશાની સરકારી નીચે; તસ્લા અને ઝુમેર લસકર લઈ, ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉસ્માનનાં ખૂનનો ખડ્ડો લેવા જાય તેમ છે. ખાટે તે નિર્દોષ ખૂનનો ખડ્ડો લેવામાં લામ મેળવવાની જેઓ ઇચ્છા રાખતા હોય; તેઓ તમામ હાજર થાય. ’

* જનામે આયશાને તસ્લા કાઢતો દીકરો લાઈ ગયો હતો, અને ઝુમેર બનેલી થતો હતો. ‘ મોહિબ. ’

પણ તેઓના મતલબથી ઢંદેરાના કારણે મક્કા શહેરમાંથી વધારે લાભ મેળવી શક્યા નહિ. કારણ કે મક્કાવાળા બળુતા હતા કે હઝરત ઉસ્માનને કતલ કરાવવાની ઉશ્કેરણી કરનાર આ બંનેજ છે. પણ તેમની પછી ખલીફા સાહેબ બનવાની ખોટી ઇચ્છામાં તેઓ ફાવ્યા નહિ, તેમ તેઓમાં વધારે લાયકાત ન હોવાથી, હઝરત અલી અઁ પાસે પણ કોઈ પણ પ્રાંતના ગવર્નરની પદવી મેળવી શક્યા નહિ; તેથી જ તેઓ આ હિલ્લો લાય ધરી, મુસ્લમાનોનાં નાહક ખૂન જોવરાવવા તૈયાર થયા છે.

છેવટે તેઓ મક્કા શહેરમાંથી ફક્ત નવસો માણસ મેળવી શક્યા, અને તે માણસો સાથે તેઓએ ત્યાંથી બસરા તરફ દૃષ્ટ કરી.

દગાખોરોનાં દગાખાજ દિલ.

રસ્તામાં તેઓ જંગલી આરખોને ભોળવી ભમાવી, અને માલ દવલતની મોટી મોટી આશાઓ આપી સાથે લેતા હતા. આમ કરવાથી તેઓ બસરા નજીક પહોંચ્યા, એટલામાં તેો સાડાં એતું લશ્કર ભેગું કરી શક્યા હતા.

બસરામાં હઝરત અલી અઁ તરફથી ઉસ્માન ખિન હ-નીફ અન્સારી હાકિમ હતાં. તેમને ખીખી આયશાની સરહારી નીચે લલ્હા અને ઝુબેરને લશ્કર લઈ આવવાની ખબર પડતા, તે પણ પોતાનું લશ્કર લઈ સામે આવ્યા. સામસામી ઝપાઝપી ચાલી. પણ પાછું બંને લશ્કર તરફથી એવી રીતે નક્કી થયું કે,

હઝરત અલી અંના આવવા સુધી જંને લશ્કરોએ લડાઇ બંધ રાખવી. તેથી જંને લશ્કરોએ લડાઇ બંધ કરી.

પણ તલ્લા અને ઝુબેરનાં દગાયાજ દિલમાં દગો હતો. તેથી રાતના વખતે તલ્લા અને ઝુબેરે પોતાના લશ્કર સાથે, ઉસ્માન બિન હનીફના લશ્કર પર છાપો માર્યો; અને ચારસો ચાલીસ જણને કતલ કર્યા. ઉસ્માન બિન હનીફ અન્સારીને, નેમની દાદી મૂઝ મુંડાવો કાઢી મૂક્યા; અને સરકારી ખાતો લુટી લીધો.

આ ખબર હઝરત અલી અંને મળવાથી, તેઓ પણ લશ્કર લઇ મદીનાથી જસરા તરફ રવાના થયા; અને ફૂકાથી પણ લશ્કરની મદદ મંગાવી.

ફૂકાનો હાકિમ અબુમુસા અશઅરી હતો. તેણે ફૂકાથી મદદ જવા ન દીધી; તેથી હઝરત અલી અંમે પોતાના વડા શાહબાદ ઇમામ હસન અંને, અને અમ્મારે યાસીરને ફૂકા મદદ લેવા મોકલ્યા.

હઝરત અલી અં ચાલતા ચાલતા પોતાનાં લશ્કર સહિત ઝીઝર નામની જગ્યા ઉપર આવી પહોંચ્યા. એટલામાં ફૂકાથી પણ નવ હજાર માણસોની મદદ આવી પહોંચી.

ઉસ્માન બિન હનીફ અન્સારી પણ આપને ત્યાં આવી મળ્યા. તેમણે પોતાની ઉપર વીતેલી વિપત્તિની તમામ વાત કહી સંભળાવી. આપને તે સાંભળી ભારે રંજ થયો, અને ત્યાંથી એકદમ દૂર કરવાનો લશ્કરને હુકમ આપ્યો.

ચાલતા ચાલતા બસરાની નજીક ઝાંવીયાલ નામની જગ્યા ઉપર આવી પહોંચ્યા, અને આપે ત્યાંજ પડાવ નાખવાનો હુકમ આપ્યો.

તદ્દલા અને ઝુબેરને હઝરત અલી અઁના લસ્કર લઇ આવવાની, અને ઝાંવીયાલ નામની જગ્યા ઉપર પડાવ નાખવાની ખબર પડવાથી; તેઓ પણ પોતાનાં લસ્કર સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

હઝરત અલી અઁમે તદ્દલા અને ઝુબેરને મુસલમાનોનાં ખૂન ન બહેવરાવવા માટે ઘણી શિખામણુ આપી; પણ તે સ્યામ પાપાણુ જેવા સખ્ત દિલમાં દયા ન ઉપજી, અને પોતાના વિચાર ઉપર મક્કમ રહ્યા.

જંગે જમલ.

ઊંચે સામસામા બંને લસ્કર લડવા માટે તૈયાર થઇ ગયા, અને એક બીજામાં તદ્દવારની અપારૂપી ચાલી. અરબ જેવી બહાદુર કોમના હાથમાં તદ્દવારની ચમક વીજળીની જેમ ચમકારા મારતી હતી; અને છનાછનના આવાજ સાથે ઘડ ઉપરથી ઘડેઘડ માથાં નીચે પડતાં હતાં, અને લોહીની નીકાની નીકા બહેલી શરૂ થઇ હતી.

આવી રીતે બે દિવસ સુધી લડાઇ ચાલી. તદ્દલા અને ઝુબેર માર્યા ગયા. તેથી તેઓનાં લસ્કરમાં અંમાણુ પડયું. હઝરત અલી અઁમે ભાગતાઓની પછવાડે જવાની, અને કાઠને કેદ પકડવાની મના ફરમાવી હતી. તેથી જેઓ ભા-

ગતા તેઓને છુવતા જવા દેતા, અને જેઓ લડવું બંધ કરતા તેઓને બચાવી લેતા.

આખર હઝરત અલી અબ્ની ફત્તેહ થઈ, અને સામાવાળા હારી ગયા. ખીખી આયશાને સમજાવી સહમાન મદીના રવાના કર્યા.

કતલ થએલાઓની ગણતરી કરતા, હઝરત અલી અબ્ની વીસ હજારના લસ્કરમાંથી એક હજાર ને સાતસો માણસો શહીદ થયા. અને તલ્લા, જુમેરનાં બત્રીસ હજારના લસ્કરમાંથી તેઓ સમેત નવ હજાર માણસો માર્યા ગયા.

આ જંગને જંગે જમલ અથવા જંગે નાફિસીન કહેવામાં આવે છે. જંગે જમલ એટલા ઉપરથી થયું કે ખીખી આયશા ઊંટ ઉપર ચડી જંગ કરવા આવેલ હતાં, અને ઊંટને અરબી લાપામાં જમલ કહે છે. અને જંગે નાફિસીન એટલા ઉપરથી કહે છે કે તલ્લા, જુમેર અને ખીખી બધાખર લોકો હઝરત અલી અબ્ની ખિલાફત સ્વીકારી ફરી ગયા હતા. અરબી લાપામાં ખિલાફતનો સ્વીકાર કરી ફરી જનારાઓને નાફિસીન કહે છે.

પછી હઝરત અલી અબ્ ત્યાંથી બસરા પધાર્યા. ત્યાં થોડા દિવસ રહી, લોકોને ઉપદેશ કર્યો: અને પછી ત્યાંનો હાકિમ અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસને બનાવી, આપ હીજરી સન ૩૬નાં રજબ મહીનાની ૨૬મી તારીખે બસરાથી ફૂફા પધાર્યા. અને પછીથી આપે આપનું પાયતખ્ત ત્યાંજ રાખ્યું.

જુનું ઝેર જાહેરમાં.

બીબી આયશા પોતાની આશામાં નિરાશ થયાં, તેથી તેમણે ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉસ્માનનાં ખૂનવાળું પહેરણુ મોઆવીયાહ પાસે દમસ્કક મોકલી આપ્યું.

મોઆવીયાહનાં દિલમાં ખલીફતુલ મુસ્લેમીન-મુસલ્માનોનો ખલીફા બનવા આશા હતી. કારણ કે ત્રીજા ખલીફા સાહેબે પોતાને ઘેરાઈ જવાના વખતે મોઆવીયાહ પાસે મદદ મંગાવી હતી, પણ મોઆવીયાહએ એજ આશાના સબબે મદદ મોકલી ન હતી. અંતે ત્રીજા ખલીફા સાહેબ કતલ થયા, અને તેમની પછી હઝરત અલી અઃ ચોથા ખલીફા તરીકે ચૂંટાયા.

હઝરત અલી અઃથી મોઆવીયાહને જુનું ઝેર તો હતું. વળી તેમના ખલીફા થવાથી તે પોતાની આશામાં નિરાશ થયો હતો. સાથે ત્રીજા ખલીફા સાહેબના સમયથી તે જે સ્વતંત્રતા ભોગવતો હતો, તે હવે ઝૂંટવાઈ બંધ તેમ હતી; અને જે ન્યાય તથા સત્યથી ન વર્તે તો અવર્નરની પદવી પરથી પણ ખસી જવાની સંપૂર્ણ ખાતરી હતી. તો મોઆવીયાહ પોતાની આશામાં કાયમ ખાતે નિરાશ રહે; અને પોતાના જુના વેરીને વશ રહી, તેમની આજુને કબુલ કરે; અને ઘણાં વરસોથી લાંચ-ફરજનો આપી, ખોટી ખુશામતો અને દબાણો કરી, *મ્હા મહેનતે મેળવેલ સ્વતંત્રતાને આમ એકદમ ખોટું; ન્યાય અને સત્યની તાબેદારી મળવી લાવે; એ મોઆવીયાહ જેવા જુલમી બાદશાહથી બને તેમ ન હતું.

અને હજરત અલી અઃ પોતાની ખિલાફતના સમયમાં, મોઆવીયોહ કાઇની વડુ દીકરીએને જીવરદસ્તીથી ઉપડાવી લાવી, તેણીએની સાથે બળાત્કારે નિકાલ પઢાવવા જેવા ઘેર અત્યાચાર કરે* અને હજરત અલી અઃ જેમ કે સાંભળી બેસી રહે તે પણ કાઇ કાળે બને તેમ ન હતું.

તેથી હજરત અલી અઃ તેને ગવર્નરની પદવી પરથી હટાવવાની કોશીશ કરતા હતા, અને મોઆવીયોહ હજરત અલી અઃથી લડાઇ કરી; તેમને મુસલમાનોએ આપેલ જાહેરી ખિલાફતને ઝુટવી લેવાની દિલચાસમાં હતા; અને તે માટે મુસલમાનોને ઉશ્કેરવાનું સળંગ સાધન ગણતો હતા. એટલામાં બીબી આયશાએ મોકલેલ હજરત ઉરમાનનાં ખૂનવાળું પહેરણ મળ્યું.

આથી તે ઘણા ખુશ થયો, અને તેને શામનાં દરેક શહેર અને ગામડાંમાં ફેરવાવી જાહેર કરાવ્યું કે: ‘હજરત ઉરમાનને કતલ કરાવનાર હજરત અલી છે. માટે તેમની સાથે લડી, તેમનાં ખૂનનો બદલો લેવો; દરેક મુસલમાન પર ખાસ ફરજ છે. જેઓને તે ફરજમાંથી મુક્ત થવા મરજી હોય, તેઓ મદારો સાથે આપે કે હું થોડા દિવસમાં તેમની સામે જંજ જાહેર કરનાર છું.’

* યઝીદની મા મયસુના પર થયેલ અત્યાચારનો એક દાખલો આગળ આવી ગયો. જે હીજરી સન ૨૬માં ત્રીજા ખલીફા સાહેબના સમયમાં થયો હતો.

‘મોહિબ.’

મોઆવીયોદ પ્રપંચમાં પુરો હતો. તેના તે પ્રપંચને લીધેજ તે અત્યાચારી હોવા છતાં શામની પ્રજાને પ્રિય થઈ પડ્યો હતો. તે કોઈ પણ માણસને જોવા સાથે તેના સ્વભાવને જાણી લેતો, અને તેથી તે જોવો માણસ તેવી વાત કરતો હતો.

પૈસાની લાલચવાળાને લાંચ આપી રીજવતો, પદવી પામવાની આશાવાળાને પદવી આપી સંતોષતો, મ્હોટી મ્હોટી ઈચ્છાઓના તરંગો કરવાવાળાને તેવી વાતો કરી તૃપ્ત કરતો, કાચા હૃદયવાળાને પોતાની સત્તાના જોરે દબાવી ડરાવતો, અને નરમ દિલવાળા પાસે નરમ નરમ વાતો કરી તેઓનાં દિલને આકર્ષતો.

આવી રીતના પ્રપંચથી લોક નાચકોને પોતાના પક્ષમાં લેતો, અને બીજાઓની પરવાય ન કરતો—મરજી મુજબ અત્યાચાર ગુજારતો.

હઝરત ઉરમાનનાં ખૂનવાળું પહેરણુ મળ્યા પછી પણ તેણે તે રસ્તેથી કામ લેવા માડ્યું. કોઈ કોઈ વાર તો તે લોકોની સામે હઝરત ઉરમાનના કતલ થવાની વાત કરી રાતો, અને કહેતો કે, ‘હઝરત ઉરમાનના કતલથી મારો આરામ ઉડી ગયો—મારી નિંદ્રાનો ત્યાગ થયો, મને આવાખીવામાં મજા નરહી. હું બાવરો બની ગયો છું. માટે ત્યાં સુધી હું હઝરત ઉરમાનનાં ખૂનનો બદલો ન લઉં, અને તેમના કાતિલોને ગોતી ગોતી ન મારું; ત્યાં સુધી મને કદિ પણ એન પડવાનું નથી. અત્યારે તો હું પોતાને જીવતે મૂઆ

સમાન સમજું છું. હઝરત ઉસ્માનની જુદાઈમાં મારી જન દમ નીકળી નથી જતી? તે માટે હું અજબ છું. !’

મોઆરીયાદના આવી રીતના પ્રપંચ અને પાખંડોને લીધે શામની પ્રજાનાં દિલ પીગળી ગયાં, અને દરેક સહેર નેમજ ગામડાંમાં હઝરત અલી અં વિદ્વ મુખત ચર્ચા ચાલવા લાગી. તે એટલે સુધી કે હઝરત ઉસ્માનનાં ખૂનનો ખદલો લેવાના શોખથી, પોતાનાં સ્ત્રીપુત્રોને પણ ભૂલી હઝરત અલી અં સામે લડવા માટે તૈયાર થવા લાગ્યા; અને લોકાનાં ટોળેટોળાં દમસ્કક આવી મોઆરીયાદનાં લશ્કરમાં જોડાવા લાગ્યા. મોઆરીયોહ દરેકને ‘હઝરત ઉસ્માનના ખસ દોસ્તો મરહુમા’ કહેતો. અર્થાત જે જતા તેને સામાશીના સબ્દોથી વધાવી લેતો. આથી તેઓનાં દિલમાં જમણા ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થતો, અને જેને હઝરત અલી અં સામે લડવા જવાની મરજી ન હોય, તેને પણ થઈ જતી.

આવી રીતના રાજ્ય પ્રપંચથી તેણે જમજં લશ્કર તૈયાર કરી દમસ્કકથી કૂચ કરી; અને આવવાવાળામાંથી કાંઈ બાકી રહ્યા હોય તો આવી જાય, તે માટે તેણે થોડે છેટે જઈ પગથ નાખ્યો.

થોડા દિવસ પછી લશ્કરની ગણતરી કરી તો એક લાખ ને વીસ હજારની થઈ. તેથી તેણે તે અંગવર લશ્કર સાથે ફૂરાત નદીના કિનારા પર આવેલાં સિક્કીન નામનાં મેદાન તરફ કૂચ કરી.

સિક્કીનની ચઢાઈ.

હઝરત અલી અઠમે મોઆવીયાહનાં મંઝનવર લશ્કર સાથે સિક્કીનનાં મેદાન તરફ કૂચ કરવાના સમાચાર મળી ગયા હતા. તેથી આપે પણ ચારે તરફથી લશ્કરની મદદ મંગાવી, નેતુ હઝરતનાં લશ્કર સાથે કુદાથી સિક્કીન તરફ કૂચ કરી.

હઝરત અલી અઠના આવવા પહેલા મોઆવીયાહએ આવી, ફૂરાન નદીના ઘાટ ઉપર ચાલીસ હઝરતનું લશ્કર મેસારી ઘાટનો કબજો લઈ લીધો હતો.

હઝરત અલી અઠમે આવી ઘાટનો કબજો મફી દેવા મોઆવીયાહને કહેવરાવ્યું. મોઆવીયાહએ ન માન્યું. તેથી આપે લશ્કર મોકલી ઘાટને કબજો લીધો. મોઆવીયાહને ધાર્તી લાગી કે હવે હઝરત અલી પણ આપણે માટે ઘાટ બંધ કરશે. પણ હઝરત અલી અઠમે તુરત કહેવરાવી આપ્યું કે, 'ખુદાની ન્યાઅમતો—ગદ્દીશને અમે બંધ કરવા માગતા નથી. માટે સુખેથી પાણી પીઓ અને વાપરો.'

પછી હઝરત અલી અઠમે મોઆવીયાહને પત્રદારા અને સન્દેશથી ઘણી રીતે સમજાવ્યા; પણ તે પોતાની સત્તામાં મસ્ત બન્યા હતા. તેથી કોઈ પણ રીતે ન માન્યા, અને છેવટ સુધી લડાઈ કરવાના મક્કમ દરજ્જા પર કાયમ રહ્યા. આથી હઝરત અલી અઠમે કહેવરાવ્યું કે વાંધો માન તહારી અને મહારી વચ્ચે છે, માટે તું અને હું લડાઈ કરીએ:

જનેમાંથી મમે તે જીતે. પણ વચમાં જે મુસલમાનોનાં ખૂન રેડવાનાં છે તે જગી જશે. મોઆવીયાહએ આ વાત પણ ન માની અને લશ્કરને તૈયાર થવા હુકમ આપ્યો.

આ જોઇ હઝરત અલી અન્મે પણ પોતાનું લશ્કર તૈયાર કર્યું. જને લશ્કર સામસામાં ગોઠવાઇ ગયાં, અને લડાઇ ઉપડી.

*

*

*

એકસોતે દસ દિવસ લડાઇ ચાલી. હઝરત અલી અન્ની તરફના પચીસ હજાર, અને મોઆવીયાહની તરફના પિસ્તાલીસ હજાર; કુલ સિત્તેર હજાર માણસો માર્યા ગયા. લોહીની નદીઓ ચાલવા લાગી. મોઆવીયાહનાં લશ્કરના સરદારોનો ઘણુ નીકળી જવાથી, તેનું લશ્કર નાસીપાસ થવા લાગ્યું. આથી મોઆવીયાહના પત્ત ઉખડી ગયા, અને પોતાના વજર ઉમર આસને કાંઇ પણ હિલ્લો કરવા કહ્યું.

ફત્તેહ વખતે ફરેખ.

ઉમર આસે હઝરત અલી અન્ના સરદારોને ખૂટવ્યા. સરદારોએ ઉમર આસને કહેવારાયું કે, 'કાંઇ પણ ખ્દાનું શોધી કાઢ કે તે ખ્દાનાથી અમે લડાઇ બંધ કરીએ.'

ઉમર આસે પોતાનાં લશ્કરીઓને હુકમ કર્યો કે, 'આપણી સાથે જેટલાં જેટલાં કુર્આન છે તે તમામ લાલાં ઉપર ચડાવો.'

પાંચસો કુર્આન હતાં. તેથી પાંચસો લાલાં ઉપર કુર્આન

લટકાવ્યાં. તેમાં કેટલાકે તો પોતાની પાસે કુર્ચાન ન હોવાથી, ટુગડાંના ટુકડામાં ઈંટ બાંધી ભાત્રાં ઉપર લટકાવી કુર્ચાન લટકાવ્યાનો દેખાવ કર્યો.

પંછી ઉમર આસના શીખવવાથી સર્વેએ પોકાર કર્યો કે: 'અમે કુર્ચાનના હુકમ મુજબ ચાલીએ છીએ, અને તમે પણ ચાલો છો, અને અમારા અને તમારા વચ્ચે ઇન્સાફ કરનાર આએ કુર્ચાન છે; માટે લગ્નને બંધ કરો.'

આ સાંભળતાજ ઉમર આસના ફરેબમાં આવી ગયેલ, હઝરત અલી અબ્બાસ આખાં લશ્કરે લડાઈ બંધ કરી. ફક્ત માલીકે ઈસ્તર જવા થોડા ઘણા બહાદુરો ઉમર આસના ફરેબને સમજી લઈ લીધા હતા.

હઝરત અલી અબ્બાસ પોતાનાં લશ્કરને ઘણી રીતે સમજાવ્યું કે: 'આએ લોકો હારવાની અણી ઉપર હોવાથી તેઓએ આ હિલ્લો રચ્યો છે, માટે તેના ઉપર ફરેબ ન ખાઓ. અગર જો તેઓ કુર્ચાનના જ હુકમ પ્રમાણે ચાલનારા હોય, તો આપણે તેઓ સાથે લડવું જ શામાટે જોઈએ? પણ તેઓએ માત્ર તમને ફરેબ આપવા માટે આ જોડ પ્રપંચ કર્યો છે; જેના શિકાર તમે લોકો થઈ ગયા છો. માટે ફરેબીઓના ફરેબમાં ન આઓ, અને લડાઈને બંધ કરી ત્યાં આવેલ ફત્તેહને ન ગુમાઓ કે પાછો પસ્તાવાનો રખત ન આવે.'

તે લોકોએ અરજ કરી કે: 'યા અલી, તેઓ તમામ કુર્ચાનના હુકમ મુજબ ચાલવા કબુલ કરે છે, અને આપણા અને

તેઓના વચ્ચે કુર્આનો રાખી તે મુજબ ઇન્સાફ કરવા કહે છે; માટે અમે તો હવે કાઠપણ રીતે તેઓની સામે તસ્વાર ઉપાડનાર નથી, અને ઉપાડ્યા દેનાર નથી: જેથી જે જે બહાદુરો તેઓની સાથે લડી રહ્યા છે, તેઓને હુકમ કરો કે જલદી લડાઈ બંધ કરે. ’

હઝરત અલી અંમે ફરમાવ્યું કે; ‘ તમે ઉતાવળા થઈ તેઓના ફરેશમાં ન આવી જાઓ, અને કરી કમાણી ખાકની અંદર ન મેળવી દો. હવે હિમ્મત રાખી ફક્ત એકજ હુમલો કરો કે તે હુમલામાં આપણી ઇન્શાઅલાહ ફત્તેહ છે. જો કે તેઓએ આપણી અને પોતાની વચ્ચે કુર્આનો રાખ્યાં છે અને તે મુજબ ઇન્સાફ કરવા કહે છે; પણ હાજા કુર્આનુ-રસામેત વચ્ચના કુર્આનુન્નાતેક એટલે આ (ભાલાં ઉપર કુર્આનો લટકાવેલાં હતાં તે તરફ ઈશારો કરી) મુંગા કુર્આનો છે, અને હું બોલતું કુર્આન છું; માટે માણ હુકમને માન્ય રાખી—મારા ઇન્સાફને કબુલ કરી લડાઈ ચાલુ કરો. ’

પણ તેઓને કુર્આનના હુકમ નાહુકમને ક્યાં જોવા હતા?—કુર્આનના હુકમ મુજબ ન્યાય અન્યાયને ક્યાં તપાસવા હતા? તેઓને તો ફરવતથી કામ હતું; અને તે કામ મોઆવીયાહ તરફથી કાઢને પૈસાની અને કાઢને પદવીની લાલચો આપી થઈ ચૂક્યું હતું. એટલે હવે તેઓને હઝરત અલી અં તો શું? પણ મહાન પેગમ્બર સાહેબ પોતે પાછા દુનિયા ઉપર આવી હુકમ ફરમાવે તો પણ માને તેમ ન હતા.

તેથી તેઓએ તે હઝરત અલી અંને છેવટ એકબા

શબ્દોમાં સંભળાવી આપ્યું કે; ‘ યા અલી, માલીકે ઉસ્તર જે હજુ મુઠી લડી રહ્યા છે, તેમને બોલાવી લગાઇ બંધ કરાવો છો કે કેમ ? નહિ તો આપને જીવતા પકડી શામી લશ્કર—મોઆવીયાહનાં લશ્કરને સોંપી દેશું; અથવા તો જે તહવારે મોઆવીયાહનાં લોહીથી રંગીન કરવા સજ થઇ હતી, તેજ તહવારે આપનાં લોહીથી રંગીન કરી; જે હાલ ત્રીગ્ગ ખલીફાનો થયો તેજ હાલ આપનો થવાનો. આટલું કહી વીસ હજાર* લશ્કરીઓએ હઝરત અલી અઁ સામે પોતાનાં ખ્યાનમાંથી તહવારે ખેંચી. ’

હઝરત અલી અઁમે જોયું કે મામલો તમામ બગડી ગયો છે. હવે જે માલીકે ઉસ્તરને બોલાવવામાં દીલ થશે તો આ લોકો જરૂર મારી સામે તહવારો ઉપાડશે; અને મારી સામે તહવારો ઉપાડશે તો મારા ફરમાન મુજબ અમલ કરનારા તેઓની સામે તહવારો ઉપાડશે; જેથી અંદરોઅંદર જંગ જાગશે, અને કપાકપી ચાલશે. આટલું વિચારી આપે એક માણસ સાથે માલીકે ઉસ્તરને લગાઇ બંધ કરવા કહે-
પરાયું

* શીઆહની તવારિખની કિતાબ ‘ તહઝીબુલ મતીન ’ માં આ માણસોની સંખ્યા પચાસ હજારની લખે છે. વીસ હજારની રિવાયત તો સુન્ની લાઇઓની કિતાબ નામે ‘ તારીખે અઅસમે ફૂરી ’માં છે.

‘ મોહિબ. ’

માલીકે ઉત્તરે જવાખ આપ્યો કે: ‘આપણી ફત્તલ નજીક છે. હમણાં તે લોકોના પગ મયદાનમાંથી ઉપડી જશે, અને ભાગનાશ શરૂ થશે; માટે હઝરત અલી અંને કહે કે હમણાં લડાઈને ફત્તલ કરી આવે છે.’

તે શખ્સે કહ્યું કે: ‘લડાઈ કાણના માટે ફત્તલ કરે છે? અગર જે હઝરત અલી અં માટે ફત્તલ કરતા હોય તે જલ્દી ચાલે કે હઝરત અલી અં સામે વીસ હજાર તસ્વારે ભ્યાનમાંથી ખેંચાઈ ચૂકી છે. અગર જે કોઈ પણ દીસ કરશે તે હઝરત અલી અંને જીવતા નહિ જુએ.’

આ સાંભળનાજ માલીકે ઉત્તરે પોતાની તસ્વાર ભ્યાન કરી અને કહ્યું કે: ‘હું તો હઝરત અલી અં માટે લડું છું. અગર હઝરત અલી અંને જીવતા ન જોઉં, અને લડાઈ ફત્તલ કરે તો તે મારી ફત્તલ ઉપર લાઅનત છે; અગર કે આખી દુનિયાની ફત્તલ હોય તો પણ શું? ચાલ હમણાંજ આવું છું.’ એમ કહી માલીકે ઉત્તર તે શખ્સ સાથેજ રવાના થયા.

હઝરત અલી અં પાસે આવી જુએ છે કે મામલો તમામ ઉઠ્યો છે. જે લોકો હઝરત અલી અં ઉપર પોતાની જાનો નીસાર કરવા તૈયાર હતા; તેજ લોકો આપના સામે તસ્વાર તોળી જાનના દુશ્મન થઈ હતા છે; અને મોઆવી-યાહ સાર્થે મુલેહ કરવા આગ્રહ કરી રહ્યા છે.

આ હાલ જોઈ માલીકે ઉત્તર એકદમ ઉશ્કેરાઈ ગયા,

અને કહેવા લાગ્યા કે: ‘એય મુનાઈકો, અફસોસ ! તમે રાહે હકને મૂકી આપ્યો, અને રાહે નાહકને પકડી લીધો. અરે ! અમે તો તમારા કપાળ ઉપર સીજદાના દાગ બેઠાં તમને કેવાય દીનદાર, હંમાનદાર અને પરહેઝગાર ગણતા હતા: પણ હઝાર અફસોસ ! કે તમે દુનિયાના જ દોસ્ત નીકળ્યા ! તમારાં દિલોમાં દુનિયાની લાલચો ભરેલી છે, તેથી તમે હકથી ફરી ગયા; અને નાહકને અખતીયાર કર્યું. અગર બે તમે થોડીવાર સગર કરી હતા, તો આપણી ફત્તેહ થતે. પણ હાય અફસોસ ! તમને દુન્યાની લાલચે ઘેરી લીધા, અને ફરે-ખીજોના ફરેખમાં ફસાઈ ગયા. ખુદ તમને તેનો જલ્દીથી બદ બદલો આપશે.’

આ સાંભળી તેઓ ગુસ્સે થયા અને કહેવા લાગ્યા કે; ‘એય માલીકે ઉસ્તર, બસ કર; વધારે બકઅસાદ ન કર. અમે જે લડાઈ બંધ કરી છે, અને કરાવી છે તે ખરાબર છે. ત્યાં સુધી તે લોકોએ કુર્આન મુજળ ચાલવા ઇકરાર ન લેતાં કર્યો, ત્યાં સુધી અમે તેઓની સાથે લડ્યા; અને અલીનો હુકમ માન્યો. પણ હવે તેઓએ કુર્આનને સામે રાખી તે ઉપર ચાલવા ઇકરાર કર્યો છે; માટે હવે અમે તેઓની સાથે હરગીઝ લડવાના નથી, લડવા દેવાના નથી; અને તે વિષે અલીનો કોઈ પણ હુકમ માનવાના નથી.’

આવી રીતે એકબીજા સામસામા ઉશ્કેરાઈ ગયા, અને આપસમાં એકબીજાને લાઅનત મલામત કરવા લાગ્યા. એટલામાં એક શખ્સે માલીકે ઉસ્તરનાં મોઢાં ઉપર ચાલુક

માર્યો. માર્કાંકે ઉસ્તરે તેનાં મોઢાં ઉપર ચાબુક માર્યો. મામ-લો બગડ્યો, અને આપસમાં ખૂનરેઝી થવાનો વખત આવ્યો. હઝરત અલી અઠમે બન્ને પક્ષના લોકોને સમજાવી ઠંડા પાડ્યા.

મોઢોમાંહે ઝગડતા જોઈ મોઆવીયાહ ઘણો ખુશ થયો, અને એ પ્રપંચી પ્રયત્નના શોધક ઉભર. આમને તેના પ્રયત્નની સફળતા બદલ સાબાશી આપી.

પછી મોઆવીયાહનાં હસ્કરમાંથી અબુલ અઅવર સ-હમી માંચાં ઉપર કુર્આન લઈ, ઘોડા ઉપર બેસી હઝરત અ-લી અઠની સામે બાવી કહેવા લાગ્યો; ‘યા અલી, આપણે એકબીજાની વાતને માનતા નથી, અને બન્ને પક્ષવાળા ખેત પોતાને હક ઉપર સમજે છે; તેમાં બન્ને પક્ષના લોકોનો કચડાણ નીકળે છે, તેની જવાબદારી કયામત ઉપર જરૂર આપવી પડશે. માટે કાંઈ એવો રસ્તો લેવો જોઈએ કે જેમાં બંને પક્ષનું શ્રેય થાય, અને બંને પક્ષનાં નાહક ખૂનો થતાં બચે. મારી નજરમાં તો તેને માટે એજ યુક્તિ સૂજે છે કે બંને હસ્કર તરફથી બે સવાદ નીમવા; તેઓ આગે કુર્આન (માંચાં ઉપર કુર્આન હતું તેને હાથ લગાડી) પ્રમાણે ન્યા-ય આપે, અને તે મુજબ બંને લશ્કર વર્તે.’

આ સાંભળી હઝરત અલી અઠના હસ્કરીઓ રાજી રાજી થયા, અને જટપટ તે પ્રમાણે કબુલ કરી; પોતાની તરફારો મ્યાન કરી.

અણુજી અચ્ચરે આ વાત મોઆવીયાદ પાસે જઈ કરી. ઉમર આસે મોઆવીયાદને કહ્યું કે; 'કેમ, જોયું કે મારા મક્કરો કેવા કારગર નીવડે છે!! નહિ તો હું તું અને આગે લશ્કર અત્યારે ક્યારનાયે કામ આવી ગયા હોતે, અને અલીની ફતેહ જાહેર થઈ જતે.'

મોઆવીયાદએ કહ્યું કે; 'બરોબર છે. ખરેખર તારી સલાહ અને તારા મશ્વેશાહથી જે જે કામો મેં લીધાં છે તે તમામ પાર ઉતાર્યાં છે. અને ખરું પૂછ તો તારી મદદથીજ મારી અમીરી ચાલે છે; નહિ તો અત્યારે મારા કળ-જામાં શામનો મુલક હોયે ક્યાંથી?. હવે જે મુશ્કેલી સામે છે તેને છેવટે સુધી પાર ઉતારી દે એટલે બસ.'

પછી બંને લશ્કર તરફથી બે લવાદ ચૂંટી, બંનેને દુમ્નુજી જન્દલ નામની જગ્યામાં એક વરસ સુધી સંપૂર્ણ વિચાર કરવા રહેવા આપી ફેસલો માગવો. બંને ફેસલો આપે, અને તે ફેસલા મુજબ બંને લશ્કર વર્તે. આવી રીતે બંને લશ્કર તરફથી કબુલ કરવામાં આવ્યું.

પછી શામવાળા તરફથી ઉમર આસ, અને ધરાકવાળા તરફથી અણુમુસા અશઅરી * ચૂંટાયો. અણુમુસા અશ-

* અણુમુસા એટલે મુસાનો બાપ. તેનું ખરું નામ અબ્દુલ્લાહ બિન કયસ હતું, પણ તે અણુ મુસાના નામથી પ્રખ્યાત હોતે.

‘મોહિબ.’

અરી તદ્દન બોળો—કમઅક્લ, અને ઉમર આસ ફરેજ દગાથી સંપૂર્ણ ભરેલો હોવાથી; હઝરત અલી અઠમે પોતાનાં લશ્કર—છરાકવાળાને પોતાના તરફથી લવાદ તરીકે અબુમુસા અશઅરીને ન ચૂંટતા, અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ અથવા માલીકે ઉશરતે ચૂંટવા માટે અતિશય સમજાવ્યા; પણ તેઓ એકના બે ન થયા, અને આખર અબુમુસા અશઅરીનેજ પોતા તરફથી લવાદ તરીકે કાયમ રાખ્યો.

અબુમુસા અશઅરીને આ વખતે કોઈના તરફ ઉભું રહેવું પસંદ ન હોવાથી, તે આ લડાઈમાં આગ્યોજ ન હતો. તે એક ગામડામાં હતો; ત્યાંથી હઝરત અલી અઠનાં લશ્કરે તેને ઇસિદ મોકલી બોલાવી લીધો.

છેવટ ઉપર મુજબ કરેલા કોલકરારની શરતોવાળું મુલેહનામું લખાયું, લવાદ તરીકે ઉક્ત અને નામો નોંધાયા; અને છેલ્લે બંને તરફની સહી શાક્ષીઓ કરાવી, મુલેહનામાની એક નકલ શામવાળાને અને એક નકલ છરાકવાળાને આપવામાં આવી.

પછી અબુમુસા અશઅરી હઝરત અલી અઠમે આપેલ શોરૈહ બીન હાની નામનાં મહાહકાર સાથે પાંચસો સવાર લઈ, દુન્તુલ જન્દલ નામની જગ્યા તરફ રવાના થયો; અને ઉમર આસ પણ સાથે એવું લશ્કર લઈ તે તરફ પથે પડ્યો.

પછી બંને લશ્કરોને પોતપોતાને ધરે જવાની આજ્ઞા

મળવાથી, સૌ કોઈએ પોતાનાં ઘરનો માર્ગ પકડ્યો. હઝરત અલી અઃ પોતાના કેટલાક ખાસ દોરતો સાથે દૂધ તરફ રવાના થયા; અને મોઆવીયોહ તેમજ તેના કેટલાક અમલદારો અને સરદારો દમસ્કને માર્ગે પડ્યા.

✽

✽

✽

જંગે સિક્ક્રીન હીજરી સન ૩૭ના સફર મહીનામાં શરૂ થઈ હતી. રજા મહીનો આવ્યો ત્યારે તે મહીનામાં લડાઈ કરવાની મના હોવાથી બંધ રહી. વળી શાબાનમાં શરૂ થઈ, તે જુલકાદ, જુલહજ અને મોહરરમમાં બંધ રહી; કારણ કે આએ ત્રણ મહીનામાં પણ લડાઈ કરવાની મનાઈ છે. ફક્ત એકસોને દસ દિવસ લડાઈ ચાલી; તેમાં એકસોને દસ હુમલા થયા; અને બંને તરફના મળી સિત્તેર હજાર માણસો માર્યા ગયા.

આએ જંગને જંગે સિક્ક્રીન અથવા જંગે કાસેતીન પણ કહે છે. જંગે સિક્ક્રીન એ ઉપરથી કહે છે કે તે જંગે સિક્ક્રીન નામનાં મયદાનમાં તેહરે પુરાતના કીનારા ઉપર થઈ હતી. અને જંગે કાસેતીન નામ એટલા ઉપરથી પડી ગયું કે મોઆવીયાહનો વજીર ઉમર આસ શામના મુલકમાં આવેલા એક કાસેતીન નામના સહેરનો રહેવાસી હતો; અને મોઆવીયાહનાં લશ્કરનો મોટો ભાગ કાસેતીન તરફનો હતો.

ફરેખી ફેસલો.

ઉમર આસ અબુમુસાથી પહેલા દુમ્તુલ જન્દલમાં પહોંચી ગયો હતો. તેથી જ્યારે અબુમુસા આવવાનો થયો,

ત્યારે તે તેના ઇસ્તકળાલ—સ્વાગત માટે સમો ગયો, અને તેને માન સાહિત પોતાને ઉતારે તેડી લાવી, પોતાની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો; અને સાથે બેસી સાઈં સાઈં ખવરાવ્યું.

પછીથી દરરોજ તેઓ એકબીજાને ઉતારે આવી બેસતા હતા, અને ફેસલો આપવા વિષે વિચાર કરતા હતા. અને બધું ભાગે દરરોજ બંને સાથે જ જમતા હતા.

એક વખત બંને વાતો કરતા બેસ હતા. તેવામાં અદી બિન હાતમ તાઇ આવી પહોંચ્યા. અદીએ ઉમર આસની ફરેબ બરેલી વાતો સાંભળી કહ્યું કે: ‘અય અબુમુસા, તું જરાક વારમાં ફસાઇ જા તવો છો; તેથી મને લાગે છે કે તું કાંઇ સાઈં કામ કરી શકીશ નહિ. માટે ઉમર આસની ફરેબી વાતોથી ચંતવો રહેજો.’ અને ઉમર આસને કહ્યું કે: ‘અય ઉમર આસ, તારામાં અમને જરા પણ વિશ્વાસ નથી કે તું કાંઇ ઇસ્લામીઓનું લડું કરી શકે; અને સારો મત આપી સાચો માર્ગ બતાવી શકે.’

ઉમર આસે આ સાંભળી કહ્યું કે: ‘ઓ અદી, તને અને તારા જેવા બીજા કોઇને અમારા વચ્ચે દખલ દેવાનો કશો હક નથી. માટે તારે અમને કાંઇ કહેવું નહિ, અને અમારા બંનેની બેઠકમાં અમારા બે સિવાય ત્રીજા કોઇએ લાગ લેવો નહિ.’

પછી અબુમુસાએ કહ્યું કે: ‘હવે પછી આપણી બેઠકમાં બીજા કોઇને આવવા દેવો નહિ; નહિ તો લોકો આવ જોવ કરશે, અને આપણી મસ્જિદ ત વચ્ચે નાહક વિકા નાંખશે.’

પછીથી બંનેની એકાંતમાં ખાનગી બેઠક થતી, અને ખીજા કાષ્ટને આવવાની સખા મના હતી. આવી રીતે જેમ જેમ દિવસો જતા, તેમ તેમ ઉમર આસ અબુમુસાનું વધારેને વધારે માન સાચવતો. રાત દિવસ અબુમુસાને પોતાથી જુદો થવા દેતો નહિ; અને તે માટે પોતાને અબુમુસાથી અનહદ પ્રિતિ છે તેવો દેખાવ કરી તેનાથી જુદું થવું પોતાને પસંદ ન હોવાનું જ્ઞાનું કરતો.

પણ આ એક ઉમર આસના પ્રપંચો પૈકી એક પ્રપંચ હતો. આવી રીતે તે ખુશામત કરી પોતાની ફરેખી જળમાં અબુમુસાને ફસાવા માગતો હતો; અને તેની ફરેખી જળથી દાર્ઠ તેને જાણીતો કરી આપે એવા ભયથી, તે તેને પોતાથી એક જરાવાર પણ જુદો કરવા ચાહતો ન હતો. ભોગો અબુમુસા તેના ફરેખને જરા પણ સમજી શક્યો ન હતો. તે તો પોતાને આટલું માન મળતું જોઈ, અને પોતાની સાથે ઉમર આસની આટલે દરજે મોહજ્જત જોઈ, મનમાં ફૂલાતો હતો.

અબુમુસાનો સલાહકાર શોરેહ ગિન હાની આ સંઘર્ષ જોતો હતો; અને તેને વખત મળતા વારંવાર સલાહ આપતો હતો કે; ‘જોજો હો ઉમર આસનાં અતિશય માન ભરેલાં વર્તનથી, અને ખુશામતવાળી વાતોથી ભોળવાઇ જતો નહિ; અને ગમે તેમ થાય તો પણ તારે પ્રથમ જિલા થઇ પોતાનો મત જાહેર કરવો નહિ. અત્યારે જો તમને બંનેને કામ સોંપવામાં આવ્યું છે તે હલકું ન સમજતાં, ભારેમાં ભારે સમજવું; કારણ કે વર્તમાન અને ભવિષ્યની ખસલામી

પ્રગ્નની લગામ અત્યારે તમને બંનેને સોંપવામાં આવી છે તેમ કહ્યું તો પણ કાંઈ અતિશયોક્તિ નહિ કહેવાય. માટે તું અત્યારની ઇસ્લામી પ્રગ્નની સ્થિતિનો વિચાર કરી મત આપજો.

આના જવાબમાં અબુમુસા કહેતો કે: ‘ઇન્શાઅલ્લાહ જે ફરીશ તે બેલતર જ કરીશ, અને જે મત આપીશ તે ઇસ્લામી પ્રગ્નની સ્થિતિનો વિચાર કર્યા પછી જ આપીશ; માટે તે વિષે બેસીકર રહેા.’

ઉપર મુજબ બંને લવાદો ફેસલો આપવા માટે રોજ વિચાર કરતા હતા; પણ બંનેનો એક મત થતો ન હતો. ઉમર આજ મોઆવીયાહને ખિલાફત આપવા માટે અબુમુસાને બહુ સમજાવતો હતો, પણ અબુમુસા તેથી તદ્દન વિરુદ્ધ હતો. આવી રીતે વાદવિવાદમાં બંનેએ લાંબી ગંવા મુદત પસાર કરી; છતાં કાંઈ પણ નિર્ણય ઉપર આવ્યા નહિ. આથી બંને પક્ષના સાથવાળાઓને ભારે કંટાળો આવ્યો અને હવે જરૂરીથી ફેસલો આપવા કહેવરાવ્યું.

એક દિવસ વિચાર કરતા કરતા ઉમર આસે અબુમુસાને કહ્યું કે: ‘જો તારો મત થતો હોય તો આપણે એવી રીતે ફેસલો આપીએ કે, અલી અને મોઆવીયાહ બંનેને ખિલાફતથી દૂર કરીએ; કારણ કે બંને આપસમાં લડ્યા છે, અને હબ્શરો મુસલમાનોનાં ખૂનો વહેવરાવ્યાં છે. તે બંનેને બદલે મુસલમાનો એકમત કરી એક ત્રીજો ખલીફા મુકરર કરી લીએ, કે જેથી આપસમાં ખૂનો થતાં બચે અને કુસુપ

દે. તેમાં મારો મન બીજા ખલીફા કમરત ઉમર બિન ખતાબના ફરજંદ અબ્દુલ્લાહ તરફ વધારે છે; કારણ કે તે પરહેઝગાર અને આબીદ છે. વળી તેણે આ લડાઈમાં ભાગ લીધો નથી; અને જીભથી પણ કોઈ પણ જાતની ઉશ્કેરણી કરી નથી. માટે જો મારો આ પ્રમાણે મન થતો હોય, તો તું અલીને ખિલાફતથી દૂર કર; અને હું મોઆવીયાહને દૂર કરું.’

આ સાંભળી અબુમુસાએ ખુશી થઈ કથું કે: ‘ તારા ઉપર ખુદાની હજાર રહમત ઉતરે; ખરેખર તેં જહુ સારો મત આપ્યો; અને તે મને ઘણો પસંદ પડ્યો. હવે કહે કે તે મત આપણે ક્યારે જાહેર કરશું ? ’

ઉમર આસે કથું કે: ‘ હવે વધારે દીક્ક કરવી કામની નથી: કારણ કે આપણે વિચાર કરવામાં ઘણો લાંબો વખત કાઢ્યો છે, જેથી આપણા સાથવાળા સર્વે કંટાળી ગયા છે. માટે મારો તો વિચાર એમજ છે કે, આવતી કાલે સોમવારને દિવસે જ આપણે ફેસલો સાંભળાવી દઈએ: કે જેથી સર્વે પોતપોતાનાં ઘર બેગા થાય. ’ અબુમુસા જાળમાંથી છટકી જાય, તેવાં ડરથી ઉમર આસે ટુંકમાંજ પતાવાં થાયું.

અબુમુસાએ કબુલ કર્યું, અને જાન્ને પક્ષના લોકોને ફેસલો સાંભળવા મસજિદ આઅઝમમાં આવવા આમંત્રણ કર્યું.

અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસે જોયું કે હવે જાન્ને એક

મત થયા છે, અને આવતી કાલે ફેસલો સંભળાવવાના છે; તેથી અબુમુસાને બોલાવી કહ્યું કે; ‘જેજે હો, ઉમર આસના ફરેશમાં ન આવી જજો; અને પ્રથમ તારો મત તું જાહેર ન કરજો: નહિ તો તે ફરી જશે, અને પોતાનું ‘ધાર્યું’ કરશે.’

અબુમુસાએ કહ્યું કે; ‘અરે એવું તે હોય! અમે આપસમાં પાકેલા અહદ્દ—વચન લીધું દીધું છે કે તે મતથી હવે કાઢીને ફરવું નહિ. વળી તમારો એવો મત છે તો ભલે હું પછી મત જાહેર કરીશ.’

*

*

*

ખીજો દિવસ—સોમવારનો થયો તે માણસોનાં ટોળેટોળાં મસજીદે આઅઝમ તરફ વળ્યાં. તે એટલે સુધી કે મસજીદમાં હક જમી.

પછી ઉમર આસે અબુમુસાએ કહ્યું કે; ‘બેટો, અને આપણા વચ્ચે નક્કી થયેલા મતને જાહેર કરો.’

અબુમુસાએ કહ્યું; ‘પ્રથમ તમે બોલો.’ ઉમર આસે કહ્યું; ‘એમ બને ખરું! આપ જેવા યુઝુર્ગ—વડીલની સામે હું પહેલ કરી શકું ખરો?’

આટલા બોઠામાં ઉમર આસ તરફથી આટલું માન મળવાથી અબુમુસા ફલાયો, અને ઝટપટ મિસ્ગર પર ચડી બેઠો. ખુદા તથા ખુદાના રસૂલ સન્ની તાઅરિક્—વખાણ કરવા બાદ બોઠાને કહ્યું કે; ‘અમે લાંબા વખત સુધી

ખુબ વિચાર કર્યો, અને છેવટે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા છીએ કે જેથી આએ મુસલમાનોમાં સળગતી આગ ઓસવાત બનય; અને હવે પછી સળગવાનો સંભવ પણ ન રહે. અમે બન્નેએ એની વચ્ચે ત્રીજો માર્ગ એ શોધ્યો છે કે હઝરત અલી અને મોઆવીયાહને ખિલાફતથી બરતરફ કરવા; અને તેઓને બદલે આપણે કામ એવા ત્રીજા શખસને ચૂંટી કાઢવો કે જે આખીદ અને પરહેઝગાર હોય; તેમજ લડાઈ કરી મુસલમાનોનાં ખૂનો કરાવવાથી ડરતો હોય. કારણ કે હઝરત અલી અને મોઆવીયાહએ લડાઈ કરી, હઝરો મુસલમાનોનાં નાહકે ખૂનો કરાવ્યાં છે. તેવા શખસો ખિલાફતને લાયક ન હોય. અમારા બન્નેની નજરમાં તે બીજા ખલીફા હઝરત ઉમર બિન ખતાબના ફરજંદ અબ્દુલ્લાહ સિવાય બીજા કામ ખિલાફતને લાયક નથી; કારણ કે બે આખીદ અને પરહેઝગાર છે. તે સિવાય આએ જંગમાં તેણે જરાપણ ભાગ લીધો નથી; તે એટલે સુધી કે તેણે કામને જલથી પણ ઉચ્કરેલ નથી. તમે તમામ બણો છો કે હું હઝરત અલી તરફથી લવાઈ નીમાયો છું. માટે હું બહેર કહું છું કે આ મારી વીંટીને (આંગળીમાં પહેરેલ વીંટી બતાવીને) જેવી રીતે હું મારી આંગળીમાંથી જુદી કહું છું, તેવી રીતે હઝરત અલીને ખિલાફતથી જુદા કહું છું. ' એમ કહી સર્વેની સામે પોતાની આંગળીમાંથી વીંટી જુદી કરી, સર્વેને બતાવી મિન્મર ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયો.

પછી ઉમર આસ મિન્મર પર ચડ્યો અને ખુદા તેમજ

ખુદાના રસૂલ સન્ની તાઅરીફ કરવા બાદ કહેવા લાગ્યો કે; 'આપ સર્વે જાણો છો કે અબુમુસા એક ખુશુર્ગ શખસ છે. વળી તે હઝરત રસૂલ સન્નો યમનનો કાસિદ હતો. હઝરત અબુઅકરનો કાયમ મકામ હતો, અને હઝરત ઉમરનો આ-ક્ષિમ હતો. અત્યારે તે ધરાકવાળા તરફથી લવાદ નીમાએલ છે. તેણે જે જે કહ્યું, તે તે આપ સાહેબોએ સાંભળ્યું. હવે માફ કરેલું પણ સાંભળી લ્યો. તેણે તમારી સામે પોતાની વીંટી આગળીમાંથી જેમ જુદી કરી. તેમ અલીને ખિલાફતથી જુદા કર્યાં. હવે જુઓ, આ વીંટી (આંગળીમાંથી બાહર કાઢેલ વીંટી બતાવીને) જેમ હું મારી આંગળીમાં બેસાડું છું; તેમ મોઆવીયાહને ખિલાફતની ગાદી ઉપર બેસાડું છું. માટે તમે તમામ સાક્ષી રહેજો. 'આટલું કહી સર્વેની સામે પોતં વીંટી પહેરી નીચે ઉતરી આવ્યો.

આ ફરેબી ફેસલો સાંભળી મોઆવીયાહના પક્ષે ખુશી-ના પોકારો કર્યા, અને હઝરત અલી અન્ના તરફદારોનાં મોઢાં ઉતરી ગયાં. કેટલાક તો અબુમુસાને લવાદ નીમ્યો માટે પસ્તાવો કરવા લાગ્યા; અને કેટલાકને લડાઇ બંધ ન કરવાનાં અને અબુમુસાને લવાદ ન નીમવાનાં હઝરત અલી અન્નાં વચનો યાદ આવવાં લાગ્યાં. તેમાં શોરેહ ગિન હા-નીએ એકદમ ઉશ્કેરાઇ જઇ ઉમર આસને એક ચાબુકનો ફટકો મઝાવી લીધો. ઉમર આસે કહ્યું કે; 'હવે માર કે ન માર; પણ મેં તો માફ કામ પુરું કરી લીધું.'

આવીરીતે હઝરત અન્ના તરફના ઉશ્કેરાઇ જવાથી

મામાવાળા પણ ઉશ્કેકાઈ ગયા; અને તલવારો ખેંચી લડવા તૈયાર થયા. પણ અદી મિન હાતમ તાઈએ બંને તરફનાને સમજાવી શાન્ત પાડ્યા.

અબુમુસાએ કહ્યું કે: ‘ ઉમર આસે મને દગો દીધો, તે મારાથી હઠરત અલી અને મોઆવીયાહને ખિલાફતથી દુર કરવાનો વાયદો કરી ફરી ગયો. ખરેખર ખુદાએ આવા લુચ્ચા લોકોને કુતરાની ઉપમાં આપ્યા તે બરાબર છે. ખુદા લાઅનત કરે આવા અલિમ, દગાબાઝ અને જુહુ’ મોલવાવાળા ઉપર. ’

ઉમર આસે કહ્યું; ‘ અય અબુમુસા, હવે તું તારા ધ્યાનમાં આવે તે કહે. ખરેખર તારા જેવા માટે ખુદાએ ગંધેડાનો દાખલો આપ્યો છે તે બરાબર છે. કારણ કે ગંધેડા બાર જીંઘકવા સિવાય વધારે કાંઈ સમજતા નથી. ’

આવી રીતે ઘડીકવાર બંને વચ્ચે ટપાટપી ચાલી. પછી તો ઉમર આસે પોતાને ઉતારે જઈ મોઆવીયાહને એક મુઆરકીનો પત્ર લખી મોકલ્યો. હઠરત અલી અંના તરફદારોએ પણ આ ફરેબી ફેસલાના સમાચાર હઠરત અલી અંને મોકલી આપ્યા.

આ ફરેબી ફેસલો મોઆવીયાહના પક્ષે કબુલ રાખ્યો; પણ હઠરત અલી અંના પક્ષે કબુલ રાખ્યો નહિ. તેઓએ તો ત્યાંજ કહી આપ્યું કે; ‘ તમે અમારાથી ફરેબ કર્યો છે માટે અમે તમારાથી ફરીવાર લડશું. ’

છેવટે મોઆવીયાહને પક્ષે મોઆવીયાહને ખલીફા તરીકે માન્ય રાખી, અને હઝરત અલી અંબા પક્ષે હઝરત અલી અંબાને ખલીફા તરીકે કબુલ રાખી; એન્ને પક્ષ પોત-પોતાને માર્ગે પડ્યા. ઉમર આસ વધામણી દેવા મોઆવીયાહ પાસે શામ ગયો, અને અબુમુસા શરમને મારે મક્કા ભાગી ગયો.

*

*

*

એન્ને પક્ષ વચ્ચે લડાઈ થઈ; હજરો મુસલમાનોનાં ખૂનો થયાં; લવાઈ નીમાણાં; ફેસલા માટે લાંબી ઝેલી મુદતની વાટ જોવી પડી; છતાં પણ ફરેખી ફેસલાને લીધે આ તમામ વ્યર્થ થયું, અને મુસલમાનોમાં કુસુંપતી આગ ઝે-મજ્જ લડકતી રહી. બન્ને વંદી પડી, અને ખારજીઓ—દીનથી ખારેજ થએલા—નું એક ત્રીજું ટોળું ઉત્પન્ન થયું.

આખરી યુદ્ધ.

ઉમર આસ શામ ગયો, અને મોઆવીયાહને ખલીફાતુલ મુસ્લેમીન કહી સલામ કરી. ઉમર આસે ફરેખી ફેસલા કરી મોઆવીયાહને ખલીફા બનાવ્યો; માટે તેણે તેને સાચાશી આપી, અને પાતાની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો; અને તેના બ-દલામાં તેને મીસરની હુકુમત—ગવર્નરીની પદવી સોંપી.

હઝરત અલી અંબા પક્ષ ઉસ્ફેરાઈ કુફા આવ્યો, અને પાછી લડાઈ કરવાની હઝરત અલી અંબા પાસે માગણી કરી. હઝરતે તેઓને થોડા દિવસ હહેરવા ફરમાવ્યું.

એટલામાં કુશમાંથી ચાર હજાર માણસો એવા મતના નીકળ્યા કે તેઓ હજરત અલી અને મોઆવીયાહ બન્નેને દોષિત ગણવા લાગ્યા. મોઆવીયાહનો એ દોષ કે તે શામનો ગવર્નર હતો, અને માલીક થઈ બેઠો. અને હજરત અલી કે જેમને મુસલમાનોએ પોતાના ખલીફા બનાવ્યા, છતાં તેમની વિરુદ્ધ જઈ સામે લડવા આગ્યો. અને હજરત અલી અંતો એ દોષ કે તેઓ મોઆવીયાહને અસત્ય ઉપર સમજતા હતા; છતાં તેની સાથે સુલેહ કરી લવાદ નીચ્યા, અને લવાદોના ફેસલા ઉપર ભરોસો રાખ્યો; જેનું ફળ એ મળ્યું કે ફેસલામાં ફરેજ થયો. હકદાર હતા તે ખિલાફતની ગાદીથી દુર થયા, અને વગર હકદાર ખિલાફત પામી ગયો. હજરત અલી અંતે સુલેહ હરગીઝ કરવી ન હતી; અને પોતાના સાથીઓ સાથે જંગ ચાલુ રાખવી હતી. તે એટલે સુધી કે કાં ફતેહ કરતે અને કાં માર્યા જતે. માટે હવે જ્યાં સુધી મજદુર ભૂલની તવથા હજરત અલી અં ન કરે; ત્યાં સુધી કોઈ પણ મુસલમાનને તેમની તાબેદારી કરવી જાયઝ નથી. અત્યારે મુસલમાનોનો ખલીફા અને હાકીમ અહલાહ સિવાય કોઈ નથી. જ્યારે મુસલમાનો પોતાનો ખલીફા કરવાને લાયક કોઈ પણ શખસને જુએ, ત્યારે તેને ખલીફા બનાવે; અને તેની તાબેદારી બજાવી લાવે.

આવા મતના તે ચારે હજાર લોકો ફફડી પૂાહર ચાલ્યા ગયા, અને ચારે તરફ ફરી ખીજ લોકોને પોતાના મતમાં મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. ‘હુનિયા ઝુકતી હય,

હુસેનવાલા ચાહીએ.' તેની જોમ વધતા વધતા તેવા મતવા-
દીઓની સંખ્યા ખાર હજારની થઇ.

આથી તેઓએ બેગા થઇ હજરમાં પડાવ નાખ્યાં. અને
પોતાનો સરદાર અબ્દુલ્લાહ ખિન કબાને બનાવ્યાં. અને એ
મતવાદીઓનું ટોળું ખારજીઓનાં નામથી મશહુર થયું; કા-
રણ કે તેઓ ઈસ્લામથી ખારેજ—ફરી ગયા હતા.

હજરત અલી અબ્દે તેઓને સમજાવવા અબ્દુલ્લાહ
ખિન અખ્યાસને મોકલ્યા. અબ્દુલ્લાહ ખિન અખ્યાસે તેઓ
તરફથી આવેલ એતાખ ખિન આગવર સાથે ફેટલાક સવાલ
જવાબ કર્યા; પણ તે સમજ ઉપર આવ્યો નહિ, તેથી પાછા
આવી હજરત અલી અબ્દે વાત કરી.

આથી હજરત અલી અબ્દે પોતે તેઓને સમજાવવા
માટે ગયા. આપને જોઇ તેઓનો સરદાર અબ્દુલ્લાહ ખિન
કબા દસ માણસો સાથે આવ્યો. આપે તેઓ સરવંને સત્યા
કહ બાબુ છે? તે દાખલા દલીલોથી સમજાવ્યું. તેઓ
અરવે સમજાવ્યા, અને આપની તાબેદારી કબુલ કરી; તેથી
આપે તેઓને તેઓનાં હક્કરમાં જઇ સમજાવવા કહ્યું. તેઓ
ગયા; અને ઘણીરીતે સમજાવ્યું, પણ ન સમજ્યા; તેથી તે-
ઓ હજરત અલી અબ્દે પાસે પાછા આવ્યા. આપ તેઓ
સાથે કૃષ્ણ પધાર્યા.

*

*

*

ફરેખી ફેસલો આપી, જ્યારથી મોઆવીયાહને તેના
પક્ષવાળાઓએ ખલીફા તરીકે સ્વીકાર્યો; ત્યારથી બેસે હજરત

અક્ષી અઠ્ઠા તાપાનાં ગામડાં અને શહેરોને લુટવાનો તથા તેમના દોસ્તોને કતલ કરવાનો હુકમ આપી દીધો હતો. અને એ માટે ત્રણ ચાર સરદારોને ત્રણત્રણ ચારચાર હજારનું લશ્કર આપી રવાના કર્યા હતા. તેઓ હજરત અક્ષી અઠ્ઠા તાપાનાં ગામો લુટતા હતા, તેમના દોસ્તોને કતલ કરતા હતા અને મોઆવીયાહની ખિલાફત બળજબરીથી કબુલ કરાવી. તેની બચઅત—તાબેદારી કરવાનું વચન—લેતા હતા. તે ઝૂંમી પાંગનો ભોગ હીયત, અમ્બાર, મદીના, મક્કા, સોળાલા, નગરાન, હમદાન, ખશનાન, સનઆ, હજરમુત, યમન અને યમામા સુધી થયા. તે સિવાય વટેમાર્ગોએને લુટી, તેઓમાં જે હજરત અક્ષી અઠ્ઠા દોસ્ત હોય, તેઓને પણ કતલ કરતા હતા.

આવી રીતના અત્યાચારોથી લોકોનાં હૃદયમાં ડગમગી ગયાં હતાં. મોઆવીયાહનાં લશ્કરને જોતા હતા તો મોઆવીયાહની બચઅત કબુલ કરી લેતા હતા, અને હજરત અક્ષી અઠ્ઠાં લશ્કરને જોતા હતા તો હજરત અક્ષી અઠ્ઠા તાબેદારી સ્વીકારી લેતા હતા.

મોઆવીયાહના એ અત્યાચારોથી હજરત અક્ષી અઠ્ઠાં દિલને ઘણોજ રંજ પહોંચતો હતો. તેથી આપે એક કાગળ પણ મોઆવીયાહને અત્યાચાર છોડી દેવા શિખામણ રૂપે લખ્યો હતો. મોઆવીયાહે તે વાંચી હજરત અક્ષી અઠ્ઠાં પકડેલ કેદીઓને છોડી આપ્યા હતા. આથી હજરત અક્ષી અઠ્ઠાં તેનાં સમજવા ઉપર આવવા આશા હતી; પણ તે

ખોટી પડી અને અત્યાચાર ચાલુજી રાખ્યા. તેથી હઝરત અલી અને લશ્કર ભેગું કરવાની ફરજ પડી.

હઝરતના હુકમથી સાડા હજારનું જંગી લશ્કર મોઆવીયાહ સાથે ફરી લડવા તૈયાર થયું. આપે તેઓને નખીલા રહેઠાણ કરવા હુકમ આપ્યો.

આપ હજી શામ તરફ જવાનો બંદોબસ્ત કરતા હતા. એટલામાં ખબર મળ્યા કે; ‘અબ્દુલ્લાહ બિન કવ્વાના હઝરત અલી અને પાસે જવાથી, ખારજીઓએ પોતાનો સરદાર અબ્દુલ્લાહ બિન વલળને ખનાવી; નહેરવાન તરફ કુચ કરી. અને ત્યાં જઈ બસરાના લોકો પાસેથી પણ મદદ મેળવી, મહોટી સંખ્યામાં લશ્કર ભેગું કર્યું છે; અને ઈરાકનાં ગામડાંઓમાં ફરી, જેઓ તેઓના મતને મળતા નથી, તેઓને કાફર કહી લુટી લીધે છે, અને કેટલાકોને કતલ પણ કરે છે.’ આવા ખબર સાંભળી હઝરતે શામ તરફ જવાનું બંધ રાખી, કેટલુંક લશ્કર નહેરવાન તરફ ઉપાડ્યું. અને મા-રેકીન નામની જગ્યા ઉપર આવી લશ્કરને બરાબર ગોઠવ્યું.

પછી હઝરતે એક વાવટો ઉભો કરી તે દેકાણે બે હજાર માણસો રાખ્યા, અને ખારજીઓનાં લશ્કરમાં નહેર કરાવી આપ્યું કે; ‘જેઓ એ વાવટા નીચે આવે, અથવા ફૂફા ચાહ્યા જાય; તેઓ તમામને માટે અમાન છે.’

આ સાંભળી કેટલાક લોકોએ તે વાવટા નીચે આવી અમાન મેળવી, અને કેટલાકે ફૂફા તેમજ આબુબાબુનાં ગામડાંમાં ચાહ્યા જઈ પનાહ લીધી. છેવટે ચાર હજાર માણ-

સા ખારજીઓનાં ટોળાંમાં કાયમ રહ્યા. તેઓએ હઝરત અલી અબ્બાસે લશ્કર ઉપર હુમલો કર્યો. હઝરત અલી અબ્બાસે લશ્કર પણ તેઓ ઉપર દુટ્ટી પડ્યું. અને એવી બદાહુરી બતાવી કે સામાવાળાનાં ચાર હજારનાં લશ્કરમાંથી ફક્ત નવ જણ બચ્યા ગયા—ભાગી ગયા, અને હઝરત અલી અબ્બાસે લશ્કરમાંથી ફક્ત નવ જણ શહીદ થયા.

પછી હઝરત હુકમ આપ્યો કે: ‘હવે શામની તૈયારી કરો.’ કેટલાક સરદારો હઝરત પાસે આવી અરજ કરવા લાગ્યા કે: ‘યા હઝરત, અમારી તકવારોની ધાર ખેંચી ગઈ છે, તીર ખસાડ થયા છે અને ભાણાં દુટ્ટી ગયાં છે; માટે અમારી સલાહ એવી છે કે પ્રથમ ફૂફા ચાલો, ત્યાં જઈ લડાઈનો તમામ સામાન દુરસ્ત કરાવ્યા પછી શામ જઈએ.’ હઝરતે તેઓની સલાહ પ્રમાણે ફૂફા જવાનો હુકમ આપ્યો, અને લશ્કરે તે તરફ ચૂંચ કરી.

✽

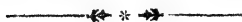
✽

✽

આ લડાઈ હીજરી સન ૪૦ માં થઈ હતી. અને તે નહેરવાનનાં મયદાનમાં થઈ હતી, જેથી તેને જંગે નહેરવાન કહેવામાં આવે છે. તેનું ખીજી નામ જંગે નાફિસીન કરીને પણ છે; કારણ કે હઝરત અલી અબ્બાસે પોતાનું લશ્કર નાફિસીન નામની જગ્યામાં ઊતાર્યું હતું. આજે જંગ હઝરત અલી અબ્બાસે ‘આખરી યુદ્ધ’ હતું; કારણ કે આની પછી હઝરત એ કે યુદ્ધ કરવા પામ્યા ન હતા.

છેવટ સુધીની સાદાઈ.

હઝરત અલી અબુનુ' સરકર મૂશાની નજદીક પહોંચ્યું, અને તખીલામાં આવી પડાવ નાખ્યો. હઝરતે હુકમ આપ્યો કે: 'જેઓને ગામમાં કામ હોય, તેઓ જાય; અને કાલે પાછા સરવે હાજર થાય; કારણ કે શામ તરફ જેમ અને તેમ જલદી જવા વિચાર છે.'

આ સાંભળી થોડાક સિવાય સરવે પોતપોતાને ઘરે આડ્યા ગયા; અને બીજો દિવસ થયો છતાં આવ્યા નહિ. અલી હઝરતનું દિલ દુઃખાણું. અને આપની સાથે રહેલ ગણુત્રીના માણસો સાથે આપ પણ ઘરે સીધાવ્યા.

હઝરતના ગામમાં જવાથી લોકો મુઝાકાત માટે આવવા લાગ્યા, અને જેઓને એક દિવસની રજા મળી હતી; છતાં બીજો દિવસે નહોતા આવ્યા, તેઓ આવી મારી માગવા લાગ્યા; પણ હઝરતે તે ખોટી મારી કબુલ ન કરતા, સરવેને કપકો આપ્યો; અને પછી પણ પ્રસંગે પ્રસંગે કપકો આપતા રહ્યા.

અલી તેઓ સરવેને શરમીંદગી પયદા થઇ, અને હઝરત પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે: 'આપ હવે અમને વધારે કપકો ન આપો; આપનો જે હુકમ હોય તે અમે ઉપાડવાને તૈયાર છીએ.' હઝરતે ફરમાવ્યું કે: 'જ્યારે એમજ છે તો જાઓ, શામ જવા માટે તૈયાર થાઓ.' અને હારસ હમત-

નીને હુકમ આપ્યો કે; ‘શહેરમાં ઢંટેરો કરો કે જેઓને શામ આવવા વિચાર હોય, તેઓ આવતી કાલે તૈયાર થઈ મુકરર જગ્યાએ હાજર થાય.’

બીજો દિવસે આપ ત્યાં ગયા, અને જોયું તો ફક્ત ત્રણસો માણસો આવ્યા હતા. આ જોઈ આપને ભારે રંજ થયો અને દુશ્મની બેવફાઈ પર અફસોસ કરતા પાછા આવ્યા.

એટલામાં માહે મુળારક રમઝાન પણ આવ્યો. આપ દરરોજ વાએઝ—ઉપદેશની બાદ લોકોને શામ તરફ આવવા ઉત્તેજિત કરતા હતા. એમ કરતા માહે મુળારકની અદારમી તારીખ પસાર થઈ; અને ઝોગણીસમી રાત આવી. તે રાતના હઝરત જમવા બેસા; તો આપની શેહઝાદી જનાબે કુલ્સુમે એક થાળમાં બે જવની રોટલીઓ, થોડું મીઠું અને એક પ્યાલો દૂધ પીરસ્યું.

આખે દરમાયુ કે; ‘એવ બેટી કુલ્સુમ, શું તમે એમ કહ્યો છો કે તમારો પિતા દુનિયાની વધારે વસ્તુનો ઉપયોગ કરે, અને કાલે ક્યામતમાં જુદાની સામે જવાબ આપવામાં વધારે વાર બિતો રહે?’ આ સાંભળી જનાબે કુલ્સુમ મીઠું ઊપાડી લીધું. હઝરતે દરમાયુ કે; ‘તેને રહેવા આપો, અને આ ફધનો પ્યાલો લઈ લીધો; કારણ કે તમારો પિતા દુનિયાની ક્વાદિખ ચીજોને પણ ખાવા ચાહતો નથી.’ આથી જનાબે કુલ્સુમે મીઠું રહેવા આપ્યું, અને ફધનો પ્યાલો લઈ લીધો.

હઝરને મીઠાં સાથે થોડી રોટલી ખાઈ, ખુલ્લો યુકર કર્યો. કારણ કે હઝરત એવા ભાથી કાયમ ઓઢું ખાના કે કાલ્ય કોઈ ભૂખ્યો હોય, અને હું ધરાઈને કેમ ખાજે. આવી રીતે હઝરત પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી સાદાઈની સાથેજ રહ્યા.

સરદારોને કતલ કરવા સલાહ.

નહેરવાનની લગાઈ પછી દેટલાક ખારજીઓ મક્કામાં ભેગા થયા, અને કહેવા લાગ્યા કે મુસલમાનોના તમામ સરદાર હકથી ફરી ગયા છે; માટે તેઓને કતલ કરી, મુસલમાનોમાં સળગેલી આગને શાન્ત કરવી.

આવા વિચાર ઉપર તમામ એકમત થવાથી તે માટે રમઝાનની ઓગણીસમી રાત નક્કી કરી. અબ્દુરરહમાન બિન મલજુમ મુરાદી જેને ઇબ્ને મુલજુમ કહેવામાં આવતો હતો. તેણે દૂધા જઈ હઝરત અલી અબ્ને કતલ કરવાનું કચૂલ કહ્યું. બરક બિન અબ્દુલ્લાહે દમશક જઈ મોઆવીયાહ બિન અબુ સુફ્યાનને કતલ કરવાનું વચન આપ્યું. હિમર બિન બકરે મીસર જઈ હિમર આસને કતલ કરવાનું બીડું ઝડપ્યું. તે ત્રણેને એકજ રાત્રે એટલે રમઝાનની ઓગણીસમી રાત્રે

સુબ્હને જ વખતે કતલ કરવા; એવો નિશ્ચય કરી ત્રણે પોત-પોતાને પંથે પડ્યા.

*

*

*

ઉમર બિન બકર મીસર ગયો. તેણે બરાબર ઓગણીસમી સુબ્હના મસજીદમાં જઈ, નમાઝ પઢાવવાવાળાને ઉમર આસ સમજી માર્યો. પણ તે ઉમર આસ ન હતો. ખારેજ હતો. ઉમર આસ તે રાતના બિમાર થઈ જવાથી, તેણે પોતાને બદલે ખારેજને મોકલ્યો હતો. જેથી તે મરાણો અને ઉમર આસ બચી ગયો.

*

*

*

બરક બિન અબ્દુલ્લાહ દમશ્ક ગયો. તેણે પણ બરાબર ઓગણીસમી સુબ્હના નમાઝ પઢાવવાની સ્થિતિમાં મોઆવીયાહને તસ્વાર મારી. તે સાથળ ઉપર વાગી, તરતજ હકીમને ખેલાવ્યો. હકીમ આવ્યો, અને અભિપ્રાય આપ્યો કે: 'તસ્વાર જેર પાગેલી મારી છે. તેના બે ઇલાજ મારા પાસે છે. જો તું કબૂલ કરે તો તે જગ્યાએ ડામ આપું, અને નહિ તો એક દવા એવી આપું કે આરામ થાય; પણ તેથી તું નપુંસક થઈ જવાનો.'

મોઆવીયાહે કહ્યું કે: 'મને ડામની ઇજા ખમવાની શક્તિ નથી. મને દવા આપ; બલે હું નપુંસક થઈ જઈ. મને સહીદ અને અબ્દુલ્લાહ બે ઇલાકા છે એટલે બસ છે.' આથી હકીમે તેને દવા આપી, અને તે આરામ પામ્યો.

અખ્દુરરહમાન બિન મુલજીમ મુરાદી કદા આપ્યો. અને તીમુર રાખાગના કબીલામાના એક શખ્સનો ઘરે ઉતર્યો. તેણે પોતાનો વિચાર તમામથી છૂપો રાખ્યો હતો.

તે જે ઘરે ઉતર્યો હતો, ત્યાં એક કુત્તામા કરી ખુશ્મુરત જવાન સ્ત્રી હતી. તેણીનો બાપ અને લાઇ જંગે નહેરવાનમાં હજરત અલી અન્ના હાથથી માર્યા મયા હતા. તેથી તે હજરત અલી અન્ની અદાવત ગુપ્તી હતી.

અખ્દુરરહમાને ત્યારથી તે સ્ત્રીને જોઇ હતી, ત્યારથી તેણીની સાથે નિકાહ કરવા લલચાયો હતો. એક દિવસ લાગ જોઇ તેણીને પોતાના નિકાહમાં આવવા કહ્યું. તેણીએ જવાબ આપ્યો કે: ‘મારી મહરમાં—નિકાહની બદલીમાં ત્રણ હજાર દિરહમ, એક ગુલામ, એક લોંડી અને અલીની કતલ છે.’ અખ્દુરરહમાને પોતાનો વિચાર છૂપો રાખવાના હેતુથી કહ્યું કે: ‘અલીના કતલ સિવાય બીજું બધું મને કમૂલ છે.’ તેણીએ જવાબ આપ્યો કે: ‘અલીની કતલ પહેલી છે. કારણ કે તેણે મારા બાપ અને લાઇને જંગે નહેરવાનમાં કતલ કરેલ છે. તેઓનો હું બદલો લેવા ચાહું છું અને મેં મારાં દિલમાં નક્કી કર્યું છે કે જે અલીને કતલ કરે તેની સાથે મારે નિકાહ કરવા. માટે જો અલીને કતલ કરીશ, તો મારા જેવી ખુશ્મુરત સ્ત્રી પામીશ: અને તેને કતલ કરતા કદાચ તુંજ કતલ થઇ મરે. તો આજેરત—પરલોકમાં તેનો મારો બદલો મેળવીશ; કેમકે મુસ્લમાનોમાં ખૂન કરાવનાર અલી છે.’

આટલી વાતચીત ઉપરથી અબ્દુરરહમાને સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ ચૂકી છે. કુતામા પણ અલીની સાથે સખ્ત દુશ્મની કરાશે છે, તેથી તે બોલ્યો કે: ‘બુદાની કસમ, હું પણ અલીને કતલ કરવા માટે જ મક્કાથી નીકળ્યો છું.’

આ સાંભળી કુતામા ઘણી રાજી થઈ: અને વરદાન બિન મુન્ગસદ કે જે નેણીનાં કુટુંબનો હતો, તેને તેની મદદ માટે સોંપ્યો. એટલામાં અબ્દુરરહમાને શખીય બિન અજરાહ નામના ખારજને બોલ્યો; તેણે પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું કે ‘હું તને એવું કામ બતાવું કે જેથી તને દીનદુનિયાની ઇઝ્જત મળે; શું તને તે કબૂલ છે?’ તેણે પૂછ્યું કે: ‘તેવું તે વળી શું કામ છે?’ અબ્દુરરહમાને કહ્યું કે: ‘અલીને કતલ કરવામાં મારી મદદ કર.’ તે કહેવડ લાગ્યો કે: ‘અરે! અલીને કતલ કરવા શું સહેલ વાત છે? તે તો મ્હા ભારે કામ છે.’ તે પાપીએ કહ્યું કે: ‘હું મસજીદમાં જૂની રહીશ. ત્યારે અલી નમાઝ પડવા આવશે, ત્યારે કતલ કરીશ.’ આં વાત તેને કાંઈક ગળે ઉતરે: જેથી તે પણ અબ્દુરરહમાનની મદદ કરવા કબૂલ થયો.

ત્યારે રમઝાનની આગાહીસમી રાત થઈ, ત્યારે તે ત્રણે જણા તે ખરાબ કૃત્યના ઇરાદાથી મસજીદમાં ગયા. કુતામા મલકિના—પાપી પણ એવેકાફની* ઇત્લાફના બહા-

* એવેકાફ એક જાતનો અમલ છે. તે માટે મસજીદમાં રહે છે, અને રૈઝા રાખી એકાંતમાં ઇત્લાફ—બંદ-બી કરે છે.

‘મોહિબ’

નાથી મસજીદમાં ખયમો—તંબુ તાણી રહી.

આ ભેદની વાત અશઅસ બિન કેસ ખારજીને પણ કહી હતી, અને તે પણ આ મતને મળતો થયો હતો; તેથી તે પણ તેઓની મદદ માટે ઓગણીસમી રાતના મસજીદમાં આવી પહોંચ્યો.

સત્ય હસનનાં સ્વરૂપમાં.

માહે મુઆરક રમઝાનની ઓગણીસમી રાતનાં, દરરત અલી અં મીઠાં સાથે જવની રોટલીનાં થોડાક નવાજા જમ્યા બાદ; ખુદાની બંદગીમાં મશગૂલ થયા; ઘડીક નમાઝ પડતા હતા, ઘડીક દોઆ માગતા હતા. વળી ઘડીકવાર પછી બાહે-ર આવી આસમાન સામે જોઇ, પાછા અંદર આહ્યા જતા હતા; અને નમાઝ તથા દોઆની અંદર-લીન થઇ જતા હતા.

જનામે કુલ્સુમ પોતાના પિતાજીની આવી ચિંતામય સ્થિતિ જોઇ, ઉદાસપણે પોતાનાં બિજાનાં પર બેઠાં હતાં. કારણ પૂછવા દિલ થતું હતું, પણ હિમ્મત નહોતી આવતી.

હેવદ એક વખત મનને મજબૂત બનાવી; ‘હવે આવે ત્યારે પૂછવુંજ’ એવા ચોક્કસ વિચારથી વાટ જોતાં બેઠાં.

ચોડીકવાર થઈ એટલામાં ઢઝરત અલી અં બાહર પધાર્યા. જનાબે કુસ્સમે અદગથી જિલા રહી, પોતાના પિતાજીને પૂછ્યું કે; 'પિતાજી, આપનો આજે આંખે ચિંતામય હાલ નીલાળી. આજે ગરીબ પુત્રીનું કલેજું સળગી ગિડયું છે. આપ જોવા બહારનો આ હાલ હોય તે સળગ કારણ સિવાય તો નજર હોઈ શકે. કૃપા કરી ફરમાવશો ?'

'બહાલી બેટી, તમારા પિતાજી મોટા મોટા પહેલવાનોને માય્યાં છતાં કોઈ વખત ડર નહોતો જણાયા. પણ પુત્રી, કોઈ દુનિયાના શહેનશાહ સામે જવાનો હોય છે, તો તે ડર છે કે કદાચ અદગની ખિસ્વાફ કોઈ વાત થઈ જશે તો ! પૂછશે કોઈ અને જવાબ અપાશે કોઈ તો !! તો અચ્ચાલી બેટી, મારે તો તમામ બાદશાહોના બાદશાહ અને તમામ શહેનશાહોના શહેનશાહ સામે જવાનું છે, અને તે પૂછશે કે; એય બહી, તને અત્રપૂલ મેખલુકાત—તમામ ખલકતથી શ્રેષ્ઠ સરંગ્યો; અને અગૂદ્ય છંદગી અર્પણ કરી. તેના બદલાની અંદર શું લાગ્યો—કેવી રીતે વ્યય કરી ? આનો જવાબ હું કેવી રીતે વાંગીશ, તે ચિંતાની અંદર છું.' ઢઝરત અલીજી ગદગદ કંઠે, જનાબે કુસ્સમના જવાબમાં આવી રીતે ફરમાવ્યું.

જનાબે કુસ્સમ આ સાંભળી દિલગીર થયા, અને એક ઝોડા બિન્દાસ સિવાય કશુંકોઈ પણ જવાબ આપી ન શક્યાં. ઢઝરત અલી આગળ મોકક આસમાન સામે નજર કરી, પાંજા ખુદાની પ્રાર્થનામાં પડેવાયા.

ધડીવાર પછી આસમાન સામે જોયું તો રાતના એ ભાગ ખંડાસ થઈ, એક ભાગ બાકી હતો. તેથી વ્યાપ તાજું વજ્ર કરી, કપડાં પહેરી; બાહેર જવા માટે ફળીયામાં આવ્યા.

દેવદાંડ બતકો આપે પાલ્યાં હતી, તેઓ આવી આપનાં કપડાંને વગગવાં માંડ્યાં. આપ સમજી ગયા કે આખો અખોત્ત જનાંવરો મારી જુદાઈનો શોક દર્શાવે છે. આપે તમામને આસ્તેથી બુદ્ધાં કર્યાં, અને જનાખે કુલ્સમને ફરમાવ્યું કે; ‘આજે મુંમાં જનાવરો છે, તેને દાણા પાણીનું ધ્યાન રાખશો. અગર તમારાથી તેની ચાકરી બરાબર ન બને તો તેઓને મુકત કરજો કે તેઓ ખીજાં પક્ષીઓની મિસાલ ફરી પોતાની રોડી મેળવી લેશે.’

જનાખે કુલ્સમે અરજ કરી; ‘આપ આવાં નાહિમેદીનાં વચનો ન કાઢો.’ હઝરતે ફરમાવ્યું; ‘જે હું કહું છું તે બરાબર છે.’ પછી આપ તે મસજીદ તરફ રવાના થયા, કે જે મસજીદમાં આપને કતલ કરવા પાખીઓ ભેગા થયા હતા.

જનાખે કુલ્સમે પોતાના મ્હોટા ભાઈ ઇમામ હસનને જગાડ્યા; અને પોતાના પિતાજીથી જે જે વાતો સાંભળી હતી, અને વર્તન જોયું હતું તે તમામ કહી સંભળાવ્યું. અને છેવટમાં કહ્યું કે; ‘જલ્દી જાઓ, અને પિતાજીને મસજીદમાં જતા બટકાનો કે આજે તેમના મસજીદમાં જવાથી મારી જાતી થડે છે. ખુદા ન કરે ને આજે કોઈ અવનમો બનાવ બનવાનો હોય!’

આ સાંભળી ધ્રુમમાં હસન દોડતા ગયા; અને હઝરત અલીને પાછા આવવા, અને આપની બદલીમાં બીજા કોઈને નમાઝ પઠાવવા મોકલવા અરજ કરી. હઝરત અલીએ ફરમાવ્યું કે: ‘જે પણ અને જે ઘડી ઇન્સાન માટે ખુદાએ નિર્માણ કરેલ છે તેમાં કોઈ પણ કશો ફેરફાર કરી શકતો નથી. અને મોનથી ડરતું એ મરદાંગીથી દૂર છે, તેને દુનિયાથી ભેરતું એજ ખરી બહાદૂરી છે. માટે બાબો, બિજાના પર આરામ કરો: તમારા માટે એજ હુકમ છે.’

ધ્રુમમાં હસન આ હુકમ સાંભળી લાચાર થયા, અને ઉદાસ ચાંદેરે પાછા ફર્યા. હઝરત અલીએ મસજીદ તરફ પોતાના કામ આગળ વધાર્યા.

‘જલદી તૈયાર કર: આવવાનો વખત છે. જે સવાર થઈ, તો ફજેત સિવાય કંઈ થવાનું નથી.’

હઝરત બિન અદી બિન હાતમ તાઈ કે જેઓ હઝરત અલી અન્તા ખાસ દોસ્ત હતા, અને ઓગણીસમી રાતના ધ્યાત્મ કરવા મસજીદમાં મોકાણા હતા; તેઓએ અશઅસ બિન હૈસની ઝગાનથી અબ્દુર્રહમાન સાથે ઉપર મુજબ વાત થતી સાંભળી.

હઝરત બિન અદી અશઅસ બિન હૈસની એ વાત સાંભળી તેનો મતલબ સમજી ગયા, જેથી તેને કહ્યું: ‘(સત્ય ન નીહાળી શકનાર) એવ (દિલના) આંધળા, શું હઝરત અલીને કતલ કરવાનો વિચાર રાખ્યો છે?’ એટલું કહેતાની સાથે જ આ ખબર હઝરત અલી અન્તા પહોંચાડવા માટે

આપનાં ઘર તરફ દોડ્યા. પણ બનવાકાળ આપ ખીજે મા-
જેથી મસજીદ તરફ આવતા હતા, જેથી ઘરે જઈ મસજીદ-
માં પાછા આવ્યા તો બેયું કે હજરત અલી મુસલ્મા ઉપર
ઝખ્મી થઈ પડ્યા છે. કારણ કે હજરત જવા બાદ તુરત
હજરત અલી અં મસજીદમાં દાખલ થયા હતા. આપને
ક્તલ કરવા પાપીઓ દરતાગ પછવાડે છૂપાયા હતા; પણ
ત્યાં તેઓની હિમ્મત નહિ ધાલવાથી, આપ મિનારા ઉપર
જઈ અજ્ઞાન આપના પછી; જ્યારે નમાઝ પડવામાં મસગૂલ
થયા, અને પહેલી રકાતનો પહેલો સાજદો કરી સર ઉપા-
ડ્યું કે તરતજ સર મુગ્ધારક ઉપર એક એવા તસ્વાર મારી
કે તે કપાળ મુગ્ધારક સુધી ઉતરી ગઈ. અને પછી તે ત્યાંથી
ભાગ્યો. સાથે તેના ખીજ સાચા મો પણ ભાગી ગયા હતા,

જે ખંદકમાં ઉમર બિન અબ્દુલ્લા હાથથી આપને
જે ઠેકાણે તસ્વાર વાગી હતી, તેજ ઠેકાણે આ તસ્વાર બા-
વાગેલી; જેથી ભારે ઝખ્મ થયો હતો, અને માથાના બે ફા-
ડ્યાં થઈ ગયાં હતાં. આપે બંને હાથથી બંને ફાડ્યાં ભેમાં
કરી લીધાં, અને ફરમાવ્યું. બિરમીલ્લાહે વગિલ્લાહ, વચ્ચા
મિલ્લતે રસુલિલ્લાહ. પછી કુર્બાને સરીફતી આગે આવતની
તિલાવત કરવા—પડ્યા હાગ્યા. સુમ્મ તલ્લઅ ક્વલ્લદુ તન્હ-
લા મિન્હા ખલ્લનાકુમ વ શીફા નોછદોકુમ વમિન્હા નખરે-
નેકુમ તારતન ઉખરા. જેનો ભાવાર્થ એ છે કે; ‘એ જ-
મીનમાંથી પેદા કર્યા, અને પાછા આ જમીનમાં લઈ જઈ;
અને વળી પાછા આજેજ જમીનમાંથી બિલા કરશું.’

આએ માઠા ખખર કૂદા શહેરમાં પવન વેગે પ્રસરી ગયા, અને લોકાનાં ટોળેટોળાં રોતાં રોતાં મસજીદમાં આવવાં લાગ્યાં. થોડીવારમાં સ્ત્રી, પુરુષો અને બાળકોથી મસજીદ ચિકાર ભરાઇ ગઇ. આપના શાહજાદા ઇમામ હસન અને ઇમામ હુસેન પણ આવી પહોંચ્યા. પોતાના પિતાજીનો આવેલો હાલ જોઇ રડવા લાગ્યા. રોવાના આવાજથી મસજીદ ગાજી રહી હતી. હઝરત અલીએ આંખો ખોલી, સર્વેને આશ્વાસન આપ્યું. ઇમામ હસને અરજ કરી; ‘પિતાજી આપનો આવો હાલ કોણે કર્યો?’ હઝરત અલીએ ફરમાવ્યું; ‘જેણે કર્યો છે તે હમણાં આવી રહેશે, તમે મારા બાદ વસી અને ઇમામ છો. માટે લોકોને જમાઅતની નમાઝ પડાવો કે સુબ્હની નમાઝનો વખત જાય છે.’

આ સાંભળી ઇમામ હસને જમાઅતથી સરવેને સુબ્હની નમાઝ પડાવી. હઝરત અલીએ જિભા ચઢી નમાઝ પડવા ચાહી, પણ ન થવાયું; જેથી બેદાબેદા નમાઝે સુબ્હ અદા કરી.

એટલામાં મસજીદ બાહર પોકાર થયો. જ્યાં થોડીવાર થઈ ત્યાં એક શખ્સને કેટલાક લોકો બાંધી લઈ આવ્યા. તે વખતે કોઇ તેને લાકડી મારતું હતું તો કોઇ પથર મારતું હતું, તો કોઇ તમાચો મારતું હતું; આવી રીતે જેને જે ફાંચ્યું તે મારતું હતું.

હઝરત અલીએ આ કાલાહોલથી આંખો ખોલી, ‘તો જેયું કે અબ્દુરહમાનને મળ્યૂત બાંધ્યો છે, અને જુદીજુદી રીતે લોકો તેને મારી રહ્યા છે. હઝરતે ફરમાવ્યું કે; ‘તેને

છોડી નાખો અને તેની દયાજનક સ્થિતિ પર રહેમ લાવો. શું તેના હાલને તમે નથી જાણતા? કે તેનો ચહેરો કેવો દિવેદી પડી ગયો છે! તેની આંખો કેવી જોડી ચાલી ગઈ છે! તેનું હૃદય કેવું ઘડપી રહ્યું છે!’

ઇમામ હસને અરજ કરી કે: ‘શું આપને ઝગમગી કરનાર ઉપર પણ અમે દયા કરીએ?’. હજરતે ફરમાવ્યું ‘હા. દુરમન ઉપર પણ દયા દરવી એજ આપણું કામ છે. કારણ કે આપણે દયાવાળા અને પ્રેમવાળા છીએ.’

પછી ઇમામે હસને હોઝયદા કે જે અબ્દુર્રહમાનને બાંધી લાગ્યા હતા, તેને પૂછ્યું કે: ‘અય હોઝયદા, તમે આ મલકિત—પાપીને શા આધારે પકડ્યો?’

હોઝયદાએ કહ્યું કે: ‘હું સતો હતો. એટલામાં મારી સ્ત્રીએ મને જગાડી કહ્યું કે, જોડો જોડો હજરત અલી ઝગમગ થયા.’ મેં પૂછ્યું: ‘તો કેમ બચ્ચર પડી?’, તેણીએ કહ્યું કે: ‘મેં કાદનો આવાજ સાંભળ્યો.’

આ સાંભળી હું ગિજાનામાંથી જોડ્યો, અને તદ્દતર લઇ ઘર બાહર નીકળ્યો. જ્યાં જાહેર રસ્તા પર આપ્યો, ત્યાં આ મલકિતને જોયો કે તે આમતેમ આંટા મારે છે. તે ભાગવા ચાલતો હતો, પણ રસ્તો સુજતો ન હતો. મેં પૂછ્યું કે: ‘તું કોણ છો? અને ક્યાંથી આવે છે?’. તેણે પોતાનું કાંઈ જુદું નામ જતાવી કહ્યું કે: ‘હું મારે બરેલી આવું છું.’ પછી મેં પૂછ્યું કે: ‘આ વખતે ક્યાં જાય?’. તેણે જવાબ આપ્યો કે: ‘હવેહતા મોકલ્લા તરફ.’ મેં

કહ્યું: 'મેં સાંભળ્યું છે કે હજરત અલી અઠ ઝખ્ખી થયા.' તેણે કહ્યું: 'મેં નથી સાંભળ્યું.' મેં કહ્યું: 'ત્યારે આત્ર ખપર કાઢીએ.' તેણે જવાબ આપ્યો કે: 'મારે જરૂરી કામ છે, તેથી હું નથી આવી શકતા.' મેં કહ્યું: 'અરે! પાપી, હજરત અલી કરતા તારે કયું વધારે કામ છે? કદાચ તેજ ઝખ્ખી કર્યા હશે!'. તે ના પાડવા જતો હતો, પણ તેની ઝખ્ખાનમાંથી અચાનક હા, નીકળી ગઇ. પછી મેં જૂમ મારી, જેથી આબુબાલુના લોકો આવી પહોંચ્યા: અને તેને પકડી પાંધી આપની સામે હાજર કર્યો.

હંમામ હસને ફરમાવ્યું કે: 'એવ પાપી, મારા પિતા-જીએ તારું શું જગાડ્યું હતું? તેમની કરતા વધારે દયાવાળો અને વધારે મહેરબાનીવાળો ખીન તો કયો ઇમામ ગોત્યો?'. આ સાંભળી તે મક્કડન રોવા લાગ્યો. હજરત અલીએ ફરમાવ્યું: 'તેના આત્માને હવે વધારે ન દુભાવો. તેને ન જર કેદ રાખો; અને જે તમે ખાગો તે તેને ખવરાવો, અને જે તમે પીવો તે તેને પીવરાવો. અગર આમાંથી મને આરામ થયો, તો હું મરજીવાળો છું; ચાહું તો બદલો લઉં, અને ચાહું તો છોડી ચૂકું. પણ આમાંથી કદાચ મારું મૃત્યુ થાય, તો એક ઘાથી વધારે બદલો ન લેશો. જો કે ખુદા તે બદલો લેવાવાળો કરતા, ક્ષમા કરવાવાળાને વધારે ચાહે છે.'

પછી હજરતે હુકમ કર્યો કે: 'હવે મને જલદી ચરે લઇ ચાલો, કારણ કે ખજેન ઝયનબ અને કુત્સમનો ખુદા બાણી

શુષ્કે હાથ હશે.’ આથી હઝરત અલીને ધાગળીમાં સુવરાવી
બંધે લઈ ગયા.

પછી હકીમને બોલાવ્યો. હકીમ આવ્યો. ઝખમને જોઈ
પોતાની પાંચસીને જમીન ઉપર ફેંકી આવી કહેવા લાગ્યો કે:
‘હિંદુ અહેર પીવરાવેલ તત્વાર મારવામાં આવી છે, જેથી
તેનો અસર લોહીમાં તુરત થઈ ગયેલ છે. માટે આ ઝખમને
દુરસ્ત કરવાનો મારા પાસે એકે ઇલાજ નથી.’

આ સાંભળી ઇમામ હસન તે મલહન—પાપી પાસે
ગયા, અને કહેવા લાગ્યા કે; ‘અરે! પાપી, મારા પિતાજી-
એ તારું એવું તે શું જાંડું કયું હતું કે જેને એવાં અહેર
પાએલી તત્વાર મારી કે પછી જીવવાની આશાજ નહિ!!’
અમદુર્રહમાને જવાબ આપ્યો કે; ‘એવ હસન, એકતો મારી
તત્વાર જિંદી, વળી તેને એવું અહેર પાડું કે જો તે તત્વાર
થકી આખી દુનિયાના લોકોને ઝખમી કરવામાં આવે: તો
તેમાંથી એકે ન બચી શકે. માટે એવ હસન, અજર તમારા
પિતાજીને જીવવાની, એકે જરા પણ જો આશા રાખતા હો
તો તે છોડી દેજો.’

પછી તો જ્યાં વીસમી તારીખનો દિવસ થયો, ત્યાં
અહેરના અસરથી આખું શરીર મુખારક લીધું કાચ જેવું થઈ
ગયું. અને એકસીસમી રાત થઈ તો શરીરની સ્થિતિ એક-
દમ જુલ્લામાં માંડી. તે વખતે હઝરતે પોતાના તમામ ફરજ-
દો અને લોકરીઓને બોલાવ્યાં, અને ફરમાવ્યું; ‘મારી જી-
વનિયા સંખર કરજો. સત્ય સાથે રહેતા એટલે પુણના રાજ-

પાનાં કામે કરતા, આખી દુનિયા નારાજ થઈ જાય; તોપણ સત્યને ન ઊડાવે, એટલે દુનિયાને રાજી રાખવા, ખુદાની નારાજનાં કામે ન કરવે. સત્યને સાંચવતા યમે તે સંકટ આવે, તેને સહન કરવે; પણ સત્યને ન ઊડાવે. તકવા વ્યને પરદેઝમારી—નીતિ અને પ્રમાણિકતા એજ તમારો ખરો ખોરાક સમજાવે; કારણ કે કાયમની શાંતિની જીંદગી બિના નાશ એજ ભાતું છે,

પછી હજરતને ગણ પર ગણ આવવા લાગ્યા. આપની જગ્યાન ખુદાની યાદમાં હજવા લાગી. કપાળ પર પરસેવો ઝારી થયો. જ્યાં એકવીસમી રાતનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહ્યો: ત્યાં આપે આંખે ફાની દુનિયાને ત્યાગી, કાયમની દુનિયા તરફ દૂર કરી. તે રવીવારની રાત હતી. ઊંઝરી સન ૪૦નો રમજાન મહીનો ચાલતો હતો. આપની ઉંમર સરીફ ૬૫ વરસની હતી.

આપના આંખે દુનિયાને ત્યાગી જવાથી, આપની પછી હયામતનું નુર—સત્યનું સ્વરૂપ આપના વડા શાહગદા હન્ગામ હસનમાં પ્રકાશ્યું. આ વખતે આપની ઉંમર સરીફ આઠમીસ સાલની હતી.

સ્વાર્થ વગરની સેવા.

સર્વે મુસલમાનો આપને નજર નામની જગ્યાએ કે ત્યાં હાલ આપનો ફરજો—રોજો મુખ્યારક છે, ત્યાં દફન કરી આવના હતા; એટલામાં એક તરફથી રોવાનો આવવાનું સંભળાયો. ઇમામ હસન અને ઇમામ હુસેન તે તરફ ગયા; તે બેયું કે એક ખુદો, અશક્ત, ફટલીક બિમારીઓમાં ફર્યાદી, આંધળો, જમીન ઉપર પડેલો તકાયો કરી ચૂતો છે, અને રાડો પાડી રહ્યો છે.

ઇમામ હસને તેને પૂછ્યું કે: ‘એવ ભાઈ, તારો શું હાલ છે? તેથી અમને જાણીતા કર.’ તે ખુદે કહ્યું કે: ‘એમ બન્દે ખુદા, મારા હાલની હું શું વાત કરું કે જેનો કોઈ શહેરમાં સજોઆલો કે સંબંધી ન હોય! હું એક પરદેશી, દેશમાં બેઠાવણ, આંધળો, ખુદો, અશક્ત છું. આ દેશ શહેરમાં મારો કોઈ મદદગાર કે ખબર લેનાર નથી.’

ઇમામ હસને પૂછ્યું કે: ‘ત્યારે એમ છે ત્યારે તારું ખાવા પીવાને માટે શું થાય છે?’ તે ખુદાએ કહ્યું: ‘હું અહીંયા એક વરસથી પડ્યો છું, એક ખુદાનો હાલ દરરોજ મારા પાસે આવી, મને પોતાને હાથે ખવરાવતો. અને પાણી પીવરાવતો. મારા ઉપર બોપ જેટલી મહેરબાની ધરાવતો. પણ ખુદા જાણે જીવ સ્થિતી તેને શું થયું કે તે બિલકુલ આવ્યો જ નથી.’

ઇમામ હસને પૂછ્યું કે: ‘તેનાં નામ હામની કાંઈ ખ-

‘અર છે?’. તે જુદે કહ્યું: ‘નામ વિષે તો ઘણી વખત પૂછ્યું, પણ દરેક વખતે તે જવાબ આપતો કે, તારે નામનું શું કામ છે? કામથી કામ. પણ તેના માટે જેટલું તો કહીશ કે તે કાંઈ ખુદાનો પ્રેમી જન્મે હતો; કારણ કે જ્યારે તે અહીં આવતો, ત્યારથી તે જેટલીવાર તે અહીં બેસતો; તેટલીવાર સુધી તેનાં મોઢાંમાંથી ખુદાનાં નામ સિવાય બીજો કાંઈ શબ્દ નહોતો સંભળાતો. અને જ્યારે તે મારી પાસે આવી બેસતો, ત્યારે તે કહેતો કે, ગરીબની પાસે ગરીબ બેસે, અને મિસ્કીનની પાસે મિસ્કીન બેસે.’

આ સાંભળી ઇમામ હસને ફરમાવ્યું કે: ‘એ તો અમારા પિતા હજરત અલીજ હોવા જોઈએ.’ તે જુદો કહેવા લાગ્યો કે: ‘અફસોસ! મેં મુસલમાનોના સરદાર અને ખુદાના ખાલા દોસ્ત પાસેથી કામ લીધું! તે મારો ગુનાહ ખુદા મને કેમ માફ કરશે?’. ઇમામ હસને ફરમાવ્યું કે: ‘એય ખુદા, તે વિષે તું ફિકર ન કર. ગરીબો, મિસ્કીનો, યતીમો, અપંગો, અશક્તોની સેવા કરવી એજ સરદારોનું કામ છે. ખુદા તે માટે તને કાંઈ પણ પૂછવાનો નથી.’ તે જુદાએ અરજ કરી કે: ‘યા હજરત, ત્યારે એ તો ફરમાવો કે આપના વાલિદ—પિતાજી ત્રણ દિવસથી કેમ નથી પધાર્યા?’.

ઈમામ હસને ફરમાવ્યું કે: ‘એય ખુદા, તે વિશે તને હું શું વાત કરું? કે ઓગણીસમી રાતના સુખની નજીક એક મનુષ્ય—પાંચીએ ઝંઘેર પાંચેલી તલ્વાર તેઓનાં સર

પર એવી માશી કે માથાંનાં બે ફાડયાં થઇ ગયાં, અને એ જ દર્દમાં આજે રાતના આએકાની દુનિયાની કૂચ કરી ગયા: જેઓને અમે દફન કરી જતા હતા, એટલામાં તારા રોવાની આવાજ સાંભળી અહીં આવ્યા. એય ખુદા, હવે તે વિષે કાંઈ તું ફિકર કરીશ નહિ; કારણ કે તેઓની પછવાડે અમે કામ કરવાવાળા છીએ. જેથી કાંતો હું ટાઇમસર ખાવાપીવાનું પહોંચાડી તને ખવરાવી જઈશ; અને કાંતો આ મારો ભાઈ હુસેન ખાવાપીવાનું લાવી તને ખવરાવી જશે.’

તે ખુદો ઝારઝાર રોવા લાગ્યો, અને હાથ જોડી અરજ કરવા લાગ્યો કે, ‘યા હઝરત, મને ગમે તેમ કરી, મારા સરદાર અને પાદશહદાર આપના પિતાજીની કબર પર પહોંચાડો.’

આ સાંભળી બન્ને શાહનશાહ તે ખુદાના બન્ને તરફના બાજુ પકડી, કબર ઉપર લઇ ગયા. તે ખુદો કબર ઉપર પડી ગયો, અને રોમરોઇને કહેવા લાગ્યો કે: ‘એય ખુદાવન્દા, તને સોગંદ આપું છું આ કબરમાં સૂતેલ છે તેના, કે મારાં શરીરમાંથી મારા આત્માને ખેંચી લે. આવા ગરીબ પરવરની પછવાડે હું જીવવા ચાહતો નથી.’

તત્કાલ તેની દોઆ—માગણી કબૂલ થઇ: તેનો આત્મા ખેંચાઇ ગયો. ઇમામ હસને અને ઇમામ હુસેને તેને ગુસલ દફન આપી. હઝરત અલીના પગે તરફ દફન કર્યો.

એવફા ફૂફીઓની બચઅત.

હજરત અલી અબ્ની શહાદત પછી તેજ દિવસે ઇમામ હસને મિન્ગર પર જઈ વાએઝ—ભાષણ કર્યું. તેની અંદર ખુદાની વહવાનીયત—એક્કાઈ, અને પેગમ્બર સાહેબની રિસાલત—પેગમ્બરી વિષે બયાન કર્યું. અને દુનિયાની ક્ષણભંગૂરતા તથા આખેરતની અમરતા તરફ શ્રીતાઓનું લક્ષ્ય ખેંચ્યું. અને તે ઉપર પોતાના પિતાજી જેઓ કે સખાવત—ઉદાર-વૃત્તિ તથા શુબ્બઅત—બહાદૂરીમાં એકકા હતા; છતાં બે દિવસમાં આએ ફાતી દુનિયાને છોડી ચાલતા થયાનું દ્રષ્ટાંત આપી સમજાવ્યું. છેવટે પોતાનું નામ, હસન નસન—કુટુંબ કબીલો વિગેરે જાહેર કરી ભાષણ સમાપ્ત કર્યું.

પછી અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસે ઊભા થઈ લોકોને ઇમામ હસન અબ્નાં ફરમાન મુજબ બચઅત કરવા કહ્યું. લોકો ઊભા થઈ થઈ ઇમામ હસનના હાથ ઉપર એવી શરતે વચન આપવા—બચઅત કરવા લાગ્યા કે: ‘આપ જેની સાથે સુલેહ કરો, તેની સાથે સુલેહ કરીએ; અને આપ જેની સાથે લડો, તેની સાથે લડાઈ કરીએ.’ આવી રીતે બચઅત કરવા-વાળા ફૂફીઓનાં સંખ્યા ચાલીસ હજારની હતી.

વેરની વસૂલાત.

જે વખતે હઝરત અલી અવના શયીદ થયાના સમાચાર મોઆવીયાહને મળ્યા તે વખતે મોઆવીયોહ તકીયો લગાવી બેઠો હતો; પણ આ સમાચાર મળ્યાની સાથે જ તે ખુશીના નેશમાં એકદમ દટાર બેઠો, અને એક ગાવાવાળી લોંડીને કહ્યું કે: 'આજે મારી આંખો ઠંડી થઈ છે, માટે કાંઈ ખુશીનું ગાયન ગા.' તેણીએ નીચે મુજબ ગાયું.

અન્ના અખતગૂ મોઆવેયતગ્ને સખરી;
ફત્તા કરરતા ઝોયુનુશ્શામેતીના.
અશી શહરિરસેયામે ફજેઅતોમૂના;
બે ખયરિન્નાસે તુર્ન અજમહના.
કતલતુમ ખયર મન રકેબલ મતાયા;
વ અફઝોહુમ વમન રકેબસ્સરીના.

અર્થાત; મોઆવીયાહ મિન અબુસુફ્યાનને ખયર આપે છે મંદુણાં મારનારની આંખો કઢી ઠંડી નહિ થાય; કેમકે માટે રમઝાનમાં અમોએ એવા શખસના ગમતી ખયર સાંભળી છે જે તમામ દુન્સાનોમાં બેદતર હતો. અને તે શેહરવાર છે જેને કતલ કર્યો તે અફઝલ હતો. અને તેથી અમે દિલગીર થયા.

આ સાંભળી મોઆવીયાહને ગુસ્સો આગ્યો, અને પોતાના પાસે એક ઘોડો પડ્યો હતો; તેને ઉપાડી તે લોંડીનાં

માથાં ઉપર એક એવો માર્યો કે તેણીનું માથું ફાડી પડ્યું, અને તે મરી ગઇ.

આવી રીતે હઝરત અલી અઁથી તો મોઆવીયાહે આપની દયાતી સુધી વેર વસૂલ કરવું ન છોડ્યું, પણ આપની બાદ આપના શાહબાદા ઇમામ હસન અઁથી પણ વેરની વસૂલાત કરવી ચાહુ રાખી.

મોઆવીયોહ એ આશા ધરાવતો હતો કે હઝરત અલી અઁની હરતી બાદ લોકો એકમતે મને ખલીફા તરીકે સ્વીકારશે. પણ ઇમામ હસન અઁને ધરાકવાળાએ પોતાના ખલીફા તરીકે સ્વીકારવાના સમાચારે મોઆવીયાહની તે આશાએ તેને નિરાશામાં નાખી દીધો. આથી તે ભારે ગુસ્સે થયો; અને તે નિરાશામાંથી મુકત થઇ, આશાનાં કિર્ણોમાં દેમ આવવું તેની ચિંતામાં પડ્યો.

મોઆવીયોહ ધરાકના એકેએક સમાચાર પોતાના એ વફાદાર જસૂસો થકી મેળવતો હતો.

આ ખબર ઇમામ હસન અઁને મળવાથી ઇમામ હસન અઁમે મોઆવીયાહને લખ્યું કે; ‘ ખિલાફતનો હક અમારો છે કાંઈ તારો નથી; પણ ઇસ્લામીઓમાં આપસમાં જંગ થઈ, નબળાં ન પડી જાય, માટેજ હું ચુપકાદી પકડી બેઠો છું. કાચુ કે આગળ જે જંગો થયા, તે પોતાના હક લેવા માટે જ થયા હતા; અને તેથી હજારો મુસલમાનોની જાનની ખુવારી થઇ, લોકો ભિન્નભિન્ન મતે વહેંચાઇ ગયા. માટે

તું હવે પિતાની આગને ઠંડી કર, અને એવું કામ કર કે હિમ્મતે મોહમ્મદી સંના ખૂનો થતાં અટકે; કે લોકો પોતાનાં દીનદુનિયાની ભાવનાં કામો કરવામાં ધ્યાન આપે. અને મારા પિતાજીએ પોતાની બાદ મને ખિલાફત અને ઇમામત સોંપી છે, અને ઇરાકવાળાઓએ પણ મારી ખયઅત કબુલ કરી છે, અને તેનો હકદાર પણ હું જ છું; છતાં પણ અમે તો તે કામ ખુદાને જ સોંપ્યું છે કે તે તારી અને અમારી વચ્ચે ઈન્સાફ કરશે.

‘છતાં પણ જનમુસોને મોકલી, અત્રેની જાહેર તેમજ છૂપી બાતમીને મેળવવાનાં તારાં કાર્યથી જાણી શકાય છે કે તું જંગનો ઇરાદો રાખે છે. અગર જો તેમ હોય તો હું પણ તથ્યાર જ છું.’

મોઆવીયાહને આ કાગળ પહોંચ્યા પછી તેણે તેના જવાબમાં આ મુજબ લખ્યું. ‘તમે એ વાનને કાં ભૂલી જાઓ છો કે અમારા અને તમારા પિતાજી વચ્ચે લવાદ નીમાયા હતા; અને તેણે ફેસલામાં તમારા પિતાજીને ખિલાફતથી દૂર કરી, મને કાયમ કર્યો હતો. તો તે ઉપરથી તમારા પિતાજી ખિલાફતના હકદાર શી રીતે રહી શકે? અને જ્યારે તેઓ રહી ન શકે, ત્યારે તમે ખલીફા કયાંથી થઈ શકો? અને તમારો હક મારા પાસે ફેવીરીતે માગી શકો? ખરી રીતે તો હું જ લખી શકું અને લખું પણ છું’ કે તમે ખિલાફત નીલાલય છોડી આપો, અને ખામોશ રહી એકાંતને અખીયાર કરો. અને આશુ સમય એવો છે કે જો કદાચ

તમને ખિલાફત આપવામાં આવે, તોપણ તમે તે સાંચવી ન શકો; કારણ કે આજકાલ ખિલાફતને ચાહવાવાળા ઘરોઘર મવળુદ છે.

આએ કામળ ઇમામ હસન અંતે રવાના કરવાની સા-
થે જ પોતે સાડ હમરનું લશ્કર લઈ ઇરાક તરફ કૂચ કરી.
અને એક કામળ ઉમરૂ ખિન હરીસ, અલઅસ ખિન કયસ,
શીશ ખિન રબઘ વિગેરે ખારજીઓનાં નામ પર પણ રવાના
ક્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે; 'તમારામાંથી કોઈપણ જે હસન
ખિન અલીને કતલ કરશે તો તેને બે લાખ દિરહમ, શામનાં
લશ્કરોમાંથી સાડ અંધું એક લશ્કર અને તેના નિકાલ મારી
શહબાદી સાથે કરી આપવામાં આપશે.'

આવી રીતના ફરેખી કામળથી ઘણાં ઇમામ હસન
અંતે જાતી દુશ્મન બનાવી લીધા. તે એટલે સુધી કે ઇમા-
મે હસન અંતે પોતાની હિફાજત માટે કાયમ ખાતે લુગડાં
નીચે બખ્તર પહેરી રાખવાની ફરજ પડી.

એક વખત મસજીદની અંદર નમાઝ પડતા હતા, તેવા-
માં એક ખારજીએ હઝરતની ઉપર તીર ફેંક્યું; પણ બખ્ત-
રના સમયથી કાંઈ ઇજા ન થઈ.

પછી જ્યારે સાડ હમરનું લશ્કર સહિત મોઆવીયાહના
શામથી ઇરાક તરફ કૂચ કરવાના સમાચાર ઇમામ હસન
અંતે મળ્યા, તો આપે પણ લશ્કર લેખું કરવા માંડ્યું; અને
આપના તરફના લાકિમો પાસેથી પણ લશ્કર મંગાવ્યું; કુલ

ચાલીસ હજારનું લશ્કર થયું. તે લઈ આપે પણ શામ તરફ કૂચ કરી.

*

*

*

અખ્તુર્દમાનનાં દેરા પાસે આવી આપે પડાવ નાખ્યો; અને જની કુન્દામાંના એક શખસને ચાર હજારનું લશ્કર આપી, મોઆવીયાહને રસ્તો રોકવા મનઝિલે અખ્યાઝ તરફ રવાના કર્યો.

જ્યારે આ લોકોના આવવાના મોઆવીયાહને ખબર મળ્યા, તો તેણે જની કુન્દીના નામનો એક કાગળ લખ્યો. તેની અંદર લખ્યું કે; ‘અગર જો તું મારા પાસે આવતો રહીશ, તો તને શામના કોઈપણ એક શહેરની હુકુમત આપીશ.’ સાથે પાંચસો દિરહમ પણ તેના માટે મોકલ્યા.

આ શખસને હુકુમતની આશાએ અને પાંચસો દિરહમની નગદીએ અંધો કર્યો, અને હઝરત અલી અવનું લશ્કર છોડી, પોતાના જસો સંબંધીઓ અને દોસ્તો સાથે મોઆવીયાહનાં લશ્કરમાં મળી ગયો.

જ્યારે આ ખબર ઈમામે હસન અવને મળ્યા તો આપે કબીલ્લએ મુરાદમાંથી એક શખસને ચાર હજારનું લશ્કર આપી, તેની પાસે સોમંદ પૂર્વક વફાદાર રહેવાનું કબુલ કરાવ્યું તે તરફ મોકલ્યો.

• તે ગયો. મોઆવીયાહે તેને લખ્યું કે; શામનાં શહેરોમાંથી એક શહેરની હુકુમત, અને જ્યાંની તું જે ઇમારત

પસંદ કરે, ત્યાંની તને તે ઈમારત આપવી.' અને સાથે પાંચસો દિરહમ પણ મોકલ્યા. જેથી તે પણ ઈમામ હસન અઠ્ઠી ફરી, મોઆવીયાહ સાથે થઈ ગયા.

આ સમાચાર મળવાથી ઈમામ હસન અઠ્ઠ વણા ના-રાજ થયા, અને અઠ્ઠી અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસને કયસ બિન સાઅદ સાથે બાર હજારનું લશ્કર આપી રવાના કર્યાં.

પઠ્ઠી આપે પણ ત્યાંથી પગલ ઉપાડ્યો, અને સાબાતે મદાયન તરફ ફર્ય કરી.

અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસના મનઝિલે અમ્યાઝ પર પહોંચવાની સાથેજ તેની પાસે બે હજાર દીનાર લઈ એક કાસિદ આવ્યો, અને કહ્યું કે: 'અમીરુલ મોઅમેનીન મોઆવીયાહે આપને કહેવરાવ્યું છે કે આ અડવી રકમ હાજર છે, અને અડવી રકમ આપ ત્યારે અમારાં લશ્કરમાં પધારશે, ત્યારે આપવામાં આવશે.'

રાત થઈ એટલે અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ પણ મોઆવીયાહનાં લશ્કરમાં આડ્યા ગયા !

સવાર થઈ, અને સાઅદ બિન અબ્બાસહને આ વાતની ખબર પડી; જેથી લશ્કર ભેગું કરી કહ્યું કે: 'અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ પણ બેવકા બની આડ્યા ગયા, તો તેની જેમ આપણે પણ બેવકા બનવાનું નથી. બેવકા બનવા પહેલાં ખુદાથી ડરવું જોઈએ; માટે બેવકા ન બનતાં દુસ્મનોથી લડ્યા તત્પર રહે.' આવી રીતે સરવેએ સાંભળી, તે વખતે

તો હામાંહા મેળવી: પણ દરરોજ હજરત અલી અબ્દુલ્લાહ સંક-
રમાંથી બધે ચાર ચાર માણસો નીકળી મોઆવીયાહનાં સંક-
રમાં ચાલ્યા જતા હતા.

ઈમામ હસન અબ્દુલ્લાહ સાચા મદાયનમાં પહોંચ્યા, અને
અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસની તથા ખીજા સંકરીઓની વર્ત-
ણિકતા સર્વ સમાચાર સંભળી દિલગીર થયા. આ ઉપરથી
સરદારોની વફાદારી! જાહેર થઈ. તેમાં વળી અબ્દુલ્લાહ
બિન અબ્બાસ જેવા નામાંકિત અને હરોંસાપાત્ર; આપના
મુશા અને ખાસ દોરત: એવા એવા માયાના મોહમાં ફસાઈ
મેક્કા બન્યા, ત્યાં વળી ખીજાઓની શું વાત કરવી?

આવી રીતે સરદારો તો એક પછી એક કસોટીમાં
ઓવી ચૂક્યા; અને તેમાં તેઓ કેવા સાચા નીકળ્યા, તે પણ
બંનેવાદ ગયું. હવે આપની સાથે જે થોડુંક સંકર હતું, તેને
પણ કસોટી પર ચડાવવા કરું: કર્યો; કારણ કે આ તમામ
સંકરે આપને કસમ સાથે વચન આપ્યું હતું—‘યયઅત કરી
હતી કે; ‘આપ જેની સાથે લડો, તેની સાથે લડીએ: અને
આપ જેની સાથે સુલેહ કરો, તેની સાથે સુલેહ કરીએ.’

આપે તે ઠેકાણે તમામ લોકોને લેગા કર્યા, અને ફરમા-
વ્યું કે; ‘ખુદાની પાસે આજી રાખું છું કે હું તેની ખતરના
તમામ માણસો કરતા વધારે ખયરજવાહ—હિતેચ્છું થાઉં.
દોષ મુસલમાન તરફ મારા દિલમાં કપટ નથી. અને મુસ-
લમાનો બુરાંબુદાં ટોળાંમાં બેઠેલાં જાય, તે કરતાં એકજ

ટાળાંમાં રહે તે હું વધારે ચાહું છું. અને તમે જે સુલેહ કરવા ઇચ્છો છો તે કરતાં, હું જે સુલેહ કરવા ચાહું છું તે વધારે ઉત્તમ છે.’

અસ! આ સાંભળતાની સાથેજ સર્વે એકખીજનાં મોઢાં સામે જોઇ કહેવા લાગ્યા કે: ‘આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે તને (દમામ હસનને) મોઆવીયાહ સાથે સુલેહ કરવી છે!’ પછી તો આપસમાં એકમત થઇ, દમામ હસન અં સામે જળબો કર્યો: અને આપનો સર્વ સામાન હાંટી લીધો. તે એટલે સુધી કે આપ જે મુસદ્દા ઉપર નમાઝ પડતા હતા, તે પણ એંચી કાઢી લીધો; અને આપના ખભા મુળારક પરથી ચાદર પણ લઇ લીધી.

આ જોઇ આપે પોતાનો થોડો મંગાવ્યો, અને સવાર થયા. એટલામાં બની અમદની કામમાંના જરરાહ જિન સનાન નામના શખસે આવી આપનો થોડો પકડી લીધો, અને એક ખંજર સાથજ મુળારક પર માર્યું. આથી આપને ભારે ઇંજ થઇ. પછી આપને મદાયન સાઅદ જિન મસજિદ સકરી (મુખતારના કાકા) ને ધરે લઇ જવામાં આવ્યા કે જે આપના તરફથી મદાયનનો હાકિમ હતો. ત્યાં ગયા પછી સાઅદ એક હકિમને લાવી તેનો ઇલાજ કરાવવા માંડ્યો.

દમામ હસન અંનાં લશ્કરના કેટલાક મોટરાઓએ મોઆવીયાહને લખ્યું કે: ‘તું જલદી ઇરાક તરફ આવ. તું ઈરાકની નજદીક આવીશ, એટલે અમે દમામ હસનને પકડી તને સોંપી દેશું.’

પકડી મોઆવીયાહે ઇમામ હસન અને કાગળ લખ્યો કે: ‘જે લશ્કરે તમારા બાપથી વફાદારી નથી કરી તે તમારાથી શું કરશે? માટે તેઓના ઉપર ભરેખી ન રાખો, અને મારા સાથે સુલેહ કરી લ્યો. અને તમારાં લશ્કરના વફાદારોનું લીસ્ટ જોવું હોય તો જોઈ લેજો કે આ કાગળ સાથે મોકલ્યું છે.’

ઇમામ હસન અબ્બે મોઆવીયાહનો કાગળ વાંચ્યો. અને તેની સાથે જો લશ્કરીઓનાં નામોનું લીસ્ટ હતું કે જે-જોએ મોઆવીયાહને બોલાવી, ઇમામ હસન અને કે: પકડી સોંપી દેવા લખ્યું હતું.

આ વાંચી આપે આપના લશ્કરીઓને બેગા કરી ફરમાવ્યું કે: ‘હું જાણું છું કે તમે ફરેખી છો. પણ હવે છેલ્લી વખતે જે કંઈક હું છે તે કહી મારી ફરજ અદા કરી લઉં; માટે તમે અમુક ટાઈમે ફક્ત પાંચ ઉપર હાજર થજો.’

આપે દસ દિવસ સુધી તે જગ્યા ઉપર વાટ જોઈ, પણ થોડાક લશ્કરીઓ સિવાય વધારે ન આવ્યા. જેથી આપે બોલાવી નાદુરસ્ત તબીબત છતાં મોકલ્યા ત ભરેજું નીચે મુજબ ભાષણ આપું કયું:

‘અબ્બે હત્તારા—એવ જોડો, હું એ ટોળાથી અગળ થાઉં છું કે જે ન શર્મ રાખે છે નંધર્મ! અક્સોસ થાય તમારા ઉપર કે તમે એટલું પણ નથી સમજતા કે મારા કતલ ઉપર તમારા સાથે જે વચનથી મોઆવીયાહ બંધાયો

હું, તે કાઈ પણ રીતે પાળવાનો નથી. હું ચાહું છું કે તમને ખુદાઈ થઈ ઉપર કાયમ રહેવું, પણ તમે મારી બિજાકુલ મદદ ન કરી. ખુદાની દયાદત તો હું એકાંતમાં પણ કરી શકું છું. પણ ખુદાની કસમ આચ્છે સદનત હું મોઆવીયાદને સંપૂર્ણ દંધા, તો તમે કાઈ પણ રીતે સુખથી રહી શકશો નહિ; તે તમારા ઉપર જાતજાતના ક્રુદ્ધો કરશે. અને જાણે હું જેલ રહે છું કે તમારા ફરજદો બનીકિમચ્યાના દરવાજા ઉપર બિલાગેલા ખાવાપીવાનું માગી રહ્યાં છે, પણ તેઓ આપત: નથી. ખુદાના રસુલ સગી કસમ ખાધને કહું છું કે આ હુકુમન મોઆવીયાદને માટે ન છોડને: કારણ કે બિજાકુલ બનીકિમચ્યા માટે હરામ છે. એય દુનિયાના ગુનામો, યાદ રાખવું કે તમે જલેદી તમારા દુલોના ગદલામાં જકડાઈ જશો.

આટલું સાંભળવા છતાં કાઈએ કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. હમામ હસન અંમે પોતાના મ્હોટા ભાઈ હમામ હસન અંમે મોઆવીયાદ સાથે સુલેહ કરવાના વિચાર પર આવેલા જેલ, હિમા થઈ અરજ કરી કે, 'એય મ્હોટા ભાઈ આપ મોઆવીયાદ સાથે સુલેહ કરવાના વિચાર પર હરગિજ ન આવજો. ભલે તમામ ફરી જાય; તે એટલે સુધી કે છેવટ હું અને આપ બન્ને રહેશું તોપણ તેઓની સાથે લડશું; કાંતો કતલ કરશું, અને નહિતો કતલ થશું; પણ મોઆવીયાદ સાથે સુલેહ કરવા જેટલી નબળાઈ તો નહિજ બતાવીશું.'

હમામ હસન અંમે ફરમાવ્યું કે; 'એય ભાઈ, આની

વાત સાચી છે, પણ હરનામ અને ધરનામીઓની સલામતી મોઆવીયાહ સાથે સુલેહમાંજ છે; કારણ કે તેઓના રક્ષક દુનિયા હિપર આપણે બેઠા છીએ. જ્યારે આપણે બંને કતલ થઈ જઈએ, ત્યારે દુનિયા પર તેઓનો રક્ષક ત્રીજો કોણ ? પછી તો મોઆવીયાહ આ નામના મુસલમાનોને કનક કરી, પોતાના બાપદાદાનો અસત્ત ધર્મ ફક્ત ફેલાવશે. અને સહી-ફરમે કાતમા (નામની લવિશ્વચાણીની કિતાબ) માં પણ મોઆવીયાહ સાથે સુલેહ લખેલી છે.’

પછી ઇમામ હસન અબમે મોઆવીયાહના કાગળનો જવાબ લખ્યો કે; ‘એવ મોઆવીયાહ, હું ચાહતો હતો કે હકને જીવતું કરું, અને બાતલને મારી નાખું. ખુદાની કિતાબ અને જનામે રસુલિલ્લાહની સુન્નતને જીવી કરું. પણ લાચાર કે લોકો મારા સાથે વફાદારીથી ન વર્ત્યા. હવે હું તારાથી કટલીએક શરતો હિપર સુલેહ કરું છું; જો કે હું તો સમજું છું કે તું તેના હિપર હરમિઝ અમલ નહિ કરે. અને તું આએ બાદશાહત હિપર ફખર ન કર; કારણ કે તે તને પસ્તાવો કરાવશે. પણ તે વખતને તારો પસ્તાવો કામ નહિ આવે.’

મોઆવીયાહને આ કાગળ મળવાથી તે બહુ ખુશ થયો, અને સુલેહ કરવા ઘણીજ નમ્રતાથી હા, કહેવાયી.

સુલેહની શરતો.

પછી જન્નેના રાજપાથી નીચે મુજબ શરતોવાળું સુલેહનામું લખવામાં આવ્યું.

‘ગિરમિલ્લાહિર રહમાનિર રહીમ. જનાબ હમામ હસન બિન અલી બિન અબુતાલિબે મોઆવીયાહ બિન અબુસુફ્યાન સાથે નીચેની શરતોથી સુલેહ કરી છે.

‘(૧) મોઆવીયોહ પોતાની પછી કોઇને વલીબહદ ન કરે. (૨) શામ, હરાક, હિઝન, યમન વિગેરે તમામ દરજામી પ્રજા મોઆવીયાહના બુલ્લમથી અમાનમાં રહે. (૩) હઝરત અલીના દોસ્તો તેઓનાં સગાંવહાલાં, દોસ્તો, ગિરાદરો, દરજાન્દે સહિત કોઇ ઉપર મોઆવીયોહ કોઇ પણ રીતના અત્યાચાર ન કરે. (૪) હમામ હસન, હમામ હુસેન, અને તેઓની એહલેબેયત, તથા પયગમ્બર સાહેબનાં સગાંવહાલાં વિગેરે કોઇ પણ સાથે મોઆવીયોહ જાહેર તેમજ છૂપી રીતે હજો શીટકો ન કરે; અને સર્વેના હક સર્વેને પહોંચાડતો રહે. (૫) દરેક સાલ મુલકની ઉપજમાંથી પચાસ હજાર દિરહમ હમામ હસનને મોકલતો રહે. (૬) અને હઝરત અલીને તથા તેમના તમામ શીઆઓ (દોસ્તો) ને નમાઝમાં તેમજ ખીજે કોઇપણ ઠેકાણે ખરાબ ન કહે.’

આવી રીતનું સુલેહનામું તખ્તાઈ રહ્યા બાદ ખુદા અને

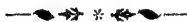
ખુદના રસૂત સંને વચમાં રાખી, તેની ઉપર ઇમામ હસન અંતી અને મોઆવીયાહની સહી થઈ અને બન્ને તરફના શાક્ષીઓ તરીકે અબ્દુલ્લાહ બિન હારસ, હમર બિન અબુમ-લ્મા, અબ્દુલ્લાહ બિન આમેર અને અબ્દુરહમાન બિન અબુમમરાહ વિગેરેની સહીઓ લીધી.

પછી તે સુલેહનામા ઉપર મોઆવીયાહે ઇમામ હુસેન અંતી પણ સહી લેવા કહ્યું.

ઇમામ હસન અંમે ફરમાવ્યું કે; ‘સહી લેવા વિષે હુસેનને કાંઈ ન કહે; કારણ કે તે ત્યાં સુધી સહી કરવાના નથી કે જ્યાં સુધી તે શહીદ ન થાય. અને તે ત્યાં સુધી શહીદ નહિ થાય કે જ્યાં સુધી તેમની એલેમેયત તમામ શહીદ ન થાય. અને તેમની એલેમેયત ત્યાં સુધી શહીદ નહિ થાય કે જ્યાં સુધી શામના લોકોને કનક ન કરે. માટે જો હુસેનને બોલાવીશ તો ફરજામીઓમાં મ્હોટી ખૂતરેઝી થશે. અગર જો તારે તે પણ મંજૂર હોય તો બસ; નહિ તો સુલેહના બારામાં ઇમામ હુસેનનું નામ ન લેજો.’

મોઆવીયાહ આટલાથીજ સમજી ગયો; કારણ કે તેણે પૂંચગમ્યર સાહેબની અગાન મુબારકથી પણ ઇમામ હુસેન અંમે વિશે ભવિષ્યવાણી અનેકવાર સાંભળી હતી.

શરતોના ચૂરા.

પછી મોઆવીયાહે પોતાના સાથીઓ સાથે ફૂફા તરફ ફૂચ કરી. ચાલતા ચાલતા જુમાઅને દિવસે ફૂફા નજદીક ન-ખીલામાં આવી ઉતર્યો. અને ત્યાં નમાઝ પડી ખુબો ભણ્યો. ઝવટમાં ફૂરીઓને સંબોધીને કહ્યું કે; ‘મેં તમારાથી એટલા માટે લડાઇ નથી કરી કે તમે લોકો નમાઝ પડો, રોઝા રાખો કે ઝકાત દો. પણ એટલા માટે લડાઇ કરી છે કે તમારો હું સરદાર થાઉં. અને ખુદાએ મને સદ્દારી આપી જે કે તમે તો તેમાં નારાજ હતા. અને સુલેઇનામાં હસનથી જે જે શરતો કરી છે તે તમામને હું મારા પગ નીચે ચઢાવી ચૂરેચૂરા કરી નાખું છું. તે એકે ઉપર હું અમલ કરવાનો નથી.’ એટલું કહી તે ત્યાંથી ઉપડી ફૂફામાં આવ્યો.

થોડા દિવસ પછી ઉમર આસે મોઆવીયાહને કહ્યું કે; ‘હસને સુલેહ કરી પોતાની સસ્તનત આપને સોંપી, પણ તે માટે કાંઇ જાહેર સભામાં કખૂલાત થયેલ નથી. માટે જે હસને બોલાવી તે વિષે જાહેરમાં કખૂલાત લેવામાં આવે, તો આપની સસ્તનત અને ખિલાફતની વધારે મજા ખૂલાઇ થાય.’ મોઆવીયાહને આ વાત પસંદ પડી; જેથી જુમાઅ મસજીદમાં ઇમામ હસન અને બોલાવવામાં આવ્યા.

જ્યારે ઇમામ હસન અંબ આવ્યા, ત્યારે મોઆવીયાહે માન સાથે પોતાની પાસે બેસાર્યા; અને કહ્યું કે; ‘ખરેખર

તમે ભારે હિમ્મત ભરી સખાવત કરી! હજુ સુધી એ પ્રમાણે ક્રોધએ કરેલ નથી! અને કરશે પણ નહિ! આવી હિમ્મત ભરી સખાવત તો નણુચતનાં ખાનદાનનેજ શોભે! જે આપે કરી બતાવી! મારા પર આવા ભારે એહસાન સાથે, એ પણ એહસાન કરો કે આપ જાહેર રીતે લોકોને સંભળાવી આપો કે મેં મારો હક અમીર મોઆવીયાહને સોંપ્યો છે. આથી લોકોને યકીન થશે; કારણ કે કેટલાક લોકોને આપણી વચ્ચે થયેલ સુલેહમાં સંદેહ રહે છે. આમ કરવાથી મારા પર આપે કરેલ અન્મલ એહસાનમાં ઘણાજ વધારો થશે!”

આ સંભળી ઇમામ હસન અઠમે ફરમાવ્યું કે: બહે તે માટે મને કશો વાંધો નથી.

પછી આપ મિસ્ખર પર ગયા અને ખુદા રસૂલ સન્ની તાઅરીફ-વખાણુ જાદ ફરમાવ્યું કે: ‘નાતિ સિવાય કાંઈ ઉંચ નથી. અને અનીતિ જેવું કાંઈ ખરાબ નથી. અગર તમે આજે પૂર્વથી પમિશ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી શોધ કરશો તોપણ અમે બંને ભાઈઓ સિવાય એવો કાંઈ નહિ મળે કે જેના નાના રસુલુલ્લાહ હોય. જેના જાપ અલી મુતુજા હોય, અને જેનાં મા ફતેમાહ એદરા બિન્ને રસુલુલ્લાહ હોય. તમોએ ફક્રને છોડી ઇસ્લામ અખ્તીયાર કર્યું અને અવનતિમાંથી ઉત્તનિમાં આવ્યા; તે મારા નાનાના પ્રતાપથીજ. પહેલા તમે યુમનામ હતા—તમને કાંઈ જાણતુંએ ન હતું; હવે તમારાં નામે દુનિયામાં મશહૂર થયાં. ઇસ્લામનો ચાર તરફ પવન વેગે પ્રચાર થવાથી તમારી ઇઝ્ઝત

પધી, ખુદાએ તમને દરેક વખતે ફતેહ દેવાથી ઇસ્લામ પણ સારી રીતે ઉત્તન થયો; પણ પાછળથી તમારા આપસ આપસના જગડાએ ઇસ્લામની ઉન્નતિમાં અટકાવ કર્યો. તેનો આરંભ મારા નાનાની વસીયત પર અમલ ન થતાં, જ્યારથી મારા પિતાજીની જગ્યાએ હઝરત અબુબકરની નીમણુંક થઈ ત્યારથી થયો. મુસલમાનો મનમતાંતરમાં ફેરવાઈ ગયા. કેટલાંકાંએ મારા પિતાજીને પહેલા ખલીફા તરીકે, તેના કેટલાંકાંએ એથા ખલીફા તરીકે માન્ય રાખ્યા. પણ મારા નાના પધી ગાદીનો હક મારા પિતાજીનો હતો, અને તેમની પધી મારો હક છે. પણ મેં ઇસ્લામીઓને જગડા ફિસાદથી દૂર રાખી, તેઓને રાહત આપવાની ખાતરજ મોઆવીયાહથી સુલેહ કરી; અને અમુક શરતો પર મેં મારો હક તેમને સોંપી દીધો. આની અંદર ઇસ્લામ અને ઇસ્લામીઓની ભલાઈ સિવાય કાંઈપણ મતલબ ન હતો-નથી.'

આ સાંભળી ઉમર આસ ડોલો થયો, અને કહ્યું કે: 'અય ઇરાકવાળાઓ, અમારા અને તમારા વચ્ચે ઘણી લડાઓ થઈ; છેવટે પરિણામ એ આવ્યું કે લવાહ નીમી ફેસલો કરાવ્યો, પણ તેને તમે કમૂલ ન રાખ્યો, અને અલીની છાંદગી સુધી અલીને ખલીફા તરીકે કમૂલ રાખી; તેમની હયાતી ત્યાં તેમના વડા ફરજાંદ હસનને ખલીફા માન્યા. પણ હક છે તે વહેલું મ્હોડું પોતાની જગ્યાએ આવે છે, તેમ અમીરૂલ મોઅમેનીન હઝરત મોઆવીયાહનો જે ખિલાફતનો હક હતો, જે તેમને મળી ગયો છે. હવે મુસલમાનો-

તે લડાઈથી આરામ મળ્યો. માટે તમે લવાદે આપેલ ઈન્સા-
ને કબૂલ ન કરવાની જૂલનો પસ્તાવો કરો, અને તે પસ્તાવા
માટે અમારા પાસે આવી માશી માંગો. તમારાથી એ થયેલ
જૂલનો બદલો અમારી તાબેદારી કરી વાળી આગોઃ જેથી કે
તમારી દીનદુનિયામાં આગર વધે, અને અફસોસી તથા
બેચેની દૂર થાય’.

પછી મોઆવીવાહે કહ્યું કે; ‘અય લોકો તમે જાણો
કે હઝરત રસુલુલ્લાહ સંની પહેલાના પયગમ્બરોની ઉન્મત
પોતાના પયગમ્બરની પછી ફિતના કરી પોતાને બળહિન
બનાવ્યા. તેમાં વધારે ફિતનતી ફાવી ગયા હતા. પણ ખુદા
તઆલાએ હઝરત મોહમ્મદ મુસ્તુફા સં માટે એવું મુકરર
કયું કે હંમેશ નેક લોકો ફાવતા રહે, અને બદ લોકો બેધ-
ઝઝત પામે તેવીજ રીતે ખુદા તઆલાએ અમારા માટે પણ
એમજ કયું. અમારો હક હતો તે અમને મળી ગયો છે,
અને નાહકવાળા પાજા પડ્યા છે. ખુદાનો શુકર કે હવે મુસ-
હમાનોમાંથી ફિતનાની આગ ચોલવાઈ ગઈ. આ સંપ સુલે-
હને રથાપવા ખાતરજ મેં જે જે શરતો કબુલ કરી હતી તે
રદ ખાતલ સમજવી: કારણ કે શરતોને કબુલ કરવામાં મારો
મુસહમાનોમાં સુલેહ રથાપવાનો જ આશય હતો, તે આશય
પૂરો થયો; એટલે શરતો તમામ રદ થઈ! હવે તમારા કોઇમાં
મજલક નથી કે તમે મારી નાફરમાની કરી શકો. અને મુસ-
હમાનોમાં રથપાએલી સુલેહનો ભંગ કરી શકો. હવે તો તમારે
મારી તાબેદારી કરવાનું જ રહ્યું, અને હું જે જે હુકમો કરું

તે પ્રમાણે વર્તવાનું જ રહ્યું.

મોઆવીયાહનાં આ સખ્ત બાપણથી કૂદાવાળાઓમાં ખળભળાટ મચી ગયો, અને 'તમારાથી કરેલ વાયદા મોઆવીયાહ કોઈપણ રીતે વફા કરે તેમ નથી. અને હું જોઈ છું કે તમારાં બચ્ચાં જની ઉમર્યાના દરવાજા પાસે ખાવા અને પીવાનું માગી રહ્યા છે, છતાં તેઓ આપતા નથી.' એ ઇમામ હસન અબ્ના બોલો યાદ કરી પરતાવા લાગ્યા, પણ તેઓનો તે પસ્તાવો હવે નકકરમો હતો; કારણ કે તેઓ હવે મોઆવીયાહની સપૂર્ણ સત્તા નીચે દબાઈ ગયા હતા.

મોઆવીયાહની એ બેવફાઈથી અને હઝરત અલી પ્રત્યે તેનાં કેટલાંક અસહ્ય વચનોથી ઇમામ હુસેન અબ્ ઉશ્કેરાઈ ગયા, અને તેને કતલ કરવાના વિચારથી ઊભા થઈ તત્વાર પર હાથ નાંખ્યો. ઇમામ હસન અબ્મે ઊભા થઈ, ઇમામ હુસેન અબ્નો હાથ પકડી લીધો; અને સમજાવી બેસારી આપ્યા. પછી રૌ પોતપોતાનાં ઘર તરફ વિદાય થયા.

સુલેહ વિષે દોસ્તોની સલાહ.

પછી હમીમ હસન અબ્મે મોઆવીયાહ સાથે સુલેહ કરવાના સમાચાર જેમ જેમ આપના દોસ્તો સાંભળતા ગયા, તેમ તેમ આપ પાસે આવી સુલેહ કરવાનાં સમગ્ર વિષે સવાલો પૂછતા હતા. હમીમ હસન અબ્ તેઓ સર્વને તેઓની સમજ શક્તિ, અને તેઓના સવાલના પ્રમાણમાં જુદા જુદા રૂપમાં જવાબો આપી સુલેહથી ઇસ્લામની સેવાનો શુભ આશય સમજાવતા હતા. તેમાં કેટલાકે સંતુષ્ટ થઈ જતા હતા, તો કેાઈ કેાઈ નારાજ થઈ દુશ્મન બનીને પણ જતા હતા.

તેમાં ફૂફાના પ્રખ્યાત શખ્સોમાથી સોલયમાન બિન સોઈ બ્રાહ્મ, મસયબ બિન નજ્યા અને સઈદ બિન અબ્દુલ્લાહ હમીમ હસન અબ્ની બિદમતમાં આવ્યા; અને સલામ બાદ સોલયમાન બિન સોઈ બ્રાહ્મએ આગળ વધી અરજ કરી કે; ‘યા હકીમ, આપે મોઆવીયાહ સાથે જે સુલેહ કરી, તેથી અમને ઘણીજ નવાઈ લાગે છે; કારણ કે આપની સાથે આલીમ હમ્મર લડવેયા તો ફક્ત ફૂફાના જ હતા! તે સિવાય તેઓના ફરેંજન્દો અને બસરા તથા હિજઝના લોકો પણ આપની સાથેજ છે! અને હજુરે સુલેહનામામાં કેાઈ એવી શરત પણ મુકરર નથી કરી કે જેના ઉપર ભરોસો રાખી શકાય! અને તેનાં બદલામાં કેાઈ સારી એવી રકમ

પણ નકકી નથી કરી કે જેથી કાંઈ સંતોષ થાય ! અગર તે વખતે હું હતો તો આમ કરવા ન દેતે. હું તો તે વિષે એક કાગળ લખાવતે, અને તેના ઉપર પૂર્વ અને પશ્ચિમના લોકોની એવી રીતે સહી લેતે કે મોઆવીયાહની પછી ખિલાફતનો હક આપતો રહે. પણ હજુર ફકત સુલેહ પરજ રાજ થઈ ગયા ! તંજે થાકું દીધું અને ઘણું લીધું.’

ઇમામ હસન અઠમે જવાબ આપ્યો કે : ‘દોસ્તો, અગર હું એ લોકોમાંથી હતો કે તેઓ દુનિયાની સત્તનત અને સત્તાને ચાહે છે, તો મોઆવીયાહની શું શક્તિ હતી કે મારા પાસેથી સત્તનત છીનવી શકે ? પણ અમે ખુદાઈ માર્ગ—ધર્મના માર્ગે સિવાય જંગ કરી, હજારો માણસોનાં ખૂન વહેવરાવવા આહવા નથી. અમારી સત્તનતનાં હક ભલે તેઓ લઈ ગયા; પણ અમારી ખુદાઈ સત્તનત—સત્તાનો—ઇમામતનો હક હરગંજ તેઓ લઈ જનાર—લઈ શકનાર નથી. તમે અમારા દોસ્તો છો, જેથી તમે તમારાં દિલમાં દાઝતી વાત અમને કહો; પણ જે હું જાણું છું તે તમે નથી જાણી શકતા. હું તો ખુદાને શાક્ષી રાખીને કહું છું કે આ મામલામાં મેં તમારાં ખુદા બચાવવાનો અને તમારી સ્થિતિ સુધારવાનો રસ્તો જોત્યો છે. માટે તમે અહલાહના હન્સાફ પર આધાર રાખી, તમારાં સર્વ કામો તેને સોંપી; ઘરમાં બેસો. હું કમ્રમ ખાઈને કહું છું કે તમે અમારા સમદમાંથી છો, અમારા મદદગાર છો, અને અમારા દોસ્તો છો. મેં મારા પિતાજીથી સાંભળ્યું છે કે તેઓ ફરમાવતા હતા કે મેં રસૂલુલ્લાહ સંઘી

સાંભળ્યું છે કે જે કાંઈ જે ટોળાંને દોસ્ત રાખશે, કયામતના દિવસે ખુદા તેને તે ટોળાં સાથે જોડો કરશે. તમે અમારી સાથે અને અમારાં ટોળાંમાંથી છો. ન તમે અમારાથી જુદા છો, ન અમે તમારાથી જુદા છીએ.’

પછી ત્યાંથી જોડી તે ત્રણે શખ્સો ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી હજુરમાં આવ્યા. તે વખતે ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી મદીના જવા માટે ગુલામો સાથે સફરના સામાનની તૈયારી કરી રહ્યા હતાં.

સોલયમાન ખિન સોદ્ધ ખજાણ કહે છે કે: ‘અમારા જવાથી ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી અમારા પાસે આવી બેસી ગયા, અને અમને સલામ કરી. અમે સલામતો જવાબ આપ્યો. પછી અમારાં મોઢાં પર ઉઘાસીનાં ચિન્હો નોંધ ફરમાવ્યું કે, ‘ખુદાનો શુકર કહું છું કે તેજ તમામ વખાણને લાપક છે: અને એજ થાય છે કે જે તે ચાહે છે. ખુદાની કસમ અગર તમામ જીજ્ઞાસ અને ઇન્સાન એ કામ અટકાવવાની કોશીશ કરે કે જે કામ ખુદા કરવા ચાહે છે, તો તે હરગિઝ અટકી શકવાનું નથી. ખુદાની કસમ હું તો સુલેહ કરવા કરતાં મરવાને વધારે પસંદ કરતો હતો, પણ મારા ભાઈ હસન કે જે ઇમામ છે; તેમણે તે પર પાકકો વિચાર કરી લીધો, અને મને ખુદાની કસમ દીધી કે ન હું કાંઈ બોલી શકું, ન કાંઈ કરી શકું. હું તો મારા ભાઈનાં ફર્માનમુજબ વર્તવાનું ફરજ સમજી ચુપ રહ્યો. પણ આ સુલેહના મામલા વખતે મને તો એવું લાગતું હતું કે જાણે મારું કાંઈ અનહદ અપમાન કરી

રહું છે ! અને મારું શરીર કાંઈ કરવતથી કાપી રહ્યું છે !! પણ મેં એ જતામનો હુકમ માન્યો; કારણ કે ખુદા ફરમાવે છે કે; ‘એવું હોઈ શકે છે કે કાંઈ ચીજને તમે ખરાબ માનતા હો, પણ તે ચીજ તમારા માટે સારી હોય. અને એવું પણ હોય કે કાંઈ ચીજને તમે સારી સમજો, પણ તેજ ચીજ તમારા માટે ખરાબ હોય. ખુદા તો જાણે છે, પણ તમે નથી જાણતા.’ તો આમ પણ હોય, એમ સમજી મેં તો જે થયું તે મુંગે મોઢે જોયું અને જોઈ પણ છું; અને મારા ભાઈની હયાતી સુધી જોયા પણ કરીશ. જ્યારે ખુદાના હુકમથી મારા ભાઈ શહાદતને કબૂલ કરશે, ત્યારે આપણે વિચાર કરશું.’

આ સાંભળી તેઓએ અચ્ચક કરી કે; ‘યા હકરત, અમે તો આપને માટેજ હિદાસ છીએ કે આપનો હક છીનવાઈ ગયો. અમે આપના દોસ્ત અને મદદગાર છીએ; જ્યારે આપ ઓલાવશો ત્યારે હાજર થઈશું, અને આપના હુકમ મુજબ વર્તશું.’

પછી ધમામ હસન અં પોતાનાં એહલેહરામ સહિત કૂંદાથી નીકળી મદીના તરફ રવાના થયા. સાથે આપના ધણી દોસ્તો વળાવા ગયા.

અણુ મુખનહ કહે છે કે; ‘જ્યારે અમે સર્વે દારૂજી દિન્દવી પાસેથી નીકળ્યા, તો ધમામ હુસેન અંમે કૂંદા તરફ ફરી એક ઠંડો નિસાસો નાંખ્યો; અને ફરમાયું મેં દુસ્મનોનાં કારણથી મારા દોસ્તોનાં ઘર નથી મૂક્યાં, તેમ

તેઓએ પોતાનાં વચનોથી ફરી અમારી મદદ કરવાથી મેં નથી ફેરવ્યાં; પણ ખલકત પર ખુદાનો ફેસલો જરૂરી થવા સુધી સમયની વાટ જોવી પડે છે. (એટલે કે તે માટે મદીના નહિં છું) ખરેખર આ દુનિયા કાયમ રહેવાની જગ્યા નથી. પછી અમે થોડી દૂર જઈ પાછા ફર્યા, અને બન્ને હજારો પોતાની સફર આગળ વધારી. ’

ખેવફાઈનો બદલો.

ઈમામ હસન અં અને ઈમામ હુસેન અં મદીને ગયા, અને મોઆવીયાહે પાછાં દુસ્મનીનો દોર શરૂ કર્યો. તે એવા વિચારથીજ કે: ‘ હસન સાથે સુલેહની શરતોમાં એક એ પણ શરત કબૂલ કરી ચૂક્યો છું કે મારે મારી પછી કોઈને વહી-અહદ—ગાદી વારસા મુકરર કરવો નહિ; મુસલમાનો પોતમેજ કોઈને પોતાનો ખલીફા મુકરર કરી ખિલાફતની ગાદી તેને સોંપશે. જે આમ થાય તો મારા ફરજદ કરતા તેના હકદાર અને લાયક હસન છે, અને જે તેની જાંઘી ન હોય તો હુસેન છે. આમ થયાથી મારા વંશમાંથી ખિલાફતની ગાદીનો હક સદાને માટે નાશ જ થાય; અને જેને હું નથી ચાહતો તે હક પામી જઈ મારું (બની ઉમૈયોનું) કુટુંબ, તેનાં (બની હાશમનાં) કુટુંબની સરદારી નીચે પ્રથમ (મહાન પયમ-

અપરના સમય) ની જેમ આવી જાય, અને મારી જીંદગી-ભરતી કમાણી ખાકમાં મળી જાય. જે હસનની હયાતી હશે, તો યજ્ઞીદને વલીગમહદ—ગાદી વારસ યનાવવામાં કાંઈ ન કાંઈ વિઘ્ન નહોતો; પણ પ્રથમ જે હસનનું કામજ કાઢી નાખવામાં આવે, તો તે કામ વધારે રહેલથી પાર પડી જશે.’

આવા વિચારથી તેણે તે વખતના મદીનાના હાકિમ મરવાન બિન હકમને લખ્યું કે: ‘કાંઈ પણ રીતે હસનનું કામ પુરું કર. અને આ કામ તેની સ્ત્રી જેઅદાહ બિનતે અશઅસ બિન કયસના હાથથી વધારે રહેલાઈથી પાર પડશે; કારણ કે તેણીનો બાપ અલીનો દુસ્મન હતો કે જેણે અલીનું ખૂન કરવામાં ભાગ લીધો હતો. અને તેણીને એ પણ લાલચ આપજે કે હસનના ગુજરી જવા પછી તારા નિકાહ યજ્ઞી સાથે કરી આપવામાં આવશે કે જેથી તું ભવિષ્યમાં બેગમની પદવીને પામી શકીશ. અને આ સાથે જરૂર મોકલ્યું છે તે હસનને દેવરાવવામાં વાપરજે.’

આવી રીતના કાગળથી મરવાને જેઅદાહને એક કુટીલ સ્ત્રી મારફત મોકાવીવાડનો સંદેશ કહેવરાવ્યો, અને ઝેરની યીશી પણ મોકલી આપી. અને વધારામાં એટલું પણ કહેવરાવ્યું કે: ‘ત્યારે તરફ તારી ખૂનસરતીનાં વખાણુ થવાયી યજ્ઞી તારા પર આશક થયો છે; અને તારી જીંદગીમાં બહુ દુઃખી છે; માટે જેમ બને તેમ હસનનું કામ જલદી કાઢી યજ્ઞીદની સાથે એશઆરામમાં લાગ લઈ, તેનાં દિલને રાહત આપ.’

આવી રીતના ફરેબી સંદેશાથી તેણીનું દિલ લાલચુ હોવાથી ફસાઈ ગઈ, અને તે કામ ઘણી ખુશીની સાથે પાર પાડવા કબૂલ કર્યું.

જે ત્રણ વખત જીદીજીદી ચીજોમાં ઝેર મેળવી ખવરાવ્યું, પણ તે ઝેર ઇમામ હસન અબ્બાસી શરીરે હાલમ—ખર-દાસ્ત—પાચન કરી લીધું.

આ ખખર મોઆવીયાહને મોકલવામાં આવ્યા, જેથી મોઆવીયાહે રમતું એવું ઊંચામાં ઊંચું ઝેર મોકલ્યું કે જે ઝેરનો થોડોક ભાગ અગર જો એક વિશાળ સરોવરમાં ફેંકવામાં આવે, તોપણ તે વિષનાં કારણથી આખાં સરોવરમાં વસ્તાં પ્રાણીઓનો તદ્દન નાશજ થાય. આવા વિનાશક વિષના પાસે મનુષ્યનો કોમળ દેહ પડવામાં વારજ શી હોય ? વળી તે ઝેર મોકલવાની સાથે જો હજાર દીનાર, એક જરી ભરેલો કાપડનો કકડો અને દૂધાનું વખણાતું સુગંધી તેલ પણ જો અદાહ સાટે ભેટ મોકલી તેને ખૂબ શર ચડાવવામાં આવ્યું.

ઝેર આવ્યું. રાતનો વખત હતો. સર્વે સૂતા હતા. જોઅદાહએ આવી ઇમામ હસન અબ્બાસી પીવાનાં પાણીના ટૂંબમાં ઝેર મેળવી દીધું.

બનવાકાળ ઇમામ હસન અબ્બાસી તર્ક લાગી, અને તે ટૂંબમાંથી પાણી કાઢી પીધું. તર્તજ એક રાડ પાડી. સર્વે જાગી ઊઠ્યા. ઇમામ હસન અબ્બાસી એક થાળ મંગાવ્યો. થાળ આવ્યો. અને પોતાનાં મોં સામે રાખ્યો. ઉલ્ટી થઈ, અને તે સાથે કસેવના કટકા થઈ થાળમાં પડ્યા. આ જોઈ

સર્વે રોવા લાગ્યા. હમામ હસન અઠમે સર્વને આશ્વાસન આપ્યું.

પછી જ્યારે તે કુંભમાથી ઝેરવાળું પાણી જમીન પર ફેંકવામાં આવ્યું, તો તે ઝેરવાળાં પાણીની ગરમીથી જમીન બદખદવા લાગી.

ત્રણ દિવસ પછી એટલે હીજરી સન ૫૦ ના સફર મહીનાની તારીખ ૨૮ ને ગુરવારે ૪૭ વરસની વયે હમામ હસન અઠમે એજ દર્દના કારણથી આએ ફાતી દુનિયાને ત્યાગી કાયમની દુનિયા તરફ ફૂચ કરી. અને આપની પછી હમામતની પદવીને હમામ હુસેન અઠ પામ્યા.

જ્યારે આ ખજર મોઆવીયાહને પહોંચ્યા તો મોઆવીયાહે ખુશીના જોશમાં આવી જઈ તકબીર—અલ્લાહો અકબર કહ્યું. આ સાંભળી તેના સાથવાળાઓએ પણ અલ્લાહો અકબરનો પોકાર કર્યો. ફાખ્તાહ બિનતે ફરીજાહ બિન ઉમર બિન નવહિલ બિન અબ્દુમુનાફ પોતાનાં ઘરમાંથી બાહર નીકળી, અને મોઆવીયાહને કહેવા લાગી કે; ‘અય અમીર, ખુદા આપને ખુશી રાખે, એવા શું સમાચાર સાંભળ્યા કે જેથી આપ આવા ખુશી થયા?’ મોઆવીયાહે કહ્યું; ‘હસનના મરવાના સમાચાર સાંભળ્યા, જેથી હું ખુશી થયો છું.’ ફાખ્તાહ આ સાંભળી રોવા લાગી, અને કહ્યું; ‘અફસોસ! રસલે ખુદા સન્ના નવાસી—દોહિત્રા ગુજરી જાય, અને તું ખુશી થાય!’ મોઆવીયાહે કહ્યું; ‘સોમંદ ખાઈ કહું છું કે તે એજ લાયક હતા કે જે પ્રમાણે હું વર્ત્યો. તે હરગિઝ એ

લાયક ન હતા કે તેની પછવાડે કાંઈ રેવે !' કાખતોહ આ સાંભળી રેતી રેતી પોતાનાં ઘરમાં ચાલી ગઇ.

ઇમામ હસન અબ્ની સ્ત્રી જોઅદાહ ગિન્તે અશઅમ ઇમામ હસન અબ્ના દેહાન્ત પછી થોડા દિવસ તો મોઆવીયાહના માન સાથે તેડાવવાની વાટ જોઇ; પણ જ્યારે તેમાં તે નિરાશ થઇ, તો તેણી દમસ્કક ગઇ; અને પોતાના આજ્ઞાના સમાચાર મોઆવીયાહને મોકલાવ્યા. પણ મોઆવીયાહે કાંઈ દાદ ન દીધી.

જ્યારે ઘણા દિવસ સુધી ઉપરા ઉપરી સંદેશા મોકલી, મોઆવીયાહને કંટાળો આપવા લાગી; ત્યારે મોઆવીયાહે કહેવરાવ્યું કે; 'હું યજીદની જીંદગી ચાહું છું, અગર ન ચાહતો હતો હો તો તારા નિકાહ તેની સાથે કરાવી આપને; કારણ કે જ્યારે તું રસૂલુલ્લાહ સબનાં નવાસા હસન સાથે વફાઈથી ન વર્તી, ત્યારે તું મારા ફરજાંદ યજીદ સાથે વફાઈથી શું વર્તવાની હતી?' એટલું કહેવાવવાની સાથે હુકમ આપી દીધો કે; 'તેણીને તેણીના બેવફાઈના બદલામાં કતલ કરા.' આ હુકમ ચતાજ તેણીને કતલ કરવામાં આવી.

અત્યાચાર અટકાવવાના બેજ ઇલાજ

સંપૂર્ણ સંયમ કાં સત્યાગ્રહ.

ઇમામ હસન અં અને ઇમામ હુસૈન અં બન્ને એકજ માયાપના ફરજંદ સગા ભાઈ હતા. બન્ને એકજ આંખનું નૂર અને એકજ કમેળના બે ટુકડા હતા. બન્ને ઇમામ હતા— ધર્માત્મા હતા. અથવા કહો કે ખુદાના પ્રતિનિધિ હતા. બન્ને આત્મિક વૈદ્ય હતા. લોકોને અત્યારે કેવા રોગ છે, અને કેવો ઉપચાર—ઇલાજ કરવો જાણ્યે તે તેઓ બન્ને જાણતા હતા. તેથીજ તેઓના માર્ગ એક હતો—હંતુ એક હતો—આશય એક હતો; પણ ઇલાજ જુદાજુદા હતા. બન્નેનો હેતુ તે વખતની મુસલમાન પ્રજા પરના અત્યાચારો—જુલ્મોને અટકાવવાનો—નાબુદ કરવાનો હતો. પણ જુદાજુદા સંમયને લીધે ઇલાજો પણ જુદાજુદા લીધા હતા.

એકે—મ્હોટા ભાઈએ—ઇમામ હસન અંમે સંકટની સામે સંપૂર્ણ સંયમથી રહી, જુલ્મના ઘડને ભરાવા આપી, તેને કુદરતી રીતે પુટવા દેવાનો, અને તેમ કરી જુલ્મને નાબુદ કરવાનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો હતો.

બીજાએ—હાંના ભાઈએ—ઇમામ હુસૈન અંમે જુલ્મની સામે મર્દ, સત્યાગ્રહ કરી, જુલ્મના ઘડને જલ્દીથી

ભરી આપી ફેડી નાંખવાનો; અને તેમ કરી યુદ્ધથી સંતનનને નજરભંજી કિમેડી નાંખવાનો અતિથય ગંભીર અને સુખદાયક છેલ્લામાં છેલ્લો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો હતો.

ઇમામ હસન અં સાથે ચાલીસ હજારનાં લશ્કરમાંથી સત્યાગ્રહ કરે, તેવો એક સાથી ન હોતો. પણ ઇમામ હુસેન અં સાથે અગ્યારસો માણસોમાંથી સત્યાગ્રહ કરે તેવા બેતેર માણસો નીકળ્યા હતા. જેઓ સત્યાગ્રહ જેવા વિકટમાં વિકટ માર્ગમાંથી સંપૂર્ણ રીતે પસાર થઇ શક્યા હતા.

દોસ્તોનો દિલાસો.

ઇમામ હસન અંના વક્ત થવાના—ગુઝરી જવાના સમાચાર જેમજેમ ચારે તરફ ફેલાતા ગયા, તેમતેમ આપની તરફ લાગણી ધરાવનારા લોકોનાં ટોળે ટોળાં ઇમામ હુસેન અંના દિલાસા માટે ચારે તરફથી આવવાં લાગ્યાં. ઇમામ હુસેન અં તેઓને મોઆવીયાહી દોરને લીધે ઇસ્લામમાં વ્યથા રહેલ અંધકાર અને ચાંદી રહેલ આંધાધુંધીથી વાઢેક કરતાં હતા. તે સાથે પોતાના મોટા ભાઈ મોઆવીયાહી જ સરતો પર સુઝેલ કરવા છતાં એકે સરત પ્રમાણે નથી વર્ત્યો, તેની સામેનિ કરી આપતા હતા. અને આવી રીતે

અધકાર ચક્ષાવી લેવાથી ભવિષ્યમાં હસ્ત્રામ અને હસ્ત્રામી-
ઓ માટે આવનાર વિપરિત પરિણામોથી આગાહ—જાણીતા
કરના હતા. આવી ઝુઝમી સંસ્તનન સાથે ગદકારથી વર્તવાથી
તેના થકી થતા ઝુઝમોના થોડા ઘણા ભાગીદાર થવાની પણ
સમજ પાડના હતા. આવી રીતે આવનાર લોકોને ચાલુ સંસ્ત-
નથી અણગમો અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય, એવી દિલ્લચાલ
ધમામ હુસેન અઠમે શરૂ કરી આપી. ટુંકમાં એ કે પોતાનો
ધર્મ—હસ્ત્રામ શું છે? સ્વનંતતા શું છે? વિગેરેની નવી
તાલીમ ધમામ હુસેન અઠમે આપવી શરૂ કરી.

હજાર પિન અદી પિન હાનમ નામ જે કે આપના
પિતાજીના ખાસ દોસ્ત હતા. તેઓ આગ્યા અને આપને—
ધમામ હુસેન અઠમે આપના ભાઈ ધમામ હસન અઠની શ-
હાદત માટે દિલાસો દીધા પછી એક કાગ્ય કહ્યું. જેનો અર્થ
એ છે કે: ‘આલે મિરકીનતી કામમાંથી એક સંદેશો દેવા-
વાળો આગ્યો. જેણે ખબર આપ્યા કે સાચા ધમામે મોઆવી-
યાહ સાથે સુલેહ કરી. આ સાંભળી મેં મને સંભાળ્યો, અને
મારાં દિલ્લને કહ્યું કે સગર કર: એદલા માટે કે મારા ધમામ
ખુદાના ભેદને જાણે છે. મારા નરકથી પેગામ પહોંચાડ કે
હું એ જનાખનો તો અમદદગાર છુંજ; પણ તેઓના દુશ્મનો
પર સખ્તાઈ કરવાવાળો છું. જે વખતે કે જંગ થશે, અને
તેઓનાં ભાક્ષાં ધૂળથી ઢાકાઈ જશે: તે વખતે હું તેઓનાં
માથાં ઉપર ભાક્ષાં અને તસ્વાર ચક્ષાવીશ, આજે આપે જેની
સાથે સુલેહ કરી, તેની સાથે સુલેહ કરવા તૈયાર છીએ. પણ

જે આપનો દુશ્મન છે તેને અમે કાલે (આપની વફાત પછી) મેદ/અઝત કરીનેજ છોડશું.’

આના જવાબમાં ઇમામ હુસેન અઝમે ફરમાવ્યું કે: ‘પણ ન તમામ આદમી તમારા જેવા છે, તેમ ન જે વાતને તમે આંહો છો તે વાતને તમામ આદવાવાળા છે.’

ફકાના લોકોને ઇમામ હસન અઝની વફાતના ખગર મળવાથી જંગો આપના દોસ્તો હતા, તેઓ તમામ સોલયમાન બિન સોદ્ધ ખજાનને ઘરે બેગા થયા; અને ઇમામ હુસેન અઝને એક દિવાસાનો પત્ર નીચે મુજબ લખ્યો.

‘બિરમિલ્લાહિર રહમાનિર રહીમ. આએ કાગળ ફકાથી હુસેન બિન અલી અઝની ખિઃમતમાં આપના અને આપના પિતાજીના દોસ્તો તરફથી છે.

‘સક્કામ આદ એ ખુદાના વખાણ કરીએ છીએ કે જેની સિવાય ખીજા દોસ્ત ખુદા નથી. અને તેનાથી એ માગણી કરીએ છીએ કે તે મોદમ્મદ સઠ અને તેઓની પવિત્ર આત્મ—અવલાદ ઉપર રેહમત—મહેરબાની નાઝિલ કરે—હિતારે.

‘આપના ભાઈ ઇમામ હસન અઝના દુઃખદાયક સમાચાર અમે સાંભળ્યા. જે દિવસથી તેઓ જન્મ પામ્યા, તે દિવસથી તે જે દિવસે તેઓ રેહમત પામ્યા—દેહાંત થયાં તે દિવસ સુધી. અને તે દિવસથી તે તેઓ પાછા જીવતાં થશે, ત્યાં સુધી તેઓ ઉપર ખુદાની રેહમત નાઝિલ થાય, અને મહેરબાની બહે—મુકિત આપે. તેઓની નોકીઓને—સારાં કા-

મોને અમણાં કરે, અને તેઓના ગદલાને વધારી આપે; અને તેઓને તેઓના પિતાજી અને નાનાના દરજ્જા—જગ્યા પર પહોંચાડે.

‘આપને આપના ભાઈના વિયોગનાં દુઃખમાં દિલાસો મળે, અને તેનો ગદલો ખુદા ગલેજો આપે; અને આપ પર ભવિષ્યમાં આવનાર આફતોને ટાળી આપે.

‘અને આપને જે દુઃખ મુસદ્દામોના પર પડેલ દુઃખને લીધે થયું હોય, અને જે દુઃખ આપની જાત પરજ પહોંચ્યું હોય; તે તમામનો ગદલો ખુદા પાસે છે.

‘ખરેખર આપ ઉપર બહુ મોટી મુસીબત પડી છે; આપ તેની ઉપર સ્થિર કરજો. અને એજ કામ ‘અન્યું’ છે કે જે નિશ્ચય રીતે અતવાનુંજ હતું. અને આપ તો અલ્લ્હ-દે-દિલાહ! એ જગ્યા ઉપર કાયમ છો કે જે જગ્યા ઉપર આપના વડીલો હતા. (એટલે કમામતની જગ્યા ઉપર.) ખુદા તે લોકોને ખરો રસ્તો અતાવશે કે જેઓ આપના કહેવા પ્રમાણે કરી, આપના અતાવેલ રસ્તા ઉપર ચાલશે.

‘અમે તો આપના દોસ્ત છીએ. આપની ખુશીથી ખુશી થઈએ છીએ, અને આપનાં દુઃખથી દુઃખી માનીએ છીએ. આપના હુકમની વાટ જોઈએ છીએ. ખુદા આપની હિમ્મત અને માનમાં વધારો કરે, અને આપનો હક પાછો અપાવે. ખુદા આપના ઉપર પોતાની રેહમત અને અરકતેનો વરસાદ વરસાવતો રહે.’

પછી તો એ લોકો આપસમાં જાહેર રીતે કહેવા લાગ્યા કે: ‘જ્યારે મોઆવીયાહ ગુજરી જશે, ત્યારે હમામ હુસેન અઠ્ઠની જયજયત કરવા અને તેઓને પોતાના ખલીફા તરીકે સ્વીકારવા કોઈ ના નહિ કહે.’

આવી રીતે ઘરાક અને હિજ્જનનાં લોકોનું વક્તવ્ય હમામ હુસેન અઠ્ઠ તરફ દિનપ્રતિદિન વધતું જતું હતું. અને ડેટલાક વખત ત્યાંના આગેવાનો પણ હમામ હુસેન અઠ્ઠની ખાસ મુલાકાત આવતા હતા.

ચક્રમકની શરૂઆત.

હમામ હુસેન અઠ્ઠની પાસે લોકોનું આવવું, ઘરાક અને હિજ્જનના આગેવાનોનું આપની મુલાકાત માટે લાગ્ગર થવું, અને કાંઈ પણ મરલેલત—મશ્વેરા થવા; આ તમામ હિજ્જ-ચાલની હકિકત ઉમર બિન ઉરમાને મદીનાના હાકિમ મરવાન બિન હકમને ઠગી.

મરવાન બિન હકમે મોઆવીયાહને કાગળ લખ્યા કે: ‘મૂતે ઉમર બિન ઉરમાને કહ્યું છે કે એક ટોળું ઈરાકથી અને ડેટલાક આગેવાનો હિજ્જનથી હમામ હુસેન અઠ્ઠ પાસે આવી મશ્વેરા—મુલાહ કરે છે, અને તેઓને ખિલાફતની

લાલચ આપી ઉશ્કેરે છે. મેં અગાઉ ખાનગી તપાસ કરાવી હતી; તો તે વખતે તો તેઓ ખિલાફતનો ધરાદો કરી, તકરારમાં ઉતરવા આદત ન હતી. પણ હવે મને ડર રહે છે કે કદાચ આગળ જતાં તેમના તરફથી બંડ ગંડ. માટે આ વિષે જો તમારો વિચાર હોય તે લખા કે હું તે પ્રમાણે વર્તું.’

*

*

*

મેઆવીયાહે તેના જવાબમાં લખ્યું કે; ‘તારો કાગળ પહોંચ્યો. તં જો હજરત (હમામ હુસેન અબ) ની વિષે લખ્યું તેને હું સમજ્યાં. પણ તું તેની હરગિઝ છેડતી ન કરજે. અને જ્યાં સુધી તને તેના તરફથી કંઈ પણ હરકત ન પહોંચે ત્યાં સુધી તું પણ તેને કંઈપણ હરકત ન કરજે. એટલા માટે કે હું યાદું છું કે જ્યાં સુધી તેઓ મારા સાથે વફાઈથી વર્તે છે, ત્યાં સુધી હું પણ નથી આદતો કે તેમને કોઈપણ રીતે હુમ્મ આપું.’

સાથે એક કાગળ હમામ હુસેન અબને પણ લખી નાંખ્યો કે; ‘આપને માટે કેટલીક વાતો મારા દાન મુધી પહોંચી છે, પણ હું તો તેને ખોટીજ માનું છું. અને અરેબર બંને એમજ છે તો નિઃસંદેહ આપને માટે તે બહુ સારું છે, અને આપ વાંચતા પર સંપૂર્ણ વફા કરવાવાળા કહેવાશે. તમે મને તમારા તરફ દડવી નજર ન કરાવશો; એટલા માટે કે અગર જો આપ મારા વિરુદ્ધ કંઈ પણ કિત્યાલ કરશો, તો હું પણ તેમજ કરીશ; અને અગર બંને આપ મારો ખ્યાલ રાખશો, તો હું પણ આપનો ખ્યાલ રાખીશ. આપ હરગિઝ

આ ઉમ્મતનો શિકાર ન બનવું; કારણ કે મેં તેને કેટલીક વખત કસોટીમાં કાઢી અજમાવી લેઈ છે, માટે આપ આપની જાન અને ધર્મને સંભાળવું; એવું ન થાય કે ક્રમચક્ર અને અજ્ઞાનોનાં કારણથી આપની હલકાઈ થાય. આપ ઉપર સલામ થાય, અને ખુદાની રેહમત અને યરકત નાજિલ થાય.’

*

*

*

ઈમામ હુસેન અઠતે તે કાગળ મળ્યો, આપે તેના જવાબમાં લખ્યું કે: ‘અય મોઆવીયાહ, તારો કાગળ મળ્યો તું જે લખે છે કે તમારા મારે કેટલીક વાતો મારા કાન સુધી પહોંચી છે. પણ તેથી તું મને દૂર જાણ. અને હું સારો છું કે ખરાબ છું તે ખુદા ખૂબ જાણે છે. જે લોકો તને એવી વાતો પહોંચાડે છે, તેઓ ખુશામતીઆ અને ચાડીખાર છે. તારી મારા પર કડવી નજર હોય, વા મીઠી હોય; તેની મને કાંઈ પરવા નથી. મારા પર મારા માઅબુદ—યંદગીને લાયક—ખુદાની મીઠી નજર રહે; એજ બસ છે. હું તારી તાબેદારી કરી—તારા સાથે સહકારથી વર્તી, ખુદાનો ખુતેહગાર થવા નથી ચાહતો. તું અને તારા એ દોરનો કે જેઓ હુકમ કરી, ખુદાના દીન—ઈસ્લામથી નીકળી ગયા છે; તેઓને તેઓની સ્થિતિ પર છોડી, તારા સાથે સુલેહ કરું; તોપણ ખુદા મારાથી નારાજ થાય. હું તારા સાથે લડવા નથી માંગતો, અને લડું તો ખુદાનો રાજપો મેળવી શકું એમ માનું છું; અને ન લડું તો ખુદાની પાસે માફીની ઉમેદ રાખી શકું. હું દીને ખુદામાં ફિત્તો કરવા નથી માંગતો.

અને હું તો તારી ખિલાફતની લડાતી કરતાં ઇસ્લામમાં ખીજો કોઈ વધારે કિતનો હોય, એમ તથી માનતો. તારે મારા વિ-
રુદ્ધ જે લિલ્લાચ કરવી હોય તે ખુશીથી કરી છુટજો; તેમાં કાંઈ પણ કસુર રાખીશ નહિ. તને તારા મક—ફરેજ ઉપર બરાબ છે, પણ તે તારા મક મને કાંઈ પણ નુકસાન કરનાર નથી. હું ઉન્મતનો શિદાર હરગિઝ બનવાતો નથી; હું એજ કરીશ કે જે હું કરી શકીશ. મને મારી જનની કાંઈ પરવા નથી; મારા ધર્મની છે. જે કરવામાં હું મારો ધર્મ માનું છું; તેજ કડું છું હું ખુદ પાસે મદદ માંગું છું કે મને એ કામ કરવાની શક્તિ આપો કે જે કામમાં તું રાજી હો. તું જે વાયદા આપી એવફાઈ કરે છે, તેનું નુકસાન ખીજા કરતાં તને વધારે છે; કારણ કે તેથી તું અજ્ઞાન્તાનાં અધારામાં વધારે આવતો જાય છે. તારી એવફાઈ પર તને તું ફતોહ પામતો જોઈ, તું વધારે એવફાઈ કરતો રહે છે; અને વધારે શુમરાહીના દરિયામાં ફૂલતો રહે છે. અત્યાર સુધીમાં તું કા-
જની સાથે વફાઈથી વર્તેો જેની જેની સાથે વાયદા કર્યાં. તેની તેની સાથે એવફાઈ કરી. હું કમમ ખાધને કહું છું કે તેં શરતો પર સુલેહ કરી, પણ એક શરત પર અમલ નથી કર્યો. તેં એની અગાઉ તેઓને કતલ કરાવ્યાં, કે તેઓ તારા-
થી લડાઈ કરે. તેઓએ પોતાના વાયદા પર વફા કરી, પણ તેં ન કરી. તેઓને તેં એટલા માટે કતલ કરાવ્યા કે તેઓની પહેલાં તું મરી જાય તો તેઓ પોતાના મનજબને પહેંચે.

મતને દિવસે કિસાસ—અદ્વૈતો લેશે. તેની જવાબદારી માટે તું તૈયાર રહેજે.’

*

*

*

મોઆવીયાહને તે કાગળ મળ્યો. પણ ચુપકીટી સિવાય કાંઈ જવાબ ન આપી શક્યો; કારણ કે તે જાણતો હતો, અને તે કાગળથી વધારે જાણી શક્યો કે: ‘હમાણ હુસેન અબ્બે હાંછેડવામાં માત્ર નથી. પણ હમામ હુસેન અબ્બા તે કાગળથી તેને એટલું તો પકડી ન—તકકી અયુ’ કે તેઓ મારા સાથે લડવાના નથી. તેમ તાબેદારી પણ કરવાના નથી; અંત (હમામ હસન અબ્બી જેમ) સુજેદથી પણ વર્તવાના નથી. તેઓ મારા સાથે લડવામાં પાપ નથી સમજતા; પણ પુણ્ય સમજે છે. નહિ લડવાના માટે ખુદા પાસે મારીની ઉમેદ રાખે છે. તેઓ મારી સહનતના કદા શત્રુ છે. પણ કાંઈ નહિ; તેઓ સાથે તે પ્રમાણે કામ લેવામાં આવશે.’

ઉમરનું સર નેઝા ઉપર.

હીજરી સન ૫૧ આવી, અને હઝરત અલી અબ્, હમામ હસન અબ્ અને હમામ હુસેન અબ્બા ફઝાએલ—મર્તાનાં બટાડવા માટે મોઆવીયાહની આંખ ફરી. તે માટે શામના કાઝીઓ—હન્સાફ આપવાવાળાઓ અને શામના વાએઝો—ઉપદેશ કરવાવાળાઓને બોલાવી તેઓનાં મોઢાં લાંચથી ભરી

આપી હુકમ આપવામાં આવ્યો કે; ‘શામનાં દરેક શેઠરેશેઠર અને ગામડેગામડાં ફરી મુસલમાનોનાં દિલોમાંથી અલી, હસન અને હુસેનનાં મર્તબા—માનને ઘટાડવાની કોશીશ કરો; તે માટે મન માનતા જુદાજુદા આક્ષેપો સૂકો; અને મારાં—બની ઉમયાનાં કુટુંબની બહાદુરી અને સખાવતનાં ખૂબ વખાણ કરો જેઓ તેને કમૂલ ન રાખે તેઓને કતલ કરો, હાથ પગ કાપો, આંખો કાઢો અને સૂળી પર ચડાવો. તે માટે શાક્ષીઓની જરૂર નથી; જેની ઉપર શક ગયો કે તે શિક્ષાને સ-જાવાર—જાયક થઈ ચૂક્યો.

આ હુકમ મળ્યા પછી ખુશબુજ શું? ચારે તરફથી નામના પણ કાઝીઓ અને વાએઝો આવતા હતા; મોઆવી-યાહ પાસેથી બક્ષીશો લઈ જતા હતા; અને ચારે તરફ ફરી ઉકત ત્રણે જનાઓના દુશ્મન લોકોને બનાવતા હતા. જેઓ દુશ્મની નહિ સ્વીકારતા હતા, તેઓ જુદીજુદી રીતે કતલ થઈ જતા હતા.

આવી રીતે કત્લેઆમ—માર્શલો ચક્રાવચાથી મોઆવી-યાહનો એ હેતુ હતો કે; ‘જે લોકોનાં દિલોમાં મજદુર ત્રણે જનાઓ પ્રત્યે માન હોય, તેઓનું વધણ તેઓ તરફ ખેંચા-યા કરતું હતું; તે માન ઘટી જવાથી અટકી જાય. અને જેઓ તેઓના ખાસ દોસ્તો હોય, બહુર રીતે તેઓની દોસ્તી-ને દાવો કરવાની હિમ્મત ધરાવે છે; તેઓ બહુરમાં આવી કતલ થઈ જાય. આથી યઝીદને વલીઅહદ—ગાદી વારસ બનાવવાની વખતે જે જે અડચણો આવવાની હોય, તે અત્યા-

રથીજ દૂર થઈ રસ્તો સાફ થઈ જાય; કારણ કે અગર જે તેઓના દોસ્તો ઝાઝી સંખ્યામાં હોય, અને કોઈ ન કોઈ છેવટ ઇમામ હુસેન અઝર યઝીદને ગાદી વારસ નીમવા વિરૂધ્ધ પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવે, તો તે પ્રોટેસ્ટ છેવટ બળવાનું રૂપ લીધે; અને તે કામમાં એક મોટું વિઠા આવી નહે. પણ તે બાંહેધારથી પ્રથમજ જમીનને સાફ કરવામાં આવે, તો ઇમામ હુસેન અઝર પ્રોટેસ્ટથી કોઈ પણ ડરવા જેવું ન રહે. અને જે જાની રીતે તેઓના થોડા ઘણા દોસ્ત રહેશે, તો તેઓ જ્યારે મરણના ભયથી પોતાની દોસ્તી જાહેર કરવાની હિમ્મત નહિ બતાવે, ત્યારે ઇમામ હુસેન અઝર સાથે પ્રોટેસ્ટમાં જાહેર રીતે લાગ લઈ, બળવો કરવાની હિમ્મત ક્યાંથી બતાવી શકે ?

મોઆવીયાહના આ પ્રમાણે હેતુ હતા, અને તે બરાબર રીતે પાર પાડી શક્યો; કારણ કે તેના તે કતલના હુકમથી એવા એવા લોકો કતલ થવા માંડ્યા કે જેઓની ગણતરી મંદોદા નેકબખ્તા—વેબ્ટ સદગુણીમા થતી. તેઓ તે ત્રણ જનાઓની દોસ્તીના દાવામાં પલાડ જેમ અડગ હતા. તેઓ પોતાનું જીવન એવું સુદૃઢ નીનિમય ગણતા, કે નીતિનાં કારણથી પોતાનાં શરીરને ગાળી નાંખતા હતા.

આવા પ્રમાણિકપણામાં પ્રખ્યાતિ પામેલાઓમાં એક ઉમર બિન હુમકની પણ ગણતરી થઈ છે કે જેઓ મહાન પેગમ્બર સાહેબના વખતનાં પ્રખ્યાત ઇમાનદાર—ધર્મશિલ્પ હતા.

એક વખત ફૂદાના હાકિમ—ગવર્નરે કીયાદ બિન અ-

ખીલ પાસે અમ્મારા ગિન અકબાલ ગિન અખી મોઝને આવી
આડી ખાધી કે; 'હુમર ગિન હુમક અલીના ખામ દોસ્તોમાં-
થી છે.' તે વખતે ત્યાં ઉમર ગિન હરીમ હાજર હતો. તેણે
કહ્યું કે; 'અય અમ્મારા, જે વાતનાં પરિણામને ન જાણીએ
તે વાત કરવી સારી નથી.' ઝીયાદે કહ્યું; 'તમે બન્નેએ ફીક
ન કર્યું. પહેલાં તો અમ્મારાને શું જરૂર હતી કે તેણે મજલિસ
—મેદક વચ્ચે એ વાતની મને ખબર આપી? અને ઉમરને
શું થતું હતું કે તેણે અમ્મારાને પુરી વાત પણ કરવા ન
હીધી? હવે તમે બન્ને જાઓ અને ઉમર ગિન હુમકને કહો
કે એવી અવળી ચાલ ચાલવાથી શું ફાયદો થશે?'

આ ખબર ઉમર ગિન હુમકને મળી, જેથી તે પોતાની
તૈયારી કરવા માંડ્યો; અને દુકાથી નીકળી મુસલમા તાબામાં
એક ઝુર કરીને ગામડું હતું ત્યાં ગયો. જ્યારે તે સમાચાર
મોઆવીયાહને મળ્યા તો મોઆવીયાહે કાગળ લખ્યો કે;
'અય ઉમર ગિન હુમક, ખુદાએ જગડ અને દિસાદની આ-
ગને ઝોલવી નાંખી છે, અને દીનદારો—ધર્મશિલો તથા
પરહેઝગારો—પ્રમાણિક્ષાને શાંતિ આપી છે. તારો કોઈ મદદ-
ગાર પણ નથી, સર્વએ મારી તાબેદારી કરી લીધી છે; પણ
તેં હજી સુધી મારી તાબેદારી નથી કરી, માટે તું મારો
તાબેદાર થઈ જ કે તારી બૂલોથી ક્ષમા થાય, અને તારા
માનમાં વધારો થાય. મારી પહેલાં (એટલે હઝરત અલી અ.)
જેણે તારા સાથે લડાઈ કરી હતી તે કરતાં હું વધારે ભલાઈ
કરીશ. માટે તું મારા પાસે જતી આવ, અને ઇર્ષા તથા

કપટને છોડી આપ. ’

*

*

*

આ કાગળ ઉમર ગિન હુમકને મળ્યો, પણ તેણે તે ઉપર કાંઈ ધ્યાન ન આપ્યું; અને જવાબે ન લખ્યો.

જ્યારે તેના તરફથી કાંઈ પણ જવાબ ન ગયો, ત્યારે તેણે કેટલાક સ્વારો તેને પકડવા માટે મોકલ્યા. ઉમર ગિન હુમકને ખબર પડવાથી તે પોતાના ઘોડાને મૂકી આપી, એક ગુફાની અંદર સંતાઈ ગયો. ત્યાં એક કાજો સાંપ હતો, તે તેને કરડ્યો; અને તેથી તે મરી ગયો.

તે સ્વારો ગોતતાં ગોતતાં તે ગુફા પાસે આવ્યા; ત્યાં તેના ઘોડાને જોયો; તેથી તેઓએ તે ગુફાની અંદર તપાસ કરી તો તેનાં શયને જોયું. તેઓ તેનું સર—માથું કાપી, નેઝા—ઝાઝા ઉપર ચડાવી; મોઆવીયાદ પાસે લઈ ગયા. ઇસ્લામમાં પહેલું સર જે નેઝા ઉપર ચડ્યું, તે આ ઉમર ગિન હુમકનું હતું.

પછી તે સરને મોઆવીયાદે ઉમર ગિન હુમકની સ્ત્રી પાસે મોકલ્યું, તેની સાથે કહ્યું: ‘જેને જાંઘીમાં તો મારા પાસે રહેવા ન દીધા, હવે મરવા પછી તેનાં સરને શું કરું? અય સર લાવવાવાળા, મારો સંદેશો મોઆવીયાદને પહોંચાડજો કે તે કેવાં કેવાં ખરાબ કૃત્યો કર્યાં કે ધર્મશિલ્પ પુરુષોને કતલ કરાવ્યા. તેનો ગદ્ગદો ખુદા કબામતમાં તારા પાસેથી જરૂર વેશે.’

મોઆવીયાહ આ સદેશો સાંભળી ગુસ્સે થયો અને તેણીને પકડી લાવવાનો હુકમ આપ્યો. આથી તેણીને પકડી મોઆવીયાહ સામે ઊભી કરવામાં આવી.

મોઆવીયાહે કહ્યું: ‘શું તેં આ શબ્દો કહ્યા, અને પાછા મને સદેશો રૂપે કહેવરાવ્યા?’ તેણીએ કહ્યું: ‘હા, મેં કહ્યા અને કહેવરાવ્યા, તેની હું ના નથી પાડતી, અને માફી પણ નથી માંગતી.’ મોઆવીયાહે કહ્યું, ‘હું મારા મુજકમાંથી નીકળી જા.’ તેણીએ કહ્યું: ‘ખુદાની કસમ હું તારા મુજકમાંથી નીકળી જાશ. હું એવી જગ્યાએ રહીને શું કરું? જ્યાં આ-રામજ ન હોય.’

આ સાંભળી અબ્દુલ્લાહ બિન અબીસરહે કહ્યું: ‘અથ મારા અમીર, આ મુનાફકાને તેણીના પતિ પાસે મોકલવાનો હુકમ આપી દો.’ તેણીએ જવાબ આપ્યો કે: ‘અરે! મુનાફક કોણને કહે છે તે તું જાણે પણ છે? મુનાફક તેજ કે જે ખુદાના દીનમાં ફિત્તો નાંખે, અને જુઠ્ઠી સિવાય વાત ન કરે.’ આ સાંભળી મોઆવીયાહને ગુસ્સો આવ્યો, જેથી હુકમ આપ્યો કે: ‘આને અહીંથી કાઢી મૂકો.’ આ સાંભળી તેણી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

અસંખ્ય અત્યાચાર.

હજરત અલી અ. ઇમામ હસન અ. અને ઇમામ હુસેન અ.ના દોસ્તોને કનક કરવાનો મોઆવીયાહે છુટથી હુકમ આપ્યો હોવાથી; જેમ પાનખર રુતુમાં ગરો પરથી પાંદડાંઓ ખરે છે તેમ તેઓ નિદોષિનાં માથાં તેઓનાં ઘરો પરથી ખરવા માંડ્યાં હતાં. તેઓની સંખ્યા અસંખ્યની સંખ્યામાં ગણવા લાગી. હીજરી સન આવનમાં ફક્ત બસરા અને બસરાની આસપાસમાં ફરના લાકિમ—ગર્વનર ઝીયાદ બિન અબીહ તરફથી નીમાએલ બસરાના નાએબ સમરાદ બિન ઝુન્દીએ આઠ હજાર લોકોને કતલ કરાવ્યા. તેઓનો દોષ માત્ર એજ હતો કે તેઓ ત્રણે ઉક્ત માનવંતથી મોહબ્બત રાખતા હતા.

ત્યારે આ અત્યાચારના ઝીયાદ બિન અબીહને ખબર મળ્યા; ત્યારે તે દૂધથી બસરે આવ્યો, અને સમરાદને કહ્યું: ‘મને બંદેશ રહે છે કે કઠાય આજે કતલમાં કોઈ નિદોષ પણ હોય!’ એટલે કે તેઓ ત્રણેથી દોસ્તી ન રાખવાવાળા પણ હોય. સમરાદે જવાબ આપ્યો કે. ‘અગર આથી વધારે કતલ કરાવું; તો પણ મારી બૂલ નહિ થાય.’

હજર બિન અલી બિન હાતમ તાઈ કે જેઓ રસૂલે ખુદા સ. અને હજરત અલી અ.ના આજ્ઞા—પ્રાથે રહેલા-

વાળા હતા. હજરત અલી અબ્ના વખતમાં જંગો થયેલ પૈકી જંગે સિફરીનમાં જમણી બાબુનાં લશ્કરના સરદાર હતા. અને જંગે નહેરવાનમાં ડાબી બાબુનાં લશ્કરના સરદાર હતા.

એક વખત તેઓ કૃદ્દામાં ઝીયાદ બિન અબીહની બેઠકમાં બેઠા હતા; તેવામાં નમાઝ વિષેની વાતચીત કરતાં હજરે કાંઈ એવી વાત કરી કે જેથી ઝીયાદને ખરાબ લાગ્યું.

ઝીયાદે તેની ફરિયાદ મોઆવીયાહને લખી. મોઆવી-યોહ હજરને કાંઈપણ વાંકમાં આવવાની વાત બેતોજ હતો. જેથી ઝીયાદના ફરિયાદનામાના જવાબમાં લખ્યું કે: ‘હજર અને તેના દોસ્તાન ગળાંમાં ક્ષત્ર બાંધી મારા પાસે મોકલી આપ.’

આ જવાબથી ઝીયાદે હજરને પકડવા માટે માણસો મોકલ્યા. અબ્દુલ્લાહ બિન ખલીફતુત્તાહને આ ખબર મળવા-થી તે પોતાના ભત્રીજા—હજરને પોતાનાં કુટુંબમાં લઈ ગયો. જેથી ઝીયાદે પોલીસની ટુકડી મોકલી અબ્દુલ્લાહને પકડી લાવવા હુકમ આપ્યો. તેઓ ગયા અને અબ્દુલ્લાહને પકડ્યો. આથી તેની ખબર નવારે પોતાનાં કુટુંબમાં જઈ અબ્દુલ્લાહને છોડાવવા પોકાર કર્યો. તેઓ આગ્યા અને પોલીસોને મારપીટ કરી અબ્દુલ્લાહને છોડાવ્યો. પોલીસોએ આ ખબર ઝીયાદને પહોંચાડ્યા. ઝીયાદ તે વખતે જુમા મસજીદમાં હતો. અને બનવાકાળે અહીં બિન હાતમ તાઈ પણ ત્યાંજ હાજર હતા. ઝીયાદે ગુસ્સાથી તેને કહ્યું કે; ‘અબ્દુલ્લાહ બિન ખ-

લીફને હાજર કર.' તેણે કહ્યું: 'શું થયું?' જીયાદે તમામ વાત કરી. અદીએ કહ્યું: 'હશે. તેની મને કાંઈ ખબર નથી. હવે તારી ઇચ્છા એમ છે કે હું મારા કાકાના દીકરા ભાઈને તારા પાસે લાવું, અને તું તેને કનક કરાવે?! અરે! ખુદાની કસમ અગર તે મારા પગ પાસે હોય તોપણ હું તેને બુદ્ધા ન કરું.'

આ સાંભળી જીયાદે એકદમ ગુસ્સામાં આવી હુકમ આપ્યો કે: 'અદીને કેદ કરી જેલમાં મોકલી આપો.' આ હુકમનું તત્તજ પાલન થયું. દૂધાના કેટલાક મોટેરાઓને અદીને જેલમાં મોકલવાની ખબર પડવાથી તેઓ જીયાદની પાસે આવ્યા, અને સીફારિશ કહી કહ્યું: 'શું તને ખબર નથી કે અદી પેગમ્બર સાહેબના દોસ્ત છે; અને વળી વૃધ્ધાવસ્થામાં છે?' જીયાદે કહ્યું: 'જે તે તેના કાકાના દીકરા અબ્દુલ્લાહને દૂધામાંથી કાઢી મૂકી, મારી દૂધાની હુકમત સુધી દૂધામાં ન આવવા દેવાનું કબુલ કરતો હોય તો હું જેલમાંથી મુક્ત કરું.' આ ખબર અદીને પહોંચાડી, અદીએ કબુલ કર્યું; જેથી તેને છોડી મૂકવામાં આવ્યો.

પછી અદીએ અબ્દુલ્લાહને કહ્યું કે: 'જ્યાં સુધી જીયાદ દૂધામાં છે, ત્યાં સુધી તને સુખચયનથી રહેવા નહિ આપે; માટે સારું એજ છે કે દૂધામાંથી નીકળી જળસયન ચાલ્યો જા.' આથી તે જળસયન ચાલ્યો ગયો.

છેવટે જીયાદે હજર બિન અદીને તેના અગ્યાર દોસ્તો સાથે પકડ્યા, અને મોઆનીયાહના લખવા મુજબ ગાંધીમાં

લાથ બાંધી દમસ્કસ રવાના કર્યા.

ન્યારે દસ માઈલ દમસ્કસ રહ્યું, ત્યારે એક શખસને મોકલી મોઆવીયાહને પૂછ્યું કે; ‘હજરને તેના અગ્યાર દોસ્તો સાથે તમારા હુકમ મુજબ કેદ કરી જાવીએ છીએ. હવે તું હુકમ છે?’

મોઆવીયાહે કેટલાક શખસોને સામા મોકલી. પોતાનો હુકમ કહેવરાવ્યો. તેમાં એક કાંણા શખસ પણ સાથે હતો.

સામેથી કાંણા શખસને આવતો જોઈ, હજરના એક દોસ્તે કહ્યું કે: ‘મને લાગે છે કે આપણામાંથી અડધા માર્યા જશે, અને અડધા બચી જશે.’ હજરે પૂછ્યું; ‘કેમ ખબર પડી?’ તેણે કહ્યું; ‘સામે કાંણો આવે છે તે ઉપરથી મેં જાણ્યું.’

ન્યારે તે લોકો પાસે આવ્યા, તો તે કાંણાએ હજરને કહ્યું; ‘અય ઈસ્લામથી ફરી જનાર ખેદીન, કાફર અને અલીના દોસ્ત; અમીર મોઆવીયાહનો હુકમ છે કે તને અને તારા દોસ્તોને હું કતલ કરું. પણ જો અલીની દોસ્તી મૂકી આપો: અને તેના માટે પસ્તાવો કરો; અને તેના ઉપર લાઅનત—ફટકાર કરો; તો તમે બચી શકશો.’

તેઓમાંથી છ જણાએ તો ઉઘાડી તલ્વાર જોઈ, તે કાંણાના કહેવા મુજબ કહી જન બચાવી લીધી. પણ હજર અને તેના બીજા પાંચ દોસ્તોએ કહ્યું કે; ‘તારા કહેવા મુજબ કહી—આત્માને દગો દઈ જીવવાં કરતાં તો તારી તલ્વારની

તેજ ધારથી મરણને ભેટવું એજ અમારા માટે વધારે સારું છે. પણ એટલી વાર સગર કર કે અમે ખુદાની છેલ્લી બંદગી કરી લઈએ—નમાઝ પડી લઈએ.’ તેણે રજા આપી. તેઓ નમાઝ પડવા લાગ્યા. હજરને જરા નમાઝ પડતા વધારે વાર લાગી. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે: ‘તું મોતથી ડરે છે જોથી નમાઝમાં વધારે વાર લગાડે છે!’ હજરે કહ્યું: ‘તેમ નથી. આ કરતાં જલદીથી હું કોઈ વખત નમાઝ નથી પડયો. અને ડરીને વધારે વાર લગાડું, તોપણ કંઈ નવાઈ નથી; કારણ કે સામે ખુલ્લી તસ્વાર તૈયાર છે, કદન બિજાવેલું સામે પડ્યું છે અને સામે કપર પોતાનું મોઢું ફાડી વાટ બેઠો રહી છે.’

પછી હજર અને તેના પાંચ દોસ્તોને કતલ કરી: તેઓની લાશોને દફનાવી; તેઓનાં માથાંને મોઆવીયાદ પાસે દમ-શક લઈ જવામાં આવ્યાં.

*

*

*

તેઓની કબ્રો દમશકથી બે ફર્સખ—સાડા છ માઈલ દૂર અઝર નામની જગ્યા પર આવેલી છે. અત્યારે પણ તેઓ પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનારા તેઓની કબ્રોના દર્શનાર્થે ત્યાં જાય છે, અને તેઓના પવિત્ર આત્માની સ્લાયતાથી પોતાની દા-અજાઓ પાર પડવાની ખુદા પાસે યાચનાઓ કરે છે.

બદ ઈચ્છાનો બદલો.

હીજરી સન ૫૧-૫૨ માં શામ અને ઈરાક તરફ અસ-
ખ્ય અત્યાચાર શરૂ થવાથી લોકો તમામ ત્રાહેત્રાહે પોકારી
ગયાં હતાં. એટલામાં વળી હીજરી સન ૫૩ ના આરંભમાં
કૂશના હાકિમ ઝીયાદ બિન અબ્બીહે મોઆવીયાહને લખ્યું કે:
'હું ડાખા હાથથી ઈરાકને સંભાળી, ઈરાન અને ખુરાસાનની
હુકુમત હિન્દુસ્તાનની સરહદ સુધી કરી શકું છું; પણ મારો
જમણો હાથ ખાલી છે. માટે હિમ્મત અને યસરખ—મદીના-
નું કામ પણ મને સોંપી દે કે હું એક વડીવાર પણ નવરો
ન બેસું.'

જ્યારે આ કાગળ મોઆવીયાહને પહોંચ્યો, તો મોઆ-
વીયાહે તેની મરજી મુજબ હિમ્મત અને યસરખની હુકુમતનું
કામ પણ તેને સોંપ્યું.

આ ખબર એબ્દુલ્લાહ બિન ઉમરને મળ્યા, તો તેણે
હાથ ઊંચા કરી લોકોને કહ્યું કે; 'તમે પણ હાથ ઊંચા કરી
દોઆ કરો કે ખુદાવંદા, ઝીયાદના જમણા હાથના બુલમથી
ખત્રાવી લેજે.' આવી રીતે અબ્દુલ્લાહે દોઆ માંગી, અને
સવ એ આમીન—ખુદા તારી દોઆ કબુલ કરે કહ્યું.

એક વખત ઝીયાદે વિચાર કર્યો કે; 'કૂશનાં તમામ લો-
કોને ભેગાં કરી, અલીને માટે ખરાબ કહી તેના ઉપર ફટકાર
કરાવવો; અને જે ન કહે તેને મરદન મારવો.'

ઝેટનામાં તેના જમણા હાથમાં એવી ગિમારી થઈ આવી કે હકીમોએ સલાહ આપી કે: ‘તું તારો જમણો હાથ કપાવે, તોજ બચવા પામે.’ તેણે શારેહ કાઢીને ઓઢાવી, તે વિધે તેનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. શારેહે કહ્યું: ‘જો તું હાથ કપાવીને જીવતો રહે, તો કપાએલે હાથે જીવવું સાઈ નથી. અને જો મરી જાય, તો કપાએલે હાથે ખુદા પામે જવું પણ સાઈ નથી; કારણ કે જો ખુદા પૂછે કે તે હાથ કેમ કપાવ્યો? તો કહેવું જોઈએ કે મરવાની બીકથી. ઝેટને કે તારી મુલાકાત પસંદ ન હોવાથી.’

છેવટ તેણે હાથ ન કપાવ્યો, અને પંચાયત વરસતી ઉમરે પાંચ વરસ ઇરાકતી. અને ફક્ત છ મહીના હિજનજ અને યસરજની હુકુમત ભોગવી, લીજરી સન પડ ના માંહે રમજાનમાં તે મરી ગયો. આ રીતે તેને તેની તે બધું ઇચ્છતો બદલો મળ્યો.

તેના મરવા પછી લોકોએ કાઢીને કહ્યું: ‘અમારી તો મરજી એ હતી કે તે હાથ કપાવે, અને કપાએલે હાથે દુનિયા પર ફરે; પણ તે હાથ કપાવા ન દીધો, અને તે મરી ગયો.’

કાઢીએ જવાબ આપ્યો કે: ‘તેણે મારા પર વિશ્વાસ રાખી, મારો અભિપ્રાય માંગ્યો. મને ફીક ન લાગ્યું કે તેનો હું વિશ્વાસઘાતી થાઉં; નહિ તો હું તો એજ ચાલતો હતો કે તે આજે જમણો હાથ કપાવે, અને કાલે ડાબો હાથ કપાવે. એવી રીતે દરરોજ એકેક અવયવ કપાવે, અને પછી તે રીયા-

૪ રીખાઈ મરે.'

ઈમામ હુસેન અંનો અસહકાર.

મોઆવીયાહના છુટ હુકમથી શામ અને હરાક તરફ ચલેલ અસંખ્ય અત્યાચારના સમાચાર, તથા ઉમર બિન હુમક અને અહી બિન હાતમ તાઈ જેવા નીતિમય અને પ્રમાણિક પુરૂષો પર ગુજરેલ અનહદ ઝુલ્મોના ખબર ઈમામ હુસેન અંનો મળતીથી; તેમના પવિત્ર અને દામળ આત્મા પર ભાર આચ્રાત થયો. જેથી ઈમામ હુસેન અંને સખ્ત અને તેના ઝુલ્મોને સચોટ સાબિત કરનારો એક નીચે મુજબ કાગળ લખ્યો.

‘અય મોઆવીયાહ, હું અત્રાન્તાના ઉમંગમાં આવી જઈ શું ઝુલ્મો કરવા માંડ્યો છે? ઉમર બિન હુમક અને અહી બિન આતમ તાઈ જેવા નીતિ અને પ્રમાણિકતામાં પ્રખ્યાતી પામેલા કે જેઓનાં શરીરો રાત દિવસ ઇઆદત કરી અશકત થઈ ગયાં હતાં, અને ચહેરાઓ પીળા પડી ગયા હતા; શું તેઓને તે ઝુલ્મોં સીતમ કરી શહીદ નથી કરાવ્યા? શું તે નમાઝ પડવાવાળાં એક મ્હોટા સમૂહને કતલ નથી કરાવ્યા? કે જેઓ અનીતિ અને અત્યાચારને ખરાબ સમજી, તેનાથી

તેઓ દર ભાગતા હતા. આ તમામોને આશ્રો આપવાના કસમ સાથે વચનોથી તું એવી રીતે બંધાયો હતો કે તેવી રીતે અગર ને તું ઉડતાં જનાવરોથી બંધાયો હોય, તો તેઓ પણ તારા પાસે ઊતરી આવે. પણ તેં તારાં વચનો પર વફા ન કરી; અને કસમ સાથેની પ્રતિજ્ઞાને તેં તુચ્છ સમજી; કેટલાકોના હાથ પગ કપાવ્યા; કેટલાકોને જીવતાં આંખો કાઢી આંધળા બનાવ્યા; અને કેટલાકોને ખજૂરનાં ઝડો પર સૂળી દેવાયી. જાણે તું તેઓનો ધર્મી ભાઈ નથી! અને તેઓ તારા દ્રોષી ભાઈ ન હતા! તું એજ છો કે દુરામીએ તને લાખ્યું કે બની ખિઝરમનું ટોળું અલીના ધર્મ પર છે. તં તેના જવાબમાં લાખ્યું કે જે શખસ અલીના ધર્મ પર હોય તેને કતલ કર. આથી તેઓને તેણે કતલ કર્યા. ખુદાની કસમ અલી અવ્તો એ ધર્મ છે કે તેણે તારા, તારા ભાઈ અને તારા બાપનાં મોઢાં પર તલ્વાર મારી; અને તમો તેમની તલ્વારના ડરથી ઉપલક મને હમાન લાવ્યા—ઈસ્લામ સ્વીકાર્યું. અને તેઓના પ્રતાપથી જ તું અત્યારે આ પદવી ભોગવે છે. જે તે જનાબની તલ્વાર ન હતે તો તારા અને તારા બાપની ઇજ્જત એટલી હતી કે તમો મકકાથી થોડોક માલ શામ લઈ જતા હતા; તે વેચી જે થોડોક નફો આવતો તેમાંથી તમારું ગુજરાત ચલાવતા હતા. માટે અવ મોઆવીયાહ, પારકા હક પર મારેલ ત્રાપથી મેળવેલ ખિજાફત પર તું તકુફઅરાઈ ન કર, અને ખુદાના બંદાઓને દુઃખ આપી ન સત્તાવ. ખરેખર તેં તારા આત્મા સાથે અન્યાય કર્યો, તારા

ધર્મને બગાડ્યો, તારી પ્રાંતને પગવી, અને તારી હુકુમતને કલંકિત કરી ડગમગાવી દીધી. તું અજ્ઞાન અને કમઅકલોનું માંભજે છે; અને તેઓના કહેવા ઉપર દોરવાઇ, જેઓ કે પ્રમાણિક અને ભલા આદમીઓ છે; તેઓને ડરાવે છે.

*

*

*

મોઆવીયાહને ઈમામ હુસેન અઠનો કાચળ મળ્યો; પણ બુદ્ધ કરી સહેવાએલ તેનાં પાપાણુ જેવાં દિલને તે શિષ્યામળના શબ્દોનો કાંઇ અસર ન થયો. જે કે તે જાણતો તો હતો બધુંય, પણ વર્તનમાં લાવી શકતો ન હતો. કારણ કે જો તે વર્તનમાં લાવી નીતિનું પાલન કરવા જતો હતો, તો તેના ગ્લાલા પાટવી કુંવર યઝીદને ગાદી મળતી ન હતી; કેમકે તે તે માટે નાલાયક હતો. તે શરાબપ્રવારી—દારૂડીઓ, જુગારી અને વ્યભિચારી હતો. તે પોતાની કુટુંબોને છોડે તેવા ન હતો, અને મોઆવીયાહને અવશ્ય તેને ગાદી સોંપવા ઇચ્છા હતી. આ ખાટી ઇચ્છાને વશ થઈ મોઆવીયાહ નિર્દોષોનાં નાલક ખૂનો કરાવી રહ્યો હતો.

ઇમામ હુસેન અઠમે તો જે વખતે ઇમામ હસન અઠમે મોઆવીયાહ સાથે સુલેહ કરી હતી, તે વખતે સુલેહનામામાં સહી ન કરી; મોઆવીયાહ સાથે અસહકારથી તો શું? પણ સુલેહથી પણ વર્તવાને નારાજી બતાવી હતી. પણ તેનો જાહેર ઉલ્લેખ તો ઇમામ હસન અઠની શહાદત પછીના મોઆવીયાહના પત્રચત્રમાં આપે કરેલ છે; કે જે ‘યકમકની સરૂઆત’ નાં હેડીંગ નીચેના વિષયમાં જણાયો છે,

મોઆવીયાહના અસંખ્ય અત્યાચાર પછી તો આમે તેનાં કામેનો વિરોધ દર્શાવવા, અસહકારને વધારે જોર આપ્યું. ઘણે ભાગે તેની મજલિસ—મેંકમાં જવાનું બંધ કર્યું, અને તેના તરફથી મળતી સવગાત—મેટોનો પણ અમ્લીકાર કર્યો. આથી મોઆવીયાહ યઝીદને ગાદી વારસ બનાવવામાં વધારે વિઠ્ઠા આવવાં અનુભવેતો હતો; પણ તે દૂર કરવાના ઉપાયોનો રાત દિવસ વિચાર કરતો હતો. તે એ દાશીશમાં હતો કે ઇમામ હુસેન અન્ધી લડવાનો વખત ન આવે, અને સર્વે વિઠ્ઠો દૂર થઈ; યઝીદને ગાદીવારસ બનાવી, તેની બચ-અત લેવાય જાય.

યઝીદની બચઅતનો આરંભ.

યઝીદની કેટલીક ફુટેવાને કારણે આખી ઇસ્લામી પ્રજા તેની બચઅત કરવા માટે નારાજ હતી. પણ મોઆવીયાહે એવી પોલીસીથી 'કામ લીધું' કે જેઓ લાંચથી રાજ થાય તેવા હતા, તેઓને લાંચ આપી રાજ કર્યા; જેઓ ડરામણી અને ધમકીથી દબાઈ જાય તેવા હતા, તેઓને ડરાવી અને ધમકાવી દીક્કા પાડ્યા; અને જેઓ લાંચથી પણ રાજ થાય તેવા ન હતા, અને ડરાવ્યે દબાઈ તેવા પણ ન હતા, એટલે કે જનને જોખમે પોતાની સ્વતંત્રતાને સાંચવી રાખે તેવા હતા; તેઓને કતલ કરાવી શાંત કર્યા.

આવી દમનનીતિ હીજરી સન પૃથી ૫૫ સુધી ચાલી. આઝે પાંચ વરસમાં તેણે યઝીદની બયઅતની આડે આવનારી લગભગ તમામ અડચણો દૂર કરી. હવે અડચણ રહી તો ફક્ત પ્રમાણ હુસેન અબ્ની, અને ખીમ ખે ત્રણ જણની યઝીદની બયઅત માટે વિરોધની હતી. પણ તે અડચણ હાલ તુરંત કંઈ વધારે વિદ્વંસ થાય, તેવી સ્થિતિમાં ન હતી; કારણ કે તેઓના વિરોધમાં ભાગ લઈ, તેઓની મદદ કરવાવાળાઓની સંખ્યા તો મોઆવીયાહના અસંખ્ય અત્યાચારે છેક સાફ કરી આપી હતી. છતાં પણ ભવિષ્ય માટે તે યઝીદની ખિલાફત વિષે તદ્દન નિર્ભય થયો ન હતો; કારણ કે ભલે એ ચાર પણ જે છે તે ભવિષ્ય માટે ભારે ભયંકર છે એમ તે તેઓના સ્વભાવ અને પોતાના રાજપ્રકરણના લાંબા અનુભવથી જાણતો હતો. પણ તે હવે યઝીદની બયઅતના આરંભ માટે વધારે સમય વ્યતિત કરી શકતો ન હતો; સખબ કે તેનું સિન—વચ પંચોતેર વરસની લગભગ પહોંચવા આવ્યું હતું, જેથી તેને પોતાની જાંદગીનો અભરોસો આવી ગયો હતો. છતાં પણ વખત આવ્યે વિરોધીઓનાં વિદ્વંસ દૂર કરવાના વિચારને છેક માંડી વાલ્યો ન હતો; પણ મક્કમ હતો.

યઝીદની બયઅતનો આરંભ તો તેને હીજરી સન ૫૩ માંજ કરી દેવા વિચાર હતો અને તે માટે તેણે ફૂફાના હાકિમ ઝીયાદ બિન અબ્દીહની સલાહ પણ પૂછી હતી. પણ ઝીયાદની સલાહ એમ થયેલ કે; ‘હજુ તે સમય નથી આવ્યો; કારણ કે ફિતનાની આગ ઓલવાયે હજુ જાણે સમય નથી

ગયો. હજુ દુશ્મનોનાં દિલ અશાંત છે, તેમાં જો યજીદની બચત જાહેર થશે તો અઝ્ઝીમાં ઘી હોમ્યાં જેવું બનશે. માટે સમય આવ્યા મુધી સખર કર.' તેવામાં તો બદ ઇચ્છાના બદલાથી તે પોતાનો જીયાદ જેવો જગરો અને સંગીન સ્થાયક શુમાવી ખેડો.

પછી તેણે ઝીયાદની લક્ષ્મણ મુજબ ત્રણ વરસ મુધી સમયની વાટ બેઠ. જગરો હીજરી સન ૫૬ થઈ ત્યારે તે ન સમય આવવાનાં ચિન્હો જોવા લાગ્યો. આ સમયનો લાભ લેવા તે ન ચૂક્યો. શામના લોકો ત્રીજા ખલીફા સાહેબના ફરજંદ સહીદ ઇમને ઉસ્માન અને અબ્દુરરહમાન ઇમને ખાલિદ બિન વલીદ કે જે ત્રીજા ખલીફા સાહેબના વખતથી હુસેનો આમિલ—સુબો હતો, તે બન્નેને પોતાના ખલીફા તરીકે પસંદ કરતા હતા; અને તેઓ પણ પોતાને ખિલાફતને લાયક સમજી, પોતાનો તે દાવો લોકો પાસે રજૂ કરતા હતા.

બનવાકાળે હીજરી સન ૫૬માં અબ્દુરરહમાન ઇમને ખાલિદ બિન વલીદ બિમાર થયો; તેની દવા માટે મોઆવીયાહે ખાસ પોતાના ખિસ્તી હકિમ ઇમને આસાફને દવા સાથે કોઈ જીવલેણ દવા પીવરાવવાનું શીખવી મોકલ્યો. તે ગયો; અને શર્ખત સાથે કોઈ એવું ઝેર પીવરાવ્યું કે જેથી તેનું પેટ ફાટી ગયું; અને તે મરી ગયો.

તેજ સતમાં સહીદ ઇમને ઉસ્માન મોઆવીયાહ પાસે ગયો. મોઆવીયાહે તેનો સત્કાર કરી પોતાની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો. પછી તેના સાથે વાતચીત કરતા ખિલાફત વિષે વાત

કાઠી, અને તેમાં તેને મફત જાયો; તેથી તેને રાજી કરવા આલીસ લાખ દિરહમની બક્ષીશ સાથે ખુરાસાનની હુકુમતની પદવી સોંપી; અને લશ્કર આપી તે તરફ રવાના કર્યો.

આની રીતે બિલાહતના એક દાવેદારને દગો કરી પૃથ્વીની સપાટી પરથી ઊંચેડી નાંખ્યો; અને ખીમ્મને બક્ષીશ અને પદવી આપી રાજી કર્યો.

પછી સમ્રાટ હજનુવ્ર આસ, હસીન બિન નમીર અને ઝોહહાક ઇબ્ને કયસ એ ત્રણેને મોઆવીયાહે બોલાવી કહ્યું કે; ‘કાલે હું કાંઈ બોલું તેમાં તમે સારો મત આપી દેકા આપવો, અને યઝીદની બચચત કરવા લોકોને લલામણ કરવો.’

જ્યારે ખીમ્મે દિવસ થયો તો મોઆવીયાહે સલા બોલાવી, અને પોતે મિમ્બર પર જઈ લાપણ કયું કે; ‘અય શામવાળાઓ, હું હવે તદ્દન વૃધ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલ છું. મારી છંદગીતો અંત આવવાનો હવે સમય છે; માટે તમે કહો તેને હું મારી પછી વલીઅહદ—ગાદી વારસ બનાઉં. મારી નજરમાં તો તે કામને વધારે લાયક હું યઝીદ કરતાં ખીમ્મ કાઠને નથી જોતો. માટે તમે સર્વે તેની બચચત કરો.’

પછી તેના લણાવેલા ત્રણે જણા એકપછીએક ઊભા થયા, અને યઝીદનાં વખાણ કરી તેની બચચત કરવા લોકોને આગ્રહ કર્યો.

હસીન બિન નમીરે તો ત્યાં સુધી કહ્યું કે; ‘અય અમીર મોઆવીયાહ, ખુદાની કસમ જે આપ યઝીદને વલીઅહદ કર્યા

વગર ગુજરી જશે, તો દરજામીએને રખડતી મૂકવાના ભારે ગુનાહમાં આપ આવી જશે. ’

આ સાંભળી અખનદ્ ગિન ક્યસે કહ્યું: ‘અય હસીન, તું ચઢીદની કુટેવોને જાણે છે છતાં શા માટે આવી સજાદ આપે છે?’ પણ ત્યાં ગિયારા અખનદ્નું સાંભળવાવાળું ડાણ હતું? તેઓ તમામે તો ઊભા થઈ ચઢીદની જયઅત કરી લીધી.

દૂકાથી વાફેદીન નામની કામનું એક ટોળું દમસ્કદ આવેલું, અને તેનો સરદાર હાની ગિન ઉર્વાહ મુરાદી તેઓની સાથે હતો. તેને ચઢીદની જયઅત લેવાની ખબર પડવાથી, તે લોકોને કહેવા લાગ્યો કે: ‘હું નવાઈ પામું છું કે મોઆવીશોહ આપણાથી ચઢીદની જયઅત લેવા માંગે છે; છતાં કે તે જાણે છે કે ચઢીદ દુર્ગુણથી ભરેલો છે.’

આ ખબર મોઆવીયાદને કાને પડવાથી તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો, અને જે દરજા હોય તેની માગણી કરવા કહ્યું. તેણે પોતાની અને પોતાની કામની હજ્જા જણાવી. મોઆવીયાહે તેની અને તેની કામની હજ્જા કરતાં પણ વધારે આપ્યું. આથી તે રાજ થયો, અને દરજામાં ચઢીદની જયઅત લેવા બંધાયો.

આવી રીતે સમય આવતાં પોતાની મેળે તમામ કામો પાર પડ્યાં માંડ્યાં.

પછી તો મોઆવીયાહે પોતાનાં તરફનાં આમિલો અને

હાકિમને પણ લખી મોકલ્યું કે; ‘અને સર્વએ પોતાની રાજી
ખુશીથી યજીદની ખિલાફતને કબૂલ કરી, તેની બચઅત સ્વી-
કારી છે; માટે તમે પણ ત્યાં યજીદની બચઅત લેવાનું કામ
ચાલુ કરો.’

ઇમામ હુસેનનો હુકમનો અનાદર.

મોઆવીયાહે યજીદની ખિલાફતને કબૂલ કરાવી તેની
બચઅત લેવાયવાના હુકમનામા પોતાના દરેક આમિલ અને
હાકિમને મોકલેલ; તેમાંથી એક હુકમકામું મદીનાના હાકિમ
મરવાન બિન હુકમને મળ્યું. તે મોઆવીયાહના હુકમ મુજબ
દરેક પાસેથી યજીદની બચઅત લેવા માંડ્યો.

દરેકે બચઅત કરી; પણ પાંચ જણાઓએ યજીદની
બચઅત ન સ્વીકારી, મોઆવીયાહના હુકમનો અનાદર કર્યો.
તેમાં એક તો ઇમામ હુસેન અઠ, બીજાં અબ્દુલ્લાહ બિન
અબ્બાસ, ત્રીજાં બીજા ખલીફા સાહેબનો ફરજંદ અબ્દુલ્લાહ
બિન ઉમર ખતાય, ચોથો અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેર અને
પાંચમો પહેલા ખલીફા સાહેબનો ફરજંદ અબ્દુરરહમાન બિન
અબ્બાસકર.

આ ખગર મરવાને મોઆવીયાહને પહોંચાડ્યા. મોઆ-
વીયાહે તેઓ પાંચેને જુદાજુદા પત્ર લખી યજીદની બચઅત

કરવા લક્ષ્યામણ કરી. પણ તેઓ પાંચેમાંથી કાઢ્યો તેની લક્ષ્યામણને કબૂલ ન કરી.

મોઆવીયાહે તે સાથે અને તે પછીની સાલ એટલે લીજરી સન ૫૬ અને ૫૭ એ બે વરસ તેઓને તેઓની સ્થિતિ પર છાડ્યા.

લીજરી સન ૫૮માં મોઆવીયાહ મકકા જઈ હજ કરવાના ખ્દાનાથી પ્રથમ મદીના આવ્યો; અને યઝીદની ખયઅત ન કરવાવાળા તેઓ પાંચે જણાને બોલાવી ખુબ ધમકાવ્યા.

આ ખયર બીખી આવશા—મદાન પયગમ્બર સાહેબનાં પત્તિને પડવાથી તેઓ આવ્યાં; અને મોઆવીયાહને કહ્યું; ‘તું તારાં મનની અંદર શું સમજે છે? કે બુઝુર્ગોના ફરજોને ડરાવે છે, ધમકાવે છે; અને તલ્વારની બીક બતાવે છે. યાદ રાખ; અગર હું આહું તો તારા ગરદનમાં હાથ બંધાવી, તને હમણાંજ કતલ કરાવું.’

મોઆવીયાહે નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો કે; ‘અય હિમ્મુલ મોઅમેનીન—મોઅમેનોનાં માતાજી, પણ હું ક્યાં ડરાવું છું? હું તો તેઓને મારી આંખો કરતાં પણ વધારે જ્ઞાતા જાણું છું. જે તેઓને ન ચાહે, તેની જાંદગીને પણ હું ન ચાહું. પણ મેં મારા ફરજંદ યઝીદને વલીઅહદ—ગાદીવારસ નીમ્યો છે, અને ન્હાનાં મોટાં તમામે તેની ખયઅત કરી છે; તો શું હું તેની ખયઅત ન લઉં? અને લોકોથી લીધેલ વચનને તોડી નાંખી હું મારી વાતને મૂકી આપું? અને આ (મદી-

ના) તો મોએમેનોને માટે અમાન—આત્રો છે, તેમાં મને તમે શું મારી શકા!’

‘બીબી આયશાએ કહ્યું: ‘તે હુ કયાં કહું છું કે તું તેની (યઝીદની) અવઅત માટે કાશીશ ન કર, અને તારાં વચનને તોડી નાંખ. પણ તેઓ સાથે નમ્રતાથી કામ લે, તેઓ પર સખ્તાઈ ન કર.’

મોઆવીયાહે જવાબ આપ્યો: ‘હવેથી એમજ કરીશ.’ આ સાંભળી બીબી આયશા પોતાને બરે પધાર્યાં.

તેઓના ગયા પછી મોઆવીયાહે વિચાર્યું કે: ‘અવઅત ન કરવાવાળા તેઓ પાંચે જણા પર સખ્તાઈ કર્યા સિવાય કામ આપે તેવું નથી, અને જો સખ્તાઈ કરવા જાગે છું તો બીબી આયશા ગુસ્સે થાય છે. અને જો તેઓના ગુસ્સાની પરવા ન રાખું તો ત્રીજા ખલીફા વળતે મીસરવાળાને ઉશ્કેરવાથી, જેઓ હાલ તેમનો થયો: તો કદાચ મારા સામે લોકોને ઉશ્કેરવાથી મારો પણ તેવાજ હાલ થવા પામે. અથવા તો અલીની સામે જેમ જંગે જમલ જમાવ્યો, તેમ જો મારા સામે પણ જંગ જમાવે: તો મારી બનેલી આજી તમામ બગડી જાય, અને મારી આટલા વરસની મહેનત ધૂળ થાય.’

આવી રીતના વિચારથી તેને એક યતન સૂઝ આવ્યો, અને તર્તજ બીબી આયશાને પોતાના તરફથી દાવ્યવત—જન્—તોતર કહેવરાવ્યું.

બીબી આયશાના પધારવાની પહેલાં તેણે એક ઝાંઝા ખાડો ખોદાવી રખાઓ; અને તેની ઉપર પાતળાં પાતળાં સાંડીકાં રખાવી, ઉપર કાંમતી ગાલીઓ પથરાઓ. તેની ઉપર ઝાંઝા કાંમતની ખુરસી રાખવામાં આવી.

જ્યારે બીબી આયશા પધાર્યા, તો તેઓને તે ખુરસી ઉપર બેસવા અરજ કરવામાં આવી. જ્યાં તેઓ તે ખુરસી પર બેઠાં કે તર્તજ સાંડીકાં ભાંગ્યાં; અને તેઓ ખાડામાં જઈ પડ્યાં. તે ખાડો એકદમ પુરી દેવા હુકમ આપ્યો. ખાડો પુરાઈ ગયો; અને જમીન જેવી જમીન કરી દીધી. પછી તે ત્યાંથી ઉપડી હજ માટે મકકા સીધાઓ.

મકકે જઈ વળી (અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ સિવાય) બચ્ચત ન કરવાવાળા તેઓ ચારેને એકપછીએક જુદાજુદા બોલાવ્યા; અને નરમ ગરમ વાતો કરી, બચ્ચત કરવા કહ્યું. ચારેએ બચ્ચત કરવા ના કહી. તેથી મોઆવીયાહે તેઓને બનન જવાની ધારતી બતાવી; છતાં ન ડરતાં તેઓ પોતાને રથજે ચાલ્યા ગયા.

મોઆવીયાહને આથી વણો ગુસ્સો આવ્યો; તેથી અરબનાં દરેક કુટુંબને બક્ષીશો આપી, માલામાલ કરી આપ્યાં; પણ બની હાશમના કોઈ શખસને કાંઈપણ ધનામ ન આપ્યું. આ જોઈ અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ મોઆવીયાહ પાસે ગયા, અને કહ્યું કે: ‘તને શું થઈ ગયું છે કે તે અરબનાં દરેક કુટુંબને ધનામો આપી માલામાલ કર્યાં; પણ હાશમના કોઈપણ શખસને કાંઈપણ ન આપ્યું?’ મોઆવીયાહે કહ્યું;

‘હુસેન ખિન અલીએ મારું દિલ દુઃખાવ્યું કે તેણે મારા હુકમનો અનાદર કરી, યઝીદની યયઅત ન સ્વીકારી.’ અબ્દુલ્લાહે કહ્યું; ‘તેના સિવાય ઘણાએ યયઅત નથી કરી, પણ તેઓને તો તેં ઈનામો આપ્યાં!’ મોઆવીયાહે કહ્યું; ‘હુસેનનાં કામો સાથે ખીજનાં કામોની સરખામણી ન કરો.’ અબ્દુલ્લાહે કહ્યું; ‘તે ઠીક; પણ બની હાશમના લોકોને જે તે તારાં ઇનામથી નાકમેદ રાખ્યા, તો હું ડાઘપણ રીતે ચુપ નહિ રહું. તારા વિષે જે કહેવાનું હશે તે હું લોકોને કહીશ, અને તારાથી લોકોનાં દિલ ફેરવી, તારા હુકમન બનાવી દઈશ.’ આ સાંભળી મોઆવીયાહે કહ્યું; ‘ભલે; જેમ તમે કહ્યું તેમ કરીશ.’

પછી બની હાશમના લોકોને ઘણાજ માત્ર આપ્યો, અને સૌથી વધારે ઇમામ ઇમામ હુસેન અબ્બો મોકલ્યું. પણ ઇમામ હુસેન અબ્બે તે ન રાખતાં, મોઆવીયાહને પાછું મોકલ્યું. આથી મોઆવોયોહ લાચાર થઈ શામ તરફ રવાના થયો.

યયઅત ન કરવાવાળા પાંચમાંથી એક અબ્દુરરહમાન ખિન અબ્બાબકર હીજરી સન ૫૮માં ગુજરી જવાથી હવે મોઆવીયાહને પોતાના હુકમનો અનાદર કરવાવાળા ચારની શીકર રહી. તેમાં વળી અબ્દુલ્લાહ ખિન અબ્બાસ વૃધ્ધાવસ્થાને લીધે આંખોથી ઓછું જોઈ શકતા હતા; અને તાએફ તરફ ફરી જોયાર કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા. જેથી તેઓ કાંઈ વધારે ખટપટમાં ઉતરે તેમ ન હતા. તેથી

મોઆવીયાહને તેમના તરફથી કાંઈ ચિંતા ન હતી. ચિંતા માત્ર ત્રણુની જ હતી. તેમાંય અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમરનું ઇન્જાહત તરફ વધારે ધ્યાન હતું. જેથી ઇસ્લામ અને ઇસ્લામીઓની શું સ્થિતિ છે? અને લવિખ્યમાં શું સ્થિતિ આવશે? તેની તેને કાંઈ ફિકર ન હતી. અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઓબેરની પ્રવૃત્તિ પોતાને માન મેળવવા ખાતર જ હતી; તેથી લોકોનાં દિલોમાં તેનો ઊંડો અસર ન હતો; જેથીજ મોઆવીયાહ તેની ઘાતમાં હતો. જો ખરી શીકર હતી તો ઇમામ હુસેન અંની જ હતી; કારણ કે ઇમામ હુસેન અંની પ્રવૃત્તિ પવિત્ર હતી—ઇસ્લામ અને ઇસ્લામીઓની ઉન્નતિ ખાતરજ હતી; એટલુંજ નહિ, પણ ઇસ્લામ અને ઇસ્લામીઓની અમરતા તે પ્રવૃત્તિમાં જ સમાયલી હતી. તેથી તે પ્રવૃત્તિનો અસર પણ લોકોનાં દિલમાં ઊંડો હતો; જેનાં કારણથી મોઆવીયાહ ઇમામ હુસેન અંને કતલ કરવાના વિચાર પર ન હતો.

અસત્ય આજ.

હીજરી સન ૫૬ આવી: અને હજન્ને સમય આવવાનો થયો; જેથી મોઆવીયાહ હજન્ને ખ્હાને યહીદની વ્યવસ્થાના ઇન્કાર કરવાવાળાઓને ઇખૂલ કરાવવાની ડાશીશ કરવા મહકા તરફ રવાના થયો.

મકકા ગયો; તો ત્યાં ઇમામ હુસેન અં, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેર હજ કરવા મદીનાથી આવી ગયા હતા. મોઆવીયોહ રોજ અવનવા તર્કવિતર્ક કરી, નવીનવી ઢબેથી ગયઅત લેવાના રોજ યત્નપ્રયત્ન કરતો હતો: પણ તેનો એક યત્ન સફળ થતો ન હતો.

છેવટે એક વિચાર પર આવી, તેણે ખાનએકઅખામાં —હજ પડવાનાં મકાનમાં મિન્થર રખાવ્યું; અને તમામ લોકોને એકઠાં થતા હુકમ આપ્યો. ઇમામ હુસેન અં, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેર એ ત્રણેને ખાસ માણસ મોકલી ખોલાવવામાં આવ્યા.

જ્યારે ત્રણે આવ્યા; તો મોઆવીયાહે ત્રણેને પોતાની પાસે ખોલાવ્યા અને કહ્યું. ‘તમે જાણો છો કે હું તમારી ઉપર મહેરબાની રાખું છું! અને તે કરતાં પણ વિશેષ રાખીશ! અને તમે એ પણ જાણો છો કે યઝીદ તમારા દાકાનો દીકરો ભાઈ થાય છે. હું ચાહું છું કે ખિલાફતનો હક આપણાં કુટુંબમાં જ રહે; માટે તમેજ ખિલાફતનું કામ ઉપાડી લીધો, અને તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો.’

અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરે જવાબ આપ્યો કે; ‘એ બધું ઠીક; પણ ખલીફાની પસંદગી કરવી મુસલમાનોનાં મત ઉપર મૂકી આપો. એક યઝીદને જ ખલીફા બનાવવો તેમ નહિ; પણ મુસલમાનો જેને ચાહે તેને પોતાનો ખલીફા બનાવી, તેની અચઅત કરે; અને તેને જ ખિલાફતની ગાદી સોંપે.’

આ સાંભળી મોઆવીયોદ ગુસ્સે થયો; પણ બીકવાર ગુસ્સો દયાવી, આડીના બન્નેનો મત પૂછ્યો. તેઓ બન્નેએ પણ એજ જવાબ આપ્યો. મોઆવીયોદ આ જવાબો સાંભળી એકદમ ગુસ્સામાં આવ્યો, અને કહ્યું. ‘તમારા માટે હું શા-મવાળાથી હરું છું.’ એટલે કે તમે શામવાળાથી હરો.

આ તોડીસ સાંભળાવી મોઆવીયોદ મિમ્ગર પર ગયો, અને ખુદા તેમજ ખુદાના રસૂલ સબની તાઅરીફ—વખાણ કરી કહેવા લાગ્યો. ‘લોકો પોતાના મતલબની વાતો કરે છે. હું સાંભળું છું કે કેટલાક લોકો કહે છે કે હુસેન બિન અલી, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરે યક્ષીદની બચાવત નથી કરી! અને પોતાની બઝાઈની ખાતર મારા હુકમનો અનાદર કર્યો! પણ આ વાતો તારા ખોટી છે! અને તેઓ માનવંતા ઉપર ખોટું તોલમત—આળ છે. તેઓ બુઝૂર્જ—મોટાં માણસ હોઈ તકુબ્બરાઈ—મોટાઈ કરે જ નહિ. તેઓને તો જ્યારે યક્ષીદને બક્ષીફા બનાવવાની બગર પડી, ત્યારે તેઓ રાજ થઈ હોંશ અને ઉમંગથી મારા પાસે આવી તેની બચાવત કરી ગયા! અત્યારે પણ જ્યારે મેં તેઓને તકલીફ દઈ બોલાવ્યા, ત્યારે તેઓ વગર આનાકાનીએ હાજર થયા છે; અને હજુ પણ હાજર જ છે. માટે જેને મારી વાતમાં જરા પણ સંદેહ! રહેતો હોય, તે જિનો થઈ તેઓમાંના કોઈપણ સાહેબને પૂછી ખાત્રી કરે.’

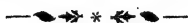
આટલું સાંભળતાં જ તૈયાર રાખેલ લશ્કરના સરદારો મ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી ઊભા થયા, અને કહેવા લાગ્યા.

‘અય અમીર મોઆવીયાહ, ક્યાંક સુધી ખુશામતની વાતો કરશે! ઘણી ખુશામત કરી! હવે તો અમને હુકમ આપો કે અમે તેઓનાં ઘડપરથી તેઓનાં માથાં ઉડાવી દઈએ કે જેથી તેઓ તેવી વાતો કરતાં બંધ થાય.’

આ સાંભળી મોઆવીયાહે કહ્યું: ‘ખંસી જતો: ખુદા ખુનરેઝીને પસંદ મથી કરતો.’ આથી તેઓ તહવારે મ્યાન કરી ખંસી ગયા. અને પછી સો વિમર્શન થયા. થોડા દિવસ રહી મોઆવીયાહે શામની સફરની તૈયારી કરી, તે તરફ રવાના થયો.

તેના ગયા પછી લોકોએ ઘણી નવાઈ સાથે તે ત્રણ સાહેબોને પૂછ્યું કે: ‘જે વખતે મોઆવીયાહે તમોને બચત માટે ખાસ બોલાવ્યા હતા: તે વખતે બચત ન કરતાં છાની રીતે શા માટે બચત કરી!’ તેઓએ જવાબ આપ્યો કે: ‘ખુદાની કૃપા અમે બચત નથી કરી. મોઆવીયાહે મકર કરી, અમારાં નામો લીધાં છે, અને અમારા ઉપર અસત્ય આળ ઓઢાડ્યું છે. અને તે સમય પણ ચુપ રહેવાનો જ હતો; અગર જો ચુપ ન રહેતે તો શામના જંગલી લોકોના હાથથી કતલ થઈ જતે. અને અમારા કતલ થવાથી દરેક પ્રાણીને માટે અમાન—આશ્રી આપવાનું માન જે ખાનઝેકાઅબ્સ અત્યાર સુધી ભોગવી રહ્યું છે; તે સહને માટે નાશુદ થતે.’

પ્રપંચી પસ્તાવો.

મોઆવીયોહ ઇમામ હુસેન અઠ, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોએર એ ત્રણે ઉપર બચ્ચત કર્યાનું ખોટું આળ ઓઢાડી શામ તરફ રવાના થઈ ગયેા હતા.

તે ચાલ્યો જતો હતો. ચાલતાં ચાલતાં તેણે એક મન-ઝિલ—કાફલાને ઉતરવાની જગ્યા પર ઉતારેા કર્યો. રાતનેા વખત હતો. તેને જાજર જવાની જરૂર પડી. તે પાણી લેવા કૂવા ઉપર ગયો. અને ત્યાં જઈ તેણે કૂવામાં નજર નાંખી; એટલામાં તો કૂવા અંદરથી એક એવી વરાળ નીકળી કે જે મોઆવીયાહનાં મોઢાં પર લાગી; અને તેથી તેને મોઢાં પર લકવો થઈ આવ્યો. તે પોતાનું મોઢું બંધ ન કરી શક્યો, અને મહા મહેનતે પોતાને ઉતારેા પહોંચ્યો.

તેના નોકરો, ચાકરો, લશ્કરીઓ, સરદારો અને દોસ્તો વિગેરેને ખચર પડવાથી તેઓ તમામ તેને જોવા માટે આવ્યા; અને તખીયતના સમાચાર પૂછ્યા. મોઆવીયાહે જવાબ આપ્યો કે; 'તખીયત તો એવી છે કે જેવી તમે જુઓ છો. મુન્શાન પર જે કારણોને લીધે બક્ષા—આફત આવે છે. તેમાંનું એક કારણ તો એ છે કે જે તે ગુનેહગાર હોય તે ખુદાવન્દેક્ષીમ તેના ઉપર રહેમ ફરમાવી, તેને બક્ષાની અંદર સપાવે છે કે જેથી તે તેના ઉપર સખર કરે; અને પોતાના

ગુનાહોનો પસ્તાવો કરી મારી માંગે કે ખુદા તેના ગુનાહને માફ કરે. બીજું કારણ એ છે કે જો તે પુણ્યશાળી હોય, તોપણ ખુદા તેને દુઃખની અંદર દાખલ કરી તેની અજમા-મશ—કસોટી કરે છે; તેમાં જો તે સખર કરી શુકર—સંતોષ કરે, તો ખુદાની નજદીક તેની ઇઝ્જત વધી જાય છે. આજ જે હું સંકટની અંદર સપડાણો છું, તે બીજાં કારણને લીધે હોય; એમ હું ખુદા પાસે આશા રાખું છું. ખુદાનો આભાર માનું છું કે મારો એકજ અવયવ ખોટો થયો, પણ બીજા અવયવ બરાબર છે. અને થોડા દિવસ બિમાર રહ્યો તોપણ શું થયું? મેં ઘણાં વરસો તંદુરસ્તી ભોગવી છે; તે એટલે સુધી કે મારો આટલી ઉંમરમાં ખુદાએ પોતાનો એહસાન કરવો મારા પર કોઈ બાકી નથી રાખ્યો; એટલે કે મારી તમામ ઉમેદ પુરી કરી છે, અને મને રાંપૂર્ણ આસાએશ આપી છે. ખુદાવન્દેકરીમ મુસલમાનો પર રહંમ ફરમાવે કે તેઓ મારા માટે લક્ષી દોઆઓ કરે, અને મને જલ્દી આરામ થાય, એનું ખુદા પાસે ગાયે. આ સાંભળી શ્રોતાઓએ તમામે તેના માટે લક્ષી દોઆઓ કરી, અને પછી તેઓ પોતાપોતાને ઉતારે ગયા.

મોઆવીયાહને એકાંત મળી, જેથી પોતાનાં પાપનાં કામોને યાદ કરી રડવા લાગ્યો. એટલામાં મદીનાનો હાકિમ મરવાન બિન હકમ આવી પહોંચ્યો. મોઆવીયાહને રડતો જોઈ તેનું કારણ પૂછ્યું. મોઆવીયાહે જવાબ આપ્યો કે: 'તેનું કારણ મારાં પાપનાં કામો છે; જે અત્યારે મારા આ-

તમાને ડાંખી રહ્યા છે. અને આ તમામ યજીદની ખોટી મો-
દખ્યતને લીધે થયેલ છે. અગર જો તેમ ન હોત તો હું જા-
ણતો હતો કે મારે માટે લલાઈનો માર્ગ કયો છે. પણ તે
લલાઈને માર્ગ ન આશતાં જુરાઈને રસ્તે આદ્યો જેનો હું
અત્યારે બદલો ભાગવી રહ્યો છું. મારી આવી સ્થિતિ સાં-
ભળી અને જોઈ દુશ્મન લોડા દસશે, અને દોરતો દિલગીર
થશે.' પછી ત્યાંથી રવાના થવાનો હુકમ આપ્યો.

*

*

*

દમશક ગયા પછી તેની જિભારી વધવા લાગી. તેને
જિહામણાં સ્વપ્નાં આવતાં હતાં, અને તે નાંદો પાડી બોલી
ઉઠતો હતો કે: 'અય અલી, મને તારા સાથે દુશ્મની કરવાનું
શું કારણ હતું કે જેની સગમાં મને આ જિભારી મળી!
અય ઉમર બિન હુમક, તેં મારું શું બગાડ્યું હતું કે જેથી
મેં તારા ઉપર સિતમ—જુલમ કર્યો! એય અલી બિન હાત-
મ, તેં એને તારા દોરતો મે મારો એવો શો ગુનોહ કર્યો હતો
કે જેથી તમારા ગરદનમાં હાથ બંધાવી, તમોને કેટલીક
માંદોલો ચલાવી કતલ કરવ્યા! હાય! મેં હવેનો નિર્દોષનાં
ખૂનો કરાવી અસંખ્ય અત્યાચારોનો વરસાદ શા માટે વરસા-
વ્યો! અફસોસ! મારા એ અત્યાચારથી કેટલી અબળાઓ
બેવાહ—વૈધવ્યનાં દુઃખમાં આવી પડી હશે! અને કેટલાં કો-
મળ જાગડો જાપ વગરનાં યતીમી—અનાથપણાની આફતમાં
ફસાઈ ગયાં હશે! અરેરે! તેઓના નિર્વાહનું શું થયું હશે
—શું થતું હશે! અય ખુદા, આદેસાં પાપો કરવાં છતાં તું

મને માફ કર તો તારી દયા છે, અને સગ્ન કર તો તારે ન્યાય છે.

આવી રીતે બોલતો હતો, અને બેહોશ થઈ જતો હતો; વગી જ્યારે હોશમાં આવતો હતો, ત્યારે એજ પ્રમાણે પાપનો પસ્તાવો કરતો હતો.

પણ તેનો તે પસ્તાવો સાચો ન હતો; પણ પ્રપંચી પસ્તાવો હતો. જો સાચો પસ્તાવો હોતે, તો ખિલાફતની ગાદીને લાયક અને હકદાર જે હમામ હુસેન અં હતો; તેમને પોતાની ખિલાફતની ગાદી અર્પણ કરતે; કારણ કે તેના કરતાં તેઓ ન્યાય અને નીતિમાં શ્રેષ્ઠ હતા. અથવા તો તે કામ મુસદ્દમાનોન્દી માંગણી પ્રમાણે મુસદ્દમાનોનેજ સોંપતે કે તેઓ આજા મને પોતાનો કાઠપણ ખલીફા ચૂંટી લેતે; અને તેને ખિલાફતની ગાદી આપને. પણ મોઆવી-યાહે તે બેમાંનું એકે કાર્ય કર્યું નહિ, અને છેવટ સુધી ખિલાફતની ગાદીનો હક તેના દુર્ગુણીથી ભરેલા પાટવી કુંવર યઝીદ પક્ષીદ—નાપાક—પાપી મારેજ રાખ્યો કે જેની ખિલાફત મારે આપ્પી દસ્લામી પ્રગ્ન નારાજ હતી; પણ લાય અને બળજેરીથી બચાવ કરાવવામાં આવી હતી.

અને બીજી રીતે સાચો પસ્તાવો તોજ કયો કહેવાતે કે જો તેના હુકમનાં કારણથી જેઓ જેઓ નિર્દોષનાં નાહક ખૂનો થયાં, તેઓનાં સ્ત્રીવ્યાગકો અથવા તો જેના જે વારસો હોય, તેના તે વારસોને પોતાના અર્થે પોતાની પાસે બોલાવી માફી માગી હોતે; અને તેઓના નિર્વાહાર્થે તેઓના પમારો

બાંધી આવી, તેઓને તે દુઃખમાંથી મુક્ત કર્યા હતા.

પણ જ્યારે આમાંનું કોઈ પણ કામ મોઆવીયાહથી બંધનું જ નથી, ત્યારે ચોકખી રીતે સાબિત થઈ શકે છે કે મોઆવીયાહનો તે પસ્તાવો હૃદયનો ન હતો, પણ ઉપદ્રવ હતો; એટલે કે પ્રપંચી પસ્તાવો હતો.

સહનતની સાંપણી.

મોઆવીયાહને દિનપ્રતિદિન ગિમારી વધતીજ હતી; તેથી તેને તેનાં પાપ કમોંથી હૃદય પર થતી વેદનાઓમાં પણ દિનપ્રતિદિન વધારો થતો હતો.

તે દર્દનાં દુઃખમાં ગિસ્તર પર તડપતો હતો, અને રાંડા ખાડતો હતો. તેને તર્પ બહુ લાગતી હતી, જેથી થડીએ થડીએ પાણી પીતો હતો; અને એટલું પાણી પીયા છતાં પણ તેની તર્પ છીપતી ન હતી.

મોઆવીયાહના વારંવાર એકામ થઈ જવાથી યજી-હને ધાસ્તી લાગતી હતી; તેથી તે જ્યારે જ્યારે હોશમાં આવતો હતો, ત્યારે ત્યારે યજી-હ તેને કહેતો હતો કે: 'અય પિતાજી, આપની રિયતિ સારી નથી લાગતી; માટે આપ મને આપની હયાતીમાંજ ખિલાફતની ગાદી સોંપતા જાઓ કે જેથી આપની પાછળ અણુતોરાય—હરત અલી અબ્બા

ફરજન્દો મારાં કામમાં વિશ્વ ન નાંખે'. પણ મોઆવીયાહ ના પોતાનાં દર્દનાં દુઃખમાં પીડાતો હોવાથી, યજીદના બાલ-વા ઉપર કાંઈપણ ધ્યાન આપતો ન હતો.

એક દિવસે તખીયત જરા ફીક હોવાથી મોઆવીયાહે હુકમ કર્યો કે; 'જે કાંઈ મારા પાસે આવવા આહે તેને ખુશીથી આવવા દો.'

આ છુટ હુકમની શહેરમાં ખચર પડતાંજ માણસોનાં પ્રાંગેપ્રાંગાં મોઆવીયાહના મહેલ તરફ ધમ્પાં. તેઓ મોઆવીયાહ પાસે આવતાં હતાં; અને સલામ કરી પાછાં ચાલ્યાં જતાં હતાં.

મોઆવીયાહની ગંબાર માંદગી જોઈ કેટલાક યજીદના દિનેચ્છુ દમશ્કના ફોજદાર ઝોલહાક બિન કયસ અને મુસ્લિમ બિન અકબાની પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે; 'તમે મોઆવીયાહના ખાસ દોસ્તોમાંથી છો; માટે તેમને જઈ કહો કે આપની તખીયત જરાખર નથી; અને તેમાંથી ખુદા ન કરે તે કદાચ કાંઈ ન બનવાનું બને; અને તેથી કદાચ આપની હયાતીમાં યજીદને ખિલાફતની ગાદી સોંપવાનું ન બની શકે; તો પછી આપની પાછળ યજીદને ખિલાફતની ગાદી મેળવવામાં અણુતોરાળ—હજરત અલી અબ્ના ફરજન્દો તરફથી ઘણી મુશ્કેલીઓ આવી નહશે. અને તેમાં કદાચ યજીદનો ખિલાફતની ગાદીનો હક્ક છીનલાઇ પણ જાય, તો તેથી અમે નારાજ થઇએ; કારણ કે અમે યજીદને ચાહીએ છીએ, અને તેનેજ ખિલાફતની ગાદીને માટે પસંદ કરીએ છીએ'.

આ સાંભળી તેઓ બન્ને મોઆવીયાદ પાસે ગયા, અને સલામ કરી તબીયતના સમાચાર પૂછ્યા, મોઆવીયાદે જવાબ આપ્યો કે; 'પાપોના વધી જવાથી સખ્ત પીડા ભોગવું છું.'

ઝોહરાદે કહ્યું; 'આપની હજાર વર્ષની આયુષ્ય થાય પણ મારે એક દુઝા એવી અરજ કરવાની છે તે કરું છું. આપની આગે બિમારીથી લોકોમાં મતભેદ પડી ગયો છે; કોઈ કેમ વાતો કરે છે અને કોઈ કેમ વાતો કરે છે. હજુ તો દુનિયા પર આપની હસ્તી છે ત્યાંજ આવી ગડગડ શરૂ થઈ છે; તેમાં કદાચ બંને આપનું ન બનવાનું બન્યું તો પછી પછવાડે શું?' આ વાતથી ઝોહરાદે મોઆવીયાદ જે પોતાની બિમારીની બીજામાં યજીદની બિજાફતથી બેફીકર થઈ પડ્યો હતો, તેને ફિકરમાં નાખી યજીદને જલદી બિજાફત સોંપાવવા વિચાર હતો.

પછી મુસ્લિમે કહ્યું. 'અમે લોકોની વાતો સાંભળી તો થણેભાગે સર્વનું દિલ યજીદ તરફજ છે. અને તેનીજ બિ-લાફતને ચાહે છે. પણ આજે આપની સ્થિતિ સારી નથી. અને કાલે શું થશે તેનો આપણને કાંઈ ખબર નથી. માટે સારું તો એજ છે કે આપ આપને સાથે આજેજ શાદમદા યજીદને બિજાફતની ગાદી સોંપો કે જેથી લોકોનો મતભેદ ભાંગે, અને યજીદની ખોટાફતનું કામ મજબૂત બને.'

મોઆવીયાદે જવાબ આપ્યો કે; 'તમે બન્નેએ સારી વાત કહી, હું પણ એજ ચાહું છું કે બિજાફતનો હક કયા-

મત સુધી મારા વંશમાંજ રહે, અને અચુતોરાગ-હઝરત અક્ષી અવના ફરજદો કયામત સુધી મારા ફરજદોનાજ તા-બેદાર રહે. પણ આજે બુધવાર છે તે શુભ કામ મટિ અ-શુભ ગણાય છે; અને કાલે ગુરુવાર થશે તે તમામ કામ માટે શુભ છે. જેથી યજીદને ગાદી નશીન-ગાદીએ બેસારવાનું કાર્ય પણ કાલેજ કરશું.’

તેઓ બંનેને આ વાત પસંદ ન પડી, કારણ કે ‘કાલે કદાચ મોઆવીયાહનો જીંદગીનો જન્મ-પ્યાલો લખરેજ-સંપૂર્ણ થઈ; તેના દમ રમી જાય; તો વળી યજીદની ખીલાફતનું કામ અધુરું રહે,’ એવો વિચાર કરી બંનેએ કહ્યું.

‘અમીર સાહેબ, આપનું કહેવું સત્ય છે; પણ આપના મહેલના દરવાજા બાહર લોકોનું એક મોટું ટોળું ઉભું છે, તેઓનું કહેવું છે કે ત્યાં સુધી આપ સાહબનદા યજીદને ખીલાફતની ગાદી નહિ સોંપો, ત્યાં સુધી તેઓ ત્યાંથી જનાર નથી.’

મોઆવીયાહે કહ્યું. ‘તેઓને મારા પાસે આવવા ઘોઃ હું સાંભળું કે તેઓ શું કહેવા માગે છે?’

આ સાંભળી તેઓ બંને બાહર ગયા, અને દમફશકતા સિતેર આગેવાનોને મોઆવિયાહ પાસે લઇ આવ્યા. તેઓએ આવી સલામ કરી. મોઆવીયાહે દુઃખી આવાજો સલામનો જવાબ વાળી કહ્યું. ‘અધી સમવાળાઓ, મેં તમારા સાથે કેવી રીતે જીંદગી પસાર કરી?’ તેઓએ જવાબ આપ્યો કે, ‘આપ અમારા સાથે બહુ સારી રીતે વર્ત્યા; જેથી અમે

આપથી ખુશી છીએ, અમે તથી ચાહતા કે અણુતોરાય--હ-
ઝરત અલી અવંતા ફરજંદો અમારા સરદાર થાય. અમે તો
યજીદની સરદારી નીચે રહેવા રાજી છીએ; જેથી એવી રીતે
એકમત કરીને આવ્યા છીએ કે જે યજીદની ખિલાફત માટે
અમારા જનોમાત્ર કુર્બાન કરવા પડે, તો તે પણ કુર્બાન
કરવા તૈયાર છીએ.’

મોઆવીયોહ આ સાંભળી ગેટલો ખુશી થયો કે ખુ-
શીને લીધે તેના હાથપગમાં જેટલો આવી ગયું; અને તેથી તે
હી ખેંડો થયો. અને દરયાનને હુકમ આપ્યો કે: ‘જે કોઈ
મારા પાસે આવવા આવે, તેને ખુશી આવવા આપજે.’
આ ખબર શહેરમાં ફેલાતાં માણસોનાં ટોળેટોળાં મોઆવીયા-
હના મહેલ અંદર દાખલ થવા માંડ્યાં.

ચોડીવારમાં મોઆવીયાનો મહેલ માણસોથી ચિકાર
ભરાઈ ગયો. જેથી મોઆવીયાહે તેઓ તરફ વંદન કર્યું કે,
‘અય લોકો, તમો જાણો છો કે દરેક ચીજનો આરંભ પછી
અંત હોય છે. તેમ મનુષ્ય માટે પણ જન્મ પછી મોત છેજ.
મોત કોઈને મક્તાર નથી. તમે જુઓ છો કે હું હવે થોડા
દમનો મેહમાન છું. માટે હું તમાને પ્રાર્થું છું કે તમો મારી
પછી કોણને ચાહો છો?’ સર્વેએ એક આવાજે કર્યું કે: ‘ય-
જીદનો.’

વળી મોઆવીયાહે કર્યું. ‘હું આ દાની દુનિયાથી દૂર
કરી, કાયમી દુનિયા તરફ જનાર છું. મારે ખુદાને જવાબ
દેવો પડશે માટે એવું ન અને કે મારે ખુદાથી શરમાવું પડે.

જેથી હું તમોને ફરીવાર પૂછું છું, અને તેના તમો નિર્ભય-
પણે સામેસામે જવાબ આપો કે હું મારા પાછળ મુસદ્દાનો
માટે દાખલે ખર્ચા કરી બતાવું !' સર્વએ જવાબ આપ્યો, 'ય-
જીદને યજીદને; યજીદ સિવાય અમે બીજા કોઈની બચાવત
કરી, તેને અમારો ખર્ચા માનનાર નથી જ.'

આ પણ એક મોઝાવીયાદના મકરે પૈકી એક મકર
જ હતો. પ્રથમ કોઈની સન પદમાં લાંચ આપી, કરાવી. દ-
ખાવી, મુસદ્દાનો પાસે યજીદની બચાવત કરાવી; અને ન
કરવાવાળાઓની પછવાડે લાગી જાયે વંચ મુધી પોતાનાં
લાલોનું પાછી કયું. છતાં પછી ત્યારે તેઓએ ન કરી, ત્યારે
તેઓ ઉપર તરવારના બળથી અસત્ય આળ ઓઢાડ્યું. અને
હવે વળી મુસદ્દાનોના મતથી યજીદને ખર્ચા બતાવવાનો
દેખાવ કરે છે ! તે પણ એકલા દમશકનાજ મુસદ્દાનોના મ-
તથી ! તેમાં પણ જે દાદા યજીદની ખિલાફતથી વિરુદ્ધ મન
દર્શાવતે તે તેનું ત્યાજ ડોકું બીડી જતે.

મોઝાવીયાદે ત્યારે દમશકના મુસદ્દાનોનો યજીદની
ખિલાફત માટે એકમત જોયો. તે યજીદને ખિલાફતનો પોષાક
પહેરાવી સદ્ગતનતની સોંપણી કરી, અને પછી તેની બચાવત
કરવા હુકમ આપ્યો.

પ્રથમ મોહલાક બિન કાસને મોઝાવીયાદે હુકમ આપ્યો
કે : 'તું મારા વતી યજીદની બચાવત કરે. તેણે યજીદ પાસે
જઈ તેના હાથ પર હાથ રાખી બચાવત કરી—તેના હુક-
મોનું તનમનધનથી પાલન કરવાનું વચન આપ્યું. પછી મુરિલ-

મ બિન અકબાએ યજીદની અવચત કરી. ત્યાર પછી એક પછીએક યજીદની અવચત કરી રવાના થવા લાગ્યા. એટલે સુધી કે તમામ અવચત કરી આપ્યા ગયા.

છેલ્લી શિખામણો.

યજીદને સસ્તનત સોંપાઈ; તેની અવચત કરી લોકોના આપ્યા જવા પછી મોઆવીયાહે જોહદાક તથા મુસ્લિમને કહ્યું કે; ‘મારા તકરિયા નીચે વસીયતનામું છે તે કાઢી યજીદને વાંચવા આપો’. તેના હુકમ મુજબ વસીયતનામું કાઢી યજીદને આપવામાં આવ્યું. યજીદે તે નીચે મુજબ વાંચ્યું.

‘ખિસ્મિલ્લાહિર રહમાનિર રહીમ. આ વસીયત નામું મોઆવીયાહ તરફથી યજીદને માટે છે. આથી હું જાહેર કરું છું કે મારી પછી મારી ખિસાહત અને સસ્તનતનો માલીક યજીદ છે. યજીદને હું શિખામણ આપું છું કે તે ઈન્સાફથી આપે; ગુનેહગારોને ગુનાહોના પ્રમાણમાં સજા કરે. ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉરમાનનું ખૂનીઓમાંથી કાઢીને પોતાના પાસે ન રાખે. આપણું મુદ્દખ—બની હિમયના લોકોને સહમાન પોતાના પાસે સાંચવે. બનીહઝમના લોકોને બનીહિમયા નીચે જગ્યા આપે. અમુતાલેમ (હઝરત અલી અબ્ન પિતાશ્રી) ના ફરજાદોને નાખેદાર બનાવે. જે કોઈ યજીદની અવચત કરે

તેને શાખાશી આપે, અને જે દાઘ તેની વિરૂધ્ધ વર્તે તેનાં માથાને ઉડાવી દીધે; જેથી કે તેની ખિન્નાકૃત અને સસ્તનતનું કામ મળજીત અને.'

પછી મોઝાવીયાહે યજીદને પોતાની પાસે બેસારી હેલ્લી શિખામણો તરીકે કહ્યું કે: 'અય કરજદ યજીદ, હું ખગનના તો એટલો એકડો કરી જઈ છું કે તે વિંચે તને અને તારા કરજદને ચિંતા નહિ રહે. પણ તું રાજ્ય પ્રકરણમાં સિંહ જેવી હિમ્મતથી કામ કરજે: લાંછડી જેમ ડરતો ન રહેજે. ખુદાએ તને ઘણી અક્કલ આપી છે માટે તે પ્રમાણે સમજ અને વિચારી કામ કરજે. તે જોયું કે મેં તારી સામે કેવી વિદ્યા અને હુન્નરથી રાજ્ય ચલાવ્યું! અને કેવી ચાલાકીથી બંડખોરાની ગરદન પર સવાર થયા! અને કેવી કેવી નરમ ગરમ વાતોથી મ્હોટા મળજીત કિસ્સાઓને ખાલ્યા—મળજીત કિસ્સા રૂપી માણસોને હરાવ્યા! અને સજ્જતમાં સજ્જન દુસ્મનોને પણ માલ અને પૈસાનાં બળથી દારત બતાવ્યા! મારી ચાલાકીને દાઘ પહોંચી નહિ શકે! મારા બનાવેલાં દાઘ બગાડી નહિ શકે! આવી રીતે મેં વિદ્યા, હુન્નર, ફરેબ, પ્રપંચ, લાંચ, રસવત, નમ્રતાઈ અને સજ્જતાઈથી કેવી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું! જે તે જોયું અને અનુભવ્યું. તું પણ જે મારા બનાવેલા સાર્ગે ચાલીશ, તો તારા રાજ્યને જરા પણ આંચ નહિ આવે. પણ ક્યે વખતે ક્યે માર્ગે ગ્રહણ કરવો તે વિચારવું અને તે પ્રમાણે અનુસરવું તે તારી બુધ્ધિનું કામ છે, અને તેમાંજ તારી અક્કલની કસોટી છે. પણ એટલું તો યાદ રાખજે કે

જે કામ રહેલે રસ્તે થતું હોય. (એટલે કે મહોટાં મહોટાં વચ્ચેથી અથવા લાંચ ફરતથી થતું હોય) તો તેને માટે ભારે માર્ગ ગ્રહણ ન કરે. (એટલે કે જંગ અથવા કતલનો માર્ગ ન લેવો)

‘અય ફરજંદ, તારી સહનનમાં જે જે આવતો અડ-અણુ કર્તા હતી. તે તમામને મેં ફર કરી; પણ મારી જીંદગીએ મને વધારે પુરસત ન આપી, જેથી પણ અડચણ તારી સહનનતને વિધ કર્તા બાકી રહી ગઈ છે. તેમાંથી એકતો અખુદ્દલાદ બિન ઉમર બિન ખતાબ છે; પણ તેથી તારે ડરવાનું નથી, કારણ કે તેનું ધ્યાન કાળાતમાં હોવાથી બળવા તરફ કાંઈપણ લક્ષ આપશે નહિ. જ્યારે કે તેણે તારી બચઅત નથી કરી અને કરશે પણ નહિ; પણ તે બચઅત કરે વા ન કરે તે બન્ને બરાબર છે. બીજો બચઅત ન કરવાવાળો અખુદ્દલાદ બિન કાબેર છે. તે પણ તારી બચઅત કરવાનો નથી. પણ તેનાથી તું ચેતનો રહેજે; કેમકે તે તારી ધ્યાનમાં છે. અને વખત આવ્યે તેના શરીરના અવયવે અવયવ બુદ્ધ કરાવતા ડરીશ નહિ, કારણ કે તેથી કાંઈ ફીતનો વધવા સંભવ નથી. ત્રીજો હુસેન બિન અલી છે. તેઓ પણ તારી બચઅત કરનાર નથી; પણ તેઓને તું હરગીઝ સતાવીશ નહિ; કારણ કે તેમાં તું ફાવીશ નહિ. માટે તેઓને તો તેઓની સ્થિતિ પર છોડી દેજે. તું જાણે છે કે મને તેઓએ સખત રખાયા કયા, લખ્યા, પણ મેં સહન કર્યો. માટે તું પણ તેઓ વિશે તો એજ

માર્ગ અખતીયાર કરજે કે જોવા મેં કયો.

‘અય ફરજાં, મારી આ છેલ્લી શિખામણોને યાદ રાખજો, અને તે પ્રમાણે વર્તન કરજે કે તેમાંજ તારી સહનતની ઉત્તતી અને આગાહી છે!’

મોઆવીયાહનું મૃત્યુ.

યઝીદ મોઆવીયાહની છેલ્લી શિખામણો માંભળી શિકારને ખ્હાને દમશકની ગાળુનાં ગામડાંમાં તેને પિયર રહેતી તેની મા મયસૂના પાસે આશ્વો ગયો.

તેના જવા પછી મોઆવીયાહને ગિમારી વધી પડી. તે એટલે સુધી કે તેના અંતકાળ તેને નજીક આવ્યા જણાવાથી તેણે દરવાનને હુકમ આપ્યો કે: ‘હવે જે કાર્ગ મારી છેલ્લી સલામો આવવા માગે તેને ખુશીથી આવવા દેજે.’

આ અગરથી માણસો છેલ્લી સલામો આવવાં લાગ્યાં. મોઆવીયાહનો હુકમ હતો કે: ‘સલામ કરી પાછા તુરત આશ્વા જાય.’ આથી જોઓ આવતા હતા, તેઓ સલામ કરી પાછા તુરત આશ્વા જતા હતા.

યઝીદને કાંઈપણ છેલ્લી સુચનાઓ કરવાની હતી; પણ તે તો શિકારને ખ્હાને તેને મોસાળ આશ્વો ગયો હોવાથી મોઆવીયાહે પોતાની એક મ્હોટી દીકરીને સુચનાઓ કરી

તે મુચનાઓ પછી યજીદને કહે એવા આશયથી પોતાની પાસે બોલાવી. પણ તે આવી બેઠી એટલામાં તો મોઆવી-યાહનું મૃત્યુ થયું.

આથી ઝોહલાક બિન કયસે મોઆવીયાહનનાં મૃત્યુના સમાચારની બીજી દમસ્કસમાં જલદી આવી ગાદી સંભાળવાની ચિઠ્ઠી યજીદને લખી વાળી.

અને પછી મુસલમાનોને ખગર કરી, મોઆવીયાહની મરણ ક્રિયા કરવાનું શરૂ કર્યું. તેને ગુસલ, કફન કરી; તેણે પોતાના માટે અગાઉથી બનાવેલ ખિઝરા નામે દૂધામાં દફન કર્યો.

*

*

*

મોઆવીયોદ ૧૭૮ વર્ષની વયે હીં સન ૬૦ રજ્જ તારીખ ૧૫ના ગુરુવારને દિવસે મૃત્યુ થયા. તેણે શામની ગવર્નરી અને સફાનન બન્નેનો મળી આવીસ વર્ષ ભોગવેલો કર્યો. તે રાજદારી પ્રકરણમાં પ્રખ્યાત કરવામાં પહેલે નંબર હતો. તે પોતાની પાછળ ત્રણ છોકરા અને પાંચ છોકરીઓ મૂકતા ગયો હતો.

યજીદ ગાદી ઉપર.

યજીદને ઝોહલાક બિન કયસની ચિઠ્ઠી મળવાથી મોઆવીયાહનાં મૃત્યુ પછી ત્રીજે દિવસે તે દમસ્કસમાં આવ્યો.

તેણે મોઆવીયાહને દફન કરેલ કૂળામાં ગાદીઆઓ મથ-
ગવ્યા અને પોતાને માટે એક ખુરસી નાંખાવી તેના પર તે બેઠો.
લોકાનાં ટોળેટોળાં તેના પાસે આવતાં હતાં, અને તેને આ-
ધાસન આપતાં હતાં.

પછી ત્રણ દિવસ સુધી મોઆવીયાહનાં સોગમાં તે
ઘરમાં બેસી રહ્યો. લોકો ઘરે આવી દિલસાની વાતો કરતા
હતા.

ત્રણ દિવસ પછી તે મસજીદમાં ગયો; અને મિસ્જર
પર ગઈ એક લાંબુ લાપણ આપ્યું. તેની અંદર દર્શાવ્યું કે:
“માણસની જીંદગી તે ખુદા તરફથી એક દોરી સમાન છે.
તે ચાહે છે ત્યાં સુધી રહેવા આપે છે અને ચાહે છે ત્યારે
ખેંચી લીધે છે. તેવીજ રીતે અમીર મોઆવીયાહનો હાલ
અર્થ. ખુદાએ આપ્યું ત્યાં સુધી તેને આપણી વચ્ચે રહેવા
આપ્યા, અને આજે ત્યારે આપણી પાસેથી ઉપાડી લીધા.
અને ખુદા એવા પરમશક્તિવાળો છે કે જેને ચાહે તેને અ-
સંખ્ય બક્ષીશો આપે છે, અને જેને નથી ચાહતો તેને એકે નથી
આપતો; એટલે સુધી કે જે હોય તેપણ ઉપાડી લીધે છે કે
જેનું આપણે અમીર મોઆવીયાહના સમયમાં જોયું. આ સ-
હતનત તમારા સર્વેની ખુશીથી અમીર સાહેબે મને સોંપી છે;
પણ તમને સત્તા છે કે તમે બ્યારે ચાહો ત્યારે મારા પાસેથી
લઈ જેને ચાહો તેને આપી દો. આ સહતનત મેં મારી ઇ-
ચ્છાથી લીધી નથી પણ તમારી ઇચ્છાથી તમે મને આપી
છે. માટે તમારે મારો હુકમ માનવો જોઈએ, અને મારી

કોઈપણ તાબેદારી કરવા માટે તમારે સદા તૈયાર જ રહેવું જોઈએ.’ સર્વએ જવાબ આપ્યો. ‘તૈયાર જ છીએ.’

પછી યજ્ઞીદ ગાદી પર આવ્યો, અને દરેક કેકાણે મોઝાવીયાહનાં મૃત્યુના સમાચાર લખાવી દરેક પાસેથી પોતાની તાજી ગયઅત કરાવા પોતાના દરેક સુખા અને ગર્વનારો ઉપર હુકમ લખાવી મોકલ્યો.

ગયઅત માટે બખાત્કાર.

મદીનાતો હાકિમ મરવાન બિન હકમ હતો. તેને બરતરફ કરી યજ્ઞીદે પોતાના કાશના દીકરા બાઇ વલીદ બિન ઉત્યા બિન અબુસુફ્યાનને મદીનાતો હાકિમ બનાવ્યો. અને સર્વની સાથે તેને પળુ લોકોની પાસે પોતાની તાજી ગયઅત કારવવાનો હુકમ લખાવી મોકલ્યો. તેમાં મોઝાવીયાહના વખતમાં જેઓએ યજ્ઞીદની ગયઅત નહોતી સ્વીકારી; તેઓ માટે તો ખાસ હુકમ લખાવી મોકલ્યો કે; ‘તેઓની જાહેર રીત ગયઅત લેવી. અને જો તેઓ જાહેર રીતે ગયઅત ન સ્વીકારે તો તેઓનાં માથાં ધડથી જુદાં કરી મારા પાસે મોકલી આપ.’

*

*

*

વલીદ બિન ઉત્યાને યજ્ઞીદનો તે સખ્ત અને બુદ્ધિમંદી ભરેલો હુકમ દર્શાવનારો પત્ર મળ્યો. પ્રથમ તો તે પત્ર વાંચી

જુબ વિચારમાં પડ્યો. પણ પાછો કાંઈ વિચાર સૂજવાથી તેણે તેજ વખતે—રાત્રીને વખતે પ્રથમ હમામ હુસેન અંને બાલાવવા માટે માણસ મોકલ્યું.

તેઓ જણે તે વખતે મ્હાન પેગમ્બર સાહેબની પવિત્ર કબર પાસે બેસાડતા. એટલામાં માણસ આવ્યું, અને વક્લી-દનો સંદેશ સંભળાવ્યો. હમામ હુસેન અંમે જવાબ આપ્યો, ‘જા હું તારી પછવાડે જ આવું છું.’ આ સાંભળી આવેલ માણસ આલ્યો ગયો.

પછી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝાબેરે હમામ હુસેન અંને પૂછ્યું. ‘યા હઝરત, આપને કાંઈ ખબર છે કે તે આપને આવે વખતે શા માટે બોલાવે છે ?’ હઝરતે ફરમાવ્યું. ‘હા; મોઆવીયાહનું અત્યુ થયું; અને તે મને યક્ષીદના કાગળ પરથી તેની બયઅત કરાવવા બોલાવે છે. અને પછી તમને પણ બોલાવશે.’

અબ્દુલ્લાહ બિન ઊમરે કહ્યું. ‘મને તો કુર્આન પડવાથી અને અલ્લાહની હજ્જાદત કરવાથી કયાં ધ્રુસત છે કે હું એવા રાજદારી ઝગડાની અંદર પડું !’

અબ્દુલ્લાહ બિન ઝાબેરે કહ્યું. ‘હું યક્ષીદ જેવા પાપીની બયઅત કરી મને ગુનેહગાર બનાવવા નથી આહતો.’

હમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું કે; ‘હું તો મારા જવાનાને લાઇ જઇ તેને વક્ષીદનાં મકાનની બાહરે બેસા રાખીશ; અને હું અંદર જઈ તેનું સાથે વાતચીત કરીશ.’ પછી હમામ હુસેન અં પોતાનાં ઘર તરફ ગયા.

મુદમ સામે ઝુંબેશ.

ઇમામ હુસેન અઠમે ઘરે આવી ગુલામને મોકલી, પોતાનાં કુટુંબના જવાનોને તેડાવ્યા. અને તેઓ સાથે રાતના વખતે વક્ષીદ ખિન ઉતવાનાં મકાન પર ગયા.

વક્ષીદ ખિન ઉતવાનાં મકાન પાસે આવી સંવેગે હુકમ ફરમાવ્યો કે, ‘તમો અંત્ર પાદેર જ ઢિલા રહો. હું અંદર જઈ છું. અગર જો મને જોરથી ઘોસતા સાંભળા તો ખેંચડક અંદર ચાલ્યા આવજો.’

એટલું ફરમાવી આપ અંદર ગયા. જોયું તો વક્ષીદ ખિન ઉતવાની બાબુમાં મરવાન ખિન હકમ ખેડો છે. આપ અંદર ગયા એટલે વક્ષીદે આપને પણ પોતાની બીજી બાબુએ ગાદી પર જગ્યા આપી. આપ ખેડા. વક્ષીદે મોઝાવીયાદનાં મરણના સમાચાર સાંભળાવી વક્ષીદનો ખયઅત માટે આવેલેલ સખ્ત હુકમનો કાગળ ઇમામ હુસેન અઠના હાથમાં આપ્યો.

ઇમામ હુસેન અઠમે વાંચી ફરમાવ્યું કે, ‘અય વક્ષીદ, તુંજ ઈન્સાફ કર કે મારા જોયો વક્ષીદની ખયઅત કેવી રીતે કરી શકે? છતાં હું તેનો સંપૂર્ણ જવાબ કાલે આપીશ. મને આજે રાત વિચાર કરવા રમ આપ.’

વક્ષીદે કહ્યું, ‘ભણે આપની મરજી.’ આપ આ સાંભળી ઢિલા થઇ ચાલવા માંડ્યા. એટલામાં બાબુમાં ખેડેલા મરવાને

ક્યું. ‘અય વકીદ, તારા જેવો સૂર્ય મેં બીજો દાઢ ન
જોયો. જેવો સરસ રાનનો સમય છે ! વળી હુસેન અહીં એકલા
આવ્યા છે ! આવા વખતની અંદર આવેલ શિકાર સહીસલા-
મત પાછો જશે, તો પછી તને હુસેન તો શું ? પણ હુસેનનાં
પગની ધૂળ પણ મળવી મુશ્કાત છે. માટે અત્યારેને અત્યારે
હુસેનની બચાવ લે, અને નહિ તો તેને કનક કરી મર્યું
વકીદ પાસે મોકલી દે.’

મરવાનની આ મુજબની ગતિસદ સાંભળી ઇમામ હુસેન
અંમે મોટા આવાજે ફરમાવ્યું કે; ‘અય મરવાન બેઇમાન,
તારી અને વકીદની શું શક્તિ છે કે મને કતલ કરી શકે ?
હું સાફ કહી આપું છું કે હરગિઝ હું વકીદ જેવા શરાબી,
જુગારી અને બલિયારીની બચાવ કરતાર નથી.’

ઇમામ હુસેન અંતો આ મોટો આવાજ સાંભળી
બાહેર ઉભેલા તમામ અંદર ધુસી આવ્યા. તેમાં પહેલાં જે
તલ્વાર ખેંચી અંદર ધુસી આવ્યા તે ઇમામ હુસેન અંના
જવાન ફરજંદ જનાબે અક્ષીઅકબર હતા. પછી ઇમામ હસન
અંના ફરજંદ જનાબે હાસિમ હતા. પછી આપના જવાન
લાઇ જનાબે અબ્બાસ અને પછી તમામ જવાનો હાથમાં
પ્રુદકી તલ્વાર લઇ દોડી આવ્યા.

જનાબે અક્ષીઅકબરે યાચું કે; ‘મરવાનનાં માથા પર
તલ્વાર મારે; પણ ઇમામ હુસેન અંમે તેમનો હાથ રોકી
લીધો અને ફરમાવ્યું કે; ‘જંગની પહેલ કરવી તે આપણું
કામ નથી.’

પછી આવેલ જવાનો સાથે હમામ હુસેન અં. ઘર તરફ પાછા ફર્યા.

તેઓ તમામના જવા પછી વલીદે કહ્યું, ‘અય મહવાન, તું એમ ચાહતો હતો કે હુસેનનાં ખૂનમાં હું મારો હાથ રંગીત કરું! ખુદાની કસમ હુસેનનાં ખૂનના બદલામાં મને આખી સૃષ્ટીની સહનત મળે તોપણ હું તેમનાં ખૂનમાં લાગ લેનાર નથી.’

હમામ હુસેન અં ઘરે આગા તો જોયું કે દરવાજા પહોંચે આપનાં બહેન જનાબે કયનબ અને ઉમ્મે કુલસૂમ આપની વાટ જોતાં બિઝાં છે. અને જનાબે કુલસૂમની આંખોમાંથી ચોધાર આંસુ ચાહ્યાં જાય છે. હમામ હુસેન અંમે કારણ પૂછ્યું તો જણાવ્યું કે: ‘આપને રાતના વખતે વલીદના બોલાવવાથી અમને ખાસ્તી લાગી કે કદાચ તેઓ તરફથી આપને કાંઈ દુઃખ પહોંચે! કારણ કે સમય સત્યવાદીનો દુશ્મન બન્યો છે.’

આપે ફરમાવ્યું કે: ‘બહેનો, ફિકર ન કરો. ખુદાએ જે પળ અને જે જીવી ઇન્સાનને માટે મુકરર કરી છે તેમાં કાણુની તાકાત છે કે કાંઈ ફેર કરી શકે? અને હવે તો સંકટ મુદત કરવાનો સમય આવવાનો છે. આવા નજીક કારણથી આપ આટલા નરમ થાઓ તો પછી કશું જ કેમ આવે? મંદદેને સેહવા માટે આપની જાતીને પાપાણુ સમ વજી કરો.’

પછી વલીદે અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરને બોલાવા માટે

માણસ મોકલ્યું. પણ અબ્દુલ્લાહે ઘરે જઈ પોતાના બચાવ માટે પોતાના સાથીઓને બોલાવી લીધા હતા; જેથી તે માણસને કાંઈપણ જવાબ ન આપતા પાછો કાઢ્યો. આથી વલીદે બીજા ટેકસાક માણસોને મોકલી અબ્દુલ્લાહ ન આવે તો પકડી લાવવા કુટુંબ આપ્યો.

તેઓએ અબ્દુલ્લાહનાં મકાન પાસે જઈ પોકાર કર્યો કે: 'અય અબ્દુલ્લાહ, અમારા સાથે જલદી આવો; નહિ તો તમને ટેક કરી લઈ જવામાં આવશે.'

અબ્દુલ્લાહે જવાબ આપ્યો, 'તમે જાઓ હું આવું છું.' તેઓ ગયા અને અબ્દુલ્લાહ લાગ જોઈ પોતાના ભાઈ અનૂર સાથે છૂપા માર્ગેથી મકકા તરફ ચાલ્યો ગયો.

તેના ચાલ્યા જવાની વહીદને અબ્બર પડવાથી તેણે કહ્યું: 'તે મકકા સિવાય બીજે ક્યાંય નથી ગયો માટે જાઓ અને તેને પકડી લાવો.'

આ સાંભળી ૮૦ માણસો તેને પકડવા ગયા, પણ તે છૂપા માર્ગેથી ગયો હોવાથી તેઓ તેને મળી ન શક્યા, અને રખડી પાછા આવ્યા.

રોઝા મુબારકથી રબ.

તેજ રાત્રે એટલે હીજરી સન ૬૦૦ના રમળ મહીનાની ૨૭ મી રાત્રે કે જે રાતના ઇમામ હુસેન અબ્દુલ્લાહે ઘરે

ગયા હતા; તે રાત્રે આપ પેગમ્બર સાહેબના પવિત્ર આત્માથી રજા મેળવવા પેગમ્બર સાહેબના પવિત્ર રોગ—દૂધામાં પધાર્યા. પણ તે રાતના આપના પવિત્ર આત્માથી પેગમ્બર સાહેબના પવિત્ર આત્માના દર્શન ન થયા.

બીજી રાત થતી એટલે આપ પાછા પેગમ્બર સાહેબના પવિત્ર આત્માના દર્શનાર્થે રોગ મુબારક—પવિત્ર દૂધામાં તશરીફ લાગ્યા—પધાર્યા. અને કહ્યું, ‘અસ્સલામો અલ્લયક યા રસૂલલ્લાહ’ એટલે ‘સલામ થાય આપના ઉપર અય રસૂલે ખુદા સં. હું આપનો નવાસો—દીકરીનો દીકરો છું કે જેને આપ આપની ઉમ્મત—અનુયાયીઓમાં એક અમાનત તરીકે સોંપી ગયા છો; પણ આજ તેઓ કાઈ મારો સાથ નથી આપતા. યહી કે જેઓ ઝુલ્મી બાદશાહ મારાથી બળાતકારે બચઅત લેવા કાશીશ કરી રહ્યો છે અને હું જો બચઅત ન કરું તો મારાં માથાને જુદું કરી પોતાના પાસે મોકલી દેવા વહીવટને સાફ અને સખ્ત દુકમ લખી મોકલ્યો છે. અય નાના, એવા ઝાલિમ બાદશાહની બચઅત કરવા હું નથી આવડતા.

‘અય નાના, હું તો એજ ચાહું છું કે આપ આપની પવિત્ર કબ્રને ખોલો કે તેમાં હું જીવતાજ સમાય જઈ.’

આ હૃદય ભેદક આવાજે પેગમ્બર સાહેબના આત્માને થરથરાવી આપ્યો. એકાએક ઇમામ હુસેન અંતી આંખો બંધ કરી અને આપ એકદમ ખેલાન થઈ ગયા. તર્તજ ઇમામ હુસેન અંતી પવિત્ર આત્મા સાથે પેગમ્બર સાહેબનો પવિત્ર આત્મા મળ્યો.

હમામ હુસેન અબ્બે જોયું કે: ત્યાણે મારાં સરને પેગ-
મ્મર સાહેબે પોતાના ખોળામાં લીધું છે અને મને કહે છે કે:
‘અય હુસેન, તમારાં માખાપ અને ભાઈના આત્મચો તમારા
આત્માની વાટ જોઈ રહ્યા છે અને તમારા આત્મા પણ તે-
ઓના આત્માને જલદી આવી મળશે. પણ અય હુસેન, તમારે
વળુ એક મોટું કામ કરવું પાડી છે. તે એ કે તમારે ત-
મારા, તમારા ભાઈઓના, તમારા ભગીનઓના, તમારા
ભાણેઓના, તમારા ફરજન્દો તે એટલે સુધી કે છ મર્દીનાના
અલીઅસગરના પણ અને તમારા ખામખાસ દોસ્તોના છંદ-
ગીનાં નાચને ગણ દિવસની બુખ અને પ્યાસમાં તમારાં સ-
વોનાં ખૂનની અંદર દુપાડી ઘરલામતાં નાચને બચાવી લેવાનું
છે. અય હુસેન, યજીદના જુલમતા ઝપાટાથી ઘરલામનું નાવ
અત્યારે તોફાનમાં છે; તે તમારા મર્વના બોગો સિવાય બચી
શકે તેમ નથી. માટે અય એટા હુસેન, જ્વઓ સિવાયો અને
તમારાં કામને પુરું કરો. ખુદા તમને તમારાં કાયમાં મદદ
કરે. એટા હુસેન, હું તો તમને કરખલાનાં મેદાનમાં તમારાં
લોહીની અંદર આળોટતો જોઈ રહ્યો છું. ગરમીની ખોસમ
છે, સાથે ન્હાનાં ન્હાનાં બચ્ચાંઓ પણ છે; માટે જોઈને સફર
કરજો અને પાણીની તળવીર ગરમર રાખજો કે એવું ન
થાય કે તર્જને લીધે કોઈ બચ્ચાંની જાન જાય.’

એટલું કહેવાની સાથે પેગમ્મર સાહેબનો આત્મા હ-
મામ હુસેન અબ્બા આત્માથી અલગ—જુદો થયો, અને
હમામ હુસેન અબ્બા આંખો ખુલી ગઈ.

પછી ત્યાંથી ઇમામ હુસેન અં પોતાનાં માતૃશ્રી અને લાઇ હસન અંની પવિત્ર કબર પર આગ્યા; અને તે પવિત્ર કબરોના છેવટના દર્શન કરી આપ ઘર તરફ વિદાય થયા.

ઇમામ હુસેન અંના મહાન પેગમ્બર સાહેબના પવિત્ર રોઝા તરફ જતા પછી પાછાડેથી આપને ખોલાવવા વડીલ તરફથી માણસ આવ્યો હતો; પણ ‘આપ ક્યાં છ બાહરે ગયા છ.’ એવો ઘરેથી ઉત્તર મળતા તેણે વડીલ પાસે જઇ વાત કરી. વડીલે કહ્યું; ‘ખુદાનો શુકર—આભાર કે તેણે મને હુસેનનાં ખૂનમાંથી બચાવી લીધો. તે તો જેમ અબ્દુલ્લાહ ઝેબરે ભાગી ગયો, તેમ કાઇપણ ઠેકણે જરૂર ભાગી ગયા હોવા નેહએ.’

હુસેન અંની હિજરત.

ઇમામ હુસેન અં માતૃશ્રી અને લાઇની કબરોના છેલ્લા દર્શન કરી ઘરે આગ્યા. ઘરે આવી સર્વોંને સફરનો સામાન તૈયાર કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો.

*

*

*

સવાર થઇ. સફરનો સામાન તૈયાર થઇ ચૂક્યો. એટલામાં આપના લાઇ (બાપ એક મા બુદાંબુદાં) મોહમ્મદ દનશીયાને આપના સફર કરવાના સમાચાર મળતાથી આગ્યા

અને સલામ કરી કહ્યું. ‘આપ પ્રથમ મક્કા જાઓ. મક્કામાં આપને આશ્રી ન મળે તો એટલામાં બીજા કોઈ શહેરમાં જાઓ. પણ એટલામાં જ રહેજો; કારણ કે એટલામાં તમામ માણસો આપણા દોસ્તોમાંથી છે અને દયાળું દિલવાળા છે. છતાં આપને ક્યાંઈ ઠીક ન પડે તો આપ જંગલો અને પહાડોમાં વસવાટ કરજો કે જ્યાં સુધી ખુદા તમારા અને યજીદ પક્ષીદ વચ્ચે ઈન્સાફ ન કરે. પણ હરગિઝ આપ કુદા તરફ કંપ ન કરજો; કારણ કે તેઓના અમે તોવા સખ્ત વચનો છતાં છેવટ તો તેઓ ખેવદા બની ગયા રહે છે.’

ઈમામ હુસેન અબ્બાસી દુરમાંથી કહે: ‘અપ સાહેબ, અમે નેમ થશે મને ક્યાંઈ પણ અમાન નહિ મળે; છતાં પણ હું હરગિઝ યજીદની બચત કરવાનો નથી. માટે તે વિષે આપ બંધીકર રહેજો.’

એટલામાં અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસને ખબર પડવાથી તેઓ પણ આવી પહોંચ્યા અને અરજ કરી. ‘યા હઝરત, આપ તો ઠીક કે આપ ઉપર બચત માટે યજીદકાર કરવામાં આવે છે; પણ સાથે બીજાઓ અને બચ્ચાંઓને શામાટે લાલ-લતઓ છે? બખત ખરાબ છે; આરે તરફ કુલ્મ બચાવી રહેા છે. ખબર નથી કે કાલે શું થશે? વળી અરમીની મોસમ છે. ક્યાંઈ ખેડડી પાણી મળ્યું, ક્યાંઈ ન મળ્યું તો તેઓનું શું થાય? માટે મારી તો સલાહ એ છે કે આપ એહલેહરમ—ક્ષેત્રના માણસોને અહીંજ મૂકી જાઓ.’

એટલામાં પરદા પાછળથી અબ્બાસ આપ્યો કે: ‘એ

કાણુ છે કે અમને અહીં મૂકી જવાની સલાહ આપે છે ? ખુદા અમને એ દિવસ ન દેખાડે કે જે દિવસે અમારા સામે અમારા ભાઈ હુસેન હાજર ન હોય. વળી આવા યગના વખતમાં અમે એમને એકલા મૂકીએ ખરા ? તેઓ ગમે ત્યાં રહી—રખડી સંકટ ભોગવે અને અમે અહીં આરામ કરીએ ? અમે તો તેઓની સાથેજ જઈશું. જે તેઓનું થાય તે અમારું પણ થાય. સંકટ સમયે તેઓની સેવા કરી—તેઓના હુકમનું પાલન કરી અમે અમારી ફરજ પૂર્ણ કરીશું.’

અખંદુલાહ આગળાસ તો આ સાંભળી એઠઠમ સ્તબ્ધ થઈ ગયા ! પૂછ્યાં માણુમ પડ્યું કે તે બીજું કોઈ ન હતું પણ હંમામ હુસેન અવતાં વહાલાં બહેન જનાબે ઝયનબ હતી.

હંમામ હુસેન અમે ફરમાવ્યું કે, ‘ભાઈ અખંદુલાહ, મારાં એહલેહરામ મારાથી એવો પ્રેમ ધરાવે છે કે તે જીવતાજીવત મારાથી બુદ્ધ થાય તેમ નથી. તે તો વખત આવ્યે બતાવી દેશે. વળી ખરિશમની સેવામાં તેમને પણ કેટલોક ભોગ આપવાનો છે, જેથી તેઓ તો મારી સાથેને સાથેજ રહેશે.’

એટલામાં આપનાં નાની ઉંમેસમા આવ્યાં અને કહ્યું. ‘બેટા હુસેન, મેં સાંભળ્યું છે કે તમે તમારાં એહલેહરામ સાથે સફર કરો છો ! પણ બેટા, તમારા નાનાએ મને ખબર આપેલ છે કે જે વખતે હુસેન ઉપર બચવ્યત માટે બ્રાહ્મકાર થાય અને તે માટે તેઓ સજ્જકુટુંબ સફર કરે તો સમજાવે કે તે સફર સંકટથી છલાછલ ભરેલી થશે. માટે બેટા, મને તમારા સફર કરવાના ખબર મળ્યા પછી મારાં દિલમાં વિ-

વિધ પ્રકારનાં તકેવિતકે અને બહેમ ઉત્પન્ન થયા છે માટે આ સફરને માંડી વાળો.'

હમામ હુસેન અબ્બાસી કહ્યું. 'નાની અમ્મા, આ સફર અમારી ડેટલી લાંબી થશે, ક્યાં લાઇ જશે અને ત્યાં શું શું થશે તે તમામ હું જાણું છું. અને આ સફરને હું હરગિઝ માંડવાળા નથી કરી શકતો. કારણ કે આ સફર મારી સ્વતંત્રતા સાંચવવાની સફર છે. અને મારી સ્વતંત્રતા સાથે દરજામ અને દરજામીઓની સ્વતંત્રતાનો પણ સંબંધ છે. અને મારા નાનાનો પણ એજ હુકમ છે કે હું સર્વ સાથે સફર કરું; અને સર્વને સંકટના સમુદ્રમાં હોમું.'

'પણ નાની અમ્મા, આપને એક તકલીફ સાંપતો જનકો છું કે જિમાર જેટી ફાતેમા સુગરાને સાંચવવને. તેણી વધારે જિમારીને લીધે એટલી અશક્ત થઇ ગઇ છે કે તેને હું કાઇપણ રીતે સાથે નથી લઇ જઇ શકતો.'

જિમાર ફાતેમા સુગરાએ જ્યારે પાતાના પિતાશ્રી આગે શબ્દો સાંભળ્યા તો રોવા લાગ્યા અને કહ્યું 'પિતાશ્રી, સર્વ તો સાથે સફર કરે અને મને મુઢી જાયો! એ તો મારે જીવતા મરવા જેવું થાય. કારણ કે આપ સર્વના સફર પછી આ ઘર તો તદ્દન ખાલી જ હોય, અને ને તો મને કંપર જેવું જ લાગે! માટે મને સર્વની સાથે લઇ ચાલો. સફરમાં હવાપાણીના જીવજાને લીધે સાઈ થયું તો થયું, અને નહિતો આપની હાજરીમાં મરવું તેપણ અહીં એકલા રહી જીવવા કરતાં હજાર દરજે સાઈ છે.'

દમ્મામ હુસેને ફરમાવ્યું. ‘બેટી, બાપ લાચાર છે કે તને આવી સ્થિતિને લીધે કોઈપણ રીતે સાથે નથી લઈ જઈ શકતો.’

છેવટ ફાતેમા સુગરાએ પોતાનાં માતૃશ્રીને બોલાવી કહ્યું. ‘પુરૂષોનાં હૃદય સ્ત્રીઓનાં હૃદય કરતાં સખ્ત રહે છે; જેથી મારા બાપાજીને તો મારી દયા ન આવે; પણ માતાજી તમને શું થયું કે તમે પણ દીકરીની મોહબ્બતને બુલાવી દીધી; અને મને અડીં એકઠી મૂકી મારી સર્વ જહેનંને સાથે લઈ જઈ સફર કરવા તૈયાર થઈ રહ્યા છો.’

‘પણ બેટી શું કહ્યું તારી સ્થિતિ એવીજ છે.’ કહી ફાતેમા સુગરાના માતૃશ્રી આંસુ લુંછવા લાગ્યા. ‘બેટી મગર કર, ખુદા ચાહશે તો અમો કોઈપણ સ્થાનિક જગ્યાએ પહોંચવા પછી તને તેડાવી લેશું.’ ફાતેમા સુગરાને રોતાં જોઈ તેમના માતાજીએ આશ્વાસન આપ્યું.

એટલામાં દરવાજા ખાલેશ્વી આવાજ આવ્યો કે ‘પરદાવાળા બિટો તૈયાર છે માટે એકપછીએક ચાલો અને બેસી જાઓ.’

અબ્દુલ્લાહ ગિન સનાન દૂદાવાળો કહે કે; ‘જે વખતમાં દમ્મામ હુસેન અબ્મે મદીનાથી મકકા સફર કરી, તે વખતમાં હું મદીનાની અંદર હાજર હતો. મેં વિચાર કર્યો કે ચાલ જોઈ તો ખરો કે દમ્મામ હુસેન અબ્તા એલેલેદરમ કેવીક શાનોશવકતથી—રોગદોગથી બિટો પર સ્વાર થાય છે.

‘ મેં જોયું કે હમામ હુસેન અબ્બાસી એક ખુરશી પર બેઠા છે, અને તેઓની ચારે તરફ તેઓનાં કુટુંબીઓ અને દોરત અદખલર હિસા છે. એટલામાં એક તરફથી આવજ આવ્યો કે જરા હટી જવું કે એલેલેલરમ સ્વાર થાય છે.

‘ પછી મેં જોયું કે બે બીબીઓ બાહર આવ્યા. તેઓની આસપાસ લોંડીઓ વીંટાયેલી હતી. તેઓ દરવાજા બાહર જ્યાં હિટા બેઠા હતાં ત્યાં આવ્યાં. એટલામાં એક જવાને જઈ પોતાના પગને પગથીયા જેમ વાળી એક બીબીને બેસારી આપ્યાં. અને તેવાજ રીતે બીજા હાંટ ઉપર બીજા બીબીને બેસાડ્યાં. અને બન્નેના ખોળામાં એકેક શેહઝાદીને સોંપ્યાં. પૂછતાં ખાતર પડી કે તે બન્ને બીબીઓ હમામ હુસેન અબ્બાસી બે બહેના જનામે ઝયનગ અને હમ્મે કુદસમ છે, અને બે શેહઝાદીઓ તે હમામ હુસેન અબ્બાસી બે દાકરીઓ છે કે જેમાંનાં એકનું નામ સકીના અને બીજાનું નામ ફદયા છે.

‘ એટલામાં બીજાં એક બીબી આવ્યાં કે જેમની સાથે એક તેર વરસના કોઈ શાહઝાદા હતા. અને તેમની સાથે પણ લોંડીઓ વીંટાયેલી હતી. તે જવાને તે બીબીને બેસારી આપ્યાં. મેં કોઈને પૂછ્યું તો જવાબ મળ્યો કે તે બીબી તે હમામ હસન અબ્બાસી વિધવા પત્નિ હમ્મે ફરવા છે અને તે જવાને તે હમામ હસન અબ્બાસી વડા શાહઝાદા જનામે કાસિમ છે.

‘ ત્યાર બાદ વળી એક બીબી આવ્યાં કે જેની ચારે

તરફ પણ લોંડીઓ ફરી વળેલી હતી. અને તેમની સાથે એક આશરે અઢાર વરસના જવાન શાહજાદા હતા. તેમના ખૂચ-સરત અહેરા પર દાદી મૂછની કાળપ એવી તો સુશોભિત લાગતી હતી કે જેની ચંદ્રની અંદર સંકલ કાળપ શોભાયમાન લાગે છે! તે જવાને ઘણીજ અવગ સાથે તે ખીખીને કિટ ઉપર સવાર કર્યાં. પૂછતા મને જાણર પડી કે તે તો ઇમામ હુસેન અબ્બાસ પત્નિ ઉમ્મે લયસા હતાં; અને તેમની સાથે તેમના જવાન ફરજંદ અલીઅકબર હતા. એવીજ રીતે એક ખીખી ખીખીને પણ તે જવાને સવાર કર્યાં; અને તેમના ખા-ખામાં એક બાળકનું આપ્યું. તે વિષે પૂછતા માત્રુમ થયું કે તેઓ પણ ઇમામ હુસેન અબ્બાસ પત્નિ રૂખાય હતાં; અને બાળક આપ્યું તે તેમના ફરજંદ અલીઅકબર હતા.

‘એવી રીતે એકપછીએક ખીખી આવતાં હતાં અને સવાર થતાં હતાં. ઇમામ હુસેન અબ્બાસ એલેક્સેન્દરમને સવાર થવાનો એ શાહી રૂખાય અને દયદયા વંનજ હું તો દંચજ થઈ ગયો.’

પછી પુરોનો સવાર થવાનો વાને આવ્યો. એટલે સૌ પોતપોતાના મિત્રો સાથે ભેડી વિદાય થયા અને એકબીબના વિયોગથી ચન્નમાંથી અશ્રુની ધારાઓ વહેવારવા લાગ્યા.

જનામે અલીઅકબર અને જનામે કાસિમને તેમના દોસ્તો પોતાની શાદીમાં આવવા, અને તેઓની શાદીમાં પોતાને બોલાવવા વચન લેવા લાગ્યા. અનેએ કયું. ‘આ સંકટમય સફરની અંદર શાદીની આશા કપાંથી જ હોય! હવે તો એજ

આશા રાખી શકાય કે અમારા વડીલોનાં દુઃખને વખતે અમે કાંઈ કામ આવી અમારી વફાદારીની દરજ્જાને અદા કરીએ.’

એટલામાં ઇમામ હુસેન અઠને આચાજ આપ્યો કે: ‘ભાઈ અખ્યાસ, મારા ઘોડાને કાંચો: અને હવે જલ્દી સ્વાર થાઓ કે નહાનાં બચ્ચાં સાથે છે અને સૂર પાતાની ગરમી વધારતો જાય છે.’

હુકમ થતાંજ જનામે અખ્યાસે ઘોડો હાજર કર્યો, અને લગામ પકડી ઇમામ હુસેન અઠને સ્વાર કર્યો. પછી તર્તીજ ઇમામ હુસેન અઠને સફરમાં સાથ દેવાવાળા તમામ સ્વાર થયા.

આ જોઈ આપને વળાવા આવેલ લોકોમાં ‘અલ્લવિદાઅ અલ્લવિદાઅ—રખ રખ’ ના આવાજો સાથે રેવાનો એવો પોકાર થયો કે આખું મદીના ગાજી ઝાંઝું.

ઇમામ હુસેન અઠને સંવેને સજ્જ કરવા કહ્યું. અને મોહમ્મદ હનશીયાને આપે એક વસીયત નામું આપ્યું કે જન્મમાં નીચે મુજબ લખ્યું હતું.

‘યિસ્મિહલાહિર રહાનિર રહીમ. આઝે વસીયતનામું હુસેન યિન અલી તરફથી મોહમ્મદ હનશીયા માટે છે. હુસેન કબુલ કરે છે કે ખુદા એક છે અને મોહમ્મદ સંતોના સાચા અને હંદસા રસુલ છે. પુણ્ય અને પાપના બદલામાં જજા અને સજા—સારો અને નરસો બદલો મળશે તે બરાબર છે. હું મારાં ઘરમાંથી ગોડર અને બઝર્ઈ કરી ફિત્તો અને ફસાદ

કરવા નથી નીકળ્યો; પણ ખુદાની ખલકતને પુણ્યનાં કામો તરફ આગ્રહ કરવા, અને પાપનાં કામોથી દૂર રાખવા નીકળ્યો છું. હું એ રસ્તા ઉપર આવું છું અને ચક્ષુઓ માગું છું કે જે રસ્તા ઉપર મારા નાના, મારા બાપા અને મારા ભાઈ હસન ચાલેલ છે. જે મારા બતાવેલા રસ્તા પર ચાલશે, તે સાફ ફળ પામશે; અને જે નહિ ચાલે તે માઠાં પરિણામ ભોગવશે. હું ખુદા સિવાય કોઈની આજ્ઞા રાખતો નથી; કારણ કે તમામ તેની તરફથી આવ્યા છે અને પાછા તેની તરફ જ જવાના છે.’

આવી રીતનું લખેલું અને તેના ઉપર આપની મોહોર —છાપ મારેલું— વરીયતનામું મોહમ્મદ હનરીયાને આપી, આપે સર્વની સાથે રજા મહીનાની ૨૮મી તારીખ મકકા તરફ હિમરત કરી—ઈસ્લામ મારે પોતાના ગ્લાવાં વતનને તજ્યું.

આપમતલબી અબ્દુલ્લાહ.

જે વખતે હમામ હુસેન અઝમે મદીનાથી મકકા તરફ સફર શરૂ કરી; તે વખતે કુઆનની એ આવન પડતા હતા કે જે આવત હજરત મુસા પેગમ્બર ફિરંગોનના ડરથી મીસરથી ભાગી મદયન તરફ જતા હતા અને પડતા હતા. તેનો સાર એ છે કે ખુદાવંદા, મને ખુદાની કામના

લાથથી મુકિત આપ.' પછી આપ થોડી દૂર ચાલ્યા એટલામાં મકકા જવાના બે રસ્તા આવ્યા. એક છૂપો અને એક બહાર. આપના કાકાના હોદરા ભાતે હજરત મુરિદમ ગિન અકાલે અરજ કરી. 'હજરત, અખદુલાહ ગિન ઝોખેર આએ છૂપો રસ્તાથી મકકા ગયો છે જેથી તેની પગલાં માણસો જવા જતાં તેને ન મળ્યા. માટે મારી સલાહ એ છે કે આપણે પણ આએ રસ્તાથી જઈએ કે જેથી આપણને દુશ્મનોના ડર ન રહે. વળી આપણી સાથે તો આપણું એલેલદરમ પણ છે. જેથી આપણે દુશ્મનોથી વધારે ડરવાનું રહ્યું.'

ઇમામ હુસેન જવાગમાં ફરમાવ્યું. 'ભાઈ, હું કોઈ દિવસ સીંચો રસ્તો છોડી આંતે માર્ગ જતાર નથી; એટલા માટે કે જે ખુદા આલેશ તેજ થશે. સત્યવાદીને સંકટનો ભય નજ હોય.' એમ કહી આપ આપના થોડાં બહેર રસ્તા તરફ ઉપાડ્યો.

*

*

*

શામાનની ત્રીજી નારીબ અને બુમાઅ—શુક્રવારનો દિવસ હતો. મકકાવાળાઓને ઇમામ હુસેન અગ્નિ આવવાની ખબર પડવાથી આપના સ્વાગત માટે રોજેરોળાં મકકા બાહરે જતાં હતાં. ઇમામ હુસેન અં મકકા પાસે પહોંચ્યા તો હુ-આનની એ આયત પડવા લાગ્યા કે જે આયત હજરત મુસા ખીસરથી નીકળી મદયન પહોંચતી વખતે પડતા હતા. જેનો સાર એ છે કે, 'ખુદાવંદા, મને જલ્દીથી સત્ય રસ્તા તરફ લઈ જઈ, મનઝિલે મકકુદ પર પહોંચાડ.'

પછી આપની અને મકકાવાળાઓ જે સ્વાગત માટે આવ્યા હતા તેઓની મુલાકાત થઈ; તેઓ આપને સહમાન મકકામાં લઈ ગયા.

મકકાવાળા ન્હાનાં મોટાં સર્વેએ આપનો સારો સત્કાર કર્યો. આપ પાસે દરરોજ આવજીવ કરતાં હતાં; અને આપના દર્શનનો લાભ લઈ, આપના સુખાધ વચનો સાંભળી પોતાના કાનોને પવિત્ર કરતા હતા.

અબ્દુલ્લાહ ઝોબેર આપની પહેલે આવી પોતાની સત્તા જમાવવા લાગ્યો હતો; અને લોકોથી બચઅત લઈ પોતે ખલીફા બનવાની કોશીશ કરતા હતા. એટલામાં ઈમામ હુસેન અનું આવવું થયું; જેથી લોકોએ અબ્દુલ્લાહ ઝોબેર પાસે જવાનું છોડી દઈ, ઈમામ હુસેન અં પાસે આવવું જવું શરૂ કર્યું હતું. જેથી ઈમામ હુસેન અંના આવસથી અબ્દુલ્લાહ ઝોબેર ઘણોજ નારાજ થયો હતો; પણ જતદેરમાં તે સર્વની સાથે ઈમામ હુસેન અં પાસે આવતો જતો હતો, અને સર્વની સાથે તે પણ આપના પધારવાથી ખુશી થવાનો દંભ કરતો હતો.

કૂડાવાળાઓના કાગળો.

કૂડાવાળાઓને ખજર પરી કે ઈમામ હુસેન અં અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેર વચ્ચેની બચઅતનો ઇન્કાર—અના-

દર કરી, મકાન આવ્યા છે. તેથી તેઓમાંના કેટલાએક આગેવાનો સોલયમાન ગિન સોદા ખજાણનાં ઘરમાં બેસા મયા; અને આપણે હવે ક્યો રસ્તો લેવો તે વિષે વિચાર કરવા લાગ્યા.

સોલયમાને કહ્યું. ‘ હમામ હુસેન અબ્મે યઝીદની બચ-અતનો ઇન્કાર કરી, મદીનાથી મકકા દિજરન કરી છે; અને આપણે તમામ તેઓના અને તેઓના પિતાજીના દોસ્તોમાંથી છીએ; માટે જે તમારા તમામનો દ્રઢ વિચાર હોય, અને તેઓની મદદમાં જનોમાલને કુર્બાન કરવા ચાહતા હો; તો જરૂર છે કે આપણે તેઓને એક અરજી લખી અહીં બોલાવીએ. પણ જો તમે તમારી નામદોષથી ડરતા હો, અને તેઓની મદદમાં સુસ્તી કરો તેમ હો; તો તેઓને બોલાવી ફરેબ આપી તકલીફમાં ન નાંખવું.’

આ સાંભળી સર્વએ જવાબ આપ્યો: ‘ જ્યારે હઝરત અહીં પધારશે ત્યારે અમે તમામ તેમની ખિદમતમાં હાજર થઈશું, અને એકબી દિલથી તેમની બચઅત કરી; તેઓ જે જે હુકમો ફરમાવશે, તે તમામ અમારાં આંખ અને માથાં ઉપર ચડાવી; તેને તનમનધનથી જગવી લાવીશું.’

આ સાંભળી એક નીચે મુજબ અરજી હમામ હુસેન અબ્મે લખવામાં આવી.

‘ ગિરિમદ્તહિર રહમાનિર રહીમ. આ અરજી હઝરત હમામ હુસેન ગિન અલી અબ્ની ખિદમતમાં સોલયમાન ગિન સોદા ખજાણ, મુસરયબ ઇબ્ને નજીયાહ, ફકઆહ ઇબ્ને શહાદ

બળહી. હમીય હજને મઝાહિર અને કૂશના આપના તમામ દોસ્તો તરફથી છે. આપના ઉપર અમારા ઘણા ઘણા સલામ હોજો.

‘એ ખુદાનો આભાર માનવામાં આવે છે કે જેણે આપના એવા ઝાલિમ દુશ્મનને હલાક કર્યો કે જે મુસલમાનોની સંમતિ સિવાય ખર્લીફ થયો હતો, અને પ્રજાની ઉપર અસંખ્ય અત્યાચાર કરતો હતો. પ્રજાના માલનો ખોટો માર્ગ વ્યય કરતો હતો; અને તે ઝાલિમ અને અત્યાચારને આપી નીતિવાન અને પ્રમાણિક પુરૂષોને કલ્લ કરાવતો હતો. ખુદા કહેર વરસાવે એ લોકોની ઉપર કે જેવી રીતે આગળના ઝુલ્મી લોકોની ઉપર વરસાવ્યો હતો.

‘આપ નિશ્ચય જાણુને કે અમે આપની સિવાય કોઈને અમારા હમામ અને સરદાર નથી સમજતા. આપ અમારા તરફ ખ્યાલ કરી અત્રે તશરીફ લાવો કે અમે તમામ આપના તાબેદાર અને ફરમાગરદાર છીએ. આપની બરકતથી ખુદા કદાચ અમારા હાથ થકી હકને જાહેર કરે.

‘નોઅમાન બિન બર્શીર કે જે અત્રેનો ગવર્નર છે તે ઘણી હલકાઇની સાથે દારૂ હમારત—સરકારી મહેલમાં પડ્યો રહે છે. અમે તેની પછવાડે જમાઅતની, જુમાઅની કે ઇદની નમાઝ પડવા પણ નથી જતા. જે વખતે અત્રે તરફ આવવા આપ ત્યાંથી રવાના થશો કે તરતજ અમે તેને કૂશમાંથી કાઢી મૂકીશું.’

તે અરજીને અબ્દુલ્લાહ હજને મસમેઅ હમદની અને

અબ્દુલ્લાહ ઇબ્ને વાલની સાથે ઇમામ હુસેન અં પર રવાના કરી; અને હુકમ કર્યો કે: 'આએ અરજીને ઇમામ હુસેન અંની ખિદમતમાં જલદી પહોંચાડો.'

તેઓ યન્ને કાસિદ અરજી લઈ રવાના થયા. અને જલદી જલદી રસ્તેા અપના રમઝાન મહીનાની ૧૦મી તારીખે ઇમામ હુસેન અંને તે અરજી પહોંચાડી.

તે યન્ને કાસિદો કૂદાથી રવાના થવાની પછી ત્રીજે ત્રિવસે કૈસ ઇબ્ને મુસલિર સેદાવી, અબ્દુલ્લાહ બિન શદાદ અને અમારાહ બિન અબ્દુલ્લાહ સલૂલીને કૂદાના અમીરોએ ઇમામ હુસેન અંને તેડવા માટે દોઢસો કાગળો લખી આપ્યા. જેમાંનો દરેક કાગળ બંને ચારચાર જણાઓએ મળી લખ્યો હતો.

જે દિવસ પછી વળી કૂદાવાળાઓએ હાની ઇબ્ને સબ-હ અને અબ્દુલ્લાહ હનશીને નીચે મુજબ કાગળ લખી ઇમામ હુસેન અં પર રવાના કર્યો.

‘બિસ્મલ્લાહિર રહમાનિર રહીમ. આ અરજી ઇમામ હુસેન અંની ખિદમતમાં આપના ખાસખાસ દોરતો અને શીદા-ઈએમ તરફથી છે. સલામ બાઅદ આપ જલદી પધારો કે તમામ આપના દર્શનની તૃષ્ણાં ધરાવે છે. આપના સિવાય બીજા કોઈના તરફ તેઓનું ધ્યાન નથી. માટે આપ ઉતાવળથી પધારી આપના દર્શનનો લાલ આપી અમારી આંખોને પ-ત્રિત કરશો.’

ત્યાર પછી શીશ ઇબ્ને રમઢ, હિન્નગઝ બિન હગર,

યજ્ઞીદ ગિન હારિસ, ઉર્વાહ ગિન કયસ, ઇસરાન ઇખ્તે હુન્ન-
જ બુખેદી અને મોહમ્મદ ઇખ્તે ઉમર તગીમી વિગેરેએ બેગા
થઈ કાગળ લખ્યો કે: 'યા હઝરત, જંગલો તમામ લીલાછમ
થઈ રહ્યાં છે. ઝાડો તમામ મેવાને લીધે ઝૂમી રહ્યાં છે. જેથી
અત્રે આવવાથી આંખોને અને દિલને હંડક થાય તેમ છે.
વંળી આપની મદદ માટે મ્હોટું કશકર તૈયાર છે; અને અ-
હોનિશ આપની હાજરીનું ઇન્તેઝાર છે. માટે આપ જલ્દી પધા-
રો. અહીંના લોકોની આટલી લાગણી છતાં આપ જે નહિ
પધારો તો કાલે કયામતના દિવસે અમારી ફરિયાદ રહેશે કે
અમે સત્ય માર્ગ જાણવા ઇમામ હુસેન અબ્તે ઘણા કાગળો
લખી બોલાવ્યા; પણ તેઓ ન આવ્યા અને અમે સત્ય મા-
ર્ગથી અજાણ રહ્યા !'

ઇમામ હુસેન અબ્તે આવી રીતે ફૂફાવાળાઓના દરરોજ
કાગળો મળતા હતા, તે એટલે સુધી કે ફોર્મિદાર વખત તે
એકીસાથે પાંચસો પાંચસો છસો છસો કાગળો મળતા હતા.
પણ ઇમામ હુસેન અબ્તે એક કાગળનો જવાબ લખતા ન
હતા; એટલે સુધી કે આપની પાસે ફૂફાવાળાઓના બાર હ-
ન્દર કાગળો બેગા થયા.

તેઓના કાગળોનો જવાબ ન લખવામાં ઇમામ હુસેન
અબ્તો હેતુ એજ હતા કે તેઓમાંના ઘણાખરાના કાગળો
આવી જાય તો પછી તેઓ વખત આવેથી છટકી ન શકે;
અને 'અમે કયાં બોલાવ્યા હતા' એવું બહાનું કાઢી ન શકે.

પણ જ્યારે કાગળોની સંખ્યા ઘણી વધી ગઈ, ત્યારે

આપે નીચે પ્રમાણે તેઓના કાગળોનો જવાબ લખ્યો,

‘ગિરિમહાદિર રહમાનિર રહીમ. આએ કાગળ હુસેન બિન અલી તરફથી કૂંડાના અમારા દોસ્તો ઉપર છે. સલામ આઅદ તમારા ઘણાજ કાગળો મળ્યા. તમે મારાથી અત્ય રસ્તો જતણયા બોલાવો છે. પણ હમણાં તો હું મારા તરફથી મારા કાકાના દોકરા ભાઈ મુસ્લિમ બિન અક્રાલને મારો અંલગી—પ્રતિનિધિ બનાવી મોકલું છું. તેઓ ત્યાં આવી મને લખશે કે મને બોલાવવામાં તમારા તમામનો એક મત છે તો હું જલ્દીથી તમારા તરફે રવાના થઈશ. ખુદાની કસમ ઈમામ—ધર્માત્મા તેજ છે કે જે ખુદાની કિતાબ—કુર્યાન મુજબ હુકમ આપે, પ્રજામાં ન્યાય કરે અને મહાન પેગમ્બર સાહેબે બતાવેલ ધર્મના રસ્તાથી એકે પગલું આગળ કે પાછળ ન ભરે.’

પછી મુસ્લિમ અબ્ને ‘નીતિ અને પ્રમાણિકતાથી રહેવું અને તેનેજ પોતાનું કાય સમજવું’ એવી શિખરમાણુ આપી આવેલ છેલ્લા કાસિદો કયસ ઇબ્ને મુસલર સંવદાવી. અમ્મારાદ ઇબ્ને અબ્દુલ્લાહ સલુલી અને અબ્દુર્રહમાને ઇબ્ને અબ્દુલ્લાહ અઝદી સાથે કૂંડા રવાના કર્યા.

હઝરત મુસ્લિમે પોતાના બે વ્હાલા ફરજંદો મોહમ્મદ અને હમ્માદીમને પોતાની સાથે લીધા હતા.

કેમ્પમાંથી ફરાર.

ફરીઓના અસંખ્ય કાગળો અને તેના લખનારાઓની સંખ્યાથી સર્વને રહેજો મંશય બિલો થાય કે; ‘ત્યારે તે વખતે ફરારમાં વરતી કેટલી?’

પણ ફરાર અસંખ્ય કેમ્પ હતું. જ્યાં ઇસ્લામી લશ્કર રહેતું હતું. હીન્દી અને રાજમાં તે જગ્યા સાચા બિન વકકાસે મુજબ કરી હતી; કારણ કે તે જગ્યા ફગદુપ અને પાણીની સગવડવાળા હતી.

પછી તે દિનપ્રતિદિન તે જગ્યા ઉપર વરતી વધતી ગઈ; તે એટલે સુધી કે થોડાં વરસમાં એક શહેર બની ગયું અને તેનું નામ ફરાર પડ્યું.

પછી તે તે દરારની રાજધાનીનું શહેર થયું, અને તેની અંદર ખત્રીશાઓ તરફથી ગવર્નરો નીમાવા લાગ્યા.

જે સમયમાં હમામ હુસેન અંમે મદીનાથી મક્કા દિ-જરત કરી. તે સમયમાં ફરારની આગાહી એટલી હતી કે એકેક મોહલ્લામાં દસ દસ હજાર માણસોની વરતી હતી; અને એવા કેટલાએક મોહલ્લા હતા. ફરાર શહેરમાં આવવા જવાના ચાલી-સ તે દરવાજા હતા.

પણ હમામ હુસેન અં પર એનહદ અન્યાયાર કર્યો પછી તે વેરાન થઈ ગયું; તે એટલે સુધી કે આજ ત્યાં જે

મસ્જીદમાં હજરત અલી અને અબ્દુર્રહમાન બિન મુલ્લુએ તસ્વાર મારેલી; તે મસ્જીદ સિવાય તમામ મકાનોનાં ખંડેરાં પતવામાં આવે છે.

સ્વાર્થી અબ્દુલ્લાહ પર ચઢાઈ.

મદીનાના હાકિમ વલીદ બિન ઉત્યાની ગફલતથી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેર અને હમ્મામ હુસૈન અબ્દુલ્લાહ અયયત કર્યા વગર મદીનાથી નીકળી મકકા ત્યાંયા મયાના સમાચાર પહોંચીને મળવાથી યજીદ બક્કીદ બિન ઉત્યાને તેની જગ્યાએથી પદ-બ્રાજ કરી, તેના જઈદમાં ઉમર બિન સહદને મદીનાનો હાકિમ બનાવ્યો.

રમઝન મદીનામાં તે મદીનાનો હાકિમ બન્યો. તેણે પોતાની જગ્યા સંભાળવાની સાથેજ યજીદને રાજી કરવા અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરના ભાઈ ઉમર બિન ઝોબેરને મદીનાનો કોટવાલ—ફોજદાર બનાવી, અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરના દોસ્તાને ઉમર બિન ઝોબેરના હાથથી ખુબ માર ખવરાવ્યા.

એટલામાં અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરે યજીદને અયયત વિષે કોઈ એવો પત્ર લખ્યો કે જેથી યજીદનાં દિલમાં દુશ્મનીની આગ લાડકી અને તર્તજ મદીનાના હાકિમ ઉમર બિન સહદને સખ્ત તાડીદોનો હુકમ લખી મોકલ્યો કે; “જલ્લહી

મકકા લશ્કર મોકલી ઝોબેરના દીકરા અબ્દુલ્લાહને તદ્વારની મળ ચખાડી તેની સરકશીની સગ્નએ પહોંચાડ.'

મદીનાના હાકિમ પર યઝીદનો આવો સખ્ત હુકમ આવવાના સમાચાર કેટલાએક સફ્રનિને મળ્યા; જેથી તેઓએ મકકા જેવી પવિત્ર જગ્યા પર ચઢાઈ ન મોકલવા તેને સમજાવ્યો. પણ તે સત્તાના મધમાં અંધ જતેલ ન માન્યો; અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરનાજ ભાઈ ઉમર બિન ઝોબેરને સાતસો પહેલવાનોનો સરદાર બનાવી મકકા ઉપર ચઢાઈ કરી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરને કેદ કરવા અને કેદ ન થાય તો કતલ કરવા રવાના કર્યો. અને તેની મદદમાં ઓનીસ બિન ઉમરને પણ તેની સાથે મોકલ્યો.

તેઓએ મકકા આવી ઝીવૃદ નામની જગ્યામાં પડાવ નાંખ્યો, અને ઉમર બિન ઝોબેરે પોતાના ભાઈ અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરને કહેવાવ્યું કે: 'ખલીફા યઝીદે તમને પોતાની સામે બેઠી પહેરેલા જોવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે મારે તમને તદ્વારનાં જળથી કેદ કરી બેઠી પહેરાવા કરતાં એમજ આલ્યા આવો કે હું તમને મારે હાથે એક હલ્કી બેઠી પહેરાવું અને તેમની સામે લઈ જઈ કે જેથી યઝીદની પ્રતિજ્ઞા પુરી થાય અને મુસલમાનોનાં નાહક ખૂનો થતાં બચે.'

અબ્દુલ્લાહ ઝોબેરે કહેવાવ્યું કે: 'તારો ભાઈ તારા ફંદામાં ફસાઈ શિકાર થવા આહતો નથી.' તર્તજ અબ્દુલ્લાહ બિન સિફવાન અને બીજા બહાદૂરોએ જઈ ઉમર બિન ઝોબેરનાં લશ્કર પર હુમલો કર્યો અને ચાતકાતમાં મકકાની

જમીન લોહીથી રંગીન કરી. ઓનીમ બિન ઉમર કતલ થયો અને ઉમર બિન ઝોબેર કેદ પકડાયો. બંને સરદારોની ગેર-લાગરી થવાથી લશ્કર લાગ્યું.

ઉમર બિન ઝોબેરે મદીનાનો કોટવાળ બની અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબેરના દોસ્તોને મારપીટ કરવાથી તેણે તેના બદલામાં ઉમરને એટલો માર મરાવ્યો કે તે બચી ન શક્યો.

પાખંડીઓની પ્રતિજ્ઞા.

ઈમામ હુસેન અબ્ના નાએબ—એલ્લી—પ્રતિનિધિ હઝરત મુસ્લિમ બિન અફીલ મકકાથી રવાના થઈ કૂફા તરફ આદ્યા જતા હતા.

એટલામાં ભોમીયા રસ્તો બૂઝ્યા, અને પાણી પણ ખૂટ્યું. ભોમીયાઓ રસ્તો ગોતવા માટે આમતેમ ઘણું ભટક્યા; જ્યાં તેમના પર તૃષ્ણાનો વધારે હુમલો થયો, અને અંતે બંને ભોમીયા પાણી વગર તરફડી મરણ પામ્યા.

હઝરત મુસ્લિમ અને તેમના બંને ફરજન્દો મહા મહે-નતે મઝીક નામની પાણીની જગ્યા પર પહોંચ્યા. ત્યાંથી હઝરત મુસ્લિમે રસ્તો બૂલવાના અને બંને ભોમીયાના પાણી વગર તરફડી મરણ પામવાના સમાચાર સાથે આએ અશુભ અનેક બનાવથી પોતાને આવેલ અપશુકનના ગ્રેમના વિચારને પણ લખી જણાવ્યો.

જવાબમાં ઇમામ હુસેન અવમે જણાવ્યું કે: 'સત્યનો પ્રચાર કરવા જતાં ગમે તેવા સંઘર્ષો સામે આવી ઊભા રહે, છતાં તેને અપશુકન ન ગણતાં સારાં શકત ગણવા એજ સત્યવાદીનું કામ છે. કારણ કે સત્યવાદીનાં દિલમાં બહે-
મના ભયને સ્થાન નજ હોય. માટે અજ્ઞાતનું નામ જાણ આગળ વધે. છતાં બહેમ આવતો હોય તો પાછા આવો કે તમારી જગ્યાએ જીવતે મોકલું.'

ઇમામ હુસેન અવનો કાગળ વાંચી હઝરત મુસ્લિમનું દિલ દ્રઢ બન્યું, અને તમામ આધાર ખુદા પર રાખી આગળ વધ્યા.

*

*

*

કૂદા પહોંચી હઝરત મુસ્લિમ મુખતાર પિન અણુ ઓ-
ખયદા સકરીને શરે ઉતર્યા.

કૂદાવાળાઓને ખચર પડવાથી હઝરત મુસ્લિમ પાસે માણસોનાં ટોળેટોળાં આવવાં લાગ્યાં. હઝરત મુસ્લિમ તેઓની સામે ઇમામ હુસેન અવનો કાગળ વાંચી સત્યની સેવા કરી મુક્તિ મેળવવાનાં સદ્બુદ્ધેશ કરતા હતા. મોઆવીયાહે કરેલ અસંખ્ય અત્યાચારથી ઇસ્લામની થયેલ અવનતિ; અને યઝીદના ખયઅત માટે ખળાતકારથી ઇસ્લામના નાશની આવેલ ગંભીર રિયતિનું ભાન કરાવતા હતા.

આ સાંભળી કૂદી લોકો રોતા પડતા, અને હઝરત મુસ્લિમના હાથ પર સખત કસમો સાથે ઇમામ હુસેન અવની ખયઅત કરતા હતા—ભારે ભારે પ્રતિજ્ઞાઓ સાથે વફાદાર

રહેવાનું વચન આપતા હતા.

આવી રીતે વફાદાર રહેવાના વચન આપનારાઓની સંખ્યા જ્યારે અદાર હજારની થઈ, ત્યારે હીંગરી સન ૬૦૦ ના જીલ્લાદ મલીનાની ૧૧મી તારીખે હઝરત મુસ્લિમે દ્રુશીઓ તરફથી એક ડાગળ હમામ હુસેન અંને તેડાવવા વિષે લખ્યો; અને અંદર પોતાના તરફથી પણ લખ્યું કે; ‘અત્યાર સુધીમાં મારા હાથ પર આપની જયઅત અદાર હજાર લોકો દ્રાવ્યે કરી છે. અને હવે પણ જયઅત કરવાનું કામ ચાલુ જ છે; માટે આપને યોગ્ય લાગે તો અંગે તરફ રવાના થશો. અંગેવાળાઓનાં દિલ આપના દર્શનાર્થે બહુ આતુર છે.’

આવી રીતે ડાગળ લખી આગિસ બિન શખીય સાથે હમામ હુસેન અં પર મકકા રવાના કર્યો.

પછી પણ જયઅતનું કામ તો ચાલુ જ હતું; તે એટલે સુધી કે જયઅત કરવાવાળાઓની સંખ્યા એંસી હજારની થઈ. જેથી દ્રુશવાળાઓએ તે વિષેના ખબર પણ હમામ હુસેન અંને લખી મોકલ્યા.

હમામ હુસેન અંમે તે બંને ડાગળોના જવાબમાં લખ્યું કે; ‘ખુદા ચાહશે તો હું જલદીથી તમારા તરફ રવાના થઈશ.’

સાથે બસરાવાળા આગેવાનો જેમકે અખનફ બિન કયસ, કયસ બિન હસીમ, મુજર બિન જાફર અને યઝીદ બિન મસઉદ નહસલી વિગેરે પર પણ એક ડાગળ લખ્યો;

અને તેની અંદર હકની હિમાયત—સત્યની સેવા કરવા આ-
મંત્રણુ કર્યું. અને તે કાગળ સોલયમાન નામના કાસિદ સાથે
રવાના કર્યો.

દંભીઓની પ્રતિજ્ઞામાં દગો.

ઈમામ હુસેન અઠના પ્રતિનિધિ થઈ મુસ્લિમ જિન
અકીલનું આવવું; તેઓએ ઈમામ હુસેન અઠની બચાવત લેવી
ચાહુ કરવી; તે એટલે સુધી કે અઠાર હજાર લોકોએ બચા-
વત કરી, ઈમામ હુસેન અઠને તેડવા માટે કાગળ લખવાં;
અને દિનપ્રતિદિન બચાવત કરવાવાળાઓની સંખ્યામાં વધારો
થતો જવો; આ તમામ સમાચાર દુશ્મના હાકિમ—ગવર્નર
નોઅમાન જિન બશીરને તેના હોસ્તો મારફતે મળ્યા. જેથી
તેણે જુમાઅ મસ્જિદમાં એક સભા બોલાવી; અને મિર્મ્યર
પર જઈ ભાષણ કર્યું.

‘અયોહનાસ—અય લોકો, ડરો અને હિસાદ ન કરો.
ઇસ્લામીઓના કતલનું અને તેઓના માત્ર જપ્ત કરવાનું
કારણ બિનું ન કરો. જે શખ્સ મારા સાથે લડવા તૈયાર
નહિ થાય, તેની સાથે હું પણ લડવા તૈયાર નથી. જ્યાં
સુધી તમે શાંત છો ત્યાં સુધી હું પણ કાંઈને વાંકમાં લાવી
સંજ નથી કરતો. પણ જ્યારે તમે યકીદની બચાવત તોડી
મારા સાથે જંગ કરશો, ત્યારે ખુદની કસમ હું પણ મારા

આનમાંથી તલ્વાર ખેંચીશ; અને જ્યાં સુધી મારા હાથમાં તલ્વાર રહેશે, ત્યાં સુધી યરાયર લડીશ; પછી ભલે તમારામાંથી કોઈ પણ મારો મદદગાર ન થાય. આશા રાખું છું કે અશાંતિ કરતાં શાંતિને ચાહવાવાળા ધણુ નીકળશે.’

આ સાંભળી અબ્દુલ્લાહ બિન મુસ્લિમ બિન રખીઆ જે કે બનીઉમેયામાંથી હતો; તે જાણે થઈ કહેવા લાગ્યો. ‘અય નોઅમાન, જે તે વાત કરી તે બહાદૂરીની નથી; પણ નામદની છે અને તે એવા નામદની કે જેનો કોઈ મદદગાર જ ન હોય.’

નોઅમાને જવાબ આપ્યો કે: ‘અન્યાય કરી બહાદૂર બનવા કરતાં, ન્યાયથી વર્તી નામદ થવું સાફ.’ એટલું કહી નોઅમાન મિચ્છર પરથી નીચે આવ્યો, અને સલામ અરખારત થઈ.

અબ્દુલ્લાહ બિન મુસ્લિમે ઘરે આવી યઝીદને કામળ લાગ્યો કે: ‘હુસેન બિન અલીની તરફથી નાએમ બનીને મુસ્લિમ બિન અફ્સસ અન્ને આવ્યા છે અને તેમના તરફથી ખયઅત લીધે છે. માટે જે તમારે તમારા કબજાની અંદર ફક્ત રાખવું હોય તો આ કામળ દેખત અન્ને ખાતે કોઈ એવા હાકિમને મોકલ કે જે યરાયર અન્નેયરત રાખી શકે. અન્ને ખાતે જે નોઅમાન બિન અશ્શીર છે તે કાંતો દુસ્મનોથી બદલો લેવાની શક્તિ નથી ધરાવતો; અથવા તો તે બાણી બોલને સુસ્તી કરે છે.’

હિમર બિન સાઅદે અને ખીજા લોકોએ પણ એવીજ

રીતના કાગળો યઝીદને રવાના કર્યા.

યઝીદને કાગળો મળવાની સાથે ચિંતા થઈ, અને તે વિષે પોતાના આપના ગુલામ સરખૂનને સલાહ પૂછી.

સરખૂને ઓગયદુલ્લાહ બિન જિયાદને ફૂફાની ગવર્નરી સોંપવા સલાહ આપી. પણ યઝીદ તે વખતમાં ઓગયદુલ્લાહથી નારાજ હતો; જેથી તે સલાહને માન્ય ન રાખી.

સરખૂને કહ્યું. ‘મારી સલાહ તમને પસંદ ન પડી, પણ તમારા પિતાજીની સલાહ માટે કેમ?’ યઝીદે કહ્યું. ‘મારા પિતાજીની સલાહ હું બરાબર માન્ય રાખું.’ આથી સરખૂને એ દફતર લાવી બતાવ્યું કે જેમાં મોઆવીયાહે ઓગયદુલ્લાહ માટે ફૂફાની હુકુમત વિષે લખ્યું હતું. જેથી યઝીદે ઓગયદુલ્લાહ બિન જિયાદ કે જે બસરાનો હાકિમ હતો. તેને લખ્યું કે; ‘મને મારા દોસ્તોએ બરાબર આપ્યા છે કે મુસ્લિમ બિન અકીલ ફૂફાની અંદર આવેલ છે અને હુસેન બિન અલી તરફથી બચાવ લઈ તેમની મદદ માટે લશ્કર ભેગું કરે છે. માટે જ્યારે તને આ કાગળ પહોંચે કે તુરંત તું બસરાની અંદર તારી જગ્યાએ કાઢને મુકરર કરી રવાના થા. અને મુસ્લિમ બિન અકીલને કેદ કરી, અથવા કતલ કરી તેનાં સરને મારા પાસે મોકલી આપ.’

તે કાગળ મુસ્લિમ બિન ઉમર બાહિલીને આપી, તાકીદ કરી કે; ‘આ કાગળ બસરાના હાકિમ ઓગયદુલ્લાહ બિન જિયાદને જલદી પહોંચાડ; અને જ્યાં સુધી તે ફૂફા ન પહોંચે ત્યાં સુધી તેનાથી બુદ્ધા ન થા, અને ફૂફા પહોંચે કે તુરંત

ત્યાંથી રવાના થઈ મને જલદી ખચર આપ.’

તે રવાના થયો અને એકદમ ખસરા જઈ ચઢીદનો કાગળ ઓળખદુદ્ધલાલ બિન જિયાદને આપ્યો. ઓળખદુદ્ધલાલ બિન જિયાદે કાગળ વાંચી સફરની તૈયારી કરી.

એકજામાં હમમ દુસેન અઘમે ખસરાના આગેવાનો ઉપર ક્રોધે કાગળ લઈ કાસિદ આવી પહોંચ્યો. મુન્ઝર બિન જાફર ઓળખદુદ્ધલાલ બિન જિયાદનો સાજો થતો હતો; તેથી હમમ દુસેન અઘનો તે આવંત કાગળ ઓળખદુદ્ધલાલ બિન જિયાદને આપી દીધો. ઓળખદુદ્ધલાલ બિન જિયાદે તે કાગળ લાવનાર સોલયમાનને સૂળીની સગ્ન કરી. ઇસ્લામની અંદર કાસિદ કતલ થયો તે આ પહેલો જ હતો.

પછી લોકોને મરજીદમાં ભેગા કરી, તે મિચ્છર પર ખેંડા; અને કહેવા લાગ્યો કે: ‘અય ખસરાવાળાઓ, મને ખસીદા ચઢીદે દુદ્ધનો હાકિમ બનાવ્યો છે, અને હું પણ ત્યાં જવા નેયાર છું. મારી જગ્યા મેં મારાં ભાઈ ઉસ્માન બિન જિયાદને સોંપી છે; માટે તેના હુકમ માનવો, અને તેના કહેવા પ્રમાણે કરવો. ખચરદાર, લોકોમાં કાંઠપણ વાતો કરી ઉશ્કેરણી આપશો નહિ. ખુદાની કસમ મને જરાપણ ખચર મળી કે તમારામાંથી કોઈએ તેના હુકમ મુજબ અમલ નથી કર્યો, તો તેને તો શું? પણ તેનાં સગાવહાણાંઓને પણ કતલ કરાવી નાખીશ.’

આટલું કહી મિચ્છર પરથી નીચે ઉતર્યો, અને બીજો દિવસે શરીફ દખ્ખને હાજર કે જે ખસરામાં મ્હોટો આગવા-

જો હતો અને ઇમામ હુસેન અંનો દોરત હતો. પછવાડેથી ઇમામ હુસેન અંની મદદ માટે કાંઈ દિલચાલ ન કરે એવા હેતુથી તેને, અને યઝીદનો કાસિદ થઈ આવનાર મુસ્લિમ ખિન ઉમર બાહિલીને પોતાની સાથે લીધા.

શરીફે રસ્તાની અંદર એવા હેતુથી પોતે ખિમાર થઈ જવાનું જ્ઞાનું કાઢ્યું કે, 'મારે લીધે ઓખયદુલાહ એક બે દિવસ રસ્તાની અંદર રોકાઈ જાય, અને ઇમામ હુસેન અં તેની પહેલાં કૂદાની અંદર આવી જાય.'

પણ ઓખયદુલાહ ક્યાં એવો ભોળો હતો ! તેણે તો શરીફને રસ્તામાં જ છોડી પોતાની સફરને આગળ વધારી.

જુલહજ મહીનાની શરૂના દિવસોમાં સાંજને વખતે ઓખયદુલાહ ખિન જિયાદ કૂદામાં દાખલ થયો. કૂદાવાળા ઇમામ હુસેન અંની વરસાદની જેમ વાટ જોઈ રહ્યા હતા; કારણ કે આપનો કૂદા તરફ તુરતમાં રવાના થવાનો છેલ્લો કામળ કૂદાવાળા વાંચી ચૂક્યા હતા. એવામાં ઓખયદુલાહનું આવવું થયું, અને તેણે ઇમામ હુસેન અંની માફક મોઢાં પર નિકાળ—જુગડું નાખ્યું હતું. લોકો તેને ઇમામ હુસેન અં સમજી 'મરહુમન બેક યા યબ્ન રસૂલસ્લાહ—મુબારક અય રસૂલસ્લાહના નવાસા' ના પોકારોથી વધારી લેવા લાગ્યા.

ઓખયદુલાહ આ સત્કારનો જવાબ પોતાના હાથમાં જે નેતરની સોટી હતી, તે ઊંચીનીચી કરી આપતો હતો. કૂદા લોકોનો ઇમામ હુસેન અં તરફ આટલો ખર્ચા પ્રેમ જોઈ

તે બળતો હતો; પણ કૂદા કેટલું વફાદાર છે તે તે બળતો હોવાથી હિમ્મતમાં હતો.

જ્યારે તે સરકારી મહેલ પાસે પહોંચ્યો, તો નોઅમાન બિન બશીરે દરવાજો બંધ કરાવી લીધો; અને અગાથી ઉપર જઈ કહ્યું. ‘યા હઝરત, હું બુદ્ધની કસમ આપી કહું છું કે મને ન સતાઓ. યજીદે જે જે મને સોંપેલ છે તે હું આપને હરગિઝ નહીં આપું; અને આપથી લડાઈ પણ નહિ કરું.’

ઓગ્યયદુલ્લાહ પોતાનાં મોઢાં પરથી લુગડું લઈ લીધું અને કહ્યું. ‘અય નોઅમાન, ખોલ દરવાજો કે તારા ઘરને તો મજબુત કરી બેંડા છે, અને શહેરને બરખાદ થવા આપે છે!’

આ સાંભળી એક શખ્સે કહ્યું કે; ‘અય લોકો, ભાગો કે આતો ઇન્ને મરમના—ઓગ્યયદુલ્લાહ બિન જિયાદ છે!’ આ સાંભળી લોકો ચીંખાઈ ગયા.

પછી નોઅમાન બિન બશીરે મહેલનો દરવાજો ખોલી આપ્યો, અને ઓગ્યયદુલ્લાહ બિન જિયાદ તેનાં અંદર દાખલ થયો.

સવાર થઈ તો ઓગ્યયદુલ્લાહ બિન જિયાદે કૂદા શહેરની અંદર ઢંદેરો પીટાવ્યો કે; ‘તમામ દારૂ હમારત—સરકારી મહેલની અંદર ભેગા થાય.’

જ્યારે લોકો ભેગા થયા તો ઓગ્યયદુલ્લાહ જિયાદ મિન્ગર પર ગયો અને કહેવા લાગ્યો. ‘અય કૂદાવાળાઓ, ખસીકા યજીદે મને કૂદા શહેરનો હાકિમ બનાવ્યો છે તે એટલા માટે કે અહિંમ લોકોને તેની સમગ્રે પહોંચાડી મઝલમેને ઇન્સાફ આપું. તમામમાંથી જે લોકો ખસીકા યજીદની તા-

મેદારી કરે, તેઓના ઉપર હું માયાળું રહું; અને જોઓ તેના હુકમથી વિરૂધ્ધ વર્તે તેને તલ્વારની મજા અપાવું. અથ લોકો, મારી આ વાતને જનીલાશમના મર્દને પહેંચાડો એટલે મુસ્લિમ જિન અકીલને કહો કે તે મારા ગુસ્સાથી ડરે.’

પછી ઢંઢેરો પીટવાવાળાને હુકમ આપ્યો કે, ‘દુશ્મની દરેક જગર અને ગલીમાં ઢંઢેરો પીટ કે તમારાં મોહલા અથવા કુટુંબમાં જે જે યજ્ઞીની વિરૂધ્ધ હોય, તેઓનાં નામનું લીસ્ટ લાવવું. અગર કોઇનાં મોહલા અથવા કુટુંબમાં યજ્ઞીનો એકપણ વિરોધી હશે, અને તેનાં નામને મારાથી છૂપાવશે; તો તે મોહલા અથવા કુટુંબનાં માલમિલકતને જપ્ત કરી, પુરૂષોને કતલ કરવામાં આવશે; અને તેઓનાં સ્ત્રી બાળકો કેદ થશે.’

આવી રીતે દરેક જગર, મોહલા અને ગલીમાં ઢંઢેરો પીટાણા. પછી કાણની શક્તિ હતી કે ઊંચું માયું કરી શકે ? બનીઉમૈયા અને બીજા કેટલાક પૈસાના પૂજારી લોકોએ તો એ ધંધો કરી લીધો કે ઇમામ હુસેન અબ્ની દોસ્તીના શકદાર લોકોનાં નામોનું લીસ્ટ ઓગચદુલાહ ઝિયાદ પાસે રજૂ કરતા હતા અને ઇમામ મેળવતા હતા.

આથી લોકોએ હજરત મુસ્લિમ જિન અકીલ પાસે જવું આવવું બંધ કર્યું. અને આપસમાં કહેવા લાગ્યા કે, ‘આપણે શું પડી છે કે આપણે સજખટપટ વચ્ચે પડીએ ? યજ્ઞીદ જાણે અને ઇમામ હુસેન જાણે.’

દમનનીતિનો દોર.

જે દિવસે ઓળખદુલાહ જિયાદ તરફથી જુદી દેરે પીટવામાં આવ્યો હતો, તે દિવસે હઝરત મુસ્લિમ બિન અપ્રીલ ગિલકુલ ઘરની બાહરે જ નીકળ્યા ન હતા.

બીજે દિવસે બપોરે નમાઝને વખતે હઝરત મુસ્લિમ મુખતાર બિન અબુ ઓળખદા સકશીને ઘરેથી નીકળ્યા, અને પોતાના બન્ને ફરજંદોને કાળી શરીફને ઘરે રાખી, આપ મસ્જિદમાં ગયા. ત્યાં જઈ અઝાન—બાંગ આપી. પણ કોઈ નમાઝ પડવા ન આવ્યું. પછી અઝાન—નાની બાંગ કે જે નમાઝ પડતી વખતે હળવે હળવે કહેવામાં આવે છે તે—કહી નમાઝ પડ્યા. પછી મસ્જિદ બાહરે નીકળ્યા તો એક જવાનને ડોકોએ જોયો. હઝરતે પૂછ્યું. ‘ફૂફાવાળાની શું સ્થિતિ છે?’ જવાને કહ્યું. ‘યા હઝરત, ફૂફાવાળાઓએ ઇમામ હુસેન બંધની બંધવત તોડી નાખી, અને યજ્ઞીદની બંધવત કરી લીધી!’ આ સાંભળી હઝરત દિલગીર થયા.

પછી હઝરત મ્હોટા રસ્તા તરફ રવાના થઈ બનીખઝ-મીયાહના મોહલ્લામાં ગયા; અને એક ઊંચા મકાન પાસે જઈ ઝિલા રહ્યા. એટલામાં તે ઘરમાંથી એક લોંડી નીકળી. આપે તેણીને પૂછ્યું કે; ‘આ કોણનું મકાન છે?’ તેણીએ જવાબ આપ્યો કે; ‘હાની બિન ઉર્વાહનું,’ આપે કહ્યું. ‘તારા મા-

લીકતે જમ કહે કે ‘એક શખસ બાહેર ઊભો છે. અગર નામ પૂછે તો કહેવું કે મુસ્લિમિન અકીલ.’

થોડીવાર પછી તે લોંડી બાહેર આવી, અને કહ્યું, ‘હબુર અંદર પધારો.’ આપ અંદર ગયા. દાની બિન ઉર્વાહ આપને માન દેવા ઊભા થયા ગયા, પણ તે વખતમાં તેઓ કાંઈ બિમાર હોવાથી ઊભા થઈ ન શક્યા.

શરીફે ઈબ્ને લાઝર કે જે ઓગળ્યદુસ્લાહ જિયાદ સાથે બસરાથી ફૂફા આવતા રસ્તામાં બિમાર થઈ જવાનું બતાવું કરી રોકાઈ ગયા હતા તેઓ પણ ફૂફા આવી દાની બિન ઉર્વાહનાં મક્કાનમાં ઉતર્યા; અને બનવાકાળે ખરેખર બિમાર થયા.

ઓગળ્યદુસ્લાહ બિન જિયાદને આ બગર થવાથી તેણે શરીફને કહેવરાવ્યું કે: ‘હું તમને કાલે જોવા આવીશ.’

આથી શરીફે હઝરત મુસ્લિમને કહ્યું. ‘કાલે જ્યારે ઓગળ્યદુસ્લાહ જિયાદ મને જોવા આવે, અને મારા સાથે વાર્તાલાપમાં લીન થાય; ત્યારે હું પાણી માગીશ. તે વખતે આપ તુર્તજ આવી, ઓગળ્યદુસ્લાહ જિયાદનું કામ પુરું કર-
જો—મારી નાખતો. પછી તો ફૂફા તમારું જ છે. અને પછી હું પણ જરા તંદુરસ્ત થઈ બસરામાં જઈશ, અને આપની ઈચ્છા મુજબ વ્યવસ્થા કરીશ. જેથી આખું દારાક આપના તાબામાં આવી જશે.’ હઝરત મુસ્લિમને કહ્યું. ‘દુસ્લાહ—ખુદા આકશે તો એમજ કરીશ.’

ખીજે દિવસ થયો, એટલે ઝોળયદુલ્લાદ ફક્ત એકજ ગુલામને સાથે લઈ લાનીને ઘરે આવ્યો; અને શરીક સાથે વાતો કરવા માંડ્યો. જ્યારે વાતોમાં બરાબર લીન થયો, ત્યારે શરીકે પાણી માગ્યું. પાણી આપવામાં આવ્યું; પણ જે ઝો-રડામાં હઝરત મુસ્લિમ હતા, તેમાંથી આપને બાહેર આવતા ન ગોચા. ઘણી વાટ ગેંઠ પણ જ્યારે આપ આવ્યા નહિ, ત્યારે બકવાટનો ટોંગ કરી કાંઈ બોલવા લાગ્યા.

ઝોળયદુલ્લાદે કહ્યું. ‘આ શું બોલે છે?’ પાસે બેઠેલાએ જવાબ આપ્યો. ‘ઐ તો બિમારીનો બકવાટ છે!’

પછી ઝોળયદુલ્લાદ ઝિયાદ પોતાના ગુલામ સાથે ચા-લ્યો ગયો.

તેના જવા પછી શરીકે હઝરત મુસ્લિમને પૂછ્યું. ‘શા કારણથી આપે ઝોળયદુલ્લાદને કતલ ન કર્યો?’ હઝરત મુસ્લિમે કહ્યું. ‘બે દારણથી. એક તો એ કે લાનીએ પોતાનાં ધરમાં તે કતલ થાય તે પસંદ ન કર્યું’. અને ખીજું લોકો જનાળે રસુલુલાહ સવ્થી આએ હદીસ—વાત નકલ કરે છે કે સ-ત્યવાદી કેમને છેતરી ન મારે.’

આ બનાવ પછી ત્રીજે દિસસે શરીક દખને લાજર તેજ બિમારીમાં દુનિયાથી દૂર કરી ગયા.

કેટલાક ઐતિહાસિક લેખકો આ બનાવ વિષે હઝરત મુસ્લિમની બૂલ સમજે છે, અને કહે છે કે; ‘તે વખતે હઝરત મુસ્લિમે ઝોળયદુલ્લાદ ઝિયાદનું માથું ઉઘાવી દીધું હતે તો

જે કુલમ ઓખયદુલ્લાહ જિયાદના હાથથી થયો તે થવા ન પામતે.’

પણ જો તેમ થયું હતે તો યજીદ જે જે કુલમ કરતે તે તમામ ઓખયદુલ્લાહનાં ખૂનના બદલામાં જ લેખાતે; અને જંગની શરૂઆતનું આજ હજરત મુસ્લિમ ઉપર ચડતે. ઓખ-યદુલ્લાહના માર્યા જવા પછી પણ તેવા કુર માણસોથી દુનિયા ક્યાં ખાલી થઈ જવાની હતી? હુકુમત અને સત્તાની લાલચે યજીદને ઉમર બિન સાઅદ અને શિમ્ર જેવા ખીજ પણ કુર માણસો મળી જ રહેતે. હજરત મુસ્લિમ જેવા બહાદુરને ‘છેતરી મારવાનો’ કાળો દાગ લાગતે, અને સાથે ઇમામ હુસેન અબ્ની તે પવિત્ર પ્રવૃત્તિને પણ તે કાળો દાગ કલંકરૂપ થતે. પણ ઇમામ હુસેન અબ્બાસ જેવા ધર્માત્મા જેને પોતાનો નાઅેય—પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટી મોલલે, તેમાં એવી ગંભીર ભૂલ આવે ખરી? અને તે ક્યાં સહનત લેવાની સ્વાર્થી હિલચાલ હતી? તે તો ઇસ્લામીઓની ગુલામીની ખેડીઓ તોડી ઇસ્લામને અમર કરવાની પવિત્ર પ્રવૃત્તિ હતી. તેમાં દગો ફટકો, ફરેશ, પ્રપંચનું નામજ ન હોય.

ઓખયદુલ્લાહ જિયાદે ફૂફાના દરેક દરવાજા પર એવો સખત ચોકીપંહેરો મુકરર કર્યો કે જેથી હજરત મુસ્લિમ છૂપી રીતે ફૂફામાંથી બાહર નીકળી જ ન શકે. પછી શહેરની અંદર એવો ઢંઢેરો પીટાચો કે; ‘જે કેહા મુસ્લિમ બિન અકીલને આશ્રો આપશે, તેના પરમાર જીએડી સખવામાં આવશે; અને તેને કતલ કરી, તેના સ્ત્રીબાળકોને કેઃ કરવામાં આવશે.

‘અને જે કોઈ મુસ્લિમ ગિન અકીલનો પત્ત મેળવી, મને ખપર આપશે; તેને ઇનામ અને બક્ષીશો આપી, માલા-મલ કરી આપવામાં આવશે.’

આવી રીતના હિંદોદ્ધારી હઝરત મુસ્લિમને આશ્રો આપવા માટે દરેકના દરવાજા બંધ થયા, અને પૈસાનાં પૂતળાઓ હઝરત મુસ્લિમને પત્તો મેળવવા બાહર નીકળી પડ્યા.

પણ હઝરત મુસ્લિમે એવે ઠેકાણે આશ્રો મેળવ્યો હતો કે તેનાં મકાનની સામે શંકાની નજરથી કોઈ નેંદ્ર પણ ન શકે. કારણ કે હાની ગિન ઉવહાનાં સગાસંબંધીઓ અને દોસ્તોની સંખ્યા આઠથી દસ હજારની હતી. કોઈપણ મુશ્કેલીને વખતે હાની બાહર નીકળતા હતા તો તેમની સાથે દસ હજારનું લશ્કર રહેતું હતું. અને જે તેમના સગાનાં સગા અને દોસ્તોના દોસ્તની સંખ્યા ગણવામાં આવે તો તેથી ત્રણ ઘણી સંખ્યા થતી હતી. આથી હઝરત મુસ્લિમ મન્યુત આશ્રાની અંદર હતા, અને હાનીને ઘરે હઝરત મુસ્લિમ હતા, તેથી હાનીને પણ કાંઈ ડરવા જેવું ન હતું; કારણ કે હાની સત્તાવાળા હતા.

આશ્રયદાતાઓ પર અત્યાચાર.

જ્યારે ઘણી શોધખોળ છતાં હઝરત મુસ્લિમનો કાંઈ પણ પત્તો ન મળ્યો, ત્યારે ગોળબદુલ્લાહ ઝિયાદે નવો પ્રપંચ

રહ્યો. તે એ કે પોતાના માઅકલ નામના ગુલામને ત્રણ હજાર દિરહમ—આશરે એક હજાર રૂપીઆની થેલી આપી કહ્યું કે: ‘આ થેલી લઇને જા: અને હુસેન જિન અલીના દોસ્ત જેવો તને જે કાર્ય મળે, તેને કહેજે કે હું આ થેલી હજારત મુસ્લિમને ભેટ કરવા આવ્યો છું; પણ તેઓ જનાબનો મને ક્યાંઈ પત્તો મળતો નથી. માટે આપ મને તેઓની મુલાકાત કરાવો કે હું તેઓના દર્શનનો લાભ લઇ આ થેલી આપું.’

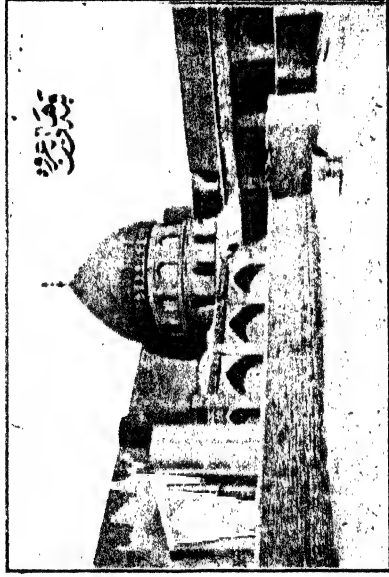
માઅકલ આ સાંભળી થેલી લઈ રવાના થયો, અને ફરતો ફરતો મસ્જિદ તરફ ગયો.

મસ્જિદમાં જઈ જોયું કે: ‘એક વૃધ્ધ શખસ આજેજી અને નમ્રનાઈ સાથે ખુદાની બંદગી બજાવી—કરી રહ્યો છે.’ આ ઉપરથી તે સમજી શક્યો કે: ‘હુસેનનો દોસ્ત આજ હોવો જોઈએ.’

પછી તે વૃધ્ધ શખસ નમાઝ પડી ચૂક્યો, એટલે આ માઅકલ ગુલામ તેની પાસે ગયો: અને ઓળખવડલાહના શિખર્યા પ્રમાણે કહ્યું.

તે વૃધ્ધ શખસે કહ્યું: ‘તું શું સમજી મારા પાસે આવ્યો?’ માઅકલે જવાબ આપ્યો કે: ‘આપના ચહેરા ઉપરથીજ હું સમજી શક્યો કે આપ હમામ હુસેન અબ્ના ખાસ દોસ્તોમાંથી છો. હવે આપનાં નામ મુબારકથી મને બોલાવવા કરો.’

૬૦ મુન્દિરામ ગિન અકીલના આશ્રયદાતા—હાની બિન ઉર્વાહનો રોઝો.

આશ્રયદાતાઓ પર અત્યાચાર, વાંચિયા પૃષ્ઠ ૨૨૩.

તે વૃદ્ધ રાખસે જવાળ આપ્યો કે; ‘મારું નામ મુસ્લિમ બિન અવસાન છે.’ માઅકલે કહ્યું. ‘ભાઈ મુસ્લીમ, હવે મને જલદી હજરત મુસ્લિમ બિન અક્રીલ પાસે લઈ ચાલો કે હું તેમના હાથ પર ઈમામ હુસેન અબ્ની બચાવત કરી આ માત્ર તેમને હવાલે કરું—સોંપું.’

મુસ્લિમે કહ્યું. ‘ભાઈ અરબ, તે વાતને જવા દો. આજકાલ દુશ્મની સ્થિતિ સારી નથી. આબયદુલ્લાહ જિયાદ આવતાં દુશ્મને એવું બેવફા બનાવી દીધું છે કે સમા ભાઈને પણ વિશ્વાસ કરવા જેવો વખત નથી.’

માઅકલ કહેવા લાગ્યો કે; ‘આપને મારા પર કાંઈ શંકા રહેતી હોય એમ લાગે છે. માટે હું કસમ સાથે વચન આપું છું કે આગે વાત મારે ડાઘને કહેવી નહિ.’ એમ કહી મખત સખત કસમો સાથે વાતને છૂપી રાખવાનું વચન આપ્યું.

શુધ્ધ વિચારના માણસો હૃદયનાં કાંઈક ભોળા રહે છે. તેમ મુસ્લિમ અવસાનએ પણ ભોળાવાઈ જઈ, તેને હાની બિન ઉર્વાહને ઘરે લઈ ગયા; અને ત્યાં જઈ હજરત મુસ્લિમને તમામ વાત કરી. હજરત મુસ્લિમને પણ તેના ઉપર વિશ્વાસ આવી ગયો, તેથી તેની બચાવત સ્વીકારી; અને તેની ભેટને કબૂલ કરી, અલ્લુ તમામા સયદાવી કે જે આપના ભરોંસાપાત્ર અને વિશ્વાસુ ખજાનચી હતા; તેમને હવાલે કરી.

માચકલ ગુલામ આખો દિવસ ત્યાંજ રહ્યો. હજરત મુસ્લિમ તેને શિખામણની વાતો સાંભળાવતા હતા, તે ધ્યાન આપી સાંભળતો હતો; અને કોઈકોઈવાર પાખંડ કરી રાવાનો દંભ કરતો હતો.

આખા દિવસમાં તે હજરત મુસ્લિમની દ્વિતચાલથી ખરાબર જાણીતો થયો. તેઓની પાસે કાણુકાણુ આવજનવ કરે છે; કાણુકાણુ તેઓનાં કાર્યને ઉત્તેજિત કરે છે; એ તમામની તેણે એક દિવસમાં માહિતી મેળવી લીધી.

સાંજ થઈ, એટલે તે રગ્ન લઈ બાહર આવ્યો; અંત સીધો ઝોખયદુલ્લાહ ઝિયાદ પાસે આવી, તેને તમામ વાતોથી જાણીતો કર્યો.

ઝોખયદુલ્લાહ ઝિયાદને તેની વાતો પર શંકા કરવાનું કાંઈપણ કારણ ન હતું. તેથી બીજા દિવસે જ્યારે મોહમ્મદ ગિન અશઅસ, અરમા ગિન ખારેગત અને ઉમર ગિન હુન્નગજ આવ્યા, તો તેઓને બોલાવી પૂછ્યું કે, ‘હાની શા કારણથી મારા પાસે નથી આવતા?’ ઉમર ગિન હુન્નગજ કે જે હાનીનો સામરો થતો હતો, તેણે જવાબ આપ્યો કે; ‘તે ગિમાર રહે છે.’ ઝોખયદુલ્લાહે કહ્યું કે; ‘મેં સાંભળ્યું છે કે હવે તો તે દરરોજ સાંજે ઘરની બાહર ઝોટલા ઉપર બેસે છે. માટે તમે ત્રણે જાઓ અને હાનીને બોલાવી લાવો.’

તેઓ ત્રણે લગભગ સાંજને વંખતે હાનીને ઘરે મયા; તો હાની ઘરની બાહર ઝોટલા ઉપર બેસા હતા.

તેઓએ હાની પાસે જઈ કહ્યું કે: 'ચાલો તમને અ-
મીર સાહેબ બોલાવે છે.' હાનીએ કહ્યું. 'અમીરને કહેવું
કે હજુ મારી તબીયત ખરાબર સુધરી નથી.'

તેઓએ કહ્યું. 'અમીર સાહેબને સમાચાર મળ્યા છે
કે તમે દરરોજ સાંજે દરવાજા બહાર નીકળી ઓટલા ઉપર
બેસે છો. માટે ચાલો કે તેના સાથે આવીરીતે જુદાઈ રા-
ખવી સારી નથી.'

આ સાંભળી હાની ઘરની અંદર ગયા; અને કપડાં
પહેરી, ઊંટ ઉપર સવાર થઈ તેઓ સાથે સવાના થયા.
જ્યારે દારૂ છમારત—હુકુમતનાં મકાન પાસે પહોંચ્યા; તો
હાનીનાં મગજમાં કાંઈ વિચાર આવ્યો, અને તે બહેમાયા.
તેથી તેઓ ત્રણ પૈકી અમીર ગિન ખારેબને પૂછ્યું કે; 'અ-
ય મારા ભત્રીજા, આમાં કાંઈ દગો તો નથી? !' તેને ખબર ન
હોવાથી જવાબ આપ્યો કે: 'કાકા, હરો નહિ; જુદાની કસમ
આમાં તમારે કાંઈપણ બહેમ લાવવાનો નથી.'

પછી જ્યારે હાની ઓગળદુલ્લાહ જિયાદ પાસે પહોં-
ચ્યા તો હાનીએ ઓગળદુલ્લાહને સલામ કરી; પણ તેનો
તેણે જવાબ ન આપતાં હાની તરફથી પોતાનાં મોઢાંને ફે-
રવી લીધું.

હાનીએ કહ્યું. 'અય અમીર, શા કારણથી તમે મારા
સાથે આવીરીતે વર્તો છો?' ઓગળદુલ્લાહે જવાબ આપ્યો
કે; 'અય હાની, તમે શું સમજી અમારા દુશ્મનને ઘરમાં
સંતાડી; જંગના સામાનની તૈયારી કરાવો છો?'

હાનીએ કયું. ‘ન મેં તમારા દુશ્મનને ઘરની અંદર સંતાડ્યો છે; તેમ ન હું જંગના સામાનની તૈયારી કરાવું છું.’

ઝોળયદુલ્લાહ—‘શું તમે તમારાં ઘરની અંદર મુસ્લિમ જિન અકીલને નથી છૂપાવ્યો? અને શું તે જંગનાં હથીયારો નથી ખરીદતો?’ એટલું કહી માઅકલ ગુલામને બોલ્યો.

માઅકલે આવી હાનીને મશ્કરીમાં કહ્યું. ‘સા’બ મને ઝોળખો છો કે?’ હાનીએ જવાબ આપ્યો કે; ‘તારા જેવા પ્રખંચી, પાંખડી અને પાપીને કેમ ન ઝોળખું?’

પછી ઝોળયદુલ્લાહે કહ્યું. ‘અય હાની, હવે તો સાચું બોલી કબૂલ કરો: કારણ કે તમારાં કરતાં મારા આગ્રે ગુલામને હું સાચાબોલો વધારે ગણું છું.’

હાની—‘ખુદાની કસમ હું કોઈ દિવસ ખાટું બોલતો નથી. હું તો હજી કહું છું કે મેં મારાં ઘરમાં મુસ્લિમને સંતાડ્યા નથી. તેઓ સાંજને વખતે મારે ત્યાં આવ્યા, અને આશ્રો માગ્યો; મેં આપ્યો. પેગમ્બર સાહેબનો ફાલ—બોલ છે કે તમારે ઘરે પરદેશી પરોણા આવે, તોપણ તેના તમે સત્કાર કરો. ત્યારે આ તો મુસલમાન અને વળી ઇસ્લામના સ્થાપક મ્હાન પેગમ્બર સાહેબના કુટુંબી; તેને હું કૌરીરીતે ના કહી શકું? હું તેમને જંગનાં હથીયાર તૈયાર કરાવવામાં કાંઈપણ મદદ કરતો નથી. મારી વાતમાં ભરોંસો ન આવતો હોય તો હું સખ્ત કસમો સાથે વચન આપું કે તેઓ તમારા સાથે કાંઈપણ ફિસાદ ન કરે. અને મારાં તે

ચયન ઉપર પણ કાંઈ શંકા રહેતી હોય તો હું તમે કહો તેને મારો જામીન બનાઉં; અને કહો તેટલી રકમનો મય-રંકા આપું.’

ઓળવદુદ્ધલાલ—‘જ્યાં સુધી તેને તમે મારા પાસે લા-ગર નહિ કરો, ત્યાં સુધી તમે અહીંથી ઘર નહિ જઈ શકો.’

હાનીએ ગુસ્સામાં આવી કયું. ‘અય ઇન્ને ઝિયાદ—ઝિયાદના દીકરા, તું એમ ચાહે છે કે હું મારા મેદમાનને તારા પાસે લાગર કરું અને તું તેમને કતલ કરે?! મારાથી ને હરશિઝ નહિ બને.’

ઓળવદુદ્ધલાલ—‘અય હાની, મુરિતમ માટે થઈ તમે તમારી જાનને ન ખોવો.’

હાની—‘જાન જાય તો ખલે જાય; પણ હું મારા મેદમાનને તેના દુશ્મનના હાથમાં સોંપી, મારી છાંદગીને કલંકિત કરવાનો નથી. આ તો મુરિતમ બિન અજીજ મારા સરદાર છે; પણ તેની જગ્યાએ મારો કોઈ દુશ્મન હોય, તોપણ મારો વિશ્વાસ કરી, મારે આંશ આપનારનું મારે રક્ષણ કરવું; એજ મારો ધર્મ છે.’

આ સાંભળી ઓળવદુદ્ધલાલને ગુસ્સો આવ્યો, અને હુકમ કર્યો કે: ‘હાનીના હાથપગ બાંધો અને બંને તરફ એ જણા કિલ્લા રહી ચાલુક મારવા શરૂ કરો; તે એટલે સુધી કે મુસ્લીમને મારા પાસે લાગર કરવાનું કબુલ કરે.’

હુકમનો તત્તજ અમલ થયો; અને જ્યારે પહેલો ચાલુક

હાનીની પીઠ પર પડ્યો, ત્યારે હાનીએ કહ્યું. ‘અય લોકા, શાક્ષી રહેજો કે હું મારા મહેમાન કે જે ઈમામ હુસેન અઠના નાએય થઈ, અત્રે આવ્યા છે; તેમનાં રક્ષણની ખાતર કુર્બાન થાઉ છું.’

હાની વૃદ્ધાવસ્થાના હતા; તેથી થોડા ચાલુક વાગતાં તે બોંય પર પડ્યા; તોપણ ચાલુક તો ચાલુજ હતા. દરેક દરેક ચાલુકે તે ખુદાનો શુકર કરતા હતા; તે એટલે સુધી કે તેમનો અમર આત્મા તેમનો ક્ષણભંગૂર દેહ છોડી ચાલતો થયો.

હઝરત મુસ્લિમને આ ખબર મળવાથી તેઓ હાનીનાં ઘરમાંથી બાહર નીકળ્યા; અને કુન્દા, મઝહજ, અસદ, તમીમ અને હમદાનનાં કુટુંબનાં માણસોનું એક મહોદુ લશ્કર લઈ દારૂન હમારતને ઘેરો નાખ્યો. દારૂન હમારતમાં તે વખત ફક્ત થોડાક સીપાઇઓ અને કેટલાક ગુલામોજ હતા. તેથી ઓગળ્યદુલ્લાહે દારૂન હમારતનો દરવાજો બંધ કરાવી લીધા.

ઓગળ્યદુલ્લાહ આગમચેતી વાપરી, હાનીને મારવાની પહેલાં કેટલાક કુટુંબોના વીસ સરદારો—પૈસાના પૂગરીઓને દારૂન હમારતમાં તૈયાર રાખ્યા હતા. તેઓમાંથી જેઓ ઉપર ઓગળ્યદુલ્લાહને પુરેપુરે વિશ્વાસ હતો, તેઓને તો હઝરત મુસ્લિમ લઈ આવેલ લશ્કરને ભરમાવી ભગાડવા દારૂન હમારતના દૂપા રસ્તાથી બાહર કાઢ્યા. અને બાકીનાઓને હુકમ કર્યો કે; ‘તમે અગાશી ઉપર જઈ પોકાર કરો કે હમણાંજ યઝીદનું લશ્કર આવે છે. માટે જેઓ જેઓ અહીં ગડવા આવેલ છે; તેઓ તમામનાં નામો લખી લઈ,

જે વખતે યજ્ઞીદનું લશ્કર આવી પહોંચશે: તે વખતે તેઓ તમામને કતલ કરી, તેઓનો મરણ લુંટી લઈ તેઓનાં ઓર-તપ્પચ્યાંને કેદ કરવામાં આવશે.

‘પણ જેઓ આએ અમારા આવાજને સાંભળી લાગી જશે, તેઓને ક્ષમા આપવામાં આવશે; એટલુંજ નહિ પણ તેઓને ઈનામ પણ આપવામાં આવશે.’

સરદારોએ અગાડી ઉપર જઈ ઓળખદુશ્માનના કહેવા પ્રમાણે પોકાર કર્યો. તેમાં કરીર જળને શલાય તો એવા ઘરાડા પાટી પોકાર કરવા લાગ્યો કે દારૂ છમારતની આ-સપાસના મેલલદ્વા ગળતી મુક્યા.

સ્વાભાવિક રીતે જે માણસો એવકા હોય છે તે બીડ પણ હોય છે: અને જે બીડ હોય છે તે એવકા પણ હોય છે. તો કૂચી લોકોને એવકા બનવું—વિશ્વાસવાની થવું, એ તો તેઓના બાપદાદાનો જુનો ધર્મ હતો: જે તેઓએ પણ આંચવી રાખ્યો હતો.

ઓળખદુશ્માન જિયાદના દંભી ડરામણીના પ્રપંચી ઈશાને, હજરત મુસ્લિમનાં લાંબેલાં લશ્કરનાં ડરપોક દિલો પર વીંગળા જેવો અમલકારિક અસર કર્યો; અને લશ્કરીઓનાં એકપછી-એક ટોળાંએ પીઠ બતાવી ઘરનો રસ્તો લીધો. તેમાંથી જેઓ આકી રહ્યા: તેઓને કેદાઈની મા, કેદાઈની બહેન, કેદાઈની સ્ત્રી એમ ઓરતો આવી: ‘કાલે શામનું મહોટું લશ્કર આવી પહોંચશે પછી શું કરી શકશે!’ એમ બહીવરાવી હાથ પક-ડી લઈ ગઈ.

જ્યાં સાંજનો વખત થયો, ત્યાં, હઝરત મુસ્લિમ પાસે ફક્ત ત્રીસ માણસો બાકી રહ્યા; જેઓને લઈ હઝરત મુસ્લિમ નમાઝ પડવા મરજીદમાં ગયા.

નમાઝ પડી રહ્યા પછી હઝરત મુસ્લિમ પોતાની પાછળ જેયું તે પોતાની સિવાય બીજા કોઈ મરજીદમાં નજરે ન પડ્યું ! તેઓ ત્રીસે જણા ભાગી ગયા હતા !

પછી મરજીદમાંથી નીકળી હઝરત મુસ્લિમ એક રસ્તા લીધો. રસ્તામાં સઘડ બિન અખતર બિન કયસ મળ્યો. તેણે પૂછ્યું 'વા હઝરત, રાતના વખતે ક્યાં જવા વિચાર રાખો છો ?'

હઝરત મુસ્લિમ જવાબ આપ્યો. 'જ્યાં ખુદા લઈ જાય ત્યાં.' સઘડે કહ્યું. 'આપ ફક્રાની બાહેર તે કોઈ રીતે નીકળી શકો તેમ છો નહિ. માટે મારી સાથે ચાલો કે આપને એક એવાં મકાનની અંદર લઈ જઈ કે જ્યાં કોઈપણ રીતનો ડરજ ન રહે.'

પછી તે હઝરત મુસ્લિમને મોહમ્મદ બિન કરીરનાં મકાન પર લઈ ગયો. ત્યાં એવી સલાહ થઈ કે, 'એકાંબ દિવસમાં ઇમામ હુસેન અં મકાથી રવાના થઈ; થોડા દિવસમાં અત્રે આવી પહોંચશે, તેવા ચોક્કસ સમાચાર મળ્યા ગયા છે. માટે જ્યાં સુધી ઇમામ હુસેન અં અત્રે આવી ન પહોંચે; ત્યાં સુધી હઝરત મુસ્લિમ આએજ ઘરમાં આશ્રા લીએ.'

પણ પૈસાના પૂજારીઓ કે જેઓ ઈનામની લાલચથી

રાતદિવસ હઝરત મુસ્લિમની શોધમાંજ ફરતા હતા; તેઓથી તે વાત અજાણ રહી શકે? બીજેજ દિવસે હઝરત મુસ્લિમ મોહમ્મદ મિન કસીરને ઘરે હોવાના સમાચાર ઓળખદુહ્લાહ જિયાદને મળ્યા. તુર્તજ તેણે પોતાના દીકરા ખાલીદને ફેટ-લુંક લશ્કર આપી, મોહમ્મદ કસીરને તેના છોકરા સહિત પકડી લાવવાનો હુકમ આપ્યો.

મોહમ્મદ કસીર પણ એક મ્હોટાં કુટુંબ અને લાય-વગવાળા માણસ હતા. તેથી ખાલીદે ઓઝીંતા જઈ તેમનાં ઘરને ઘેરી લીધું; અને તેમને તથા તેમના ફરજાન્દને પકડી ઓળખદુહ્લાહ જિયાદ સામે હાજર કર્યા.

ઓળખદુહ્લાહ જિયાદે મોહમ્મદ કસીર પાસે હઝરત મુસ્લિમને હાજર કરવા માગણી કરી. મોહમ્મદ કસીરે ચોકખી ના પાડી. ઓળખદુહ્લાહે કતલ કરવાની ધમકી આપી. મોહમ્મદ કસીરે કહ્યું, 'તારી શું શક્તિ છે કે મને કતલ કરી શકે! મારી મદદ માટે તો ચાલીસ હજાર તલ્વારો તૈયાર છે.'

આ સાંભળી ઓળખદુહ્લાહને ગુસ્સો આવ્યો: જેથી તેણે પોતાના પાસે જે ભારી દવાત—ખડીઓ પડેલા હતા તે મોહમ્મદ કસીર તરફ ફેંક્યા. મોહમ્મદ કસીરને તે કપાળ ઉપર વાગ્યો અને તેથી લોહી નીકળતું શરૂ થયું.

અંતે મોહમ્મદ કસીરે ઓળખદુહ્લાહ જિયાદ સામે એક તલ્વાર પડી હતી તે ઉપાડી, અને ચાલ્યું કે તે પાપીને મારે; પણ તે એકદમ ઊભો થઈ જનાનખાનામાં સંતાઈ ગયો!

અને તેને ગયાવા માટે માથકલ ગુલામ આડો ફર્યો. મોહમ્મદ કસીરે તે ગુલામના ખભા ઉપર તરવાર લખાવી કે તે કમર સુધી ઉતરી જાય અને તે પાપી—પ્રાંપચી પોતાને સ્થળે પહોંચે.

આ જોઈ ઝોગયદુલાહ જિયાદના ગુલામો મોહમ્મદ કસીર ઉપર હુડી પડ્યા. મોહમ્મદ કસીર અને તેમના ફરઝન્દ પણ તરવાર ચઢાવા લાગ્યા. લગભગ વીસ માણસોને માર્યા અને કેટલાકોને ઝખ્મી કર્યા.

એટલામાં મોહમ્મદ કસીરનાં કુટુંબીઓ અને સગા સંબંધીઓને મોહમ્મદ કસીરને તેમના ફરઝન્દ સાથે પકડી લઈ જવાના ખયર મળવાથી, તેઓમાંના દસ હજાર માણસો મદદે આવી પહોંચ્યા અને દારૂ છમારત પર હલ્લો કર્યો.

બનવાકાળે તેજ વખતે આમર બિન તરીર યઝીદ તરફથી દસ હજાર લશ્કર લઈ ઝોગયદુલાહ જિયાદની મદદે ફૂલામાં આવી પહોંચ્યા અને તેઓની તથા મોહમ્મદ કસીરના કુટુંબીઓ અને સગાસંબંધીઓની વચ્ચે મુકાબલો થયો. આપસમાં એકબીજાનાં રક્ત ઝેવાં લાગ્યાં, અને લાશોના ઢગલેઢગલા થવા માંડ્યા.

મોહમ્મદ કસીરે અને તેમના ફરઝન્દે આશુ' કે દારૂ છમારતનો દરવાજો ખોલી બાહર નીકળી, પોતાના મદદગારો સાથે મળી જઈ જંગલે જોર આપીએ. પણ જ્યાં દરવાજા પાસે ગયા, ત્યાં તો બન્ને ઉપર ભાક્ષાનો એવો મારો થયો કે બન્ને જમીન ઉપર પડ્યા.

મોહમ્મદ કસીરના બાપીના કુટુંબીઓ અને સગાસંબંધીઓને યઝીદ તરફથી આવેલ કુમકના ખખર મળવાથી ખીન્ન ત્રીસ હજાર માણસો મોહમ્મદ કસીરના મદદગારોની મદદ માટે ગયા.

મોહમ્મદ કસીરની તરફના માણસોની સંખ્યા કુલ ચાલીસ હજારની થવાથી યઝીદ તરફથી આવેલ લશ્કરના પગે પાછા હટવા લાગ્યા. ઓગળ્યેલા ગભરાયે અને હવે કબ યુક્તિ ગોતવી તે વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો.

થોડીકવાર વિચાર કર્યા પછી પોતાના માણસોને હુકમ કર્યો કે; ‘મોહમ્મદ કસીર અને તેના દીકરાનું માથું કાપી, ખન્ને માથાં મોહમ્મદ કસીરના મદદગારોમાં ફેંકી આપો.’

તેના હુકમ મુજબ ખન્ને માથાં ફેંકવાની સાથેજ ‘જેના માટે આપણે લડીએ છીએ, તે તો કતલ થઈ ગયા; હવે આપણે લડાઈ ચાલુ રાખી કોણને ખતાવવી છે? નાહક કતલ થઈ જઈશું તો સ્ત્રીયાળકો રખડી જશે.’ મોહમ્મદ કસીરના તરફદારો અત્યંત આપસમાં વાતો કરી લાગવા લાગ્યા. થોડીવારમાં મોહમ્મદ કસીરના તરફદારોએ લાગી મેદાન ખાલી કર્યું.

હજરત મુસ્લિમ ખિન અકીલ પોતાને માટે થઈને પોતાના આશ્રયદાતાએ પૂર અત્યાચાર થવાથી ધણાજ દિલગીર થયા; અને તેથી તેઓ મોહમ્મદ કસીરને ધરેથી નીકળી એક તરફ રવાના થયા.

સત્યના સેવકની શહાદત.

ઇમામ હુસેન અંના એલયી હઝરત મુસ્લિમ ખિન અક્રીફ મરણના ભયથી ભાગે તેવા ન હતા; પણ મરણના ભયને હોંશથી ભેટે તેવી મરદાંગી ધરાવતા હતા. તેઓ જીવી રહ્યા હતા, તે જીવંતીના મોહની ખાતર નહિ; પણ ઇમામ હુસેન અંના પ્રેમને મારેજ. કારણ કે તેઓ ઇમામ હુસેન અંને દૂધ ખોલાવવા કાગળ લખી ચૂક્યા હતા, અને ઇમામ હુસેન અંનો ખીખીઓ બચ્ચાં સાથે જલદીથી રવાના થવાનો જવાબ પણ વાંચી ચૂક્યા હતા. એટલામાં ઓળખ-દુહાહ ઝિયાદનું આવવું થયું, અને તેથી દમનનીતિનો દોર તથા અત્યાચારનો આરંભ શરૂ થયો.

આથી હઝરત મુસ્લિમ એ ફિકરમાં આવી પડ્યા કે: ‘ઇમામ હુસેન અં સર્વે સાથે અહીં પધારશે, અને ઓળખ-યદુહાહ ઝિયાદના બુદ્ધી પાંખથી આકૃતની અંદર ફસાશે.’

તેઓ. ઇમામ હુસેન અંને દૂધ આવવાની મનાઈ પણ નહોતા લખી શકતા; કારણ કે ઓળખ-દુહાહના આવવા સાથેજ તેણે કિલ્લાના દરેક દરવાજા પર સખ્ત ચોકી પહેરે ખેમાર્યા હતા; અને કાઇપણને તેનાં સામાનની અંત શરીરની પુરેપુરી જડતી લીધા સિવાય જવાઆવવા ન દેવાનો સખ્ત હુકમ હતો. આથી કરીને હઝરત મુસ્લિમ ઇમામ હુ-

સેન અંતે આવવાની મનાઈનો કાગળ લખી શકે તેમ ન હતું; અને લખે તોપણ તે કાગળ લખતે દૂકાનો કાષ્ટપણ દરવાજા ખાલે નીકળી ઇમામ હુસેન અંતે હાથ સુધી તેને પહોંચાડવાને કાષ્ટપણ શક્તિમાન ન હતું; કિંવા હિમ્મતવાન ન હતું. કારણ કે તેમાં જનનું જોખમ હતું. અને ઇમામ હુસેન અંતે એસી હજાર જયઅત કરવાવાળાઓમાં તે વાળે એવું કાષ્ટ ન હતું કે આપનાં કામ માટે જનને કુર્બાન કરવા તૈયાર થાય.

તોપણ હજરત મુસ્લિમ એજ આશાએ આશ્રો મેળવતા હતા કે કદાચ કોઈ ઇમામ હુસેન અંતે જનને જોખમે કાસિદી કરવા તૈયાર થાય. પણ તેમ ન બન્યું. અને ઉલ્ટા પોતાના આશ્રયદાતાઓ પર અત્યાચાર થયો. આથી તેઓ પોતાની આશામાં નિરાશ થઈ, પોતાની છંદગીથી હાથ ઉઠાવી મોહમ્મદ કસીરને ઘરેથી નીકળ્યા હતા.

અલતા અલતા તેઓ વરદગર નામના મોહલ્લામાં પહોંચ્યા. તે ખતર જસૂસ મારફતે આગળપહોંચ્યા જિયાદને મળી. તેણે જે હજર સવાર સાથે પોતાના દીકરા ખાલીદને હજરત મુસ્લિમને પકડવા માટે મોકલ્યો.

હજરત મુસ્લિમે પોતાના ઘોડાને છોડી આપ્યો, અને પોતે વરદગર મોહલ્લાની એક પડી ગએલી મરજુદની અંદર ગયા.

ત્યાં જઈ આપ ઊંડા વિચારની અંદર પડેલા. ઘડી-આર દૂકાવાળાઓની બેવકાઈને યાદ કરી તેઓની તે રીયતિ

પર દયા ખાતા હતા: ઘડીવાર ઈમામ હુસેન અન્ના કૂદા આગ્યા પછી તેઓ પર આવનારી આફતોનો ખ્યાલ કરી, આંખો બીની કરતા હતા અને ઘડીવાર પોતાના બે પ્યારા ફરજંદો મોહમ્મદ અને હાસીમ કે જેઓને મુખતાર બિન અબુ એબ્યદાહ સકરીને ઘરેથી નીકળતી વખતે કાઢી શરીફને સોંપ્યા હતા; તેઓ કૂદા જેવાં બેવકા શહેરમાં એકલા થઈ જવાનો વિચાર કરી દિલગીર થતા હતા.

ખાલીફ જે કે બે હજાર સ્વારો લઈ આપને પકડવા માટે નીકળ્યો હતો, તેને હઝરત મુસ્લિમ નહિ મળવાથી તે પાછો ચાલ્યો ગયો. અને તે વિષે ઓમય્યદુલાહ જિયાદને વાત કરી.

ઓમય્યદુલાહ જિયાદ સમજ્યો કે: 'તે કાઈને ઘરે છૂપાઈ ગયા હશે.' તેથી તેણે શહેરની અંદર હટ્ટેરો પીટાગ્યો કે; 'મુસ્લિમ બિન અક્રીલ બાંડખોર છે, અને તેને કાંઈએ પોતાનાં ઘરમાં છૂપાવેલ છે. માટે જેણે પોતાનાં ઘરમાં તેને છૂપાવ્યા હોય, તેણે હાકિમ પાસે આવી ખજર આપી જવી. અગર જો ખજર ન આપી, અને જડતી લેતાં જેને ઘરેથી મુસ્લિમ બિન અક્રીલ મળી આવશે; તેને કતલ કરવામાં આવશે.'

પછી હસીન બિન નમીરને નાકા ગંધીવાળા પર સખ્તાર્થ કરી દરેક ઘરની જડતી લેવાનો; અને ઉમર બિન હરીમને લશ્કર ભેગું કરવાનો હુકમ આપ્યો.

લશ્કર ભેગું થયું એટલે એક સાથે કેટલાય ઘરોની

જડતી લેતી શરૂ થતી. કૃદાનાં દરેક ઘરની જડતી લેવાણી. પણ હજરત મુસ્લિમનો પત્તો ન લાગ્યો; કારણ કે આપ કો-ખાને ઘરે દૂધપાણી ન લતા. આપ તો ખુદાને ઘરે—મસ્જિદમાં બેઠા હતા.

હજરત મુસ્લિમ તે પડી ગએલી મસ્જિદમાં સાંજ સુધી રહ્યા. અને મગરિબ પ્રસાની નમાઝ પડી આપ ત્યાંથી બાહર નીકળ્યા.

ફરતા ફરતા આપ એક ગલીની અંદર પહોંચ્યા. ત્યાં એક દરવાજા બાહર એક ડોસી કે જેનું નામ તોઆ હતું; તેને બોમ કે જેણી પોતાના છોકરા બિલાલની વાટ જોતી બેઠી હતી.

આપ અમા દિવસના તર્પા હતા તેથી આપે તે ડોસી પાસે જઈ પાણી માગ્યું. તેણીએ પાણી આપ્યું. આપ તે પાણી પીઈ તેણીનાં ઘરના ઓરણ ઉપર બેઠા. તેણીએ કહ્યું. ‘અય ખુદાના બન્દા, વખત બહુ ખરાબ છે મારે તારાં ઘર જોગો થા કે તારાં સ્ત્રીગણનાં વાટ જોતાં હશે.’

હજરત મુસ્લિમે—‘અય ડોસી, હું તો એક મુસાફર માણસ છું.’

ડોસીએ—‘તારું નામ શું?’

હજરત મુસ્લિમે—‘મારું નામ મુસ્લિમ બિન અકીલ છે.’

આ સાંભળી તે ડોસી હજરત મુસ્લિમને પાંચે પડી, અને કહેવા લાગી; ‘યા હજરત, ઘરમાં પધારો.’

હઝરત મુસ્લિમ ફરીફરી થાકી ગયા હતા, વળી રાતને કાળજી હતો; જેથી ફક્ત રાતનેજ માટે હઝરત મુસ્લિમ તોઆના મહેમાન થયા.

તોઆએ હઝરત મુસ્લિમને એક ખાલી ઓરડાની અંદર ઉતારેા આપ્યો; અને જમવાનું તૈયાર કરી જમાડયા.

હઝરત મુસ્લિમ જરૂર જોટલું જમી ખુદાની પાંદળી કરવા લાગ્યા.

જોટલામા તેનો દીકરો બિલાલ આવ્યો. તેણે બાબુના ઓરડામાં 'ત્તી બળતી જોઇ પૂછ્યું કે,' આએ ઓરડામાં 'કાણ છે?'

તોઆ હઝરત મુસ્લિમનાં નામને તેના છોકરાથી છૂપાવવા ચાહતી હતી. તેથી જવાબ આપ્યો કે; 'તે એક મુસલ્માન છે. આપણે ઘરે રાતનીરાત મહેમાન છે.'

'પણ તેનું નામ શું છે?' બિલાલે તેની માને સવાલ કર્યો.

'જો કોઇને વાત ન કરવાનું કસમની સાથે વચન આપે તો વાત કરે.' તોઆએ તેના છોકરાને કહ્યું.

બિલાલે તેની માના કહેવા પ્રમાણે કસમ સાથે વચન આપ્યું.

તોઆએ કહ્યું. 'તેઓ જનાબ મુસ્લિમ બિન અકીલ છે. જેઓ ઇમામ હુસેન અબ્ના એલચી થઇ અત્રે આવ્યા છે. તેઓ બિચારાથી ફૂરી લોઢાએ દગો કર્યો કે મદદ કરવાનું વચન આપી ફરી ગયા. આજની રાતનીરાત આપણે ઘરે

સત્યના સેવક—હઝરત મુસ્લિમ બિન અકીલનો રોઝો.

સત્યના સેવકની શહાદત. વાંચો પૃષ્ઠ ૨૩૬.

મહેમાન છે સવારે તો તેઓ ગમે ત્યાં ચાલ્યા જશે.’

ગિજાન આ સાંભળી કાંઈ ન બોલ્યો, અને ચુપચુપ પોતાનાં ગિજાના પર સુઈ ગયો.

સવારે જ્યેલો ઉડી તે ઓળખદુલ્લાહ જિયાદ પાસે ગયો, અને પોતાને ઘરે મુસ્લિમ મિન અદ્રાસ મહેમાન હોવાની ખબર આપી. આપી ઓળખદુલ્લાહે તેને એકે હાર ઇનામમાં આપ્યો. અને પછી તુરત મોહમ્મદ મિન અશઅસ અને ઓળખદુલ્લાહ મિન અળ્યાસ સક્કમીને કયસના કુટુંબના સિરોર સીપાઈએ આપી, હઝરત મુસ્લિમને પકડવા માટે તોઆનાં ઘર તરફ મોકલ્યા.

હઝરત મુસ્લિમ ગુજર—સવારની નમાઝ પઢી વર્જીફા—નમાઝ પછી પઢવાની દોઆઓ—પ્રાર્થનાઓ પઢતા હતા. એટલામાં ઘોડાઓના ટાપુઓની આવાજ સાંભળવામાં આવી. આપ એકદમ ઊભા થયા, અને બાજુ પર પહેરી હતીઆર બાંધી બાહર નીકળ્યા.

એટલામાં સવારે પણ નજીક આવી ગયા, અને બન્ને વચ્ચે મુકાબલો થયો.

હઝરત મુસ્લિમ એકજ હુમલામાં દોઢસો સવારોને કતલ કર્યા, અને દોઢસોને ભગાડી ચૂક્યા. આ સાંભળી ઓળખદુલ્લાહ જિયાદે બીજા પાંચસો સવારોને રવાના કર્યા.

હઝરત મુસ્લિમ બરાબર બહાદુરીથી લડી રહ્યા હતા. તે એટલે સુધી કે તે પાંચસો સવારોમાંથી પણ કેટલાક કતલ

થયા, અને ફેટલાક લાગી ગયા. ફક્ત પચાસે સ્વારો બાકી રહ્યા. તે વખતે મોહનમદ બિન અશઅસે વળી ઓખપદુલ્લાહ જિયાદ પાસે મદદ મંગાવી. ઓખપદુલ્લાહે કહેવરાવ્યું કે: 'જની હાશમના જવાનોથી સામસામા કિલા રહી લડવાથી કાષ્ટકાળે ફતોહ પામવાના નથી. તેનાથી ફરેજ કરી ફતોહ મેળવ.'

તે વખતે મોહનમદ બિન અશઅસ હઝરત મુસ્લિમ પાસે ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે: 'તમને ક્ષમા આપવામાં આવે છે.' હઝરત મુસ્લિમે ફરમાવ્યું કે: 'પ્રપંચી લોકોની પનાહ—ક્ષમા પર ખુદાનો કહેર હોજો.' એટલું ફરમાવી લડાઈ ચાલુ રાખી.

તે લોકોએ પછી તીરો અને પથરાઓ ફેંકવા શરૂ કર્યા. તે એટલે સુધી કે આપનું આખું શરીર જખ્મોથી ખીદાઈ—વીધાઈ ગયું. એટલામાં એક પથર આપનાં કપાળ ઉપર એવો આવી પડ્યો કે જેથી આપનું કપાળ ફૂટી ગયું, અને રક્તથી આપનો આંખા ચહેરો ભરાઈ ગયો.

આપ બકીર ઈબ્ને ઈબ્રાહિમનાં મકાનની દિવાલને ટેકા દઈ બેસી ગયા. તેણે પોતાનાં મકાનમાંથી નીકળી એક ઓ ચીંતી તરવાર હઝરત મુસ્લિમને મારી; જેથી હઝરત મુસ્લિમનો ઉપરનો હોઠ કપાઈ નીચે પડ્યો. અને તેજ સ્થિતિમાં કિલા થઈ બકરીને એક એવી તરવાર લગાવી કે જેથી બકીરનું માથું કપાઈ દસ કદમ છેડે જઈ પડ્યું. પછી આપ પાછા દિવાલને ટેકે જઈ બેસ્યા.

હઝરત મુસ્લિમનાં શરીરમાંથી લોહી વહેતું હોવાથી આપને તર્પ ઘણીજ લાગી હતી; તેથી આપે તે લોકો પાસે પાણી માગ્યું.

ઉમર ગિન હરીસે એક પ્યાલો પાણીનો ભરી તેના ગુલામ સાથે હઝરત મુસ્લિમને પીવા મોકલ્યો. હઝરત મુસ્લિમ તે પ્યાલાને મોઢાં સુધી લઇ ગયા, અને પાણી પીવા ચાલ્યું; એટલામાં મોઢામાંથી રક્ત નીકળી, પ્યાલામાંના પાણી સાથે મળી ગયું. હઝરતે તે પાણી ફેંકી દીધું. ઉમર ગિન હરીસે પાણીનો બીજો પ્યાલો ભરી મોકલ્યો, તે પણ મોઢાંનાં લોહી-થી ભરાઇ ગયો; તેથી આપે તે પાણી પણ ફેંકી આપ્યું. ઉમર ગિન હરીસે ત્રીજો પ્યાલો ભરી મોકલ્યો. હઝરતે મોઢે માંડ્યો, એટલામાં આપના હાંતો નીકળી તે પ્યાલામાં પડ્યા. આપે તે પ્યાલાનું પાણી પણ ફેંકી દીધું. અને ફરમાવ્યું કે: ‘હવે પાણી ન મોકલજો, કારણ કે મને લાગે છે કે હવે હું પરલોકનાં પાણીથી તૃપ્ત થવાનો.’

પછી હઝરત મુસ્લિમને પકડી હાંટ ઉપર બેસારી ઓગળ્યદુલાહ ત્રિયાઃ પાસે લઇ ગયા.

હઝરત મુસ્લિમને ઓગળ્યદુલાહ સામે લઇ જવામાં આવ્યા, પણ આપે તેને સજામ ન કરી.

ઓગળ્યદુલાહે કહ્યું. ‘અય મુસ્લિમ, તું સજામ કરવાના વિવેકથી પણ વેગળો થયો?’

હ૦ મુસ્લિમ—‘હું કુદમી સદતનનના સેવકોને સજામ કરી, તેને પેપાવા નથી ચાહતો.’

ઝોગયદુલાહે—‘તેં ચાલુ સમયના ખત્રીફા વિરુદ્ધ કેમ જાંડ કર્યો?’

હ૦ મુસ્લિમે—‘ચાલુ સમયમાં ઈસ્લામીઓના ખત્રીફા ઇમામ હુસેન ગિન અલી અઁ સિવાય બીજો કોઈ પણ નથી.’

પછી ઝોગયદુલાહે પોતાની આસપાસ બંદેશ લોકોને કહ્યું કે: ‘છે કોઈ તમારામાં કે આગે જાગી—જાંડખારને અગાશી ઉપર લઈ જઈ કાલ કરે અને તેની લાશને નીચે ફેંકી આપે?’

આ સાંભળી પછીરે ગિન ઇમ્માન કે જેને હઝરત મુસ્લિમે કાલ કરેલ, તેના છોકરા ઉભો થયા: અને હઝરત મુસ્લિમનો હાથ પકડ્યો.

હઝરત મુસ્લિમે ઝોગયદુલાહને કહ્યું કે; ‘જરાવર સગર કર અને કોઈ કુરેશોને મારી પાસે મોકલ કે તેને હું મારી વસીયત-લલામણ કરી લઉં ઝોગયદુલાહે ઉમર ગિન સાચદ ગિન વક્કાસને મોકલ્યો.

ઉમર ગિન સાચદે હઝરત મુસ્લિમ પાસે આવી કહ્યું, ‘અય મુસ્લિમ, તેં જાંડ કરી તારા જીવ ઉપર જુલમ કર્યો: પણ તું મારો કુટુંબી છો જેથી તારી લલામણ સાંભળું છું માટે જે કહેવું હોય તે કહે.’

હ૦ મુસ્લિમે—‘પહેલી મારી એ લલામણ છે કે ઇમામ હુસેન અઁ આ તરફ રવાના થઈ ગયા હશે, માટે તું

મારો હાથ લપ્પી મોકલજો અને મારા તરફથી સલામ લખી લખજો કે તેઓ અત્રે ન આવે.

‘ખીજી ભલામણ એ છે કે મારા ઉપર સાતસો દિર-
હમ (હાલમાં ૨૩૩ રૂપીયા) નું દેવું છે માટે તું મારો ઘોડો
મારું બખતર અને મારાં હથીઆરો વેચી તે દેવાને વસુલ
કરજો.

‘ અને ત્રીજી ભલામણ એ છે કે હું જાણું છું કે મારું
સર કાપી યજ્ઞદત્ત મોકલવામાં આવશે; પણ મારી લાશને
મારા સ્વામીનમાં લઈ દફન કરેજો.’

એમજયદુદ્દાદે હજરત મુસ્લિમની એ ભલામણો સાંભ-
ળી કહ્યું. ‘ ઘોડા, બખતર અને હથીઆરથી દેવું દેવાય તેમાં
અમને કશો વધો વધી. પણ મુસ્લિમની લાશ ઉપર તેના
કતલ પછી પણ અમારો હક રહેવાનો; અમે આદમું તે કર-
શું. અને દુસરેન ધિન અત્રી અત્રે આવશે, અને જન ખિદ્મ-
કત વિરુદ્ધ ચળવળ કરશે તો જો રિયતિ મુસ્લિમની થઈ તે
તેમની પણ થવસની. અને અગર અત્રે આવી સુલેહ શાંતિથી
રહેશે તો અમે પણ તેનાથી તેમજ વતશું.’

પછી બકીરના છોકરાને હુકમ કર્યો કે મુસ્લિમને કોહા—
અગાશી ઉપર લઈ જા, અને તેનાં સર—માથાને કાપી તેની
લાશને નીચે ફેંકી દે.’

બકીરનો છોકરો હજરત મુસ્લિમને અગાશી ઉપર લઈ
આવ્યો. હજરત મુસ્લિમ ખુદાની યાદમાં હતા. અગાશી ઉપર
પાંદોંચી હજરત મુસ્લિમ મકકા તરફ દુર્યા. અને કહ્યું. ‘ અય

છામામે હુસેન અન્, જેવટ વખતે આપનાં દર્શનની ઇચ્છા હતી, પણ તે પૂરી ન થઇ. એટલામાં બકીરના છોકરાએ નલ્વાર મારી હઝરત મુસ્લિમનું માથું જીરું કરી, ઘડને અગાશી નીચે ફેંકી દીધું.

પછી બકીરના છોકરાએ તે સરને લાવી ઓગળદુલ્લાહ સામે રાખી આપ્યું.

ઓગળદુલ્લાહે તુર્તજ નીચે મુજબ કાગળ લખવાનો મુનશીને હુકમ આપ્યો.

‘એ ખુદાનો શુકર—એલ્લાહ—આભાર છે કે જેણે હજુરના દુશ્મન પર ફતેહ આપી. હું એ વખતમાં દૂધા આવ્યો કે જે વખતે દૂધાના એકેએક જણ હુસેન જિન અલી પર પોતાની જાન કુર્બાન કરવા તૈયાર હતા. મેં આલાહીયાં તમામનાં દિલો ફેરવ્યાં, અને મુસ્લિમને હાથ કર્યો. તે વખતે જે હુશીઆરીયાં કામ લેવું પડ્યું છે તે વર્ણન થઇ શકે તેમ નથી. તેનો ટુંક પરિચય આલેફ કાસિદો કરાવશે. તેઓની સાથે મુસ્લિમ જિન અલીનું સર, અને તેના આશ્રયદાતાઓનાં સરો મોકલ્યાં છે.’

પછી તે કાગળ અને સરને હાની જિન અબ્દુલ્લા અને જુમેર જિન અરવહની સાથે યઝીદ પાસે દમસ્કક રવાના કર્યાં.

પછી હુકમ આપ્યો કે; ‘મુસ્લિમના પગમાં રસી બાંધી તેની લાશને દૂધાની દરેક બજાર અને ગલીમાં ફેરવો અને ઘાંકારો કે જે કોઇ બકીરના પછીની મામે બંડ કરશે અથવા

ખંડ કરવાવાળાની કાછપણુ રસ્તે મદદ કરશે તેની આ વહે થવાની.’

આ સાંભળી મુસ્લિમના પગેમાં રસી પાંચવામાં આવી અને તેમની લાશને ઉઘાડી પોકાર સાથે કૂકાની દરેક બગ્ગા અને ગલીમાં ઢસરડવામાં આવી.

*

*

*

સત્યના સેવક—હજરત મુસ્લિમની લીગરી સન ૬૦૦ જીહાદજી મહીનાની હમી તારીખે શહાદત થઇ. કૂકાની દરે બગ્ગર અને ગલીમાં લાલને ફેરવતાં ત્રણ દિવસ થયા* આ દિવસે બનીમઝહબનાં કુટુંબની માગણીથી તેઓને તે લાશ સોંપવામાં આવી, અને તેઓએ તેને દફન કરી. જ્યાં અત્યાં તે મઝહબ—મુઝમ થયેલનો રોજા—દુખો ઊભો છે, અને તેન તથા લાનીના રોજાના દર્શન માટે તેઓની આસપાસથી અને હિંદથી દર વરસે હજારો લોકો જાય છે.

* તે વખતમાં કૂકા કેટલું આપ્યાદ હતું તેનું અનુમા આ ઉપરથી પણ થઇ શકે છે.

‘મોહિય

કૂકામાં મુખ્તારને કેદ.

મુખ્તાર બિન અબુ ઓબયદા સકરી કે જેને ધરે . હજરત મુસ્લિમ કૂકામાં જતાં વેંતજ ઉતર્યા હતા; પણ હમી

હુસેન અબ્ની ગયઅત કરાવવાની પ્રવૃત્તિ કૂશમાં એકદમ જોરમાં આવવાથી તેઓ હજરત મુસ્લિમની વતી ઇમામ હુસેન અબ્ની ગયઅત લેવા કૂશની આસપાસનાં ગામડાં-ઓમાં ફરતા હતા. અને ઓગળ્યદુદલાહ જિયાદના કૂશ આગ્યા પછી હજરત મુસ્લિમ મુખતારને ઘરેથી નીકળી હાનીને ઘરે ગએલા તે મુખતાર ઘરે ન હોવાનાં કારણથીજ.

મુખતાર કૂશની આસપાસનાં ગામડાંઓમાં ફરતા હતા, અને હજરત મુસ્લિમ વતી ઇમામ હુસેન અબ્ની ગયઅત લેતા હતા. એટલામાં હજરત મુસ્લિમ પર સખ્તાઈ દરવાના વિચારથી ઓગળ્યદુદલાહ જિયાદના કૂશ આગ્યાના સમાચાર તેમને મળ્યા. તેથી તેઓ ગામડાંમાંથી એકદમ કૂશ જવા નીકળ્યા.

રસ્તામાં જે માણસ મળતો તેને કૂશની સ્થિતિના સમાચાર પૂછતા. કોઈ કહેતો કે કૂશના દરેક દરવાજે સખ્ત ચાકીપહેરો ખેરી ચૂક્યો છે. કોઈ ખબર આપતો કે કૂશમાં પકડાપકડી શરૂ થઈ છે. કોઈ સમાચાર સાંભળાવતો કે હાની અને મોદમ્મદ કરીરને તેમના છાકરા સમેત શહીદ કર્યાં. કોઈએ એ પણ કહી દીધું કે હજરત મુસ્લિમ અને ઓગળ્યદુદલાહ જિયાદનાં લશ્કર વચ્ચે લડાઈ ચાલે છે.

આ સાંભળી મુખતારે પોતાને ઘોડા એકદમ ઉપાડ્યો અને ચાલું કે વખતસર હજરત મુસ્લિમની મદદે પહોંચી જાય. પણ જ્યાં કૂશની નજીક પહોંચ્યા, ત્યાં તો ખબર સાંભળ્યા કે હજરત મુસ્લિમને ઘણાજ કર્પિણ રીતે કતલ કરવામાં આ-

ત્યા. આથી મુખ્તાર નિરાશ થયા, અને એજ નિરાશાની સાથે કુદાના દરવાજા પાસે આવ્યા.

ત્યાં આવી બેઠું કે કુદામાં જિન નોકરિલ દરવાજા પર પહેરે. રાખી બેઠો છે. તેણે હાકિમની રજા સિવાય અંદર દાખલ થવા દેવાની મુખ્તારને ના કહી. મુખ્તારને પોતાના અપમાનથી ગુસ્સો આવ્યો. તેથી બ્યાનમાંથી તલ્વાર કાઢી તેઓ પર ચલાવી. બેતબેતામાં તલ્વારે સોના જીવ લીધા. અને ખીજા લાગ્યા.

મુખ્તારે રસ્તો સાફ થએલો બેઈ શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. જંગ આગળ આવ્યા તો ઉમર જિન હરીસને તંબુમાં પહેરે. રાખી બેઠેલો બેયો. મુખ્તાર તેની પાસે ગયા. ઉમરે ઊભા થઈ માન આપ્યું; અને બગલગીર થઈ પોતાના કરતાં અગ્ર-સ્થાને મુખ્તારને બેસાડ્યા. અને કહ્યું: ‘મુસ્લિમ સાથે જંગ થઈ તે વખતે તમે ક્યાં હતા?’

મુખ્તારે—‘હું તો ઘણા દિવસથી બાહેર ગામ ગયો હતો. હઝરત મુસ્લિમ સાથે ક્યારે જંગ થઈ તેની મને મુદ્દલ ખબર નથી.’

ઉમર—‘હીક થયું કે તમે બાહેર ગામ હતા; નહિ તો હાની અને મોહમ્મદ કરીર જેમ તમે પણ દોષમાં આવી જતે. હવે કાંઈ શીકર નહિ. હાકિમ પાસે હું તમારી શાક્ષી પુરીશ કે તમે દરેક રીતે નિર્દોષ છો.’

પછી ત્યાંથી ઉડી મુખ્તાર એખયદુલ્લાહ જિયાદ પાસે

ગયા. પણ તેમના જવા પહેલાં અન્નાર ગિન યજ્ઞને ઓળખાવવાલાદને કહી આપ્યું હતું કે; ‘મુસ્લિમ પર દ્વેષ મેળવવાથી હજુરને નિર્ભય થઈ ખેંચવાનું નથી. હજુ મુખ્તાર ગિન અબુઓમયદા સદ્દરી જે કે આપનો સખ્ત દુશ્મન છે અને આખું દુકા તેનું હોસ્ત છે; અને તે હજુ છોટા ફરે છે. તે મુસ્લિમની મદદ માટે તેના મદદગારોને લઈ આવ્યો હતો; પણ મુસ્લિમના કતલ થવાના સમાચાર સાંભળી તેના મદદગારોને રજા આપી તે એકલો અત્રે આવ્યો છે.’

આ ખબર સાંભળવાથી ઓળખાવવાલા મુખ્તાર ઉપર ગુસ્સે હતો. તેથી જ્યારે મુખ્તાર ઓળખાવવાલાની સામે આવ્યો તો ઓળખાવવાલાએ પોતાનું મોઢું ફેરવી લીધું. મુખ્તારે સલામ કરી; પણ તેણે જવાબ ન આપ્યો. મુખ્તાર સમજ્યા કે કટાય નયે સાંભળ્યું હોય. ફરી મોઢોટા સાથે સલામ કરી; છતાં જવાબ ન મળ્યો.

ઓળખાવવાલા પાસે દુકાના કેટલાક આગેવાનો અને ગરદારો બેઠા હતા, તેથી મુખ્તાર લજવાયા અને દુકાના આગેવાનોની સફમાં ખુરસી પર બેઠક લીધી; પણ શરમતા સળગથી એકરો લાલચોળ થઈ ગયો હતો.

પછી ઓળખાવવાલા મુખ્તારને કહ્યું. ‘અય મુખ્તાર, તું તારા મનમાં પોતાને મોટો બહાદુર અને ઇઝતવાળો સમજે છે ! અને તેથી તું બચાઈ કરી તમામથી બેપરવા બની ફરે છે ! અને તારાં મનમાં આવે તે પ્રમાણે વર્તે છે તું એમ ન સમજજે કે તારી હિલચાલથી હું નાવાકેદ છું. તું તારા

સાથીઓ સાથે મુસ્લિમ ગિન અકીલની મદદે આવ્યો હતો; પણ મુસ્લિમ ઉપર મને કસોટ થયેલો સાંભળી તારા સાથી-ઓને તે ક્યાં પણ મોકલી દીધા, અને તું અહીં એકલે આવ્યો છે.’

મુખ્યતારે—‘મેં મને કદી મોકલો જણાવ્યું કે ઇઝઝતવાળો સમજી અહંકાર નથી કર્યો. અને હું હઝરત મુસ્લિમની શહાદત પછી કૃદ્દામાં લાખત થયો છું તેનો શાક્ષી ઉમર ગિન હરીસ છે.’

ઉમર ગિન હરીસે—‘અમીર સાહેબ, મુખ્યતાર કહે છે તે બરાબર છે. તે મુસ્લિમ સાથેના જંગ વખતે કૃદ્દામાં લા-જર ન હતા. તેણે કૃદ્દામાં આવતાં જ મારા તંબુમાં અમાન—આશ્રો મેળવ્યો હતો.’

ઉમરની આ વાત ઉપરથી ઓળખદુલ્લાહને મુખ્યતાર પરથી કાંઈ શંકા ઓછી થઈ. એટલામાં તો મકાન નીચે ફેટલીક ઓરતોના રોવાની આવાજ આવી. ઓળખદુલ્લાહ કંથું, ‘જાઓ તપાસ કરો તેણીઓ શા માટે રોવે છે?’

એટલામાં દરવાન આવ્યો અને ખબર આપ્યા કે: ‘જાગલગ સે:એક ઓરતો બાહરે રોવે છે અને આપની પાસે ફરિયાદ કરવા આહે છે.’

ઓળખદુલ્લાહે—‘તેણીઓને મારા પાસે આવવા છો.’

તેણીઓ આવી અને ફરિયાદ કરી કે: ‘અમારા પતિ અને લાદઓ નેઓ કે આપના હુકમથી દરવાજા પર ચોકી-

પહેરો કરતા હતા; તેઓને મુખ્તારે કતલ કર્યાં, અને અમારાં બાળકોને અનાથ બનાવ્યાં, અમારી અને મુખ્તારની વચ્ચે ધનસાફ કરવો બેઠાઓ.’

આ ફરિયાદ સાંભળતાં જ ઝોખવદુલાદ એકદમ ગુસ્સામાં આવ્યો અને હુકમ કર્યો કે: ‘મુખ્તારને પકડો અને પગમાં બેડીઓ પહેરાવી જંગલમાં મોકલી આપો.’

બસ હુકમની જ વાર હતી. તુર્તજ મુખ્તારને પકડયા; અને પગમાંથી બુંટ કાઢી બેડીઓ પહેરાવી આપી, ફરના કુદખાનામાં કેદ કર્યાં.

કોમળ બાળકોની કતલ.

ઝોખવદુલાદ પાસે કોઈ નિર્દય ચાડીખારે એ પણ ચાડી ખાંધી કે: ‘મુસ્લિમ બિન અક્રીત પોતાની સાથે પોતાનાં બે બાળકો લઈ અગ્રે આવ્યા હતા; અને તે લગ્ન સુધી આ શહેરમાંજ કોમળે ત્યાં છૂપાએલા છે.’

આ સાંભળી ઝોખવદુલાદે શહેરમાં ઠંઢેરો પીટાવ્યો કે: ‘મુસ્લિમ બિન અક્રીતના ફરજન્દો જોને ત્યાં છૂપાએલા હોય, તે તત્તજ મને સોંપી નહિ બાચ, અને વાને ખજાર મળ્યા તો તેનાં ઘરખારને ઉખેડાવી નાખીશ, અને તેને જાંદગીભરની

કેદની સગ આપીશ. અગર મને જેને ત્યાં તે બાળકો છૂપા એલા છે, તેનાં નામઠામની જે કાંઈ ખબર આપશે તેને સાં એવું ઇનામ આપવામાં આવશે.’

કૂદાના એવકા લોકોને તો તે એક ધંધો થઈ પડ્યો હતો કે તેઓ રોજ હાકિમ પાસે અવનવી ચાડી ખાતા હતા તેઓ જેની ચાડી ખાતા તેની ઉપર વગર તપાસે અને વમર વાંતો તે અત્યાચાર કરતો હતો અને તે ચાડીખોર લોકો તેના અત્યાચારમાં મદદગાર થઈ, ઇનામ અને ઝક્કીશો મેળવતા હતા.

હઝરત મુસ્લિમના બાળકોને પકડ્યા વિખેતો હાંદેરે સાંભળી તેઓની ન્હાની વય પર દયા ન ખાતા, કેટલા શતાનના ચંલકાઓ છૂપી તપાસ માટે નીકળી પડ્યા.

હઝરત મુસ્લિમના બાળકોને ફરજનદો તો કાઢી શરીહને ત્યાંજ હતા. તેઓને તેઓના બાપની શહાદત થવાના ખબર પણ આપ્યા ન હતા. ત્યારે એકબેદુલ્લાહ જિયાદ તરફ હાંદેરે પીટાણો અને એ નિર્દોષ બાળકોને પકડ્યા માટે ચાં તરફ જસુસો ફરવા લાગ્યા; ત્યારે કાઢી શરીહને તે બાળકોની છાંદગી માટે ચિંતા થવા લાગી.

એક દિવસ તેને તે બાળકોની યતીમીનો—અનથપણને હોંડા વિચાર આવવાથી તેનાં હૃદયમાં દયાનો ઝરે ઉભરાયે અને તેની તે દયા સુદમરૂપમાંથી સ્થૂળરૂપમાં આવી; જેથી તેણે બાળકોને બોલાવી પોતાના બોળામાં બેસાડ્યા અને માથાં ઉપર હાથ ફેરવી પ્યાર કરવા લાગ્યા.

બન્ને બાળકો આ ખારને અનાથોપરનો ખ્યાર સમજી પૂછવા લાગ્યા કે: 'અમારા પિતાજી તો હયાત છેને!'

આ સાંભળી કાઝીની આંખોમાંથી દડદડ આંસુ વહેવાં લાગ્યાં, અને કહ્યું: 'બ્હાલાઓ, તેમ ન પણ હોય, તોપણ તમારે કાંઈ દિલગીર થવાનું નથી. કારણ કે હું એમ જ ચિંતામાં છું કે કોઈપણ રસ્તે તમને તમારા માતાજી પાસે મોકલી આપું.'

બાળકોને નિશ્ચય થઈ ગયું કે અમે અનાથ થઈ ગયા. તેઓ પોકાર પાડી રડવા લાગ્યા. કાઝીએ કહ્યું: 'રોવો નહિ, કૂદામાં તમારા દોસ્ત તો કોઈકજ રહ્યા છે બાકી તો તમામ હુસમનોથી ભરપૂર છે. કદાચ કોઈ તમારા રોવાનો આવાજ સાંભળી જશે, અને હાકિમને કહી આવશે તો હું અને તમે તમામ આપત્તિમાં આવી પડશું.' બાળકો આ સાંભળી કાંઈ ડર્યા અને રોતા બંધ થયા.

રાત થઈ તો તે કાઝીએ પોતાના ફરજંદ અસદને બોલાવ્યો અને કહ્યું: 'મને ચોકસ ખબર મળ્યા છે કે કૂદાના દરવાજા બાહરે એક વહેપારીઓના કાફલાએ પડાય નાખ્યો છે અને તે આજે રાતના ઉપડી મહીના તરફ જનાર છે. માટે તું આ બન્ને બાળકોને લઈ જા, અને તે કાફલાને સોંપી આવ કે તેઓ સાંભળીને આંખે બાળકોને મહીના પહોંચાડી આપે.'

અસદ બન્ને બાળકોને સાથે લઈ કૂદા બાહરે ગયો, પણ બનવા કાળે તે કાફલો ત્યાંથી ઉપડી ગયો હતો; ફક્ત

તે કાફલાની ધૂળ ઝિડતી નજર આવતી હતી. અસદે બન્નેને કહ્યું, ‘કાફલો હળવે હળવે ચાલ્યો જાય છે તમે જરા બે ઉતાવળથી ચાલશો તો કાફલાને પહોંચી જશો. મારે જલદી રવાના થાઓ.’ એટલું કહી પોતાના આપની ભલામણ મુજબ બન્નેને પચાસ પચાસ દીનાર આપી રવાના કર્યા.

તેઓ ન્હાની વયના અને વળી વધારે ચાલવાની આદત નહિ; જેથી થોડુંક ઉતાવળથી ચાલ્યા. તેટલામાં તો થાકી જવાથી એકદમ ધીમેધીમે ચાલવા લાગ્યા. જ્યાં થોડાક રસ્તો કાપ્યો, ત્યાં તો તેની નજરથી કાફલો અદૃશ્ય થયો, અને તેઓ રસ્તો ભૂલી આમનેમ ભટકવા લાગ્યા.

સવાર થઈ તો બેયું કે તેજ દૂધનો દરવાજો કે જ્યાંથી તેઓ રાતના નીકળ્યા હતા, અને તેજ રસ્તો કે જ્યાંથી તેઓને કાઢીના છોકરા અસદે રવાના કર્યા હતા.

આ બેઠાં તેઓ ગભરાણા અને કાફલો જગ્યાએ છૂંપાવા દોડ્યા. એટલામાં તેને એક શખ્સ બેઠાં ગયો કે જે તે બાળકોની શોધમાં જ ફરતો હતો. તેણે કહ્યું કે; ‘અય બાળકો, ખબરદાર આગળ એક પથ પગલું ભરશે નહિ. હવે તમારી અજલ આવી પહોંચી.’

આ ભયંકર આવાજ સાંભળી તેઓ ભયભિત થઈ ફરવા લાગ્યા, જેથી તેઓ એક પથ પગલું આગળ વધી શક્યા નહિ.

એટલામાં તો તે નિર્દયે આવી બન્નેને એકેક તમાચા

લગાવી દીધો, અને પછી હાથ બાંધી તેજ સ્થિતિમાં ઓળખ-
દુલાહ જિયાદ પાસે લાવી તેની સામે ઊભા રાખ્યા.

ઓળખદુલાહે પૂછ્યું કે: 'આગે બાળકો કાણ છે?'
તે સખ્તે જવાબ આપ્યો કે: 'બંડખાર મુસ્લિમ બિન અ-
ક્રીડના ફરજન્દો છે કે જેઓની હજુર શોધમાં હતા.'

ઓળખદુલાહે હુકમ કર્યો કે: 'આગે બન્ને બાળકોને
મશકુર જેલરને સોંપી દો અને તેને હુકમ કરો કે તેને સ-
ખ્તાઈની સાથે રાખે; કારણ કે દુશ્મનતા છોકરા પણ દુશ્મન
જ ગણાય છે. માટે તેને સારું ખાવાનું કે ઠંડું પાણી ન
આપવું.'

આ હુકમથી બન્ને બાળકોને મશકુર જેલર પાસે જે-
લમાં મોકલી આપવામાં આવ્યા, અને ઓળખદુલાહ જિયા-
દનો સખ્તાઈનો સંદેશ પણ પહોંચાડ્યો.

પછી ઓળખદુલાહ જિયાદે એક યઝીદને કાગળ લખાવ્યો.
તેની અંદર મુસ્લિમ બિન અક્રીડના ફરજન્દોને પકડાવી કેદ
કરવાના ખબર આપ્યા; અને તેઓને માટે હવે શું હુકમ છે
તે પૂછાવ્યું.

ઓળખદુલાહ જિયાદે બન્ને બાળકો માટે શું હુકમ છે
તે યઝીદને તો પૂછાવ્યું, પણ તે બાળકો પર સખ્તાઈનાં
સત્યાગ્રહી તેઓને જેલમાં જીવવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું.
કારણ કે તેઓને મશકુર જેલર રોજ એકજ વખત ખાવા
આપેતો, અને તેપણ જવની મુકી રોટલી અને ગરમ પાણી !

હઝરત સુન્દિયમના અનાથ બાળકો!—મોહમદ અને ઇબ્રાહીમનો રોઝો.

ક્રમશઃ ગાળકોની કતલ. વાંચી પૃષ્ઠ ૨૫૨.

રોજના આવા ખોરાકથી બંનેને જીવવું અશક્ય થઈ પડ્યું. શકિત તમામ ચાલી ગઈ.

એક દિવસ ન્હાના ભાઈએ કહ્યું. ‘મ્હોટા ભાઈ, હવે તો આ જવની સુકી રોટલીના ટુકડા અને ગરમ પાણી ગળા નીચે નથી ઉતરતાં.’

મ્હોટા ભાઈએ—‘ભાઈ, આપણને આદત નથી; નહિતો જવની સુકી રોટલીના ટુકડા તો આપણા દાદા હજારત અલીનો ખાસ ખોરાક છે. આવા સંકટમય સમયમાં ખુદા તેપણ ખોરાક આપે છે માટે તેનો શુકર માનવો ઘટે.’

‘પણ મ્હોટા ભાઈ, મને લાગે છે કે આ જોશર આપણને ઓળખતો નહિ હોય. વંતે ઓળખતો હોય તો જોમનો તે કંઈમો પટે છે તેમનાં કુટુંબીઓપર આટલે દરજે સખ્તાઈ કરવા તૈયાર ન થાય.’

‘ભાઈ, તેમ નથી, જોમનાં દિલ મુસદ્દમાન નથી, પણ શયતાન છે તેમને માટે એનિયમ નથી. તેમને માટે તો ગમે તે માર્ગથી પૈસો મેળવવો એજ વાત છે. નહિતો ઇસ્લામનો અર્થજ એ થાય છે કે ગમે તે ભોગે અને ગમે તે ભોગે સત્યની તસ્લીમ કરવી—સર ઝુકાવવું—નમસ્કાર કરવો કે અડુણ કરવું થાય છે. જતાં તમારી ઇચ્છા છે તો આપણે આજેજ તેને આપણાં અને આપણાં કુટુંબનાં નામોની ઓળખાણ કરાવીશું.’

પછી વખત થયો જિટલે જોશર તે બાળકો પાસે આવ્યો,

અને જવની સુકી એ રોટલીઓ અને એક પાણીનો ફૂળે તેઓની ખસે સખી આપ્યાં.

મોટા ભાઈ મોહમ્મદે તે જોલરને નમ્રતાથી પૂછ્યું. 'અય શેખ, તમે મોહમ્મદ મુસ્તુફા સગે તે જરૂર ઓળખતા જ હશે.' તેણે જવાબ આપ્યો. 'કેમ નહિ! તેઓ તો મહાન પેગમ્બર અને દોજહાન—ગન્ને લોકના સરદાર છે.'

'ત્યારે તમે હજરત અલીનેય જરૂર ઓળખતા હશે?' મોટા ભાઈએ પૂછ્યું.

'અરે! તેમને કેમ ન ઓળખું? તે તો મારા ઇમામ અને પેશવા—સરદાર છે.' જોલરે જવાબ વાળ્યો.

'હીક, ત્યારે તો તમે મુસ્લિમ યિન અકાલને પણ બરાબર જાણતા હશે.' મોટા ભાઈએ કહ્યું.

'હા, જાણું છું. તેઓ હજરત અલીના ભાઈના દીકરા થતા હતા. તેઓ યિયારા અત્રે ઇમામ હુસેન અગ્ના નાઅેય થઈને આવેલ; અને હજારો ફરીઓએ બચાવત કરેલ; પણ પાછા તેઓથી તમામ ફરી ગયા; અને અતે કેટલાંક ફૂખોની સાથે તેમને શહીદ કર્યા. જો તેમને જેલ આપવામાં આવી હતે તો હું કોઈ પણ રીતે મુક્ત કરતે. પણ એ ભુજુર્ગવારના નાં નામો સાથે તારે શું કામ છે?' જવાબ આપી જોલરે સામો પ્રશ્ન કર્યો.

આ જવાબ ઉપરથી ગન્ને ભાઈઓને એ તો ખાતરી થઈ કે તે અમારાં કુટુંબને જાણનાર, માનનાર અને શિલ્પી

ચાલનાર પણ છે. તેથી આગળ કરતાં વધારે હિંમતથી મોટા ભાઈએ કહ્યું.

‘અય શેખ, ત્યારે અમે મુસ્લિમ મજલૂમના અનાથ ફરજાન્દો છીએ. અમારા ઉપર કાંઈક રહેમ લાવો.’ આટલું કહેતાં આંખામાંથી આંસુ વહેવાં લાગ્યાં. તે જોઈ ન્હાના પાંખને પણ રોવું આવ્યું.

મજલૂર જેલરે તો તે સાંભળી બન્ને બાળકોના પગે પર પોતાનું માથું રાખી આવ્યું, અને પોતે વાપરેલી ગિફ્ટ-યતા માટે માફી માગવા લાગ્યો.

પછી તેઓ બન્નેને તે છૂપા રસ્તાથી પોતાને ઘરે લઈ ગયો, અને હજમત કરાવી નવરાવી સાઈં સાઈં ખજારાવી આરામથી સુવરાગ્યા.

ત્યારે થોડી રાત બાકી રહી ત્યારે તેણે તેઓ બન્નેને જગાડ્યા, અને દૂધ પાણેર કાઢસીયાલના રસ્તા પર લઈ જઈ તેઓને એક વીંટી આપી કહ્યું.

‘સાહેબજાદાઓ, આ સીધો રસ્તો કાઢસીયાલનો છે, અને ત્યાં મારો એક ભાઈ રહે છે. તેની પાસે જઈ આ વીંટી મારી નીશાની તરીકે તેને આપજો કે જેથી તમોને તે કોઈપણ સારા સથવારા સાથે મદીના પહોંચાડી આપશે.’

આ સાંભળી બન્ને બાળકો કાઢસીયાલના રસ્તા પર રવાના થયાં; અને મજલૂર જેલરે તેઓ બન્ને સહી સલામત મદીના પહોંચી જાય એવી ખુદ પાસે દોઆ માગતા ઘરે

ગયો.

સવાર થઇ તો ઓખયદુલ્લાહ જિયાદને ઘૂપા જાસૂસો મારફત ખબર મળ્યા કે: 'મશકુર જેલરે મુસ્લિમતા બંને બાળકોને ક્યાંઈ કાઢી મૂક્યા.'

તર્તીજ જેલરને બોલાવ્યો અને પૂછ્યું. 'મારા બંને બાળક કંદીઓ ક્યાં ગયા?' જેલરે હિંમતથી જવાબ આપ્યો. 'તેઓને મેં મુક્ત કર્યા.'

'શું તું મારાથી પણ ન ડરો?' ઓખયદુલ્લાહે ગુસ્સાથી કહ્યું.

'જે અડસાહુથી ડરે છે તે કોઈપણ હન્સાનથી નથી ડરતો.' જેલરે હિંમતથી જવાબ આપ્યો.

આ સાંભળતાં જ ઓખયદુલ્લાહનાં શરીરમાં ગુસ્સાની અગ્ની ઉત્પન્ન થઈ અને હુકમ આપ્યો.

'છે કોઈ? કે આ નાસખ—નાસાયકને તેની સગ્ગએ પહોંચાડે.'

જ્યારે અત્યાચારી હુકમો કરનાર હાકિમથી દુનિયા ખાલી નથી રહી ત્યારે ધનની લાલચથી તેના હુકમોનું પાલન કરનાર પાપીઓથી દુનિયા ક્યાં ખાલી છે?

હાકિમનો હુકમ સાંભળતાં જ એક અસિમ જલ્લાહ હાથમાં ચાબુક લઇ ઊભો થયો અને કહ્યું. 'હજુરના હુકમાનુસાર વર્તવાને સેવક તૈયાર છે.'

હુકમ આપ્યો. 'આનાં શરીરપરથી લુગાડાં ઉતારી પાં-

ચસો ચાલુક લગાવ.’

શેતાનના હુકમ પ્રમાણે શેતાનના સેવકને વર્તવું તેમાં વારજ શું? હુકમ થતાંજ લુગડાં ઉતારવામાં આવ્યાં, અને ચાલુક મારવા શરૂ કર્યા.

પહેલે ચાલુકે મશકુરે કહ્યું. ‘ગિરમિલ્લાહ.’ એટલે શરૂ કરે છું ખુદાનાં નામ સાથે. બીજો ચાલુક બોલ્યો. ‘અલ્લાહો અકબર.’ એટલે ખુદા મહોદો છે. ત્રીજો ચાલુકે યાચના કરી. ‘ખુદાવન્દા. હું તારા રસૂલનાં કુટુંબી નિદોષ બાળકો માટે માર્યો જાઉં છું તું મને સજર દેજે, અને મારા આત્માને તારા બ્લાલા બંદનના પવિત્ર આત્માઓનો સંગાત કરજે.’

પછી તો એકપછીએક ચાલુક પડવા લાગ્યા, અને દરેક ચાલુક શરીરપરની આંમડી લઈને જ ઉખડતો હતો. તે એટલે સુધી કે તેનું આખું શરીર લોહીલુહાણુ થઈ ગયું અને તેને તપ લાગી. તેણે આંખો ઉઘાડી પાણી માંગ્યું. પણ કેટલેક પાણી ન આપ્યું. તેણે તુરત આંખોને બંધ કરી લીધી, અને તેનો આત્મા શરીરમાંથી છૂટો થયો.

પછી એમયદુલ્લાહ ઝિયાદે શહેરમાં ઢંઢેસે કરાવ્યો કે: ‘મશકુર જેલરે બાગી—બંડખોર મુસ્લિમના એ બાળકોને જેલમાંથી છાલી મૂક્યા છે. તેઓને જે કાઠ ગોતી પકડી લાવશે, તેને એટલું ઇનામ આપવામાં આવશે કે તે ધનવાન થઈ જશે.’

આ ઢંઢેરાથી ધણુ ધનના ગુલામો અને બાળકોને

શોધવા દૂધાની આસપાસ નીકળી પડ્યા.

*

*

*

તે બંને બાળકો કોચ્છીયાદના રસ્તાપર ચાલ્યા જતા હતા. પણ પાછો રસ્તો ભૂલ્યા. અને એ માર્ગે ચડ્યા કે જે માર્ગે દૂધા નરક જતો હતો. તેઓ તો ડરને લીધે એકદમ આગળ વધ્યે જતા હતા.

જ્યાં સવાર થઈ અને જોયું તો એજ દૂધા અને એજ પોતે. આથી તેઓ નિરાશ થયા. પણ દેઈ આની પકડી જવાની ધાસ્તીને લીધે તેઓ એક અડતી ડાળની પોલમાં એવા વિચારથી છપાઈ ગયા કે: ‘જ્યારે સત થશે ત્યારે દાઢપણુ માર્ગે ચાલ્યા જઈશું.’

બનવાકાળે જે ડાળની પોલમાં તેઓ છૂપાણા હતા, તેજ ડાળ નીચે એક પાણીનો ચક્ષો—વીરડો હતો. થોડીવાર પછી તે વીરડે પાણી ભરવા એક સ્ત્રી આવી. તેણે પાણીની અંદર જે ખુબસૂરત બાળકોના ચહેરા જોયા. તે જોઈ પ્રથમ તો તેણી વિશ્મય પામી કિયારમાં પડી. થોડીવાર વિચાર કરી તેણીએ ઊંચી નજર કરી તો જે ખુબસૂરત બાળકોને ડાળની પોલમાં છૂપાએલા જોયા.

તેણીએ તેઓને પૂછ્યું કે: ‘તમે કોણ છો?’ તેઓએ જવાબ આપ્યો કે: ‘અમે મુસ્લિમ બિન અકોલના યતીમ ફરઝંદ છીએ.’

આ સાંભળી તેણી વણી ખુશ થઈ અને કહ્યું કે: ‘તમે

મારી સાથે ચાલો. મારી માલીકા તમારાં કુટુંબપર પ્રેમ ધરાવે છે, જેથી તમને ચાલશે અને સુખી કરશે.’

પછી તેણીએ જટપટ પાણી ભરી લીધું, અને બન્ને બાળકોને સાથે લઈ ખર તરફ ચાલી.

ધરે જઈ તેણીએ તેણીની માલીકાને કહ્યું. ‘હું આપણે ત્યાં બે મહેમાન લાવી છું.’

માલીકાએ પૂછ્યું. ‘કાણે છે?’ તેણીએ નમામ વાત કરી. આ સાંભળી તે ઘણીજ ખુશી થઈ અને તે ખુશીનાં કારણથી તેણીએ તે લાંડી—ગુલામડીને પોતાની ગુલામીપણ્ણ-માથી મુક્ત કરી.

પછી બન્ને બાળકોને નવરાત્રી સારુંસારું ખવરાવી એક ખાલી એરડામાં બિછાના કરી સુવસાવ્યા.

ત્યારે થોડી રાત મહા ત્યારે તેણીને પતિ દારિદ્ર્ય બિન ઉર્વાદ આવ્યો, અને દરવાજે ખખડાવ્યો. તેણીએ ઉઠાડ્યો. દારિદ્ર્યે આવી ખાવાનું માગ્યું. તેણીએ આપ્યું અને પૂછ્યું. ‘આજે આખો દિવસ અને અત્યાર સુધી ક્યાં હતા?’

દારિદ્ર્યે—‘મુરિલમના ફરજન્દો દેવખાનામાંથી લાગી ગયા છે તેની તલાશ—શોધમાં હતો. આખો દિવસ રખડી હિરાન થયો, અને થોડાને પણ દુકાની ચારે તરફ જંગલોમાં ફોડાવી માર્યો; પણ ક્યાંય ન મળ્યા.’

આ સાંભળી તેની સ્ત્રીનાં હૃદયમાં ભારે આઘાત થયો. પણ દુઃખની લાગણીને દયાથી હિમ્મતથી બોલી.

‘આપણે શું? હાકિમ જાણે અને તે જાણકો જાણે. આપણા ધર્મ તો એમ કહે છે કે કોઈ પરવતનમાં દુઃખી હોય તો તેની મદદ કરી તેને વતન પહોંચાડવો; અથવા કોઈ નિર્દોષ કેદી હોય તો તેની મદદ કરી તેને કેદમાંથી મુક્ત કરવો. તે જિયારા જાણકો, વળી જાપ વગરના અનાથ અને પરદેશમાં આવી આફતમાં ફસાયલા, વળી આપણે જેનો કલમો પટીએ તેજ પેગમ્બરના કુટુંબી, તેઓને કેદમાંથી છોડાવવા તો એક તરફ, પણ કોઈએ છોડી મુક્ત કર્યા; તેઓને ધનની લાલચે જુદમી હાકિમ પાસે પકડી લઈ જવા કે તે આગળ કરતાં પણ વધારે સખત સખત કરે! જલ્દી એવું ધન કાલે કયામતમાં ખુદા અને ખુદાના રજૂલ સં પાસે શું મોઢું લઈ જઈએ? દુનિયાની ટુંકી છંદગીનાં વિનાશી સુખ માટે આખરત—પરલોકની અમર છંદગીનું અવિનાશી સુખ શા માટે ગુમાવવું જોઈએ? આપણે એવા મહા પાપી જની જિયારા દુઃખીઓનાં દિલોને દુભાવી તેઓનાં જળતાં હૃદયનાં સખત શ્રાપના ચાલક શું કરવા થવું જોઈએ?’ આટલું કહેતાં તેણીની આંખોમાં ઝળઝળીયાં આવી ગયાં.

હારિસ ગુસ્સાથી જરાડ્યો. ‘અરે! ધર્મને અને મને શું લાગે કે વળગે? પાપ અને પુણ્ય એ તો ખાલી બહેમો છે. ગમે તે માર્ગે ધન મેળવવું એજ મારું ઈમાન અને એજ મારું યકીન—શ્રદ્ધા છે. મને જો કોઈ કાઅ્યા તોડવા બદલ પૈસા આપે તો હું તેને તોડવા તૈયાર છું. મને પેગમ્બર અથવા ઈમામને કતલ માટે પૈસા મળતા હોય તો તેને પણ

હું ન ચૂકું.’ આટલો બકવાટ કરતા તે જમી રહ્યો અને થાક્યો પાક્યો પથારીપર જઈ પડ્યો.

તેની સ્ત્રીને ક્યાંઈ સુખ ન હતું. ઘડી ઘડી રોતી હતી અને ખુદા પાસે યાચના કરતી હતી કે; ‘મારી લાજને રાખજો. મેં તે બિચારાઓને મારે ઘરે આશ્રો આપ્યો, અને તેઓ પાછા મારે ઘરેથી જ પકડાઈ આપત્તિમાં આવી પડે તેમ ન થવા દેજો.’

હારિસની સ્ત્રી તો રોઈરોઈ આવીરૂંત્રી યાચના કરવામાં પડી હતી. એટલામાં બન્ને બાળકોમાંથી મોટા કે જેમનું નામ મોહમ્મદ હતું તે જંગી ઉડ્યા; અને પોતાના ન્હાના ભાઈ ઈશ્રાહીમને જગાડી કહેવા લાગ્યા કે; ‘અય ભાઈ ઉઠો-ઉઠો કે આપણું મોત નજીક આવ્યું.’ ન્હાના ભાઈએ જંગી પૂછ્યું. ‘તમને કેમ ખબર પડી?’

મોટા ભાઈ—‘હમણાં મને સ્વાનું આવ્યું કે જનાબે રસૂલે ખુદા સં, દાદા અલી અં, કાકા હસન અં અને પિતાજી આપણા પાસે આવ્યા છે. જનાબે રસૂલે ખુદા સંમે પિતાજીને પૂછ્યું કે; ‘અય મુસ્લિમ, તમે તમારા ફરજંદોને દુશ્મનોમાં એકત્રા મૂકી આવ્યા?’ બાપાએ જવાબ આપ્યો કે; ‘તેઓ પણ આજે રાતના આપણા સાથે જ હશે.’

‘અય ભાઈ, આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે આપણું મોત હવે નજીક આવ્યું.’

ન્હાના ભાઈએ—‘ખુદાની કસમ મેં પણ એવીજ રીતે સ્વાનું જોયું છે કે જેની રીતે તમે હમણાં વાત કરી.’

આવી રીતે બન્નેએ એકજ વખતે અને એકજ રીતનું બિદામણું સ્વપ્નું જાગવાથી બન્ને ધ્રુજવા લાગ્યા, અને એકબીજાનાં ગળામાં હાથ નાખી મોટા સાદે રોવા માંડ્યા.

તેઓના રોવાના આવાજથી હારિસ નિર્દય જાગી ઉઠ્યો, અને તેની સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે; ‘આ આપણા બાળુના ખાલી ઓરડામાં રોવાના આવાજ શાનો?!’ તેની સ્ત્રીએ સાંભળવા છતાં કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો.

આથી તે ઊભો થયો અને હાથમાં ખતી લઈ ઓરડા ઉધાડી તેની અંદર ગયો. બે બાળકોને એકબીજાનાં ગળામાં હાથ નાખી રોતા જોઈ પૂછ્યું. ‘તમે કાણ?’ તેઓએ જવાબ આપ્યો. ‘અમે મુસ્લિમ મજલૂમના અનાથ બાળકો.’

આ સાંભળતાંજ તેણે બન્નેને એકેક તમાચો લંગાવી દીધો અને કહ્યું. ‘તમારે માટે હું આજે આખો દિવસ હેરાન થયો, અને તમે તો મારાં ધરતી અંદર સંતાઈ બેસા છો!’ આટલું કહેતાં તેણે બન્નેના વાળો પકડ્યા, અને ખેંચતો ખેંચતો ઓરડા બાહરે લાગ્યો. બન્નેને એક ચાંભલી સાથે બાંધી પોતે આરામથી સૂતો. તેની સ્ત્રીએ તેઓને દુઃખ ન દેવા બાળું સમજાવ્યું, પણ તે વ્યર્થ થયું.

જ્યારે સવાર થઈ ત્યારે તે ઉઠ્યો, અને બન્ને બાળકોને લઈ ચાલ્યો. તેની સ્ત્રીએ પૂછ્યું. ‘અય પાપી, તેઓને ક્યાં લઈ જાએ છે?’ તેણે કહ્યું, ‘કતલ કરવા.’

તેણી—‘તેઓને કતલ કરવાથી શું લાભ થવાનો?’

તે—‘તેઓનાં માથાં ઓળપદુલાદુ જિયાદને ભેટ કરી ઇનામ મેળવીશ!’

તેણી—‘ત્યારે ઇનામ મેળવવા તેઓ ગિયારા નિર્દોષને નાલક કતલ કરે છે! ત્યારે તે કરતાં તો મને ગુલામડી બનાવી બન્ટરમાં લઇ જઇ વેચ કે તેથી પણ તને ઘણું પૈસા આવશે.’

તે—‘તે કરતાં મને આ ગહેપારમાં વધારે લાભ મળશે!’

તેણી—‘હું જીવતી છું ત્યાં સુધી મારા મહેમાનને નવે કતલ કરવા નહિ લઈ જવા દઉં.’ એમ કહી તેણીએ બંને બાળકોને પકડી લીધા. તે પાપીએ તેણીને એક તલ્વાર લગાવી કે જેથી તે ઝખ્ખી થઇ જમીન ઉપર પડી, અને તે બંને બાળકોને ખેંચતો આગળ લઇ ચાલ્યો.

કુરાત નદીના કાંઠાપર આવી તે બાળકોને ઊભા રાખ્યા અને તેણે પોતાના ગુલામ ખસીજને કહ્યું કે; ‘લે આ તલ્વાર અને આએ બંનેને કતલ કર.’

ખસીજ—‘તે મારાથી નહિ બને.’

હારિસ—‘કાશુ! શું તું મારો ગુલામ છતાં મારો હુકમ નહિ માન?’

ખસીજ—‘તારા જેવા પાપીના હુકમને માની ખુદાના હુકમનું અપમાન કરવા હું નથી માગતો.’

હારિસ—‘તો હું પ્રથમ તનેજ મારીશ.’

ખેત્રીજ—‘મારામાં પણ કાંઈ બહાદૂરી છે તે તને હું બતાવી આપીશ.’

આ સાંભળી હારિસ ગુસ્સે થયો અને ખેત્રીજને પકડી પછાડ્યો. ખેત્રીજ ચાલતો હતો કે બીજો થઈ હારિસને તેને ઠેકાણે પહોંચાડે; પણ હારિસે તેને બીજો થવાની ફરસત ન આપતાં એક તડવાર લગાવી કે જેથી તેનું માથું કપાઈ ભોંયપર પડ્યું.

એટલામાં હારિસનો જવાન છોકરો આવ્યો. તેણે તેના છોકરાને કહ્યું કે: ‘આ બન્ને બાળકોને કતલ કર.’ તેણે પૂછ્યું કે: ‘તેઓ કોણ છે?’ હારિસે કહ્યું. ‘તેઓ આપણા અમીરના દુશ્મનના છોકરા છે.’

તે હાથમાં તડવાર લઈ બન્ને બાળકો કતે ગયો. બાળકોએ કહ્યું. ‘અથ જવાન, તું અમારાપર તો નહિ; પણ તારી આ જવાનીપર લો દયા કર.’

આ પ્રેમી શબ્દો તેનાં જીગરમાં ખૂચ્યાં. તેણે પૂછ્યું કે: ‘તમે કોના દુશ્મનો?’

તેઓએ જવાબ આપ્યો. ‘મુસ્લિમ બિન અકીલના.’

આ સાંભળી તે તેના બાપ પાસે ગયો અને કહેવા લાગ્યો. ‘ખરબદાર, આ બાળકોને હું કતલ કરવાનો તો નથી; પણ કતલ કરવા દેનાર પણ નથી.’

હારિસે—‘તું મને અટકાવનાર કોણ? જેઓને કતલ કરી ઇનામ મેળવવાની લાલચે; તારી માને અખમી ફત્વી, ખ-

લીજ ગુલામને માર્યો, હવે વળી તું તેઓને બચાવવા આવ્યો છે ! તને તેઓ ઉપર દયા આવતી હોય તો અહીંથી ચાલ્યો જા.'

‘હરગિઝ નહિ: હું તેઓને બચાવીને જ જવાનો. અને કાં તેઓ માટે તમારે હાથે મરવાનો.’ હારિસના છોકરાએ કયું.

‘લે ત્યારે: બચાવ તેઓને.’ એમ કહેતાં જ હારિસે એક તસ્વાર તેના છોકરાને મારી કે તેથી તે જમીનપર પડ્યો અને મરણ પામ્યો.

પછી તે બંને બાળકો તરફ એકદમ ધસ્યો, અને તેઓને મારવા માટે તસ્વાર ઉપાડી. તેઓ બંનેએ કયું. ‘જરા સખર કર અને અમારી માગણીને સાંભળી લે.’

હારિસે—‘કોમળ પણ રીતે તમારે બચાવ થઈ શકવાનો જ નથી; તે સિવાય તમારી શું માગણી છે?’

બાળકો—‘તે તારી મરણ. પણ અમારી પહેલી તો માગણી એ છે કે અમે તારા મહેમાન છીએ; વળી બાળવયના હુ:ખી અનાથ મુસાફર છીએ. માટે અમારી મહેમાનીતી ખાતર અમારી નહાની વયપર દયા લાવી અમને મૂકી આપ લો અમે ગમે ત્યાં ચાલ્યા જઈએ.’

હારિસ—‘એવો હું મૂર્ખો નથી કે જે ઇનામ માટે મારી સ્ત્રીને ઝખ્મી કરી; મારા ગુલામને માર્યો; મારા જવાન છોકરાને પણ કતલ કર્યો; અને હવે વળી પાછો હું તમને

મુકત કરી, મારાં તે ધનામને જવા દઉં ! વળી મારાં દિલમાં દયા તે છે જ નહિ કે તમારા પર દયા કરું.’

બાળકો—‘ત્યારે તું અમને ગુલામોની બજારમાં વેચી નાખ અથવા અમને જીવતાજ ઓખયદુધાહ ઝિયાદ પાસે લઈ ચાલ. પણ અમને મારી અમારાં ખૂને નાહકનો ભાર તું તારી ગરદન પર શામાટે લીએ છે ?’

હારિસ—‘તેપણ બનશે નહિ; કારણ કે તેમ કરવાથી રસ્તામાં કોખને તમારા પર દયા આવે, અને તમને મારા પાસેથી છોડાવી લીએ.’

બન્ને બાળકોએ જોયું કે અમારી ગમે તેવી આજેજ અને લાચારી છતાં હારિસનાં શુદ્ધ હૃદયમાં દયાનો ઝરો વહે તેમ નથી જ. તેથી તેઓએ હારિસ પાસે છેલ્લી માગણી કરી કે; ‘અથ હારિસ, તું અમને એટલી દુરસત આપ કે અમે છેલ્લે વખતે બે રકાત નમાઝ પઢી લઈએ.’

હારિસે—‘ભલે; હું જોઉં તો ખરો કે તમારી નમાઝ તમને શું ફાયદો પહોંચાડે છે ?’

તેઓ બન્ને દુરાત નદીને કિનારે ગયા અને વજ્રુ કરી—કુર્બાનમાં લખેલ રીત મુજબ હાથ મોઢું ઘોષ—નમાઝ પઢવા માંડ્યા.

નમાઝ પડી રહ્યા પછી તેઓ બન્નેએ પોતાના નાજુક હાથો આસમાન તરફ ઊંચા કર્યા; અને નિર્મળ હૃદયથી કહેવા લાગ્યા. ‘યા અદલો યા હકીમો ઉલ્લુમ બયનના વ

બચનહુ બિલ્લક.' એટલે અચ ઇન્સાશી હાકિમ, તું અમારી અને આએ પાપીની વચ્ચે ઇન્સાફથી હુકમ ફરમાવ.

એટલામાં હારિસની તલ્વાર ઊઠી થઇ. મ્હોટા ભાઇ કહે પ્રથમ મને માર અને ન્હાના ભાઇ કહે પહેલા મને માર.

હારિસ મ્હોટા ભાઇને મારવા જતો હતો તો ન્હાના ભાઇ આડા હાથ આપતા હતા; અને જો ન્હાના ભાઇને મારવા જતો હતો તો મ્હોટા ભાઇ હાથ લાંબા કરી બચાવી લેતા હતા.

એટલામાં એકાએક મ્હોટા ભાઇ મોહમ્મદનાં ગળાપર તલ્વાર પડી, અને તેનું માથું જુદું થઇ જમીનપર પડ્યું. ન્હાના ભાઇએ તુર્તજ તે માથું લઇ લીધું અને પોતાની છાતી સાથે ચાંપી કહ્યું. 'ભાઇ, ઉતાવળ ન કરો; હું પણ તમારી પછવાડે જ આવું છું.' એટલામાં હારિસે ન્હાના ભાઇ ઇપ્પાહીમ પાસેથી મ્હોટા ભાઇનું માથું છીનવી લીધું અને તેને પણ એક તલ્વાર લગાવી કે જેથી તેનું પણ માથું જુદું થઇ જમીનપર જઈ પડ્યું.

તેણે બન્નેની લાશોને પાણીમાં ફેંકી આપી, અને સરોતે તેમનામાં ધૂપાવી ઓખચદુલ્લાહ ઝિયાદ પાસે લઇ જવા રવાના થયો.

✽

✽

✽

આજ પણ તેઓ બન્ને જો જગ્યાએ કતલ થયા હતા તે જગ્યાએ બે નાજુક રોઝા—ફૂળા બિલા છે. અને તે ફૂળા-

ઓ ઉપર એવી ગરીબી અને મજદૂમી—નિર્દોષતા છાછ રહી છે કે જેઓ તે કૃપાઓનાં દર્શનાર્થે જાય છે તેઓની નજર તે કૃપાઓ ઉપર પડતાં જ તેઓની ચક્ષુઓમાંથી આશ્રુઓની ધારા વહેવા લાગે છે. તે દુઃખદાયક ક્રિપિણુ બનાવ હીજરી સન ૬૦ અથવા ૬૧ના જલદજ માસની ૨૨મી તારીખના બન્યો હતો.

બાળહત્યાનો બદલો.

હારિસ બિન ઉર્વાહ બન્ને બાળકોના સરોને લઇને ઓ-બયદુલાહ જિયાદ પાસે ગયો, અને તે સરોને તેના સામે રાખી આપ્યાં.

ઓબયદુલાહ જિયાદ તે કામજ મોઢાંનાં નાણુક સરોને જોઇને એકએક ઊભો થઇ બેસી ગયો અને પૂછ્યું. ‘અય હારિસ, આ કોણના સરોને તું લાવ્યો છે?’

હારિસે જવાબ આપ્યો કે: ‘અય અમીર, આપ ઓ-બયદુલાહ જિયાદનાં મને સામાટે પૂછો છો?’

ઓબયદુલાહે કહ્યું. ‘હું નથી ઓળખતો; મને જલદી જવાબ આપ કે આ કોણનાં દિલ્લનાં મેલ અને આંખોનાં વરને ઝૂંટી આવ્યો છે?’

હારિસ—‘તેઓ હજુરના દુશ્મન મુસ્લિમ બિન અકી-
લના ફરઝન્દોનાં સર છે.’

ઓખયદુદ્લાહ—‘લાઅનત થાય તારા ઉપર; મેં ક્યારે
એવાં હુકમ કાઢ્યો હતો કે તેઓને કતલ કરી તેઓનાં સરને
મારા પાસે લાવવાં? મેં તો તેઓને પકડી લાવવાનો હુકમ
જાહેર પડ્યો હતો.

‘અય હારિસ, તને આવાં ક્રોધાળ મોઢાંતા ખુબસૂરત
બાળકોને કતલ કરતાં જરાપણ દયા ન આવી?’ આટલું
કહેતાં ઓખયદુદ્લાહ જેવા પાપાણુ હૃદયના પાપી પુરૂષની
આંખોમાંથી પણ દડદડ આંસુ ખરી પડ્યાં.

હારિસ—‘એ તમામ મેં આપની ખુશીને માટે કબૂલ
કયું.’

ઓખયદુદ્લાહ—‘પણ મેં ક્યારે તને એવાં હુકમ કર્યો
હતો કે તેઓને કતલ કરી તેઓનાં સરને મારા પાસે લઇ
આવ. તેઓને મારા પાસે તું જીવતા શામાટે ન પકડી લાવ્યો?
તેઓને કેદ કરવાના સમાચાર યજીદને હું મોકલી ચૂક્યો છું.
તેના જવાબમાં તેનો હુકમ કદાચ તેઓને જીવતાજ મોકલી
દેવાનો આવે તો પછી મારે શું જવાબ આપવો?’

હારિસ—‘શહેરના માણસો મારા પાસેથી તે બાળકોને
છીનવી લીધે, અને તેથી મારું ધનામ ચાલ્યું જાય; માટે જ
તેઓને હું આપના પાસે જીવતા પકડી ન લાવ્યો.’

ઓખયદુદ્લાહ—‘મને કહેવરાયું હતે તો હું માણસો
મોકલી અને બાળકોને મંગાવી લેતે.’

આનો જવાબ હારિસ કાંઈ ન આપી શક્યો. તેથી પાછો ઓળખદુદ્ધાદ ગિયાદેજ સવાલ કર્યો.

‘અય હારિસ, તે કામગી બાળકોને કતલ કરતી વખતે તેઓએ તારા પાસે જરૂર આજ્ઞેશ કરી હશે. તો એ તો કહે કે તેઓ તને આજ્ઞેશમાં શું કહેતા હતા?’

હારિસ—‘તેઓએ પ્રથમ તો પોતાની ન્હાની વયપર દયા લાવી મુકત કરવા મને કહ્યું. આપના પાસેથી ઇનામ લેવાના લોભે મેં ના કહી. પછી તેઓએ પોતાને ગુલામ બનાવી વેચવા અથવા આપના પાસે જીવતા હાથ આવવા માગણી કરી. પણ રસ્તામાંથી કાંઈ ઝુટવી લીધે એવી બીકથી તેઓની તે બંને માગણીમાંથી એકે માગણીને મેં કબૂલ ન કરી. તેથી તેઓએ લાચાર થઈ એ રકાત નમાઝ પઢવાની પુરસત આપવા અરજ કરી. તે મેં કબૂલ કરી. પણ તેઓએ નમાઝ પડી પોતાના નાબુક હાથોને આસ્માન સામે એવી રીતે ઊંચા કર્યા, અને એવી દબે દોઆ માગી કે જે તેઓએ મારા માટે બ્રહ્મોઆ કરી હતે તો હું તો ત્યાંને ત્યાંજ બળા ભરમ થઈ જતે તેમાં તો નવાઈ જ નહિ; પણ તેઓના બીજા જે જે દુશ્મનો જે જે કેકાણે હને તેઓ પણ તમામ બળીને ખાક થઈ જતે.’

ઓળખદુદ્ધાદ—‘આટલું છતાં પણ તને રહેમ ન છૂટી?’

હારિસ—‘આપનાં ઇનામી હંદેરાએ મારાં હૃદયને એવું શુદ્ધ બનાવી આપ્યું કે તેથી મને મારી સ્ત્રી પ્રત્યે, મારા વક્ષાદાર ગુલામ પ્રત્યે અને મારા જવાન છોકરા પ્રત્યે પણ

જ્યારે દયા ન છૂટી; ત્યારે એવા અન્યના બાળકો પ્રત્યે દયા ન આવે તેમાં નવાઈ શું ?’

ઓબયદુલ્લાહ—‘તેઓનું વળી શું થયું ?’

હારિસ—‘મારી સ્ત્રી મારાં આ ધાતકી કામ વચ્ચે ચાડી આરતી હતી તેથી તેને ઝખ્ખી કરી; અને મારો ગુલામ અને છોકરો મને આ કામથી અટકાવતા હતા તેથી તે બન્નેને તો મેં કાર કર્યા! હવે મારાં આ કામનાં બદલામાં મને જે ધનામ આપવું હોય તે આપી દો. મેં તો આ કામને માટે મારું ઘર ઉગડ કર્યું.’

ઓબયદુલ્લાહ જેવા વજી જીગરના માણસને પણ હારિસની તે વાતો સાંભળી કમ્પારી છૂટી, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે: ‘કોઈ કોઈ માણસમાં કેટલે દરજ્જે રાક્ષસી હૃદય રહેલું છે કે મારા જેવા સંપત્તિ અને સત્તાની લાલચે અન્યનો સંહાર કરે કે કરાવે એ તો કીક; પણ એજ લાલચે પોતાની સ્ત્રી અને છોકરાનો સ્વહસ્તે સંહાર કરે છે!’ એમ વિચારી વળી હારિસને પ્રશ્ન કર્યો.

‘એ તો કીક; પણ તે કામગી બાળકોએ પોતાના ના-જુક લાથોને આરમાન સામે ઉઠા કરી, તારે માટે જ્યારે બદ્દોઆ નહોતી માગી, ત્યારે તેઓએ શું યાચના કરી હતી?’

‘યા અલ્લો યા હકીમો ઉલ્લુમ બચનના વ બચનહુ બિલ્લક. જ્યાં આટલું કહ્યું ત્યાં તો મારી તલ્વાર ઉપડી. અને પછી તો તેઓ એક બીજાને બચાવવામાં પડ્યા. પણ શું તેઓનો પ્રેમ! હું તેઓને મારવા માટે તલ્વાર ઉઠી

કરતો હતો અને તેઓ એક બીજાને બચાવવા એક બીજાની ઉપર પડી મોતથી નિર્ભય થઇ મ્હોટા કહેતો પ્રથમ મને માર અને ન્હાનો કહેતો પહેલા મને માર. એટલામાં મારી તીવ્ર તલ્વાર મ્હોટાની ગરદન પર પડી અને પછી ન્હાનાની ગરદન પર પડી. બન્નેનાં માથાં તોળરામાં નાખ્યાં, અને ધડને નદીમાં ફેંક્યાં. પણ અહા! શું તેઓનો આપસમાં અપૂર્વ પ્રેમ! બન્ને ધડો આપસમાં ગળે મળી પાણીમાં ડૂબી ગયાં!

હારિસથી ઉક્ત લકીકત સાંભળી તે બાળકો પ્રત્યે લાગણીથી ઓળખદુલ્લાહનું હૃદય ઉભરાઇ આવ્યું અને તેથી મરગર કંઠે કહ્યું.

‘સાચેજ સત્યના સેવકોનાં સંતાનો એવાંજ હોય છે. અય હારિસ, તે નિર્મળ દિલના નિર્ગળ બાળકોની વાચના અલ્લાહના દરવારમાં સ્વીકારાત ગઇ.’ એમ કહી મકાતિલ નામના શખસને કે જે પેગમ્બર સાહેબનાં કુટુંબીઓ સાથે પ્રેમ ધરાવતો હતો અને તે ઓળખદુલ્લાહ જિયાદ પણ બન્યો હતો. પણ તે સારા સ્વભાવ અને સારી વર્તણૂકનો હોવાથી ઓળખદુલ્લાહને પસંદ હતો. તેને કહ્યું કે, ‘અય મકાતિલ, બાક અને જે ઠેકાણે હારિસે તે નિર્દોષ બન્ને કામગી બાળકોને કતલ કર્યા છે, તે ઠેકાણે લઇ જઇ આ નિર્દય પાપીને પણ તેની જગ્યાએ પહોંચાડ. અને બન્ને બાળકોનાં સરોને એ ઠેકાણે નાખ કે જે ઠેકાણે તેઓનાં ધડો નાંખવામાં આવ્યાં છે.’

આ હુકમ સાંભળી મકાતિલ ઘણોજ ખુશી થયો અને શ્રોતાઓને કહેવા લાગ્યો કે: 'મને આ કામ સોંપ્યું તેથી હું એટલો ખુશી થયો કે તેટલો ખુશી ઓળસુદુલ્લાહ જિયાદ મને પોતાની પદવી આપે તોપણ ન થાઉં.'

પછી તેણે હારિસના હાથ તેનાં ગળામાં બંધાવ્યા, અને તેનાં માથાંપરથી પાઘડી ફેંકી આપી તેના વાળોને ખેંચતો ખેંચતો બજારમાંથી લાઇ આવ્યો. તેણે એક હાથમાં બન્ને કામળા બાળકોનાં નાજુક સરોને લીધાં હતાં, અને બીજા હાથથી હારિસના વાળો પકડ્યા હતા.

આવી રીતે તે દુકાની બજારમાં આવ્યો જતો હતો અને સર્વને તે બાળકોનાં સરો બતાવી હારિસ કરેલ કપિણ કામની હકીકત કેહતો જતો હતો. આ સાંભળી લોકો રોતા હતા અને હારિસને ધિક્કારતા હતા. અને કાંઈકાંઈ તો તેને ઠોંસા. લાત, પથર, ઢેકું કે લાકડી મારતા હતા.

આવી રીતે તે તેને માર ખવરાવતો ખવરાવતો નદી કિનારે લઈ ગયો. ત્યાં તેણે બેયું કે એક જવાન અને એક ગુલામ હતલ થયેલા પડ્યા છે; અને થોડે છેટે એક ઓરત ઝખ્મી થયેલ પડી છે. તે વિષે હારિસને પૂછતાં હારિસે બનેલ બનાવ કહી સાંભળાઓ; આથી લોકોને તેના પ્રત્યે વધારે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો.

પછી મકાતિલે બપોરે તે નિર્દોષ બાળકોનાં ખૂને નાહ-કથી જમીન લાલ થયેલી જોઈ, તો રોવા લાગ્યો. ધડીધડી તે કામળા બાળકોનાં સરો તરફ તાકીતાકીને જોતો હતો, અને

ઘડીઘડી તે બચ્ચાંઓનાં ખૂનથી રંગાસલ જમીન તરફ નજર કરતો હતો; અને રોતો હતો.

પછી તેણે તે બાળકોનાં સરોતે નદીમાં જે ઠેકાણે તે-ઓનાં ઘડો ફેંકવામાં આવ્યાં હતાં, તે ઠેકાણે રાખી દીધાં. તર્તજ તેણે શું અમત્કાર બોલ્યો કે, 'તે બન્ને ઘડો પાણી ઉપર આવ્યાં અને દરેકે પોતપોતાનાં સરોતે પોતાનાં ઘડ સાથે મેળવી એકબીજાનાં ગળાંમાં હાથ નાંખી પાછાં હપ્પી ગયાં.'

પછી મકાતિલે પોતાના ગુલામને હારિસને પછાડી તેના હાથપગ કાપવા હુકમ આપ્યો. તે વખતે હારિસ આજેજ કરી કહેવા લાગ્યો. 'અય મકાતિલ, તું મને છોડી દે કે હું ક્યાંય ચાલ્યો જઈ અને તેના બદલામાં હું તને દસ હજાર દીનાર આપું.'

આ સાંભળી મકાતિલ વિરમય પામી કહેવા લાગ્યો. 'અય હારિસ, પવિત્ર હૃદયથી થયેલી પ્રાર્થનાનો અસર જો; અને ખુદાના ન્યાય તરફ નજર કર. આ જ જગ્યાએ ઘડીક અગાઉ એ વખત હતો કે તારા પાસે તે બન્ને બાળકો આજેજ કરતા હતા અને અત્યારે તું મારા પાસે આજેજ કરે છે! પણ અય હારિસ, અગર તારા પાસે આખી દુનિયાનું રાજ્ય હોય, અને તને છોડી આપવાના બદલામાં તે તારું આખું રાજ્ય મને આપી દે; તોપણ હું તને મુક્ત ન કરું કારણ કે જેવી ખુશી તને મારી તે નિર્દોષ બાળકોનાં ખૂનનો બદલો લેવામાં મને થવાની છે તેવી ખુશી બીજાં કોઇપણ કાર્યમાં મને થશે નહિ.' એટલું કહી તેણે પોતાના ગુલામને કહ્યું. 'મારા હુકમનું જલદી પાલન કર.'

તેના ગુલામે તર્જન તેના હાથપગ કાપી નાંખ્યા. પછી તેને તેના દરેક અવયવેઅવયવ કાપવા કહ્યું. આથી તેણે તેના કાનો ખેંચી કાઢ્યા; આંખો ઉમેડી નાંખી; નાકને કાપી નાંખ્યું અને પેટને ચીરી તેમાં પથરા ભરી તેને નદીમાં ફેંકી આપ્યો. પણ તે પાપીને પાણીએ ન સંધર્યો અને બાહર કાઢી નાંખ્યો. આથી તેને જમીનમાં ખાડો ખોદી દાટ્યો. પણ તેણે પણ તેને આશ્રો ન આપ્યો, અને બાહર ઓઢી કાઢ્યો. છેવટ તેને અર્જામાં બાળી તેની રાખને હવામાં ઉડાડી આપી.

પછી તેના જવાન દોકરને અને ગુલામને ભૂમિ ક્રિયા કરી; અને તેની સ્ત્રીને મલમપટ્ટી કરી તેણીને ઘરે લાઇ ગયા. પછી મકતિલ તેના ગુલામ સાથે ‘બાળહત્યાનો બદલો’ લીધાથી ખુશ થતો થતો ઘરે ગયા.

દોસ્તીમાં દેહાંત દંડ.

દુશ્માં રશીદ દિગરી કરીને એક માનવંત રાખસ રહેતા હતા. તેઓ હઝરત અલી અબ્ની દોસ્તીથી છઠ્ઠાછઠ્ઠ લેરેલા હતા. તેઓનું મુખત કાર્ય એજ હતું કે હઝરત અલી અબ્ની વખણ કરવાં અને તેમના તરફ લોકાનાં દિલોને ખેંચવાં.

આ તેમનું કાર્ય તેમણે ઓળખવું હોવાથી જિયાદની કુદામાં હાજરી થવા છતાં ચાલુ જ રાખ્યું. ક્રમેક્રમે તે ખજાર ઓળખવું હોવાથી જિયાદને કાને પહોં પડવા પામી. આથી તેણે તેમને બોલાવ્યા અને પૂછ્યું.

‘અય રશીદ, તારા જુડા ઇમામે—હઝરત અલી અઝમે તેને તારા વિષે શું ભવિષ્યવાણી કહી છે?’

રશીદે કહ્યું. ‘તારાં મોદામાં ખાક પડે. ન હું જુડો છું; ન મારા ઇમામ જુડા છે. મને મારા ઇમામે ખજાર આપેલ છે કે તું મને મારા ઇમામ પ્રત્યે ખરાબ બોલવા હુકમ કરીશ; હું ન બોલીશ, તેથી તું મારા હાથ, પગ અને જીભ કપાવીશ અને હું મરણ પામીશ.’

ઓળખવું હોવાથી કહ્યું. ‘તેમ નહિ કરે. પણ જો તું તારા ઇમામને ખૂડ નહિ બોલ તો તારા હાથપગ કપાવીશ; પણ તારી જીભ નહિ કપાવું.’

રશીદ—‘તારી શું સત્તા કે તું મારા ઇમામની ભવિષ્યવાણી વિરૂધ્ધ વર્તી શકે? હું હરગિઝ મારા ઇમામને બદ બોલવાનો નથી જ.’

ઓળખવું હોવાથી હુકમ આપ્યો કે; ‘તેના હાથ પગ કાપી તેને તેનાં ઘરે રાખી આવો.’

તેના હુકમ મુજબ તેમને તેમનાં ઘરે રાખી આવ્યા. પણ તેમને જોવા માટે દરરોજ લોકોનાં ટોળેટોળાં આવતાં હતાં. તેથી તેઓ જોવા આવનાં લોકોનાં ટોળાંને આખો દિવસ

હજરત અલી અબ્બાસી વખાણુ સંભળાવતા હતા અને તેમના દુશ્મનો પ્રત્યે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરતા હતા.

બસુસોએ જઈ તે ખજાર જોગયદુલાહ જિયાદને પહોંચાડી, અને એ પણ કહી આવ્યું કે: ‘અગર જો આવીરીતે થોડા દિવસ ચાલ્યું તો આપના સામે જળવો જમશે.’

જોગયદુલાહે હુકમ આપ્યો કે: ‘તેના ઇમામે ખરી ખજાર આપી છે: જાઓ તેની જલ પણ કાપી નાંખો.’

આ હુકમથી રશીદ હિજરીની જલ પણ કાપી નાંખવામાં આવી, અને તેઓ તેજ દિવસે એટલે હિજરી સન ૬૭ ના જલજલ મહીનાની રમી તારીખે હજરત અલી અબ્બાસી દોસ્તીમાં દેહાંત દેડની શિક્ષાના બોગી થયા.

સત્યવાદીને સૂળીની સજા.

મયસમે તમ્માર કરીને સત્યવાદીઓમાંથી એક સત્યવાદી કૂદામાં રહેતા હતા. તેઓ પણ હજરત અલી અબ્બાસી દોસ્ત અને શાગિર્દ—શિષ્ય પણ હતા. તેઓએ હજરત અલી અબ્બાસી અરબી ભાષાનું ઇલ્મ સારી રીતે મેળવ્યું હતું. તેથી તેઓ પોતાની આખર જીંદગીમાં અબ્દુલાહ બિન અબ્બાસને પણ કેટલુંક અરબી ભાષાનું ઇલ્મ જતાવી શક્યા હતા.

તેઓ અસહમાં બનીઅસહના ગુલામ હતા; અને તેઓ-
નું અસહી નામ સાક્ષિમ હતું. પણ હઝરત અલી અઠ્ઠમે તે-
મને વેચાતા લઈ ગુલામીમાંથી મુક્ત કરી તેમનું નામ મય-
સમ રાખ્યું હતું.

તેમને અરબી જ્ઞાન સાફ હોવાથી અને કુઆનના ફેટ-
લાક ગુલ્લ વિષયોને બાણવાથી તેઓ કુઆનની આપનો—
પ્લોકિપરથી જનાએ ફાતેમાલ સંચય, હઝરત અલી અઠ્ઠ-
મીમામ હસન અઠ્ઠ અને ઈમામ હુસેન અઠ્ઠનાં વખાણોને
બહોર કરતા હતા; અને છંદગી પર્યાન્ત તેઓએ એજ કામ
કયું હતું.

ઓગયદુદલાહ ઝિયાદ ફૂફે ગયા પહેલા તેઓ ફૂફાથી
નીકળી મદીના ઈમામ હુસેન અઠ્ઠના દર્શનાર્થે ગયા હતા.
પણ ઈમામ હુસેન અઠ્ઠમે મદીનાથી મક્કા દિજરત કરી
હોવાથી તેમને તેઓ મળી શક્યા નહિ. પણ ઈમામ હુસેન
અઠ્ઠનાં નાનીમા જનાએ ઉમ્મે સલમાએ તેમનો સારો સત્કાર
કર્વો. તેઓએ પોતાની દાસી પાસે મયસમની દાદીના વાળો
અત્તરથી મોઅત્તર—સુગંધી કરાવ્યા* આથી મયસમે કહ્યું
કે: ‘આજે તો આપે મારી દાદીના વાળોને સુગંધી કરાવ્યા
છે, પણ એ પણ નજીક સમય આવે છે કે પવિત્ર પુરૂષોના
પ્રેમમાં મારી દાદીના વાળો મારાં રંકતથી રંગીન થશે.’

* અરબોમાં જે અતિથિનો સારામાંસારો સત્કાર કરવા
હોય, તેની દાદીના વાળો સુગંધી કરવાનો પ્રાચિન રિવાજ છે.

‘મોહિબ’

પછી તેઓ ત્યાંથી મક્કા ગયા. મક્કામાં હમામ હુસેન અબ્ની જિયારત અને હજ કરી પાછા ફર્યા તરફ રવાના થયા.

ફર્યામાં ઓળખદુલાહ બિન જિયાદને ખબર મળ્યા કે: ‘મયસમ પણ હમામ હુસેન અબ્ના દોરતોમાંથી છે.’ આથી તેણે તેમને પકડવા માટે માણસો મોકલ્યા. માણસોએ આવી જવાય આપ્યો કે: ‘તે તો હજ માટે મક્કા ગયા છે.’ હુકમ આપ્યો કે: ‘તેને જલદી પકડી લાવો. અગર નહિ પકડી લાવ્યા તો તમને કતલ કરીશ.’

માણસો ગયા અને મયસમને પકડી લાવી ઓળખદુલાહ જિયાદ સાસે ઊભા કર્યા. હાજર લોદાએ કહ્યું. ‘આ હજરત અલી અબ્ના ખાસ દોરતોમાંથી છે.’ ઓળખદુલાહે કહ્યું. ‘શું અલી આવા એક અજમી ઉપર પણ એટલે પ્રેમ ધરાવતા હતા?’ લોદાએ જવાબ આપ્યો, ‘હા.’

પછી ઓળખદુલાહે કહ્યું. ‘અય મયસમ, બોલ કે તારો પરવરદિગાર શું કામમાં છે?’

મયસમ—‘મારો પરવરદિગાર ઝલિમોને શિક્ષા કરવાનાં કામમાં છે; અને તે ઝલિમોમાંથી તું પણ એક ઝલિમ છે.’

ઓળખદુલાહ—‘તું એવો મ્હોટો હિમતવાન થઇ ગયો કે મારી જેવા હાકિમને પણ ઝલિમ કહે!! હવે જો તારે અયબુ હોય તો તું અલી ઉપર લાઅનત કર.’

મયસમ—‘અગર હું લાઅનત નહિ કરું તો તું શું કરવાનો હતો?’

ઓળખદુલાહ—‘મુદાની કસમ તને હું કતલ કરાવીશ.’

મયસમ—‘તેમાં નવાઈ શું? તે તો મારા મવજા—હા ઝરત અલી—એ મને ખબર આપ્યા છે કે તું મને કતલ કરાવીશ.’

ગોળયદુલ્લાહ—‘તારા હાથમે તને કેવી રીતે ખબર આપ્યા છે?’

મયસમ—‘મને અને ખીજ નવ જણને ઉમર વિન હરીસના દરવાજે સૂળી ઉપર ચડાવીશ.’

ગોળયદુલ્લાહ—‘ખાટું: હું તેમ કરવાનો નથી હું તો તને ક્યદખાતામાં કેદ કરવાનો છું.’

મયસમ—‘તેમાં કાંઈ ફેર થવાનો નથી. મારા હાથમે મને એટલે સુધી ખબર આપેલ છે કે તું મને ચોકડું ચડાવી સૂળી પાસે લઈ જવા હુકમ આપીશ; અને પછી સૂળી ઉપર ખેંચાવીશ. મસ્જામની અંદર સત્ય બોલવા ખાતર જેઓને ચોકડાં દેવાશે. તેઓમાં પહેલો હું છું.’

પછી ગોળયદુલ્લાહ ઝિયાદે હુકમ આપ્યો કે: ‘મયસ-મને મુખ્તારની સાથે ક્યદખાતાની અંદર કેદ કરો.’ હુકમ થતાં જ મયસમને કેદ કરવામાં આવ્યા.

ક્યદખાતામાં મયસમને મુખ્તારની મુલાકાત થઈ. તે વખતે મયસમે મુખ્તારને કહ્યું: ‘તમે છુટશો અને હાથમ હુસેન અન્ના ખૂનનો ગદલો લેશો અને આ ઝાલિમ ગોળ-યદુલ્લાહ ઝિયાદને પણ તમેજ કતલ કરાવશો. અને હું તો થોડા દિવસમાં સૂળી ઉપર ચડાવો.’

થયું પણ એમજ. એળયદુલ્લાહ જિયાદને ખાખર મળ્યા કે: ‘મયસમ કયદખાનાની અંદર પણ ચુપ રહેતા નથી અને જે આથે જાય તેની પાસે બનીઉંમૈયાનો કુલમ અને બુન્દી: કાશમની મઝલુમીયત—નિર્દોષતા બાહેર કરે છે.’

આથી એળયદુલ્લાહ જિયાદે હુકમ આપ્યો કે: ‘મય-સમનાં મોઢાંમાં ચોકડું પહેરાવી ખંચતા ખંચતા ઉમર ગિન કરીસના દરવાજા પાસે લઈ જાઓ અને ત્યાં તેને સૂળી ઉપર આડવો.’

હુકમ થતાં જ તેમને ચોકડું પહેરાવી ઉમર ગિન કરીસનાં દરવાજા પાસે લાઈ સૂળીપર ખંચવામાં આવ્યા. વણ દિવસ સુધી જીવતા રહ્યા. મોઢાંમાં ચોકડું નાંખી મજબુત બાંધી દીવલ હોવાથી તેઓ ગિલકુલ બોલી શકતા ન હતા.

ત્રીજે દિવસે એક પાપીએ આવી કહ્યું. ‘અય મયસમ હું જાણું છું કે તમે સાચું બોલવાવાળાઓમાંથી છો; અને દિવસના સંજા અને રાતના બંદગી કરવાવાળા છો; છતાં હું તમને મારું છું.’ એમ કહી પડખામાં એક એવો શસ્ત્રનો ધ્રા આપ્યો કે જેથી શરીરમાંથી લોહી વહેવાં લાગ્યું અને દાદીના વાળો પણ લોહીમાં તરબોળ થયાં અને એજ જખમના કારણથી એજ દિવસે બેહિસ્તનશીન થયા.

લખેલ છે કે આએ બતાવ હમમ હુસૈન અબ્બા કરખ-લામાં આવ્યા પહેલાં દસમાં દિવસે એટલે લીજરી સન ૬૦ના જુલહજ તારીખ ૨૨-૨૩ના બન્યો હતો.

તે જતાવ જનવાની પછી મયસમે ખજર આપ્યા પ્રમાણે તેજ જગ્યાએ અને તેજ સૂળી ઉપર સત્ય બોક્ષવાના કસુરપર ખીન નવ જણને સૂળીએ ચડાવ્યા.

પાપીઓ પવિત્ર પોષાકમાં.

ઈમામ હુસેન અબ્ને બેક્રાવવા માટે ફૂફાથી હજરત મુસ્લિમ બિન અફ્રીક્કનો પત્ર આવી ગયો હતો. અને તેની સાથે ફૂફાવાળાઓના પણ પત્ર હતા કે: ‘યા ઈમામ, આપ જલ્લદી પધારશો: કારણ કે તેમાં વધારે વિશ્વંસ થશે તો ફૂફાવાળા કે જેઓ હજુ આપના તાબત અનુયાયીઓ છે તેઓનાં સત્ય તરફથી દિલો હતી જશે અને તેના જવાબદાર આપને ગણવામાં આવશે.’

આ કાગળોનો જવાબ ઈમામ હુસેન અબ્ને પોતાનાં એલ્લેએયત સાથે જલ્લદી રવાના થવાના ખજરનો આપી દીધો હતો અને તે ફૂફાવાળા વાંચી ચૂક્યા હતા. તેથીજ ઓમય-હુદક્ષાહ જિયાદને ઈમામ હુસેન અબ્ના પોષાકમાં ફૂફાની અંદર દાખલ થવાનો રસ્તો સરળ થઈ શક્યો હતો. જે વાતો આપણે આ અગાઉના ત્રિપત્રોમાં વાંચી ચૂક્યા છીએ.

ઈમામ હુસેન અબ્ને પોતાનાં વચનને જલ્લદી પાલન કરવાની ઉતાવળ હતી. પણ હજને સમય આવી જવાથી

આપે હજ પડવા માટે એલરામ બાંધ્યો—હાજીઓનો પોપાક પહેર્યો.

ઝોટલામાં આપને ખબર મળ્યા કે: 'યઝીદે બનીઉમૈ-યાના ત્રીસ શખ્સોને હાજીઓના પવિત્ર પોપાકમાં હજ કરવાને જ્ઞાને અલિં મોકલ્યા છે; અને તેઓને સાફ હુકમ આપેલ છે કે હુસેન ગમે તે રીતિમાં હોય; બેઠ્ઠાએ તો તવાફ—ખાનએ કાઅયાની પ્રદક્ષિણમાં હોય, બેઠ્ઠાએ તો અઘમાં* હોય અને બેઠ્ઠાએ તો ખાનએ કાઅયામાં નમાઝ પડતા હોય. તોપણ કાંઈપણ પરવા રાખ્યા વગર કતલ કરવા!'

હમામ હુસેન અને યઝીદના એ ઝાકખા હુકમની ખબર મળતાંજ આપે દૃઢ જવા સફર કરવાનો વિચાર કર્યો. અને ખાનએ કાઅયાનો તવાફ બગતવી સફા અને મરવાહના પહાડ વચ્ચે સહ કરી; અને હજના એલરામને ઉમરાથી બદલી ઉમરાના અઅમાલ—કામો—ફરવેને બગતવી લાવ્યા. અને એમલીસ અહાને ધરાક—દૃઢ તરફ સફર કરવા તૈયાર થયા.

* હાજીઓને સફા અને મરવાહ નામના બંને પહાડની વચ્ચે દોડવું પડે છે તેને સહ કહેવામાં આવે છે.

‘મૈહિબ’

સફર માટે ચેતવણી.

ઈમામ હુસેન અંબે જો દિવસે સફર કરવાની હતી તેને આગલે દિવસે એટલે જલદજ તારાજ છતાં ખાનગે કાચ-ખાની અંદર આપે નીચે મુજબ લખાણ આપ્યું.

‘અય લોકો, ખુદાનો શુકર છે કે તે જો ચાહે તેજ થાય છે અને તમામ કુવત અને શક્તિ તેના તરફથી જ છે. અંતે તેના રસુલ સંબર સલામ થાય કે જેમણે ઇસ્લામનો પ્રચાર કર્યો.

‘અય લોકો, મેહત તમામને માટે મુકરર છે. અને હું મોતને એવી રીતે ચાહું છું કે જેવી રીતે હજરત યાઅકુબ (પેગમ્બર) હજરત યુસુફ (પેગમ્બર) ને આલ્ત્મ હતો. પણ એક જગ્યા મારે માટે કતલ થવાની મુકરર થઈ ચૂકી છે ત્યાં જઈ હું સહીદ થવાનો. જ્યાંણે કે હું જોઈ રહ્યો છું કે મારાં શરીરનાં કટકેકટકા થઈ રહ્યા છે; પણ અમે ખુદાનાં રાજપે રાજ રહી સજર કરીએ છીએ. ખુદા તેના બદલામં અમારો સજર કરવાવાળાઓની સંખ્યામાં શુમાર કરે; અને તેનાં કામને પુરું કરે (એટલે ઇસ્લામને અમર બનાવે)

‘અય લોકો, હું મારી સફરની ચેતવણી આપું છું કે અમે કાલે સવારમાં ઇન્શાઅલ્લાહ અહિંથી દૂર કરીશું; અને ઇરાક તરફ રવાના થઈશું. માટે જેઓને મારી મદદમાં પે-

તાની જાનને કુર્બાન કરી શહાદતની ડીઝી મેળવવી હોય તે અમારા સાથે આવવા તૈયાર થાય.'

હજની મોસમ હતી તેથી ચારે તરફથી મુસદ્દાઓ હજ માટે મોકલ આપ્યા હતા. મદીનાથી અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફર, અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર, મોહમ્મદ બિન હનશીયા વિગેરે પણ મકકામાં આવી પહોંચ્યા હતા: અને બીજા લોકોની સાથે તેઓની પણ ઉક્ત સભામાં હાજરી હતી.

ઈમામ હુસેન અઁનું લાગણ સાંભળી પ્રથમ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ઊભા થયા અને અરજ કરી. 'યા યબ્ન રસૂલુલ્લાહ—અય રસૂલે ખુદા સન્ના ફરજંદ, આપને તો ખબર છે કે કૂફાવાળા આપનાં ઘરથી કેપી દુશ્મની રાખે છે માટે તેઓથી દૂર રહેવું જોઈએ. આપ તેઓના બોલ અને કાંત—વચનો પર વિશ્વાસ ન કરો. તેઓએ યઝીદની બચવત સ્વીકારી લીધી છે અને મકકાવાળા પણ માલ અને દવસતની લાલચથી તેની તરફ નમી પડ્યા છે તેઓ કાંતો આપનો સાથ છોડી દેશે અથવા આપને કતલ કરશે. અને આપના કતલ થવાથી આપનાં એહલેહરમ દુઃખી થશે, માટે આપ આએ અમાન—આશ્રાની જગ્યાને ન છોડો.'

ઈમામ હુસેન અઁમે ફરમાવું. 'અય અબ્દુલ્લાહ, અફસોસ તો એ વાતનો થાય છે કે બનીઉમૈયાના લોકો મને આએ ઘરમાં પણ સુખચયનથી બેસવા નહિ આપે. અમર જે હું કાંઈ છૂપી જગ્યાએ ચાલ્યો જઈ, તોપણ તેઓ મને

ગોત્રી લેશે અને યજ્ઞીદની બચાવ કરવા લાચાર કરશે જે કે મારાથી કાંઈપણ રીતે બચશે નહિ.

‘અય અખ્દુલ્લાહ, ઝાલિમ લોકોની હું તમને શું વાત કરું? તમને બગર તો હશે કે આગળ બનીદસ્તાઇલના વખતમાં એક વ્યલિચારી સ્ત્રીને માટે હજરત યહયા પેગમ્બરનું માથું કાપી તેણીને ભેંટ ધરવામાં આવ્યું હતું. અને એ પણ જાણતા હશે કે બનીદસ્તાઇલના લોકોએ સવારથી તે સુર્યોદય સુધીમાં સિતોર પેગમ્બરોને શહીદ કર્યા હતા. પણ ખુદાની પાસે દુનિયાની ઇજ્જત એટલી છે કે આટલું છતાં પણ તેઓને લાંબા કાળ સુધી કાંઈ ન થયું. જેને કે છેવટ તો તેનું પરિણામ તેઓએ આપ્યું; પણ લાંબા સમયે.

‘તો અય અખ્દુલ્લાહ, બનીદમૈયાના લોકોનાં દિલોમાં આએ ખાતએ કાચ્યા માટે કાંઈપણ માન નથી. તેઓ આજે ઘરમાં પણ મારું ખુન કરતા અચકાવાના નથી. તો જે ઘરમાં મચ્છર અને માંકડ મારવાની પણ ઇસ્લામમાં મનાઈ કરવામાં આવી છે; તેજ ઘરમાં રસૂલે ખુદા સબના નવાસાનું ખુન થઈ જાય તો પછી તે ઘરની ઇજ્જત શું? પછી તો તે ઘરમાં ખુનો કરવાં સહેલાં થઈ પડે. માટે હું અહિં રહી મારું ખુન ખાતએ કાચ્યામાં કરાવી, તેના અમાનપણામાં ખત્તલ પહોંચાડી, તેનાં માનને ઘટાડી અને તેને કત્તકિત કરવા જેવા મહાન ગુનાહના જખુન બોજને ઉઠાવવા નથી ચાહતો. કુદમનો બદલો ખુદા પુરેપુરો લેવાવાળો છે.’

પછી હિમર ગિન અબ્દુરરહમાન આપની પાસે આગ્યા અને અરજ કરી. ‘આપ એવા શહેરની તરફ જવાને તૈયાર થયા છો કે જ્યાં યઝીદ તરફના હાકિમની હુકમત અને સત્તા છે. અને ખમ્મનાની ચાવીઓ પણ તેઓનાજ કબજામાં છે. અને એ તો જાહેર છે કે લોકો ધનના ગુલામ હોય છે. તેથી મને ધ્રાસ્તી રહે છે કે જેઓ આપથી મદદ કરવાના વચનથી બંધાએલ છે તેઓ હાકિમના ખવફથી અથવા માત્રની લાલચથી ફરી જાય અને આપની જ સામે લડવા તૈયાર થાય જેવી રીતે કે આપના વાલિદ—પિતાશ્રીના અને આપના ભાઈના વખતમાં થયું હતું.’

ઈમામ હુસેન અંમે જવાબમાં ફરમાવ્યું કે; ‘ભાઈ હિમર, મને સારી સલાહ દેવાના બદલા ખુદા તમને નેક—સારો બદલો આપે. ખરેખર તમે મને અકકલમંદીની વાત કહી. તે પ્રમાણે વર્તું વા ન વર્તું તે મારી ખુશીની વાત છે. પણ તમે ઉત્તમ સલાહકારોમાંથી છો એમ હું માનું છું.’

પછી અબ્દુલ્લાહ ગિન ઝોખેર ઈમામ હુસેન અંની ગામે આવ્યો અને સલાહ આપી. ‘યા હઝરત, આપે ફૂફા તરફ જવાનો જે વિચાર રાખ્યો છે તે ધણો સારો છે કેમકે ફૂફાવાળા આપ તરફ સારી લાગણી ધરાવે છે! વળી ફૂફાની પ્રજા પણ બહાદૂર અને સ્વતંત્ર વિચારની છે! જેથી ત્યાં જવા પછી આપને યઝીદ તરફની કનડગત પણ થવા સંભવ નથી.’

આટલું કહેતા તો કહેવાઈ ગયું. પણ પાછો વિચાર થયો કે કદાચ ઈમામ હુસેન અં મારો મતલબ સમજી જાય.

કારણ કે તેનો મતલબ એ હતો કે: ‘હમામ હુસેન અંને ફૂફા કાઢી મક્કાવાળા પાસે પોતાની બચાવ કરાવવી અને પછી લશ્કર તૈયાર કરી યઝીદ સામે બંડ ઉઠાવવો અને છેવટ યઝીદને હરાવી ઈસ્લામી સરકાર સ્થાપી અને આખી મુસલમાન પ્રજાના ખલીફા બની બેસવું.’

અને એ તો તે જાણતો જ હતો કે: ‘ફૂફાવાળા કે જેઓ હજરત અલી અં અને હમામ હસન અંથી વફાદારીથી ન વર્ત્યા તેઓ હમામ હુસેન અંથી તે વફાદારીથી ક્યાં વર્તે તેમ હતા? આખર એ થવાનું કે જે હજરત અલી અને હમામ હસનનું થયું. જેથી યઝીદને હરાવી તેના કતલ થયા પછી ખિલાફતની પાઘડી હું મારાં સરપર બાંધી લેવાનો.’

આવા હંતુથી તેણે હમામ હુસેન અંને ઊંધી સલાહ આપી હતી. પણ હમામ હુસેન અં તેનો સ્વાર્થ સમજી ન જાય, જેથી તેણે પોતાની વાતને પાછી ફેરવી અને કહ્યું.

‘હિજ્જતમાં અથવા તો આપ મક્કામાં જ આપનું રે-હણાક કરે તોપણ આપના બાપદાદાનું વતન છે. આપની સામે કોઈ ઉફ નહિ કરે. અને હું પોતે પણ આપની મદદ અને બચાવ માટે હાજર છું.’

તેના જવાબમાં હમામ હુસેન અંને ફરમાવ્યું કે: ‘હું એ થવા નથી આહતો કે જેનાં કારણથી ખાનગી કાચબાના ઇજ્જતમાં ખલલ આવે.’

પછી અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્દુરે આવી આપને 'દરક તરફ જવા મના કરી. આપે ફરમાવ્યું કે: 'હું એક કામ અદા કરવા જાઉં છું.' અબ્દુલ્લાહે પૂછ્યું: 'તે કયું કામ?' હમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું: 'તેની પછી ખખર પડી રહેશે.'

એટલામાં મોહમ્મદ બિન હનશીયાએ ખખર મળ્યા કે હમામ હુસેન અઠ દરક તરફ જવા વિચાર કરાવે છે. તેથી તેઓ પણ હમામ હુસેન અઠ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા. 'અય ભાઈ, આપ ફકાવાળાના ફરેજ અને પ્રપંચથી સારી રીતે જાણીતાર છો. માટે આપ જો મારું કહેવું માની તો આપ મકકામાં જ રહો.'

હમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું કે: 'હું મકકામાં કાપ રીતે નથી રહી શકતો; કારણ કે મને ધાસ્તી છે કે 'બની ઉ-ઐયાના લોકો મને મકકામાંજ કતલ કરી નાંખે.'

મોહમ્મદ બિન હનશીયાએ અરજ કરી. 'આપ યમન તરફ જાઓ કે તેઓ આપના દોસ્ત છે. તેઓ આપના હુસ્મનોથી આપને બચાવી લેશે.'

હમામ હુસેન અઠમે જવાબ આપ્યો. 'અય ભાઈ મોહમ્મદ, અગર હું પત્થર નીચે છૂપાઈ જાઉં તોપણ તે લોકો મને મૂકવાના નથી; જ્યાં જુદી કે હું યઝીદની બચાવત ન કરું.'

મોહમ્મદ બિન હનશીયાએ અરજ કરી. 'આપ કાદ જંગલ અથવા પહાડ તરફ તશરીફ લઈ જાઓ, પણ ફૂફા ન

બાપો! કારણ કે કુદના બેવડા લોકોથી હું ડરું છું કે કદાચ પિતાજી અને ભાઈ હસન સાથે જોવીરીતે બેવડાઈથી વત્યા, તેવીરીતે આપથી પણ વતે અને આપની જાન જોખમમાં આવી પડે.’

ઈમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું, ‘જેમ ખુદાનો હુકમ હશે તેમ જ થશે. તોપણ હું તે વિષે રાત્ર વિચારી સવારે જવાગ આપીશ.’

સંકટમય છેલ્લી સફર.

સવાર થઈ. ઈમામ હુસેન અંમે સંકટમય છેલ્લી સફર માટે તૈયારી કરી.

એટલામાં મોહમ્મદ બિન હનશીયાને ખબર મળવાથી તેઓ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને અરજ કરી. ‘ભાઈ, આખે કાલે ફરમાવ્યું હતું કે હું રાત્ર વિચાર કરી સવારે જવાગ આપીશ. તો આમ એકાએક તૈયાર થવાનું શું કારણ !’

ઈમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું કે, ‘રાત્ર મેં સ્વપ્નામાં જોયું કે નાના રસૂલે ખુદા સં તશરીફ લાવ્યા છે અને તેઓ મને પોતાની છાતી સાથે લગાવી, મારાં કપાળ ઉપર બોસે. આખી ફરમાવે છે કે, અય હુસેન, મારી આંખોની ડંડક ઇ-

રાક તરફ રવાના થાઓ. કેમકે ખુદાએ તમારો ભરણ છે કે તમે કતલ થઇ તમારાં લોહીમાં રંગાઓ.’

આટલું સાંભળતાં જ મોહમ્મદ હનફીયા રોવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, ‘અય ભાઈ, જ્યારે આપ આમે હાકાતથી સારી રીતે જાણીતા છો ત્યારે આપ આપની સાથે સ્ત્રીઓ અને બચ્ચાંઓને શામારે લઇ જાઓ છો?’

ઈમામ હુસેન અંમે જવાબ આપ્યો કે, ‘મને તાનાએ એ પણ ફરમાવ્યું છે કે તમારી સ્ત્રીઓ અને બાળકો વડાઈ જાય અને કેદ પકડાય.’

આ સાંભળી મોહમ્મદ બિન હનફીયા વધારે રોવા લાગ્યા અને અરજ કરી, ‘અય ભાઈ હું તમને રબ્બ આપું છું અને ખુદાને સોંપું છું.’

તે વખતે અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ પણ હાજર હતા. તેઓએ અબ્દુલ્લાહ બિન જોએર તરફ બેઠું કયું. ‘અય ઇબ્ને જોએર—અય જોએરના ફરજાંદ, હવે તમારી આંખો ઢંડી થઇ કે જુઓ; ઈમામ હુસેન અંમે ફરજ તરફ જાય છે. હવે અહિં તમે અને તમે જ છો.’

પછી ઈમામ હુસેન અંમે સર્વથી મળી—સર્વને રોતાં છાંડી પોતાનાં સ્ત્રીબાળકો, ગહેનો અને સાથે આવવાવાળા લાઇઓ, લત્રીબઓ અને દોરતો સહિત મકકાથી ફૂદા તરફ રવાના થયા. તે જીલ્લદજ મહીનની આડમી તારીખ હતી. અને તે વખતે આપની સાથે હજારો માણસોની સંખ્યા હતી.

મુસાફરીની મના.

હાજીઓના પવિત્ર ખોવાકમાં ઇમામ હુસેન અઠને કતલ કરવા જે પાપીઓ આવ્યા હતા; તેઓનાં કામને સરળતાથી પાર ઉતારવા મકકાનાં હાકિમ હિમર બિન સમદ; બિન આસને ય-ઝીદનો ભક્ષામણુપત્ર હતો. તેથી તેણે ત્યારે ઇમામ હુસેન અઠને મકકાથી રવાના થવાનાં સમાચાર સાંભળ્યા, ત્યારે તેણે કેટલાક બનીહમૈયના માણસો સાથે પોતાના બાઇ યહયા ઇબ્ને સમદને ઇમામ હુસેન અઠને ઇરાકની સફરથી અટકાવવા મોકલ્યો.

ઇમામ હુસેન અઠ મકકાથી થોડે દૂર ગયા હતા તેટલામાં યહયા પોતાની સાથેના માણસો સહિત ઇમામ હુસેન અઠ પાસે પહોંચી ગયો અને આપની આડે ફરી આપને ઇરાકની સફરથી અટકાવવા લાગ્યો. ઇમામ હુસેન અઠ તેને સમગ્નવતા હતા પણ તે ન માનતો હતો. તેથી ઇમામ હુસેન અઠના સાથીઓ ઉશ્કેરાઇ ગયા અને આપસમાં ચાણુક ચાલ્યા. ઇમામ હુસેન અઠે બન્ને પક્ષને સમગ્નવી કંડા પાડ્યા અને પછી યહયાને ફરમાવ્યું. ‘તમે મને કોઈ પણ રીતે આ સફરથી અટકાવી શકવાનાં નથી કારણ કે કુદરતને એજ મંજૂર છે માટે સમજી ચાલ્યા જાઓ તો સારું.’

આ સાંભળી યહયા પોતાના માણસો સાથે મકકા તરફ પાછો ફર્યો અને ઇમામ હુસેન અઠે પોતાની સફર આગળ વધારી.

હજી વધારે દૂર ગયા ન હતા એટલામાં આપના લા-
ણેને—જનામે ઝયનયના ફરજન્દો—અવન અને મોહમદ
આપને આવી મળ્યા અને તેઓએ સલામ કરી પોતાના પિ-
તાજીનો કાગળ ઇમામ હુસેન અંમે આપ્યો.

ઇમામ હુસેન અંમે તે કાગળ વાંચ્યો. તેની અંદર
મકકાથી આપના બેનેવી—જનામે ઝયનયના શોહર—પતિ
—એ લખ્યું હતું કે: ‘સલામ બાદ હું આપથી આશા રાખું
હું કે આપ ખુનાના વાસ્તે આપને આએ કાગળ જ્યાં મળે
ત્યાંથી પાછા ફરશો. મને ડર રહે છે કે આપ અને આપના
સાથવાળા સ્ત્રીબાળકો સહિત આએ સફરમાં મોટા દુઃખમ
આવી પડશે, અને હક્કાકતની નજીક પહોંચશે. અગર આપ
હક્કાક થશો તો જમીનપરથી ઇસ્લામનો સૂર્યાસ્ત થવાનો:
કારણ કે અત્યારે આપજ ઇસ્લામના સૂર્યને પ્રકાશ પૂરી રહ્યા
છો. અને મુસલમાનોના આધાર તથા ઇમામ પણ આપ જ
છો. આએ કાગળ લખેને મેં આપના બંને લાણેનેને મોક-
લ્યા છે અને હું પણ તેઓની પછવાડે તુરત આવી પહોંચું છું.’

આએ કાગળ વાંચી ઇમામ હુસેન અંમે પોતાની સફ-
રને ન રોકતા આગળ ચાલુજ રાખી: તે એટલે સુધી કે પ-
હેલી મનઝિલ તનઝિમપર આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં આપે
પડાવ નાંખવાનો હુકમ આપ્યો.

એટલામાં અબ્દુલ્લ્લીહ બિન જઅફરે તથ્યાર મકકાના
હાકિમ ઉમર બિન સહદ પાસેથી ઇમામ હુસેન અંમે માટે
અમાનનામું લખાવી તેના ભાઈ યહયા બિન સહદને સાથે

લઈ પહેલી મનઝિલ તનદંમપર ઇમામ હુસેન અંબે આવી મળ્યા; અને જે પ્રમાણે કાગળમાં લખ્યું હતું તે પ્રમાણે આવી અરજ કરી.

ઇમામ હુસેન અંબે ફરમાવ્યું કે: 'હું હરગિઝ પાછો નહિ ફરું; અને મને મારા નાનાએ સ્વનાની અંદર જે હુકમ ફરમાવ્યો છે તેને અમલમાં લાવીશ.'

અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરે અને યહયાએ અરજ કરી: 'શું હુકમ ફરમાવ્યો છે?'

ઇમામ હુસેન અંબે જવાબ આપ્યો. 'તે હમણાં હું નહિ કહું. તે બહુ જલદી જાહેર થશે.'

આ જવાબથી અબ્દુલ્લાહ લાચાર થયા અને પોતાના બન્ને ફરજાંદો અવન અને મોહમ્મદને બોલાવી ભક્ષામણ કરી કે: 'મને તે દુઃખ આવી પહોંચે પણ તમારા મામાથી જુદા ન થશો; તે એટલે સુધી કે જન દેવાનો વખત આવી પહોંચે તોપણ તમે તમારી જાનને તમારા મામાની જાન કરતા બહાલી ના કરશો. અહંકે તેઓના પરસેવાપર તમારાં રક્તને વહવરાવસો.' એટલું કહી ઇમામ હુસેન અંબે રાત્ર લઈ અબ્દુલ્લાહ અને યહયા મક્કા તરફ પાછા ફર્યા.

પહેલી મનઝિલપર ઇમામ હુસેન અંબે યમનોના કેટલાંક ઊંટોનો એક કાફલો મળ્યો. ઇમામ હુસેન અંબે કેટલાંક ઊંટો ભાડે કરવાની જરૂર હતી તેથી ઊંટોવાળાઓને ફરમાવ્યું 'જેઓ અમારા સાથે ઊંટો લઈ ધરાક આવશે, તેઓને ત્યાં

સુધીનું પુરું ભાડું આપવામાં આવશે. અને જેઓને અમારાથી રસ્તામાંજ ભુલું પડ્યું હશે, તેઓને ત્યાં સુધીનું ભાડું ચૂકવવામાં આવશે. આથી કેટલાક ઉઠિવાળાઓએ ઈમામ હુસેન અ. સાથે આવવું કબુલ કર્યું અને કેટલાકે પોતાનો રસ્તો લીધો.

પછી ઈમામ હુસેન અ.મેં પંજુ ત્યાંથી પડાવ ઉપાડ્યો અને આગળ કૂચ કરી.

દગાખાઝોનાં દિલોનું દિંગદર્શન

ઈમામ હુસેન અ. પહેલી મનઝિલપરથી રવાના થઈ ખીજી મનઝિલ ઝાતુલઅર્ક પર આવ્યા અને ત્યાં ઉતર્યા.

આ મનઝિલ પહેલી મનઝિલથી આશરે બાર માઈલ દૂર છે, અને તેની પાસે અર્ક નામનો પહાડ હોવાથી તેનું નામ ઝાતુલઅર્ક પડ્યું છે.

ફરજુક શાએર કે જેનું અસલી નામ હમામ છે અને ગાલિય હતું તે પોતાની મા સાથે હજ. માટે મક્કા જતો હતો. જ્યારે તે ઝાતુલઅર્કની મનઝિલપર પહોંચ્યો તો તેણે જોયું કે થોડે દૂર સુધી તંબુઓની લેનનીલેન લાગી પડી છે. તેથી તેણે પૂછ્યું કરી તો માલુમ પડ્યું કે ઈમામ હુસેન અ. દક્કર સાથે ઇરાક તરફ પધારે છે.

આ સાંભળી ને ઇમામ હુસેન અંના તંબુમાં ગયો અને સલામ કરી બેઠો રહ્યો. ઇમામ હુસેન અં તે વખતે કુર્આન પઢતા હતા. આપે ફરજુકની સલામનો જવાબ આપ્યો અને મહેરબાનીથી પોતાની પાસે બેસાડ્યો.

ફરજુકે અરજ કરી. ‘યા યઘ્ન રસૂલલ્લાહ, મારાં માળાપ આપ ઉપરથી કર્યાં થાય; અને ખુદાવન્દે તબારક વત આજ્ઞા આપની પ્રાર્થનાઓને કબુલ કરે, અને આપની આજ્ઞાઓને સફળ બનાવે; હજના દિવસોમાં હજ પડ્યા વગર સફર કરવાની આપે ઉતાવળ કેમ કરી?’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘અગર હું ઉતાવળ ન કરતે તો પકડાઈ જતે અથવા કતલ થતે.

‘આપ ફરજુક, ઇરાકના શું ખબર છે?’ ફરજુકે અરજ કરી. ‘આપ એ લોકોની સ્થિતિના ખબર મારાથી પૂછો છો કે જેઓનાં દિલ તો આપને દોસ્ત રાખે છે અને આપના દર્શન માટે રાતદિવસ આતુર રહે છે; પણ વખત આવ્યે તેઓ આપની સામે તડવાર ઉપાડશે અને આપને કતલ કરશે. પછી તો ખુદાને જે મંજૂર હશે તેજ થશે.’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘તમે જે કશું તે ખરાબર છે. જે થયું અને થશે તે તમામ તેના હાથમાં છે અગર અમારી ઇચ્છાનુસાર તેનો હુકમ થયો, તો અમે તેનો શુકર કરશું; અને અગર જો અમારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ બનાવ બન્યો અને કાંઈ બધા આવી તો અમે સખર કરીશું; કેમકે જેની

નિત્યત સાફ હોય, અને જેની છાંદગી નીતિમય જ રહેાય; તે દુનિયાનાં કોઇપણ દુઃખોથી હસ્તો નથી.’

ધમામ હુસેન અબ્બાસે દુકાં પણ જ્ઞાનથી હરપૂર વાક્ય સાંભળી ફરજીક રતગધ થઇ ગયો. તેનો જવાબ તે કંઈપણ આપી ન શક્યો. ફક્ત કહ્યું તો એટલું કહ્યું કે; ‘ખુદ આપની ઇચ્છા પુરી કરે. અને જે આપ નથી સાહતા તેનાથી આપને દૂર રાખે.’ પછી હજ વિષે ફેટલાક સવાલો પૂછવાના હતા તે પછી ફરજીક મક્કા તરફ રવાના થયો.

વખત થયેથી ધમામ હુસેન અબ્બાસે પણ ત્યાંથી ઉપડી અમથાફ કૂચ કરી.

સાલતાં સાલતાં ત્રીજી મનઝિલ સોઅલખીયાહર આગ્યા. અહિં પ્રથમ એક ગામડું હતું પણ તે ઉજડ થઇ ગયું એમ કહેવાય છે.

આ મનઝિલ ઉપર આપને અચ્ચુ હુરરાથી મુલાકાત થઇ જે કે દુશ્મની આવતો હતો.

તેણે ધમામ હુસેન અબ્બાસે ખિદમતમાં જઈ અરજ કરી. ‘યા હઝરત, બનાએ રસલે ખુદ સબ્બા રોજા સુખારકને અને ખાનએ કાઅખાને છોડી આપે સફર સામાટે કરી?’

ધમામ હુસેન અબ્બાસે જવાબ ફરમાયો કે; ‘અચ અચ્ચુ હુરરા, બનીહમૈયાના લોકોએ અમારો હક છીનવી લીધો, અમે સખર કરી. અમારા ઉપર જ્વહેર રીતે લાઅનતો કરી અમે સખર ન છોડી. હવે તેઓ મને ખાનએ કાઅખામાં કતલ કરવા

તૈયાર થયા. તેથી મેં સફર અખ્તીયાર કરી. ખુદાની કસમ તે પાપી લોકો જરૂર મને કતલ કરશે; અને ખુદા તેઓનાપર પોતાનો ક્રોધ જનહેર કરી તેઓના ઉપર એક એવા શપથને મુકરર કરશે કે જે તેઓને ધિકકારશે અને તેઓનાં માથાં તદવા-
રા નીચે રાખી દેશે—કતલ કરશે.’

આ મનઝિલ ઉપર તરમ્માંડ ગિન હકમતી મુલાકાત થઈ. તરમ્માંડનો કાયદો હતો કે તે પોતાનાં ઘર માટે એક સાલનું અનાજ ભેગું લઈ રાખતા હતા. આ વખતે તે પોતાના નિયમ મુજબ અનાજ લઈ ઘરે જતા હતા.

સાઅલખીયાહપર આવતા આવતા તેને ખમર મળ્યા કે: ‘ હમામ હુસેન અં આ મનઝિલ ઉપર ઉતર્યા છે., તેથી તે આપની પાસે ગયા અને અરજ કરી. ‘આપને એટલા માટે ખમર આપું છું કે કૂદાવાળાઓના આપ ઉપર ફરેશ ન ચાલે. ખુદાની કસમ આપ અગર કૂદામાં દાખલ થયાં તો તે લોકો આપને જીવતા નહિ સકે. અને મને તો જો પહોંં ડર રહે છે કે આપ કૂદા સુધી પણ સહીસલામત પહોંચી નહિ શકો. માટે અગર જે આપે યુદ્ધ કરવા વિચાર કરાવ્યો હોય તો આપ હમલઅજઅના પહાડ પાસે પડાવ નાખજે કે તે જગ્યા રક્ષણ માટે સારી છે. ખુદાની કસમ તે જગ્યા ઉપર અમે અને અમારી કામે કોઈ દિવસ હાર નથી આવી. જગ્યા ત્યાં સુધી આપ ત્યાં રહેશે, ત્યાં સુધી અમે અને અમારી કામે આપની મદદમાં તૈયાર રહેશું.’

હમામ હુસેન અંમે જસમમાં ફરમાવ્યું કે: ‘ જે વચ-

નથી હું દૂરીઓ સાથે બંધાયો છું. તેની વિરુદ્ધ હું કાંઈ પણ નહિ કરું; ભલે મને તે માય. આપેલ વચનને તોડવા કરતાં સરને છોડવું હું સહેલું સમજું છું. તેઓ જે પોતાનાં વચનપર જિજ્ઞાસું તે તો શિક્ષે અને નહિ તો હું સહીદ થઈ શહાદતની ડીઝી હાંસિત કરીશ—મેળવીશ.’

આવી રીતે ઈમામ હુસેન અગ્નિ જે જે માણસો સામે મળતા હતા તેઓ તમામ દૂશવાળા દગાબાજોનાં દિલોનું દિહદર્શન કરાવતા હતા. જેઓ આપને મદદ કરવાનાં કારણ વિશે સલાહ કરતા હતા, અને જેઓ આપને દૂશ જવાની મના કરતા હતા; તેઓ તમામને તેઓના સલાહના અને તેઓની સમજના પ્રમાણમાં જવાબ અને ખુલાસા ફરમાવતા હતા.

હુસેન માટે સજ્જા હુકમ.

દૂશના હકિમ ઓમયદુલ્લાહ બિન ઝિયાદે યઝીદને હાજરત મુસ્લિમ અને હાનીનાં સરોની સાથે જે કાયળ મોકલ્યો હતો, તે યઝીદને મળવાથી વાંચી ઘણા ખુશ થયો; અને તેના જવાબમાં ઓમયદુલ્લાહને આગ્રાથી અને ચેતવણી ભર્યા નીચે મુજબ કાયળ લખ્યો.

‘સલામ બાઅદ અય ઓમયદુલ્લાહ બિન ઝિયાદ, તમારો કાયળ પહોંચ્યો, અને બેટો મળ્યાં માન સહ સ્વીકારી.

જે કામને હું ચાહતો હતો તે કામમાં તમે ગફલત ન કરતાં પુરું કરી મારી ખુશીને મેળવી. તમે મર્દની જેમ અડગ રહી દિલને મજબુત રાખ્યા. કામમાં ફત્તેહ મેળવી અને મોટી ચિંતામાંથી મુક્ત કર્યો.

‘મેં કાસિદોને મારી રૂબરૂ બોલાવ્યા, અને તેઓને તમામ વાતો પૂછી વાકેફ થયો. ખરેખર તમારા લખવા મુજબ જ તેઓએ અમલમાંથી અને હોંશીઆરીથી સાફ સાફ જવાબો આપ્યા. તમે તેઓની સાથે લલાચ કરજો.

‘મેં સાંજભરું છે કે હુસેન પિત્ત અલી ધરાક તરફ રવાના થયા છે. માટે આરે તરફથી તેઓનો રસ્તો બંધ કરવો, અને તેઓના દોરતોને કતલ કરી તેઓ ઉપર પણ ફત્તેહ મેળવવા દોશીશ કરવી. તમારી હોંશીઆરી અને ચાલાકીની ખરી પરીક્ષા હવે થવાની. જોઈ છે કે તમે એક સ્વતંત્ર મર્દની જેમ કામ કરો છો કે શુભામની જેમ. હુસેનની કતલ માટે ખજાનાના દરવાજા ખોલી દો અને ત્યાંના દરરોજના સમાચાર મને લખતા ગજો.’

*

*

*

ધમામ હુસેન અં મકકાથી ફૂફા તરફ રવાના થયાનું સમાચાર ઓગવદુલ્લાહ ઝિયાદને મળી ચૂક્યા હતા. તેટલામાં પછીદનો પણ ધમામ હુસેન અં માટે સખત હુકમનો કામગી મળ્યો.

આથી તેણે હસીન ખિન નમીરને એક મ્હોટાં લશ્કરનો સરદાર બનાવ્યો અને દૂધા, શામ, બસરા વિગેરેના રસ્તા રોકવા માટે રવાના કર્યો.

હસીન ખિન નમીરે કાદસીયાહમાં આવી પોતાનો પકડવ નાંખ્યો. અને ત્યાંથી દુકડીઓના સરદારોને તેઓના હાથ નીચે લશ્કરની દુકડીઓ આપી ન્હાના અને મ્હોટા તમામ રસ્તા રોકી બેસવા હુકમ આપ્યો. અને તે સાથે તેઓને સખ્ત તાકીદ કરી કે કોઇપણ માણસની પુરેપુરી જડતી લીધા સિવાય કોઇપણ માર્ગેથી કોઇપણ માણસને આવવા જવા દેવો નહિ.

તેમાં ખાસ કરી વાકેસીયા શામ અને બસરાનો રસ્તો તો બરાબર બંધ કરાવ્યો અને તે માટે ઓબયદુલ્લાહ જિયાદની પણ ખાસ ભલામણ હતી. કારણ કે મકકાથી દૂધા જવા માટે વાકેસીયા સિવાય બીજો રસ્તો જ નથી તેથી તે રસ્તો બરાબર બંધ કરવા ખાસ હુકમ આપ્યો. અને ઇમામ હુસેન અ. કદાય હઝરત મુસ્લિમની શહાદતના સમાચાર સાંભળી દૂધાનો રસ્તો મૂકી બસરાનો માર્ગ પકડે તેથી તે રસ્તો પણ બરાબર બંધ કરાવ્યો. અને ઇમામ હુસેન અ. કદાય ચારે તરફની સખ્તપણનાં કારણથી મુઘળ શામનો રસ્તો લાઇ દમશ્કક યઝીદ પાસે જઇ તેની સાથે કોઇપણ શરતે સુલેહ કરી લીએ તો ઓબયદુલ્લાહ જિયાદની નામવરી! ન નીકળે; અને ઇમામ હુસેન અ.ને શહીદ કરવાના બદલામાં યઝીદથી મ્હા ભારે ઇનામ મેળવવાની જે આશા રાખી હોય,

તેમાં નિરાશ થવું પડે; માટે તેણે શામનો રસ્તો પણ ખરા-
ખર રોકવા હુકમ આપ્યો.

અને આસપાસનાં ગામડાંઓના ન્હાના ન્હાના રસ્તા
રોકવા એટલા માટે હુકમ આપ્યો કે ઇમામ હુસેન અઠાદા
પણ વસ્તીમાં જઈ મદદ મેળવી ન શકે; અને કોઈ વસ્તી
પણ ઇમામ હુસેન અઠાદા મદદ માટે બાહરે જઈ ન શકે.

આવીરીતે ઇમામ હુસેન અઠાદા માટે ઓળખદુલાહ ઝિયાદે
ચારે તરફના રસ્તા બંધ કરવાનો સખ્ત હુકમ આપ્યો હતા.
જેથી ઇમામ હુસેન અઠાદા કોતો પોતાને સીધે માર્ગે દૂધા
તરફ જઈ શકતા હતા અને કોતો પાછા મક્કા તરફ આવી
શકતા હતા. તે સિવાયના તમામ માર્ગ ઇમામ હુસેન અઠાદા
માટે બંધ હતા. ઇમામ હુસેન અઠાદા સિવાય કોઈપણ
જગ્યાએ જવા ચાહતા પણ ન હતા.

કાસિદની કતલ.

ત્રીજી મનઝિલ સોઅલખીયાહ સુધી આવ્યા છતાં ઇમામ
હુસેન અઠાદા આપના કાકાના દિકરા લાઇ અને આપના એ-
લની—નાએય—પ્રતિનિધિ જનાએ મુસ્લિમ બિન અકીલની
વિશે કોઈ સમાચાર મળ્યા નહતા; તેથી આપે એક કાગળ ફ-
રવામાને ત્રીજે મુજબનો લખ્યો.

‘ગિરમિલ્લાલિર રહમાનિર રહીમ. આ કાગળ હુસેન બિન અલી તરફથી કૂશના અમારા તમામ દોસ્તોપર છે.

‘સલામ અને ખુદાના શુકર બાઅદ લખવાનું કે મુસ્લિમ બિન અકીલના કાગળથી હું જાણી શક્યો છું કે તમે તમામ રાજ ખુશીથી સારી વર્તણૂકપર સંમત થઈ મક્કમ થયા છો કે તમારે અમારી મદદમાં કમર કસી અમારો છીનવાઈ ગયેલો હકક પાછો અપાવવો. હું ખુદાનો આભાર માનું છું કે તેણે તમોને અમારા સાથે બલામથી વર્તવાનો વિચાર કરવાની સફળુધિ બક્ષી, અને તમારાં આમંત્રણને મેં કબુલ રાખ્યું તેના બદલામાં ખુદા મને સારો બદલો બક્ષે.

‘હું મારાં એહલેહરમ સાથે જલલગની તારીખ ૮મી મંગળવારે તરવીયાલને દિવસે મક્કાથી નીકળી તમારા તરફે રવાના થયો છું. તમે તમારાં કામમા તૈયાર રહેશો. હું જલ-દીથી તમારા પાસે આવી પહોંચું છું ઇન્શાઅલ્લાહોતઆલા.’

ઇમામ હુસેન અન્મે તે કાગળ પોતાના દુધ ભાઈ અ-બ્દુલ્લાહ બિન યકતરને આપી કૂશ રવાના કર્યા.

✽

✽

✽

અબ્દુલ્લાહ બિન યકતર જ્યારે કાદરીતહમાં પહોંચ્યા તો હસીન બિન નમીરનાં લશ્કરે તેમને પકડી લીધા, અને તેમને પોતાના સરદાર પાસે લઈ ગયા. હસીન બિન નમીરે હુકમ આપ્યો કે તેની જગતી લ્યો કે તેના પાસે કોઈ કાગળ નો નથી ?

આ સાંભળતાં જ અખદુલ્લાહ યકતરે પોતાના પાસે જે ઇમામ હુસેન અવતો કાગળ હતો તે એવીરીતે ફાડી નાંખ્યો કે તે કાગળનું લખાણ કોઈ જગા પછી વાંચી ન શકે. આ બેઠા-હસીન બિન નમીરે તેમના હાથોને ગરદનમાં બંધાવી, તેમને ઓખયદુલ્લાહ બિન જિયાદ પાસે મોકલી આપ્યા.

જ્યારે તેઓ ઓખયદુલ્લાહ બિન જિયાદ પાસે પહોંચ્યા તો ઓખયદુલ્લાહ બિન જિયાદે પ્રશ્ન્યું, ‘તમે કાણ છો ? અને અહિં શા માટે આવ્યા છો ?’

અખદુલ્લાહ બિન યકતરે ઘણીજ મર્દાંગીથી જવાબ આપ્યો કે; ‘હું હઝરત અલી અવના દોસ્તોમાંથી છું અને ઇમામ હુસેન અવતો મદદગાર છું.’

ઓખયદુલ્લાહ—‘તે કાગળને તેં શામાટે ફાડી નાંખ્યો.’

અખદુલ્લાહ—‘તું વાંચી ન શકે માટે.’

ઓખયદુલ્લાહ—‘તે કાગળ કોણનો હતો ?’

અખદુલ્લાહ—‘તે કાગળ ઇમામ હુસેન અવતો હતો અને દૂધામાંના તેઓના દોસ્તોપર હતો.’

ઓખયદુલ્લાહ—‘તેઓના દોસ્તોનાં નામો શું ?’

અખદુલ્લાહ—‘તે હું નથી જાણતો.’

ઓખયદુલ્લાહ—‘તેઓનાં નામો તારે જતાવવા પડશે, અને નહિ તો તારે અલી અને હસન હુસેનને મિમ્બરપર જઈ લાવનત—ધિક્કાર કરવો પડશે. નહિ તો તારી ગરદન ઉઘાડી દેવામાં આવશે.’

અબદુલ્લાહ—‘નામો તો હું નહિ જતાવી શકું. પણ હજરત અલી અબ, ઇમામ હસન અબ અને ઇમામ હુસેન અબ વિશે કાંઈ બોલી શકું છું.’

એટલું કહી તે મિમ્બર પર ગયા અને પ્રથમ ખુદા અને ખુદાના રસુલ સન્નાં વખાણ કરી; હજરત અલી અબ અને એહલેબેયતે ત્સહેરીનવા ગુણ ગાવા લાગ્યા. અને પછી બનીઉમેયાના અલિમ લોઢના એક પછી એક નામો લઈ તેઓના પર લખઅનત-ફટકર કરવા લાગ્યા. તે એટલે સુધી કે ચઝીદ બિન મેઆપીયાહ અને મોમયદુલ્લાહ બિન ઝિયાદ ઉપર પણ ફટકર કર્યા.

અને પછી કહ્યું ‘અય કૂફાવાળાઓ, તમારા કામળ પર કાગળ આવવાથી ઇમામ હુસેન અબ પોતાનાં એહલેહરમ સાથે કૂફા આવવા મક્કાથી આઠમી નારીએ રવાના થયા છે. અને હું ત્રીજી મનઝિલ સોઅલખીયાહ પરથી તમારા કૂફાવાળાઓ પર ઇમામ હુસેન અબનો કાગળ લઈ રવાના થયો હતો. પણ રસ્તામાં પકડાઈ જવાથી તે કાગળ મોમયદુલ્લાહ ઝિયાદ અલિમના હાથમાં ન બન્ય માટે મારે ફાડી ચૂરેચૂરા કરવો પડ્યો છે.’

‘અય કૂફાવાળાઓ, જેઓને ઇમામ હુસેન અબને મદદ કરી, પોતાના વાયદાને વફા કરવો હોય; તેઓ જઈ ઇમામ હુસેન અબની મદદ કરે. કારણ કે હસીન બિન નમીર મહોદુલ્લશકર લઈ, ઇમામ હુસેન અબનો ચારે તરફનો રસ્તો રોકી પડ્યો છે. માટે બધાં સુધી તમો જઈ ઇમામ હુસેન

અબ્બી મદદ નહિ કરે, ત્યાં સુધી તેઓ તમારા પાસે પત્તારી શકશે નહિ.’

આ સાંભળતાં જ ઓળખદુલ્લાહ બિન જિયાદે હુકમ આપ્યો કે: ‘તેને મિશ્નરપરથી નીચે પાડો અને અગાશી ઉપર લઈ જઈ તેને નીચે ફેંકી આપો.’

હાકિમનો હુકમ થતાં જ તેમને અગાશી ઉપર લઈ જઈ નીચે ફેંકવામાં આવ્યા કે જેથી તેમનાં હાડકાંના ચૂરેચૂરો થઈ ગયા. અને પછી અબ્બુલમલિક બિન નમીરે જઈ તેમનાં માથાંને ધડથી જૂદું કર્યું.

સદ્ગુણી દંપતિનો સાથ.

મિર્સામ હુસેન અબ્બી મનઝિફ સેઅલ્લીયાહ પર તડેલા પડસથી ઘડીકવાર સ્પર્શ ગયા.

થોડીવાર પછી જાગી ઉઠ્યા અને ‘ધત્તા લિલ્લાહે વઘત્તા એલયહે રાજેઉન’ ફરમાવ્યું કે જોનો અર્થ એ થાય છે કે: ‘નિઃશક આપણે ખુદાનાજ છીએ અને પાછા તેનીજ હબૂરમાં જવાના છીએ.’

જતાંએ અલીઅકબર પાસે એકા હતા. પોતાના પીતાજીના એ ચિંતામય શબ્દો સાંભળી પૂછ્યું, ‘પિતાજી માટે શું

અત્યારે એ ચિંતામય શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવાનો શું સંબંધ છે ?

ધર્મામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું, ‘ઘરનામાં મેં સાંભળ્યું કે કોઈ પોકારી પોકારીને કહે છે કે: અય મુસાફરો, તમે સફર કરવામાં ઉતાવળ કરો છો અને ભવત તમને સ્વર્ગમાં લઈ જવા જલદી કરે છે.’

જનાબે અલીઅકબરે સવાલ કર્યો, ‘શું આપણે સત્ય-પર નથી ?’

ધર્મામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું, ‘નિશ્ચય આપણે સત્ય-પર છીએ.’

જનાબે અલીઅકબરે અરજ કરી, ‘આપણે સત્યપર છીએ એવું જ્યારે આપણને યકીન-ખાત્રી છે ત્યારે આપણને ભવતનો શું હર ?’

ધર્મામ હુસેન અંમે આ સાંભળી ખુશી થયો અને ફરમાવ્યું, ‘અય ફરજંદ, ખુદા તમારી હિંમતમાં વધારો કરે.’

ત્રીજી મન્નજીલ સોઅલખીયાહ પર તડકો ગાળી પછી આપે ત્યાંથી પકાચ ઉપડ્યો અને આગળ રવાના થયા.

ઝહીર બિન કયન બજલો કે જોએ ફરજાની કોમમાં અને નખીલાના કખીલામાં, જોટાં માનવંત હતા અને ફરજાની બ્રજમાં પણ અજેવાન ગણાતા હતા. તેઓ પોતાના સાથ-સાથ સાથે મકાથી ધર્મામ હુસેન અંમે સાથેજ રવાના થયા.

હતા. પણ જની ઉમૈયાના લોકોના ક્રુદ્ધથી ડરી દરેક મન-
જિલપર ઇમામ હુસૈન અઘી દૂર ઉતરતા હતા.

ત્રીજી મનજિલ સોઅલખીયાહ સુધી તો તેઓ આવી
રીતે આવ્યા. પણ જ્યારે એથી મનજિલ વાકિસીયાહ પર
આવી ઇમામ હુસૈન અઘે પોતાનો પડાવ નાંખ્યો; ત્યાં જ-
ગ્યાની સગવડ ન હોવાથી ઝહીર ખિન ક્યન બજલીએ ઇમામ
હુસૈન અઘના તંબુઓથી જરા દૂર પોતાના તંબુઓ ઊભા કરા-
વ્યા; ત્યારે ઇમામ હુસૈન અઘે ઝહીર ખિન ક્યન બજલીને બ્રા-
હ્મણવા એક માણસને મોકલ્યો.

તે માણસ મયો તે વખતે ઝહીર ખિન ક્યન પોતાના
સાથવાળાઓ સાથે નાસ્તો કરતા હતા. ઇમામ હુસૈન અઘે
સંદેશ સાંભળી તેઓ તમામ સતબ્ધ થઇ ગયા. તેઓ તમામને
દિઠમૂઢ સ્થિતિમાં બેઠા ઝહીર ખિન ક્યનની સ્ત્રી કે જેણીનું
નામ દયલમ ખિન્ટે ઉમર હતું તેણીએ પોતાના પતિને કહ્યું.
‘વાહ! જનાબે રસૂલે ખુદા સઠના નવાસ—દોહિત્રા તમારું
આમંત્રણ કરવા ખાસ માણસ મોકલે અને તમે તે સાંભળી
ચિંતામય થાઓ એ શું અકકલમંદની વાત છે?’

આ સાંભળી ઝહીરને હિમ્મત આવી, અને એકદમ ઊભા
થઇ ઇમામ હુસૈન અઘની ખિદમતમાં હાજર થયા. ઘણીવાર
ચાતો કરી. ખાજા આવ્યા તો ખુશી થતો થતો આવ્યા. અને
આવતાં જ હુકમ આપ્યો કે; ‘આપણા તંબુઓ ઇમામ હુ-
સૈન અઘના તંબુઓ પાસેજ ઊભા કરો, અને સઘજો સામઠન
પણ ત્યાંજ લઇ જાઓ.’

એટલું કહી તે પોતાની સ્ત્રી પાસે આગા અને કહ્યું.
'હું ઇમામ હુસેન અં સાથે રહી શહીદ થવા ચાહું છું અને
મારા પછી તું કાઠ પણ રીતે દુઃખી થા એ હું ચાહતો અથી.
જેથી તને તલાક આપું છું—મારી પત્નિપણાથી મુક્ત કરું
છું, અને મારો તમામ માલ તને સોંપું છું; માટે તું આપણાં
સાથવાળા સાથે તારે પીયર જા.'

આ સાંભળી ઝહીરની સ્ત્રી રોવા લાગી અને કહેવા લાગી
કે: 'અય નેકયાખત—ભાગ્યશાળી, તમે તો ઇમામ હુસેન
અંના કદમ મુબારક—પવિત્ર ચરણપર પોતાની જાનને કુ-
પાન કરવા તૈયાર થયા છો અને મને તમામ માલ સોંપી
મારે પીયર મોકલો છો કે ત્યાં હું મોજમગ્નહ માણું! તે જાને
જ કેમ? પતિની હરતીમાં પતિની સાથેજ રહી ગમે
તે સંકટોને સહન કરવાં, અને પતિના વિયોગ વખતે
પતિનાં સ્મરણમાં પોતાનાં સર્વ સુખનો ભોગ આપવો.
એજ સ્ત્રીનો મુખ્ય ધર્મ છે. તમે ભલે ઇમામ હુસેન અં
ઉપર પોતાની જાનને કુર્બાન કરો. જેવી રીતે ઇમામ હુસેન
અંનાં સ્ત્રીઆળકો તેમની સાથે છે તેવીજ રીતે હું પણ આ-
પની સાથેજ રહીશ. ઇમામ હુસેન અંની હયાતી પછી પા-
પીઓના હાથથી જે જે સંકટો તેમનાં સ્ત્રીઆળકો જહેનો
વિગેરે સહન કરશે, તે તે આપની પછી હું પણ સહન કરીશ;
અને ઇમામ હુસેન અંનાં સ્ત્રીઆળકો અને જહેનોની સેવા
કરી, તેઓનાં સદગુણો અદલુ કરી, મારા આત્માની શાંતિનાં
સાધનો મેળવીશ.'

ઝડીર પોતાની સ્ત્રીનાં મુખથી પતિવ્રતાને શોભે તેવાં વયનો સાંભળી ઘણાંજ ખુશી થયા. પછી તે પોતાના સાથી-ઓ પાસે આવ્યા અને કહ્યું, 'બાઈઓ, હું ઇમામ હુસેન અં સાથે રહી તેમના ઉપર મારી જનને દ્વિદા કરવાના એ-કસ વિચાર ઉપર આવ્યો છું અને મારી સ્ત્રી પણ મારા સાથે રહી મારી હયાતીમાં મારાં દુઃખમાં ભાગ લેવા અને મારી પછી ઇમામ હુસેન અંનાં અંદલેદરમની સેવામાં રહી તેઓનાં ઉપર પડનારાં તમામ સંકટો સહન કરવાં તૈયાર થ-યેલ છે. હવે હું તમારામાંના દરેકને મારી ખુશીથી કહું છું કે જોઓને મારા સાથે રહેવું હોય તેઓ મારા સાથે રહી ઇમામ હુસેન અં ઉપર પોતાની જાન કુર્બાન કરે; અને જોઓને મારા સાથે રહેવા મરજ ન હોય તેઓને હું મારી રાજી ખુશીથી કહું છું કે તેઓ ભલે આત્મા જાય. આ માટે કોઈ પોતાનાં દિલ ઉપર મારા તરફથી એક જરા પણ દયાણ ન સમજે; તેમ શરમ પણ ન રાખે.'

આ સાંભળી ઝડીર જિન કયનના સાથવાળાઓ કિલા થઈ આત્મા ગયા અને તે સદ્ગુણી દંપત્તિ—ઝડીર અને તેમ-ની સ્ત્રીએ ઇમામ હુસેન અંની સાથે આપ્યો.

પછી ઇમામ હુસેન અંમે પણ ત્યાંથી દુવ કરી અને સફરને આગળ લાંબાવી.

શોકમય સમાચાર.

હમામ હુસેન અઁ ચાથી મનઝિલ વાંકસીયાલ્થી રવાના થઈ, પાંચમી મનઝિલ ખઝીમીયાલમાં પહોંચ્યા; અને ત્યાંજ રાત રહ્યા.

આએ મનઝિલ મકકાથી દૂધા જતાં રસ્તામાં રમલ નામનાં ગામડાં પછી આવે છે. અને આએ મનઝિલનું નામ ખઝીમીયાલ એટલા ઉપરથી પડ્યું છે કે તે વસ્તીમાં ખઝીમીયાલ નામનું એક મ્હોટું મકાન મશહૂર હતું. તે ઉપરથી તે વસ્તી—ગામનું નામ પણ ખઝીમીયાલ પડી ગયું. આએ મનઝિલ ઝરરવદનાં નામથી પણ ઓળખાય છે.

સવારમાં વહેલાં ઉડી જતાંએ ઝયનળ હમામ હુસેન અઁ પામે આવ્યાં અને કહ્યું. ‘ભાઈ, રાત્રે મારા સાંભળવામાં આવ્યું કે કાઠિ કહે છે કે; અય આંખો, અફસોસનાં આંસુનો વરસાદ વરસાવ કે મવત શહીદીને તેની જગ્યાપર લઈ જાય છે.’ હમામ હુસેન અઁમે ફરમાવ્યું કે; ‘ખરેખર એમજ છે.’ પછી ત્યાંથી આપે દૂર કરી.

થોડીક દૂર ચાલ્યા હતા એટલામાં આપે દૂધા તરફથી એક ઊંટ સ્વારને આવતો જોયો. હમામ હુસેન અઁને તેનાથી દૂધાની હકીકત પૂછવાની હતી તેથી આપે પોતાની સ્વારીને ઊભી રાખી.

તે સ્વારે ઇમામ હુસેન અન્નાં લશ્કરને આવતું જોઈ,
પોતાનાં ઊંટને આડે માર્ગે હાંકી સીધો ચાલ્યો ગયો.

આ જોઈ ઇમામ હુસેન અન્ને પોતાની સ્વારી આગળ
વધારી.

અબ્દુલ્લાહ બિન સોલયમાન અસદી અને મુનઝિર બિન
ઈસ્માઈલ અસદી તે જાનને રાખસો હજથી પરવારી ઇમામ
હુસેન અન્ પછવાડે ગેવા વિચારથી મકકાથી નીકળ્યા હતા
કે; જલ્દી જલ્દી સફર કરી ઇમામ હુસેન અન્થી મળી જા-
ઈએ તો ખરા કે સત્યવાદીનું છેવટ પરિણામ શું આવે છે ?

આ હેતુથી તેઓ ઇમામ હુસેન અન્ પછવાડે જલ્દી
જલ્દી રવાના થઈ, આપે પાંચમી મનઝિલ ખઝીમીયાહ મૂકી
અને તેઓ આપની લગલગ આવી પહોંચ્યા.

આપે દૂધા તરફથી આવતાં ઊંટ સ્વારની મુલાકાત માટે
પોતાની સ્વારીને ઊભી રાખેલ, અને તે સ્વાર માર્ગ તરી
સીધો ચાલ્યો ગયેલ; આ સર્વે પાછળ આવતા તે જાનને અ-
સદી બરાબર જોઈ શક્યા હતા તેથી તેઓએ પોતાના ઊંટોને
તે ઊંટ સ્વારના રસ્તા તરફ હાંક્યાં, અને તેને મળ્યા. પૂછ્યું
કે; ‘તમે કાણ છો ? અને ક્યાંથી આવો છો ?’

તેણે જવાબ આપ્યો કે; ‘મારું નામ બકર છે અને હું
બનીઅસદની કેમમાંથી છું’ અને દૂધાથી આવું છું.’

તે જાનને કહ્યું. ‘અમે પણ બનીઅસદમાંથી જ છીએ
હવે ખબર આપો કે દૂધાની શું સ્થિતિ છે ?’

તે સ્વારે જવાળ આપ્યો કે: ‘દૂધાની સ્થિતિ વિષે સવાલ ન પૂછો. કારણ કે તે મારે તો હમામ હુસેન અબ્ની મુલાકાત ન કરતાં, આડો માર્ગ લઈ આદ્યે આવ્યો છું.’

તે બંનેએ કહ્યું. ‘દૂધાની સ્થિતિથી જાણીતા થવાની હમામ હુસેન અબ્ને જરૂર છે તેથી તેઓએ ખાસ તમને બાજર પૂછવા પોતાની સ્વારીને બાબી રાખેલી; પણ તમે માર્ગ તરી આડે માર્ગે આદ્યા આવ્યા, જેથી તેઓ પૂછી ન શક્યા.’

તે સ્વારે કહ્યું. ‘ભાઈઓ, તમે દૂધાની શું લકીક્ત પૂછો છો? ઓળખદુલાલ જિયાદના આવ્યા પછી દૂધા શહેર તો અત્યાચારનું એક મોટું સ્થાન થઈ પડ્યું છે. હમામ હુસેન અબ્ને બસરા મોકલેલ સૈન્યમાન કાસિદને સૂળીએ ચડાવી તે દૂધા આવ્યો. અને ત્યાં આવી તેણે દૂધાને હઠરત મુસ્લિમથી ઐવફા બનાવ્યું. તે એટલે સુધી કે હઠરત મુસ્લિમને અને તેમના મહદગાર હાની વિગેરેને કતલ કરાવી તેઓના પગેમાં રસ્સી બાંધાવી લાશોને દૂધાની બજારો અને ગલીઓમાં ફેરાવવામાં આવી.’

આ સાંભળી તે બંનેના તો હોશ ઊઠી ગયા અને દિલગીર દિલે હમામ હુસેન અબ્ની પછવાડે એકદમ રવાના થયા.

હમામ હુસેન અબ્ની પાસે તો તેઓ રસ્તામાંજ પહોંચી ગયા; પણ રસ્તામાંજ આપને શોકમય સમાચાર સાંભળાવવાની

તેઓની હિમ્મત ન ચાલી. તેથી તેઓ જન્ને ઇમામ હુસેન અં સાથે જ આગળ વધ્યા.

ચાલતાં ચાલતાં છટ્ટી મનઝિલ જુલાલાપર આવી પહોંચ્યા. અને તે ઠેકાણે ઇમામ હુસેન અંમે ઉતરવાનો હુકમ આપ્યો.

સર્વે ઉતર્યા. તંબુઓ ઝિલા કરી સર્વ સામાન પશુ ગેઠની દેવામાં આવ્યો. ઇમામ હુસેન અં આરામથી ખેડા, તે વખતે તે જન્ને અસદીએ આપની ખિદમત આવી અરજ કરી ‘અમો કાંઈ આપને ખાનગી સમાચાર સંભળાવતા ચાલીએ છીએ.’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘ભલે, ખુશીથી કહો. મારા સાથીઓથી મારે કાંઈ છૂપું રાખવાનું હોય જ નહિ. જે સાયપર હોય તે સંકટથી ડરતો નથી. અને જે સંકટથી ડરતો નથી તેને કોઈ વાત છૂપાવવાની હોય જ નહિ. માટે જે કહેવું હોય તે નિડરપણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ખુશીથી કહો.’

ઇમામ હુસેન અંના આ ચોકખા હુકમથી તેઓએ તે ઊંટ સ્વાર પાસેથી સાંભળેલા શોકમય સમાચાર આપને તદ્દન સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સંભળાવ્યા. અને એ પશુ કહ્યું કે; ‘જે ઊંટ સ્વારને દુશ્મના સમાચાર પૂછવા આપે આપની સ્વારી ઊભી રાખી હતી તેજ ઊંટ સ્વાર પાસેથી અમે આ શોકમય સમાચાર મેળવ્યા છે, તે આપને શોકમય સમાચાર સંભળાવી આપનાં હૃદયને આઘાત પહોંચાડવા ઇચ્છતો ન હોવાથી

આપથી તરી ચાલ્યો ગયો હતો. પણ તે અમારા જ કપીલાનો—અસહી—હાવાથી અમારા અતિ આગ્રહથી તેણે એ પ્રમાણે વાત સંભળાવી. અને તેણે એટલું પણ કહ્યું હતું કે; આ મારી નજરે જોએલા ખનાવ છે. જેથી આ વિષયમાં શંકા લાવવા જેવું કશું પણ નથી. માટે હવે આપને અહિંથી એક દગલું પણ આગળ વધવામાં લાગાઈ નથી. આપ અહિંથી જ પાછા ચાલો.’

હમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. ‘જેના પાસે પોતાનાં વચનની કિમ્મત હોય તે તે કોઈ પણ ભોગે પોતાનાં વચનથી વિમુખ થઈ શકે જ નહિ. મેં દુહાવાળાઓને દુકા આવવાનું વચન આપી દીધું છે, તેથી તે તરફ ગયે જ છુટકયો. અસત્યવાદી સત્યને છોડે જ પણ તેથી કાંઈ સત્યવાદી સત્યને થોડો જ છોડી શકે? અને જે સત્યાચહની સફર શરૂ કરે તે કાંતો સત્યાચહને માર્ગે શહીદ થાય, અને કાંતો સામાને સત્યપર લાવે; તે સિવાય ‘રૂક્મણી’ કે પાછા હડોનો પોકાર ન જ કરી શકે.’

પછી હમામ હુસેન અઠમે હજરત મુસ્લિમના ભાઈઓ અને ફરજંદો તરફ નીકળી તેઓને આશ્વાસન આપ્યું અને ફરમાવ્યું. ‘તમે પાછા જાઓ કે સત્યની સેવામાં મુસ્લિમ શહીદ થયા એ ખસ છે.’

તેઓએ એક આવાજે અરજ કરી. ‘પોતાની મુક્તિને માટે સર્વે સત્યની સેવા કરવી જોઈએ. સત્યની સેવામાં એકના ભોગથી બીજાની મુક્તિ થઈ શકતી

નથી. અમે સત્યની સેવા કરી કાંતો અસત્યને હરાવી સત્ય ગ્રહણ કરાવીએ છીએ, અને નહિ તો અમે પણ સત્યની સેવામાં અમારી જાનોની આજ્ઞા આપીએ છીએ.

ઈમામ હુસૈન અવમે જવાબ વાળ્યો કે: ‘ખરેખર સત્યના સાથીઓને સર્વસ્વનો ભોગ આપવા વખતે પણ પાછી પાની ફરવી ન જ છાજે.’

પછી આપે હઝરત મુસ્લિમનાં ગદાનાં દિકરી રૂક્યાને બોલાવ્યાં, અને પોતાના ગોકળપર બેસારી માથાં ઉપર હાથ ફેરવી પ્યાર કરવા લાગ્યા.

રૂક્યાએ આજે પોતાના કાકાના પ્યાર કરવાના લખને એક જૂદો જ પ્રકારનો બેઠ અરજ કરી. ‘કાકાજી સાહેબ, જેમ તો આપ મને રોજ પ્યાર કરો છો; પણ આજ આપ મને જૂદાજ પ્રકારનો પ્યાર કરો છો. આજના જેવો પ્યાર તો એતે જ થાય કે જેનાં આપ અથવા મા મરી જવા પછી પતીમ—અનાથ થઈ ગયાં હોય! મારા પિતાજી સાહેબ પરદેશ છે; તેથી આપનો આવો પ્યાર બેઠ માફ હૃદય ચીરાય છે. મારું ફરમાવો કે મારા પિતાજીના શું સમાચાર છે?’

રૂક્યાની આવી પ્રેમ ભરી વાતોથી ઈમામ હુસૈન અવની ચક્ષુઓમાંથી અંધુઓની ધારા ગ્રેવા લાગી. આપને તેણી પ્રત્યે પ્રેમનો ઉમળકો આવવાથી વળી પ્યાર કરી તેણીનાં માથાં ઉપર હાથ ફેરવી ગાલ ઉપર બેસા દબ ફરમાવ્યું ‘બેટી, તમારા પિતાજી આજે ક્ષણભંગૂર સંસારને ત્યાગી આખેર-તના અમર પંથે ચીંતાવી ગયા; પણ તેથી શું થયું? આજથી

તમે મને તમારા પિતાજીની જગ્યાએ સમજો. તમે લેશ માત્ર દિલગીર ન થજો. બહેલાં કે મહેલાં એકત્રએક દિવસ સર્વેનાં માઆપ મરી જાય છે. તમે ન્હાનપણમાં આપ વગરનાં યતીમ થયાં; તેથી તમને વધારે સદ્મો લાગે. પણ બેટી, સખર કરો. આપણું ઘર દરેક સંકટો ઉપર સખર કરતું આજ છે માટે તમે પણ સખરના પાઠ શીખો.'

ફૂફાની હિંમર ન્હાની હતી. વળી આપનો કાયમનો વિયોગ થવાથી વિજ્ઞાપના કરી રોવાં લાગ્યાં. ઇમામ હુસેન અં તેમને આશ્વાસન આપતા હતા.

કુમક માટે ફૂફા કાગળ.

ઇમામ હુસેન અંમે ફૂફા આવવાનો વાયદો ફૂફાએ મક્કાથી પ્રથમથી જ આપી દીધો હતો. અને વળી ત્રીજી મનઝિલ સોઅલખીયાહથી પણ આપે પોતાના રવાના થવાનો કાગળ પોતાના દૂધભાઈ અબ્દુલ્લાહ યકતર સાથે ફૂફા મોકલ્યો હતો; જેના લગ્ન કાંઈ સમાચાર મળ્યા ન હતા.

આવી રીતે ઇમામ હુસેન અં ફૂફાએ પોતાના રવાના થવાના સમાચાર મોકલી આપી તે ફરજમાંથી તો મુક્ત થયા હતા. આપને કાંઈ તેઓને તૈયાર કરી યુધ્ધ આદરી રાજ્ય લેવાની આશા નહોતી. આપને તો તેઓને કાગળો

લખી ચેતાત્રી—અજમાત્રી પોતાની ફરજમાંથી મુક્ત થવાની મતલબ હતી.

આગે જે કુમક માટે દૂધ કાગળ લખેલ છે તે એવા શખ્સને લખેલ છે કે જે પોતાના ન્હાનપણના દોસ્ત હતા. વળી તે સત્ય માર્ગે શહીદ થવા અંતઃકરણથી ચાહતા હતા અને ધમામ હુસેન અંતે તેની ખાત્રી હતી. તેથી તેને અમર જીંદગી ભોગવવામાં ભાગ દેવા આપે નીચે મુજબ કાગળ લખ્યો હતો.

‘ભાઈ લખીય મિત મજાલિર, મારી સત્યતા અને સ્વતંત્રતાને ખાતર હું સંકટમાં ઘેરાઈ ગયો છું. મારી સત્યતા અને સ્વતંત્રતાની સાથે ઇસ્લામ ધર્મની સત્યતા અને સ્વતંત્રતા કેવો ઘાટો સંબંધ ધરાવે છે તે તમે સારી રીતે સમજી છો. માટે આ કાગળ દેખત તમે મને તુરત મળો. આ મારી સફર સત્યાગ્રહની સફર છે—સર્વસ્વનો ભોગ આપી ઇસ્લામને અમર કરનારી સફર છે. માટે જો સત્યને માર્ગે મરી પોતાની જીંદગીને અમર કરવા જાણતા હો તો આવો. સત્યની સેવા—કુમક કરતાં પોતાની જીંદગીને બલાલી ન સમજજો; નહિ તો પરતાશો.’

આગે કાગળને બંધ કરી કાસિદ સાથે દૂધ લખીય મળને મજાલિરને રવાના કર્યો.

લશ્કરને રખનું લેકચર.

સાનમી મનજિત જુગાલા ઉપર ઇમામ હુસેન અંને અબ્દુલ્લાહ બિન યકતરની શલાહતની પણ ખબર મળી ગઈ તથા આપે પોતાનાં તમામ લશ્કરને તથા ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભાણેજો વિગેરેને પણ ભેગા થવા હુકમ આપ્યો.

તમામ ભેગા થઈ જવા પછી ઇમામ હુસેન અંને નીચે મુજબ એક ટુંકું લાપણ આપ્યું.

‘અય લોકો, ખબરદાર થાઓ કે મારા ખાસ મુરિદશ બિન અકીલના હાથપર મારી બચાવ કરનાર તમામ દૂશી લોકો મારાથી ફરી ગયા છે. તે એટલે સુધી કે મારા ભાઈને તથા તેમના કેટલાક મદદગારોને ઝોળયદુલ્લાહ જિયાદે કતલ કરાવી તેઓના પગોમાં રસસી બંધાવી તેઓનાં જાણેને દૂધાની બજારોમાં અને ગલીઓમાં ફેરવાવી. અને એ પણ ખબર મળી ગયા છે કે અબ્દુલ્લાહ યકતર કે જે આપણા કાસિદ થઈ દૂધા ગયો હતો તેને હસીન બિન નમીરનાં લશ્કરે પકડી ઝોળયદુલ્લાહ જિયાદ સામે ઊભો કર્યો. ઝોળયદુલ્લાહ જિયાદે તેને કાગળની હકીકત કહેવા, અથવા અમારાપર દુટકાર કરવા હુકમ આપેલો; પણ તેમાંથી તેણે એકે હુકમનું પાલન ન કરવાથી તેને અગાથી ઉપરથી ફેંકી દેવામાં આવ્યો કે જેથી તે બિચારાનાં હાડકેહાડકાંના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. હવે દૂધામાં

અમારા દોસ્તો માટે આશ્રો નથી રહ્યો. તે વિચારા જ્યાં ત્યાં લાગતા ફરે છે. જેઓ હિન્મત કરી રહે છે તેઓની જાનો જાય છે.

‘ઓખયદુલ્લાહ ઝિયાદના હુકમથી હસીન બિન નમીર એક મહોદુઃ લશ્કર લઈ આપણા ચારે તરફનો રસ્તો રોકી પડ્યો છે. જેથી હવે જેઓ અમારા સાથે રહે તેઓ પોતાની જાનની સલામતી ન જ ઇચ્છે. માટે જેઓને ચાલ્યા જવું હોય તેઓ ખુશીથી ચાલ્યા જાય. તમામને માટે છૂટ છે.’

ઇમામ હુસેન અઠમે તો મકકામાં કરેલ લાપણમાં જ સંભળાવી દીધું હતું કે; ‘જેઓ શહીદ થવા ચાહે, તેઓજ અમારો સાથ આપે.’ તોપણ કેટલાક લોકોએ એવા વિચારથી સાથ આપ્યો હતો કે: ‘ઇમામ હુસેન અઠ હારે તે કદાપિ બને જ નહિ. જેમની મદદમાં આખું ફૂફા ઉછળી રહ્યું હોય અને કાગળોપર કાગળો અને કાસિદોપર કાસિદો મોકલી તે-ડાવી રહ્યા હોય; તેઓ શું તેમની મદદ ન કરે? તે સિવાય બસરા, યમન વિગેરે પણ તેમના દોસ્તોથી ભરપૂર ભરેલ છે. તે દરેક ગામ ફક્ત એકેક કાગળ લખશે તોપણ તેમની મદદમાં હજારોની સંખ્યામાં લશ્કર આવી ઊભું રહેશે. વળી તેમના-માં પણ કુદરતી શક્તિનો પ્રવાહ વહે છે. આટલું છતાં પણ ઇમામ હુસેન અઠ મહાત પામે તે તો માન્યામાં આવે જ કેમ? શાયદ—કદાચ લોકોના ઇન્તેહાન—પરીક્ષા માટે તેમ કહેવામાં આવ્યું હોય! પણ ફત્તેહ તો ઇમામ હુસેન અઠ તરફ જ છે. જેથી માત્ર એટલો આવશે કે માલામાલ થઈ જઈશું.’

આવા વિચાર અને ક્રૂર લોકનાં કારણે સેંકડો લોકો મર્યાદાથી જ ઇમામ હુસેન અઠ સાથે રવાના થયા હતા. અને રસ્તામાં પણ ક્રૂર ઇમામ હુસેન અઠનું લશ્કર હોવાના ખબર પડવાથી લટના મારાની લાલચે લોકોનાં ટોળેટોળાં આવનાં લશ્કર સાથે ભળતાં હતાં. તેઓને ઇમામ હુસેન અઠને દત્તેલ ચવાની એટલી ખાતરી હતી કે જેટલી સૂર્ય પૂર્વ દિશા તરફ ઉગવાની ખાતરી દરેકને હોય છે. અને તે ખાતરીને લીધે જ તેઓ ઇમામ હુસેન અઠનાં લશ્કર સાથે તણાતા અને ભળતા આવતા હતા. તે એટલે સુધી કે ઇટ્ટી મનઝિલ મુગલા સુધીમાં મારાની લાલચને લીધે સાથ દેવાવાળાઓની સંખ્યા હજારો સુધી પહોંચી ગઈ હતી. પણ લશ્કરને રખત આપવાનાં ઇમામ હુસેન અઠનાં ઉક્ત ભાષણે મારાની લાલચે આવનારા ઘણાં ખરા માણસોનાં દિલ ડગમગાવી દીધાં; જેથી આઠઆઠ, દસદસ માણસોનાં ટોળેટોળાં ઊભા થઈથઈ ચાલવા માંડ્યા. આટલું છતાં પણ ઇમામ હુસેન અઠનાં તે ભાષણને કેટલાક અજમાવવાની કસોટી સમાન સમજી પોતાની આશામાં નિરાશ ન થતાં પોતાના મતપર કાયમ રહી લાલચને લીધે બેસી રહ્યા. તેઓ તો ઇમામ હુસેન અઠની જીત માટે એટલે સુધી ચકીન ધરાવતા હતા કે છેવટ માણસોની મદદથી નહિ તો કુદરતની કૃપાથી પણ ઇમામ હુસેન અઠની જીત ચવાની જ; કારણ કે કેટલીક વખત મુઘલ પેગમ્બર સાહેબની પણ તેવી જ રીતે જીત થયેલી હતી. અને આવી માન્યતાના પણ લાલચને લીધે સેંકડો લોકો બેસી રહ્યા હતા. અને ઇમામ હુસેન અઠને

આશું હતે તો થને પણ તેમજ: કારણ કે આપમાં સત્યતાની શક્તિ અપૂર્વ હતી. જમીનને હુકમ કર્યો હતે તો જમીન તેઓ સંવગાને પોતાના ઉદરમાં સમાવી દેતે. પણ ઈમામ હુસેન અંબે મારીને જીત નહોતી મેળવતી; પણ મરીને જીત મેળવતી હતી. તેઓ ઈમામ હુસેન અંબમાં સત્યનું બધું એટલું બંનતા હતા, તેથી જ તે આશામાં તેઓ ખેંચી રહ્યા હતા.

પાપીઓ પ્રત્યે પ્રેમ.

ઈમામ હુસેન અંબ છટ્ટી મનાઝિલ જુબાલાપરથી જેઓને ભાગવું હતું તેઓને ભાગવા દઈ આગળ વધ્યા.

રસ્તામાં બનીઅક્રમમાંના એક વૃધ્ધ માણસની મુલાકાત થઈ. તેણે ઈમામ હુસેન અંબે અરજ કરી. ‘આપને ખુદાની કસમ આપું છું કે આપ પાછા જાઓ.’ ઈમામ હુસેન અંબે ફરમાવ્યું કે: ‘તું જે માટે મને પાછા જવાનું કહે છે તેથી હું અગ્નિ નથી, પણ સત્ય ધર્મ—ઈસ્લામની સેવા કરવી મારા ઉપર ફરજ છે અને તે ફરજ બળવતાં જે જે સંકટો આવે તેને સહન કરવા હું તૈયાર છું. તે લોકો ત્યાં સુધી મને નહિ છોડે કે જ્યાં સુધી મને શહીદ ન કરે. મારા શહીદ થવા પછી તે લોકોપર ખુદા એક એવા શખસને મુકરર કરશે કે જે તેઓને ઝલીલ—ખેંચઝાલ કરશે.’ એટલું ફરમાવી આપ આગળ રવાના થયા.

આલતાં આલતાં સાતમી મનઝિલ કસ્ત્રેમકાંતિલ કે જેને અસરાદ પશુ કહે છે ત્યાં પહોંચ્યા અને ઉતરવા હુકમ આપ્યો.

સગર થઈ તે તમામ મજ્જા પાણીથી છલાછલ ભરાવી લીધી અને પછી ત્યાંથી સફરને આમળા ઉપાડી.

✽

✽

✽

ગરબર જાપોરનો વખત હતો. તડોડા સખત તપ્પો હતો. એટલામાં ઈમામ હુસેન અબ્બાસ લશ્કરમાંથી એક શખ્સે ‘અહલાહો અકબર’—અહલાહ સર્વથી મહોદો છે—તો આવાજ આપ્યો. ઈમામ હુસેન અબ્બાસે તેને ફરમાવ્યું. ‘અહલાહ સર્વથી મહોદો છે તે ખરી વાત; પણ આ વખતે અહલાહો અકબર કહેવાનું શું કારણ છે?’

તેણે અરજ કરી. ‘યા હઝરત, સામે ખજૂરીઓનાં ઝાડો જેવું કંઈ દેખાય છે! પણ તે કેટલાં ખજૂરીઓનાં ઝાડો મેં કોઈ દિવસ જોયાં નથી!!’

આ સાંભળી બીજા કેટલાકોએ કહ્યું. ‘ખુદાની કસમ અમે પણ આ જગતમાં કોઈ વખત ખજૂરીનાં ઝાડો જોયાં નથી! તે ખજૂરીનાં ઝાડો નહિ; પણ અમને તો તે કોઈ સરકરનાં ભક્તોઓની અણીઓ અને ઘોડાઓના કાને જેવું દેખાય છે!’

ઈમામ હુસેન અબ્બાસે ફરમાવ્યું કે: ‘મને પણ એવું જ જોવામાં આવે છે. શું આટલામાં આપણે આશ્રો મેળવી શકીએ, એવું કોઈ સ્થળ છે?’

અરહામો—સાથવાળાઓએ અરજ કરી. ‘હા, આ આપણી સામે ડાબી બાજુ જે ઝૂહિસ્મ—ઊંચાઈવાળી જગ્યા દેખાય છે ત્યાં તેઓની પહેલાં આપણે જો પહોંચી જઈએ તો તે રક્ષણ કર્યા થઈ પડશે. એટલે કે તે લશ્કર સાથે કદાચ લડવાનો પણ પ્રસંગ આવી પડે તો તે ઊંચાઈવાળી જગ્યા તરફ પીડ કરી તેના સાથે નિર્ભયપણે લડી પણ શકાશે.’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું કે: ‘ત્યારે ભણે, તે તરફ આપણી સ્વારીઓને જલદી જલદી ચલાવો.’

આ માંભળી સર્વેએ પોતાની સ્વારીને ડાબી બાજુ ઝૂહિસ્મ—ઊંચાઈ વાળી જગ્યા તરફ વાળી; અને જલદી જલદી ચલાવવી શરૂ કરી.

ઇમામ હુસેન અંનાં લશ્કરને ડાબી બાજુ વળેલું જોઈ, સામેનું લશ્કર પણ ડાબી બાજુ વળ્યું. ઇમામ હુસેન અંનું લશ્કર ઉતાવળ કરી તેઓની પહેલાં ઝૂહિસ્મની જગ્યા ઉપર પહોંચી ગયું અને ઇમામ હુસેન અંનાં ફરમાન મુજબ ત્યાં ખયમા—તંબુઓ ઊભા કરવામાં આવ્યા.

એટલામાં સામેનું લશ્કર પણ આવી પહોંચ્યું; અને તેઓએ ઇમામ હુસેન અંનાં લશ્કર સામે પોતાનો પડાવ નાંખ્યો.

તરફે ઘણો જ તપ્પો હતો. સામેનાં લશ્કરમાં પાણી ખલાસ થઈ ગયું હતું તેથી તેઓની સ્થિતિ ઘણી દયાનક થઈ રહી હતી. અને તેઓના ઘોડાઓની જીભો આડેર નીકળી પડી હતી.

ધમામ હુસેન અંમે તેઓની એ સ્થિતિ જોઈ, પોતાનાં લશ્કરને હુકમ કર્યો કે; ‘તેઓને અને તેઓના ઘોડાઓને પાણી પાછ તૃપ્ત કરો.’

ધમામ હસેન અંમેના હુકમ સાંભળતાં જ લશ્કરીઓ ઊભા થયા અને મશ્કો પકડી તેઓને અને તેઓના ઘોડાઓને પાણી પાવા લાગ્યા. તેઓમાં આપના ભાઈ જનાબે અબ્બાસ અને આપના શાહનશાહ જનાબે અલીઅકબર પણ પાણી પીવરાવવામાં સાથે હતા.

અલી ઇબ્ને તગ્માન મોહારળી કે જે સામેનાં લશ્કરની સાથે હતો; પણ તેને અને તેના ઘોડાને પાણીની તૃપ્તિ વધારે હોવાથી તે પાછળ રહી ગયો હતો. જ્યારે તે તેનાં લશ્કરમાં પહોંચ્યો ત્યારે તેઓ પાણી વગરની દિશ્તમાં જળતી આગને ધુળવી ચૂક્યા હતા. તેને અને તેના ઘોડાને તર્પા જોઈ ધમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘પાણીની ભરેલ મશ્કો લાદેલ ઊંટને બેસારી પાણી પીછ લે અને તારા ઘોડાને પણ પીવરાવી લે.’

આ સાંભળી ઊંટને બેસારી મશ્કનું મોઢું ખોલી તે પાણી પીવા લાગ્યો. પણ તેનાથી પાણી ઢોળાતું જતું હતું. તેથી ધમામ હુસેન અંમે પોતે ઊભા થઈ મશ્કનું મોઢું ખરાબર રાખી આપ્યું. જેથી તેણે સહેલાઈથી ધરાઈ પાણી પીધું અને તેના ઘોડાને પણ સારીરીતે પીવરાવ્યું.

આવી રીતે દુશ્વાળા જેવા બેવફા પાપી માણસો પ્રત્યે

પ્રેમ દર્શાવી ઇમામ હુસેન અઠમે તેઓને અને તેઓના ઘોડાઓને પાણી પાછ તેઓ તમામની તર્પન છીપાવી.

આગળ વધવા અટકાવ.

ઇમામ હુસેન અઠમે સામેનાં લશ્કરને અને તેઓના ઘોડાઓને પાણી પીવરાવી તૃપ્ત કરાવ્યા પછી એક સ્વારને સામેનાં લશ્કરમાં મોકલ્યો કે તે તેના સરદારને પૂછી આવે કે, 'તમારો શું વિચાર છે ?'

તે પૂછી જવાબ લાવ્યો કે, 'તે હજાર લશ્કરીઓની ટુકડીનો સરદાર હુર બિન યઝીદ રેયાહી છે; અને તેને આજ્ઞા-વદ્વ્યાદ બિન ક્રિયાદે આપણને આગળ વધવામાં અટકાવ કરવા મોકલેલ છે.'

એટલામાં ઝોહર—ખેપોરની નમાઝનો વખત અવાર્યા આવે હુજ્જત બિન મસરફે અજાન આપવા—ખાંઘ પોડા રવા હુકમ આપ્યો.

હુજ્જત બિન મસરફે અજાન આપવી—ખાંઘ પોકારવા શરૂ કરી અને આપ લુગડાં બદલવા તંબુમાં પધાર્યા.

આપ લુગડાં બદલી બાહર આવ્યા અને અજાન પણ પૂરી થઇ. પછી આપે બન્ને લશ્કર વચ્ચે બિલા રહી, ફરી લશ્કરને ઉદ્દેશી નીચે મુજબ બાપણ આપ્યું.

‘અય લોકો, ખુદાની ખુશી એમાં છે કે પ્રમાણિક બનો, અને તેને ઝોળખો. અમે મહાન પેગમ્બર સાહેબના ખાસ સંબંધી છીએ. ખિલાફત અને ઇમામતનો દર અમારો છે. અમે અમારા દાવામાં જુદા નથી કે તમારા ઉપર જખરાઈ કરવા માગતા નથી. છતાં જો તમે અમને નાપસંદ કરતા હો, અને જાણી કરી અમારા હકથી અજાણ થતા હો, અને તમે કાગળો તથા કાસિદોદ્વારા અમારા સાથે જે જે વચનોથી બંધાયા છો તે તમામથી ફરી જવા ચાહતા હો, તો કાંઈ નહિ; હું મારે માર્ગે પાછો ચાલ્યો જાઉં.’

આ સાંભળી સામેનાં લશ્કરના સરદાર હુરે કહ્યું. ‘અમે આપના કાગળો અને કાસિદો વિષે કાંઈ પણ નથી જાણતા.’

ઇમામ હુસેન અઠ્ઠમે અકબા બિન સમઆનને હુકમ કે: ‘કામળોનો થેલો લાવો.’ અકબા બિન સમઆને થેલો લાવી હુરની સામે ઠાવવી દીધો. હુરે કહ્યું. ‘આ કાગળો લખવામાં હું સાથે નહોતો.’

ઇમામ હુસેન અઠ્ઠમે ફરમાવ્યું કે; ‘તમારાં લશ્કરમાં કેટલાક એવા માણસો છે કે જેઓએ મને તેડાવવા કાગળો લખ્યા હતા અને કેટલાક એવા છે કે મને તેડાવવાના કાગળોમાં સહીઓ કરી હતી. છતાં પણ મારા વિષે તેઓનો મત ફેર્યો હોય, અને હું ફૂંટી આવું તેમાં તેઓ દેવે રાજ ન હોય તો લલે, હું અહિંથી જ પાછો ફરી જાઉં.’

હુરે કહ્યું. ‘મને આપને આગળ વધતા અટકાવવાનો, અને પાછા પણ નહિ જવા દેવાનો હુકમ કરેલ છે. જેથી હું

તેથી વિરૂદ્ધ વર્તિ આપને પાછા જવાની રજા આપી શકતો નથી. હું ઓમયદુલ્લાહ જિયાદને તે વિષે પૂછાવું છું. જે તેનો હુકમ આવશે, તે પ્રમાણે કરીશ.’

એટલું કહી તેણે ઇમામ હુસેન અઁની મુલાકાત થવાના સમાચાર લખ્યા અને હવે પછી તેમના સાથે કેવીરીતે વર્તણુંક કરવી તે પણ પૂછાવ્યું. અને તે કાગળ કાસિદ સાથે કૂદા ઓમયદુલ્લાહ જિયાદને રવાના કર્યો. અને તે જલદી પહોંચાડી તેના જવાગ પણ જલદી લઇ આવવા હુકમ કર્યો.

પછી ઇમામ હુસેન અઁમે હુરને કહ્યું. ‘તમે તમારા લશ્કરને ઝોહરની નમાઝ પડાવો, અને હું મારાં લશ્કરને પડાવું છું.’

હુરે અરજ કરી. ‘આપની હાજરીમાં હું નમાઝ ન પડાવી શકું. આપ જ જન્ને લશ્કરને નમાઝ પડાવો.’

ઇમામ હુસેન અઁમે જન્ને લશ્કરને નમાઝ પડાવી અને અમ્મરની નમાઝ પણ એવી જ રીતે જન્ને લશ્કરને સાથે ઊભા રાખી પડાવવામાં આવી.

પછી આપે પોતાનાં લશ્કરને હુકમ કરમાવ્યો કે; ‘હોડો, અને સ્વાર થાઓ.’

તમામ લશ્કર તૈયાર થઇ સ્થર થયું. ઇમામ હુસેન અઁ પણ અધ્ધરૂ થયા.

આ વ્તેષ હુર ઇમામ હુસેન અઁ પાસે દોડી આવ્યા, અને ઘોડાની લગામ પકડી અરજ કરી. ‘આપ એટલીવાર

સગર કરો કે મારા કાગળનો જવાબ આવી જાય.’

ઇમામ હુસેન અઃ—‘એટલીવાર હું મારી સફરને અટકાવી શકતો નથી.’

હુર—‘જ્યાં સુધી પત્રનો જવાબ પાછો ન ફરે, ત્યાં સુધી હું આપને જવા દઇશ નહિ.’

ઇમામ હુસેન અઃ—‘તમે મને અટકાવનાર કોણ છો? હરગિઝ હું તમારી મનાઇને હુકમ પાળી શકનાર નથી.’

હુર—‘તો પછી આપ એવા રસ્તા પર ચાલે કે જે અહીના કે મક્કા તરફ જતો ન હોય, અને ફક્ત તરફનો પણ ન હોય.’

આ સાંભળી આપે પોતાના અગવડને ધીમી યાજી ચલાવ્યો. હુર પણ લશ્કર સહિત આપની પાછળ ચાલ્યા.

દોસ્તોની અડગ દ્રઢતા.

ઇમામ હુસેન અઃ પોતાનાં લશ્કર સાથે આગળ વધી જતા હતા. હુરનું લશ્કર પણ પાછળ ચાલ્યું જતું હતું. હુર પોતાનાં ઘોડાને ઇમામ હુસેન અઃના ઘોડા સાથે મલાવતો હતો અને આપને સમજાવતો જતો હતો કે; ‘આપને ખુદાની કસમ આપું છું કે આપ આગે ફરી કામ સાથે લડાઈ ન કરશો; નહિ તો તેઓ આપને કતલ કર્યા વગર નહિ છોડે.’

ધમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. 'અય હુર, શું તમે મને મોતથી ડરાવો છો ? મને કતલ કરવા સિવાય તમારાથી બીજું શું થઈ શકવાનું હતું ? મારી માન્યતા ઇબ્ને અવસના જેવી છે કે જે વખતે તેણે પેગમ્બર સાહેબની મદદમાં જંગ કરવાનો વિચાર કર્યો તે વખતે તેના કાકાના દિકરા ભાઈએ કહેલ કે; 'અરે ક્યાં જાય છે ?? જઈશ તો નક્કી માયે જઈશ.' ઇબ્ને અવસે જવાબ આપેલ કે; 'હું મરવા બહિ છું. અને સત્યને માર્ગે મરવામાં મરેલે કાંઈ શરમ ન હોય. અમર હું જીવતા રહીશ તો પરતાપશ નહિ, અને માયે જઈશ તો કોઈ મને ખરાબ નહિ કહે. સત્યથી છટા ભાગનાર માટે એજ ખસ છે કે તેઓ જીવતા રહે, અને તેઓનું નાક જમીન સાથે ઘસડે.'

ધમામ હુસેન અંનો એ જવાબ સાંભળી હુર આપથી ખૂદો થઈ પોતાનાં હસ્તકર સાથે ચાલવા લાગ્યો.

ચાલતાં ચાલતાં આઠમી મનજિલ હળ્લઓનુન્નોઅમાનપર આપ આવી પહોંચ્યા. ત્યાં આપને તિરગમાહ બિન અદી અને મજમઅ ઇબ્ને અબ્દુલ્લાહ મળ્યા કે જેઓ કૂશથી આવતા હતા. આપે તેઓથી કૂશની સ્થિતિ પૂછી.

મજમઅે અરજ કરી. 'કૂશના મ્હોટા મ્હોટા સરદારો ને આગવદુલ્લાહ જિયાદે મ્હોટી મ્હોટી લાયતી રકમો આપી પોતાની તરફ ખેંચી લીધા છે; અને સર્જએ આપની સામે થવા સંપ કરી લીધો. જુઓ કે કૂશીઓનાં દિલ તો આપ તરફ

જ છે પણ તેથી શું ફાયદો ? કાલે તેઓની જ તસ્વારે આપ આમે ખુલ્લી થશે.

‘ફૂફાની ળાહેર મયદાનમાં મેં એટલું લશ્કર જોયું કે જેટલું લશ્કર આજ સુધી મેં ક્યાંય નહોતું જોયું. તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે તે તમામ આપના ઉપર અડાઈ કરવા એકત્રિય થયું છે.’

આના જવાબમાં ઇમામ હુસેન અં કાંઈ પણ ને કર-માવતા આગળ વધ્યા. તે એટલે સુધી કે સાંજના વખતે કર્ણે બની મજતિલ નામની જગ્યામાં ઉતર્યા. ત્યાં આપે એક તાંબુ જોયો. પૂછ્યું કરી તે જવાબ મળ્યો કે: તે તાંબુ અબ્દુલ્લાહ બિન હુરે જાઅરીનો છે.’

તેને જોતાવચ્ચે માટે આપે એક માણસને મોકલ્યો. તેણે જવાબ આપ્યો કે: ‘એટલા માટે તે હું ફૂફાથી લાગી નીકળ્યો છું કે ન મારે ઇમામ હુસેનની મદદ કરવી પડે, તેમ ન મારે તેમની સામેનાં લશ્કરમાં કિબ્લું રહેતું પડે.’

આપના હુકમથી પાછલી રાત્રે તમામ મસ્જિદ પાણીથી ભરી લેવામાં આવી, અને પછી ત્યાંથી તેજ વખતે આપ રવાના થયા.

સવારની નમાઝનો વખત થયો: જેથી સર્વએ સવારી નીચે ઉતરી નમાઝ પડી લીધી, અને પછી તુરત ત્યાંથી દૂર કરી.

આજ્ઞતાં સાક્ષતાં નવમી મનઝિલ ઊપમપર આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં આપ ઉતર્યા.

પછી આપે આપના સાથવાળાઓને બોલા કરી ફરમાવ્યું. 'સમયે પોતાની જે સૂરત બનાવી છે તે તમે જુઓ છો. મુદ્દત્ય આજ્ઞાં ગયાં, અને અધર્મનાં કામેનો આરંભ થઈ ચૂક્યો. સત્યના સેવકોની સંખ્યા તદ્દન ઘટી ગઈ, અને અસત્યવાદીઓ વધી પડ્યા. હવે એ વખત આવી પહોંચ્યો છે કે અસત્યવાદી—પાપીઓથી સત્યાગ્રહ કરી, પોતાના પરવરદિગારથી મુક્તાકાંત કરવાની ઇચ્છા રાખીએ. ઝાલિમોથી સહકાર કરી જીવવાં કરતાં, મરવું સાફ છે; અને તે મરજીને હું શહાદત સમજું છું.'

આ સાંભળી ઝહીર બિન કયન બિલા થયા અને અરજ કરી. 'આપનું ફરમાન અમે સાંભળ્યું. ખુદાની કસમ આપનો સાથ છોડવાથી આએ ક્ષણભંગૂર જાંદગી અમર જાંદગી થાય તેમ હોય, છતાં પણ અમે તો તે અમર જાંદગી કરતાં આપની સાથે રહી શહીદ થવાને જ શ્રેષ્ઠ સમજીએ છીએ.'

પછી હિલાલ બિન નાફિઝ બિલા અને તેમણે અરજ કરી. 'કસમ ખુદાની અમે પરવરદિગારની મુક્તાકાંતથી અણગમો નથી ધરાવતા; અને અમે મોતથી પણ નથી ડરતા. અમે અમારી સત્યતાપર અડગ છીએ. અમે આપના દોસ્તને દોસ્ત, અને આપના દુશ્મનને દુશ્મન સમજીએ છીએ.'

પછી શુરૈર બિન ખઝીરે બિલા થઈ અરજ કરી. 'આપનાં કારણથી ખુદાએ અમારાપર એ ઉપકાર કર્યો છે કે

અમને સત્ય માર્ગે શહીદ થવાની તક આપી. આપની સાથે રહી અમારાં શરીરના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય તેમાં જ અમે ખુશી છીએ કે જેથી આપના નાનાં પવિત્ર આત્મા અમારાથી ખુશી થાય.’

પછી આપે ત્યાંથી પડાવ ઉપાડી આગળ દૂર કરી; અને જાહેર રસ્તાને છોડી, ન્હાને માર્ગે રવાના થયા.

કૂંડા છેલ્લો કાગળ.

મમામ હુસેન અબ્બાસ નહાનું એવું હશકર મમામ હુસેન અબ્બાસ સાથે આલ્પ જાતું હતું અને હુસેન હશકર તેને ઘેરી સાથે સાથે આલ્પ જાતું હતું.

આપ આપનાં હશકર સમગ્ર નવનવાની ગંભીરની નજીક પહોંચ્યા; એટલામાં કૂંડા તરફથી એક કાસિદ આવતો દેખાયો કે જે ઘણીજ ઝડપથી પોતાની સ્વારીને દોડાવતો દોડાવતો આલ્પો આવતો હતો. બન્ને હશકરોની નજર તે તરફ હતી.

એકાએક તે સ્વાર નજીક આવી પહોંચ્યો, અને પોતાની કમાનને ખલા ઉપરથી નીચે ઉતારી. તેણે ઘણી જોઈને મમામ હુસેન અબ્બાસ સલામ તો ન કરી, પણ આપના સામે નજર ચઢીક ન કરી.

તેણે દુરને સલામ કરી, પોતાની કમરમાંથી કાગળ કાઢી તેને આપ્યો. તે કાગળ ઓળખ્યદુલાલ જિયાદનો હતો. દુરે તે કાગળ ખનને લઈકર સાંભળી શકે એવી રીતે વેંચી નીચે મુજબ વાંચ્યો.

‘જે વખતે આજે કાગળ પહોંચ્યું તેજ વખતે હુસેનને એવા જંગલની અંદર ઘેરા કે જે વસ્તીથી દૂર હોય, અને પાણીની સગવડ પણ ન હોય. અને આજે કાસિદને મેં હુકમ આપ્યો છે કે જ્યાં સુધી મારા હુકમનો અમલ ન થાય ત્યાં સુધી તમારાથી જૂદો ન થાય. અને મારા હુકમપર અમલ થવાની સાથે જ તે મારા પાસે આવી મને ખબર આપે.’

પછી દુર ઈમામ હુસેન અઠ પાસે આવ્યા અને અંગૂઠો કરી. ‘આપે સાંભળ્યું કે ઓળખ્યદુલાલ જિયાદે આપના ઉપર ક્રેટલી સખ્તી કરવાનો કાગળ મારા ઉપર લખ્યો છે? અને આવેલ કાસિદને મારા ઉપર જનસૂચ જેમ મુકરર કર્યો છે. તરફ મારા ઉપર જરૂર છે કે હું તેના હુકમનું પાલન કરું. હવે આપ અહિંથી એક પગલું આગળ વધ્યા તે આપના માટે લાયક નથી.’

દુરનું આટલું કહેવું અને નયનવાની જમીનનું આવવું તુર્તજ ઈમામ હુસેન અઠ સ્વારીથી નીચે ઉતર્યા અને સૂરતે ઉતરવા ફરમાન કર્યું.

ઈમામ હુસેન અઠનું લઈકર ઉતર્યું અને તેના સાથે દુરનાં લઈકરે પણ પોતાનો પડાવ નાંખ્યો.

પછી ઈમામ હુસેન અઠમે ફૂંડાઓને એક છેલ્લો કાગળ નીચે મુજબ લખ્યો,

‘ગિરમિહ્નાદિર રહમાનિર રહીમ. આગે કાગળ હુસેન ગિન અલી તરફથી સોલયમાન ગિન સાદ ખઝાફ, મોસયયય ગિન નજવા, વધારેઆ ગિન સાદાફ, અગદુસ્સાદ ગિન વચ્ચાલ વિગેરે વિગેરે ફૂંડાના મુસદ્દમાનોપર છે.

‘સલામ સદ તમે જાણો છો કે મહાન પેગમ્બર સાહેબે ફરમાવેલ છે કે : જે કોઈ એવી સલતનતને જીતે કે જેણે ધર્મને ત્યાગી અધર્મનાં કામો આદર્યા હોય, આપેલ વચ્ચનાથી ફરી અધિધ્વાસ મેળવ્યો હોય અને નીતિ વિરુદ્ધતાં કામો કરી પ્રજાપર અત્યાચાર થતા હોય; છતાં તે કુદમી સલતનતના હુકમનો કર્મ અને વાણીથી જે કોઈ અનાદર ન કરે તો ખુદા ઉપર ફરજ છે કે તે કુદમી સલતનતના કર્તા સાથે તેને પણ જહુલ્લમમાં નાંખે.’

‘તમે જાણો છો કે યનીકિમૈયા સયતાનના સેવકો બન્યા છે. તેઓએ સત્ય છોડી અસત્ય આચરણ આદરેલ છે. મુસદ્દમાનોમાં ફિસાદ બર્પા કર્યો છે. ખુદાના હકોને બૂલાવી દીધા છે. મુસદ્દમાનોના માલને પોતે વાપરવા લાગ્યા છે. હરામને હલાલ અને હલાલને હરામ સમજે છે. તેઓ કરતાં ખિલાફતને લાયક હું વધારે છું. વળી તમોગંમે મને કાગળો અને કાસિદો મોકલી તેડાવ્યો છે. અગર તમો તમારા તે વાયદાપર મક્કમ હો, તો તમારા માટે સારું છે. અને અગર ફરી ગયા

હો તો તે તમારા માટે નવાજ નથી; કારણ કે તમે મારા પિતાજી હઝરત અલી અઁ, મારા મ્હોટા ભાઈ હમામ હસન અઁ અને મારા કાકાના દિકરા ભાઈ મુસ્લિમ બિન અફીસની સાથે પણ એવી જ રીતે વર્ત્યા હો. બડાઈ કરશે તે શખ્સ કે જે તમારા ઉપર ફરોલ મેળાવશે. તમે હાથે કરીને તમારા સ્વતંત્રતાનો હક ખાઓ. 'પ્રતિજ્ઞાનું' પાલન ન કરવાવાળા પાતાની જાતનું જ નુકસાન કરે છે. નજીકમાં ખુદા મને તમારાથી ખેપરવા કરશે.'

પછી કાગળને બંધ કરી, ક્યસ હખ્તે મસહર સયદાવી-ને આપી દૂકા રવાના કર્યા; અને આખે પણ ત્યાંથી દૂધ કરી.

સફરનો છેડો.

હમામ હુસૈન અઁ નવનવાથી આગળ વધતા હતા. અને દુર આપને અટકાવતા હતા. હમામ હુસૈન અઁ તેમને મમજાવતા હતા કે, 'ત્યાં સુધી હું મનઝિલે મકસૂદપર નહિ પહોંચું, ત્યાં સુધી સફર કરવાથી અટકીશ નહિ.' દુર અરજ કરતા હતા કે, 'આખરદુદલાહ ઝિયાદનો કાગળ લાવેલ કાસિદ મારા ઉપર ગમસૂમ તરીકે રહેલ છે માટે આપ આપની સફરનો રોકા મારા ઉપર આવતી આપત્તિને અટકાવો.'

ધંમામ હુસેન અઠ્ઠ અને હુર વચ્ચે આવી રીતે વાતચિત ચાલતી હતી. હુર આપના માર્ગની આડા ઊભા રહેતા હતા; ધંમામ હુસેન અઠ્ઠ તેમને સમજાવી ખસેડતા હતા અને સફરને આમળી લાંબાવતા હતા.

ધંમામ હુસેન અઠ્ઠ સાથે હુરની આ પ્રમાણે વર્તણૂક જોઈને બહાર જિન ક્યને આવેશમાં આવી જઈ ધંમામ હુસેન અઠ્ઠને અરજ કરી, ‘આપ રજા આપો કે આ આપનું વાર-જ્વાર અપમાન કરનાર પાપી સફરને તેની રાજાએ પહોંચાડીએ.’

ધંમામ હુસેન અઠ્ઠે ફરમાવ્યું, ‘સત્યવાદીઓ પાતાના અપમાનની ખાતર યુદ્ધ ન જ આદરે. સત્ય માટે યુદ્ધ કરવું પડે તોપણ; યુદ્ધનો આરંભ સત્યવાદીથી ન જ થાય.’

ધંમામ હુસેન અઠ્ઠના આગે સંયમનું શિતળ વચ્ચે બહાર જિન ક્યને શાંત કર્યો.

ધંમામ હુસેન અઠ્ઠની સફર ચાલુજ હતી. હુર આપની આડા ફરતા હતા. આપ તેમને સમજાવી ખસેડી આગળ વધે જતા હતા.

એટલામાં આપને એ પણ સમાચાર મળ્યા કે: ‘ફૂકનો ફેલ્સે કાગળ લઈ જનાર કાસિદ કયસ હાજને મસાદર સયદાવી પણ પકડાઈ જવાથી શહીદ થયા.’

આ સમાચાર સંભળી ધંમામ હુસેન અઠ્ઠે પાતાના સ્વથ આસમાન તરફ ઊંચા કર્યા, અને પ્રાર્થના કરી, ‘ખુ-

દાવન્દા, મારા અને મારા દોસ્તોના આત્માને શાંતિ આપ. તેઓને મારા સાથે તારી રેહમત—દયાનાં રેહદાણમાં જગ્યા આપ. તું દરેક કામમાં સંપૂર્ણ શક્તિ ધરાવે છે.’

આ સાંભળી દિક્ષાત્ર ગિન નાદેએ યજ્ઞલી બોલી ઉઠ્યા. ‘આપના નાના સાહેબથી એ ન ગતી શક્યું કે દરેકના દિલમાં સત્યની સેવા ઉત્પન્ન કરે. જ્યાં સુધી જીવ્યા ત્યાં સુધી મુનાફિકા—સત્યનાં ટાળાંમાં રહેનાર પણ અસત્ય આચરનારાઓથી દુઃખ ઉઠાવતા રહ્યા. આપના પિતાજી સાંદમે પણ એવીજ રીતે જીંદગી પૂરી કરી. અને આપના ગિરાદરો બુદ્ધિર્ગ—મોટા ભાઈનો પણ એજ લાજ થયો. અને અત્યારે આપની પણ એજ સ્થિતિ છે. આપ અમારે માટે જરા પણ દિલગીર ન થાતે. અમારે માટે અમારો ખુદ છે તે યસ છે. આપ ભક્ષાત્ર અને સત્યપર છો. આપ અમને ગમે ત્યાં લઈ જાઓ. જોઈએ તો પૂર્વમાં લઈ જાઓ અને જોઈએ તો પશ્ચિમમાં લઈ જાઓ; અમે આવવા તૈયાર છીએ. ખુદાની કસમ અમે કાંઈ પણ સંકટથી ડરતા નથી. અમે મોતને હોંશથી ભેટી પરવરદિગારની મુક્તાકાત ઈચ્છીએ છીએ. અમારી નિશ્ચય સાફ છે અને આપ જેવા સત્યની સેવાને અમે પસંદ કરી છે. અમે આપના દોસ્તોના દોસ્ત અને દુશ્મનોના દુશ્મન છીએ. આપ અમને જે હુકમ કરો તે દિલોગ્નથી યજ્ઞલી લાવવા તૈયાર છીએ.’

પછી ભુરૂંર ઇન્ને ખઝીર હમદાનીએ અરજ કરી. ‘ખુદાના લાખલાખ શુકર—એહસાન કે અમને એ પ્રસંગ

પ્રાપ્ત થયો કે અમે સત્યની સેવા કરીએ, અને તે માટે સં-
કટો ભોગવીએ. અમારી આ સેવામાં અમારા શરીરના કટકે
કટકા થઈ જાય તે પણ અમને કાંઈ પરવા નથી. ધિક્કાર
છે એ જીંદગીને કે જેમાં સત્યની સેવા ન થઈ શકે.
તેઓના આત્માને શાંતિ નથી; અને પરલોકમાં તેઓને પ-
ચાતાપ સિવાય કાંઈ પ્રાપ્ત થવાનું નથી.’

દમમ હુસેન અબ્દે પછી પોતાના દોસ્તો, ભાઈઓ,
ભત્રીજાઓ અને ભાણેજો તરફ નિરાશાની નજરથી જોયું, અને
એક ઉંડા શ્વાસ ખેંચી આમળા વધ્યા.

આપની સ્વારી ચાલી જતી હતી એટલામાં એકાએક
આપને ઘોડો થંભ્યો. આપે ઘોડો બદલ્યો; તે પણ ન ચા-
લ્યો. ત્રીજો લીધો; તે પણ ન વધ્યો. એવી રીતે કેટલાક ઘોડા
ફેરવ્યા, પણ એકએ પેતાના પગ ન સેરવ્યા!

આપે સાથવાળાઓને પૂછ્યું કે: ‘આ કઈ જમીન છે?’
જવાબ મળ્યો કે: ‘આ જમીનનું નામ કરગલા છે.’

આ સાંભળી આપે હુકમ આપ્યો કે: ‘અસ, ઉતરી
જાઓ. આ અમારા ઉતરવાની જગ્યા છે. આ અમારું કાય-
મનું રહેણાણ કરવાની જગ્યા છે. અમારી મનઝિલે મકમ્દ
આવી પહોંચી. અમારી સફરનો છેડો પૂરો થયો.

‘હવે આપણે એવે ઠેકાણે લંબુઓ નાખીએ કે જ્યાં
વરતી હોય, અને પાણિયારાની સગવડ થાય.’

સાથવાળાઓએ ગાઝરીયા, સફીયા, મારીયા વિગેરે આ-

જીખાજીનાં ગામડાઓનાં નામે લીધાં. તેમાં વધારે વસ્તી ગાંઝરીયાની હતી.

હુરે આરી તે કરગ્રજાનાં રેતીનાં રણ સિવાય ક્યાંય પંજી ઉતરવા આપવાની મનાઈ કરી; અને તે ઇમામ હુસેન અબ્બા લશ્કરને ઘેરી આડા ઉભા રહ્યા. ઇમામ હુસેન અબ્બે તેને ઘણી રીતે સમજાવી કહ્યું કે: 'અમારી સાથે સ્ત્રીઓ અને ન્હાનાં ન્હાનાં ગરબાં છે; જેથી અમને વસ્તીની અંત પાણીની સગવડની જરૂર છે. માટે અમને આજીખાજીનાં ચાર પાંચ ગામડામાંથી ટ્રાઇ પંજી એક ગામડાની જાણમાં ઉતરવાની રજા આપો.'

હુરે જવાબ આપ્યો કે: 'આપ જાણો છો કે ઓગળ્ય-દુકલાહ જિયાદનો કેવો સખત હુકમનો: કાગળ આપ્યો છે; છતાં અત્યાર સુધી મેં તેના ઉપર અમલ કર્યો નથી. જ્યાં સુધી હું તે હુકમ ઉપર અમલ નહિ કરું, ત્યાં સુધી આ કાસિદ મારાથી છૂટો થાય તેમ નથી. માટે હવે મારે મારા લાકિમનો હુકમ માનવાજ પડશે, અને આપને અહિં ઉતરવું પડશે.'

આ સાંભળી વળી અહીર જિન કયનને નેશ આવા ગયો અને અરજ કરી. 'અમારા કમળમાં તદ્વાર છે અને અમારાં શરીરમાં જન આકી છે, તે છતાં આપનું આવીરીતે અપમાન થાય તે અમારાથી નથી જોવાતું. તેઓ મર્દ છે અને અમે શું નામર્દ છીએ! અમારી હાજરીમાં આજે પાંચ લોકો સામે આપ આટલે દરજ્જે સાચારી કરો, તે અમને

મરવા કરતાં વિશેષ છે. માટે અમને રજા આપો કે અમે તે-
ઓની બેમોજબતાઈ—નફટાઈનો બદલો આપીએ.’ આટલું
કહેતાની સાથે જ ઝહીરે તસ્વારપર હાથ નાંખ્યો, અને તે
જોઈ બીજા તમામે તસ્વારની મુક પકડી. ટુરનાં લશ્કરમાં પણ
તસ્વાર ખેંચાણી.

ઈમામ હુસેન અન્ને હાથના ઇશારાથી તમામને મના
કરી, અને ફરમાવ્યું. ‘ભાઈઓ, સત્યના સેવકો હોય તે
પોતાની સગવડતાની ખાતર સંયમને ન છોડે. ગમે
તેવી અગવડતામાં પણ સત્ય અને સંયમને સાંચવે
એજ સાચો સત્યવાદી હોઈ શકે. અસત્યવાદી ઉશ્કેરાઈ
સંયમને છોડે, પણ સત્યવાદી તો સંયમને ન જ છોડે.
તો આજે મારી લાચારી નથી, પણ સંયમ છે. પાપીઓનાં
હૃદયમાં સંયમને સ્થાન ન જ હોય; તેથીજ તેઓ આજે
મારા સંયમને નથી સમજી શકતા. પણ જે અનંતબળ સં-
યમમાં સમાયલું છે તે બીજા શામાંય નથી. તેથી હું તો શ-
રીરબળથી નહિ, પણ સંયમબળથી લડી તેઓનો પરાજય
કરીશ. માટે તમે શરીરબળથી નહિ પણ સંયમબળથી લડવા
તૈયાર રહો; અને તેઓના કહેવાનુસાર અહિં જ આપણા તં-
બુઓ ઝિલા કરો.’

આ સાંભળી તમામે તસ્વાર બ્યાન કરી, અને તેજ ઠે-
કાણે—દસમી મનાઝિલ કરબલા નામનાં રેતાળ રણમાં તંબુઓ
ઝિલા કરવા લાગ્યા.

મરણની જગ્યાનું મૂલ.

હામામ હુસેન અબ્દુલ્લીની સન ૬૧ના મોહર્રમ માસની ખીજ તારીખ અને ગુરુવારે કરગલાનાં મથદાનમાં આવ્યા અને ત્યાં જ આપના હુકમ મુજબ એકખીમતની લગોલગ તંબુઓ ઊભા કરવામાં આવ્યા. હુર પણ આપના તંબુઓની સામે ત્રણ માઇલ દૂર ધ્રુવ નદીને કિનારે તંબુઓ નાંખી પડ્યા. હુરે પોતાનાં રહેણાણની વ્યવસ્થા કરી રહેલા પછી એક કાગળ કૂદા નીચે મુજબ લખી મોકલ્યા.

‘હુસેન ગિન અલીને તેમનાં લશ્કર અને સ્ત્રી વગર મહિન કરગલાનાં ઉગડ રણમાં ઉતાર્યા છે. હવે તેઓ અહિંથી ક્યાંક પણ જતા શકે તેમ નથી માટે આપની દય્યાનુસાર હુકમ કરશો કે તે ઉપર અમલ કરવામાં આવે.’

*

*

*

હામામ હુસેન અબ્દુલ્લી તંબુઓ તથા સરસામાન વિગેરેની વ્યવસ્થા કરાવી રહેલા પછી એક કાગળ નીચે મુજબ મહીના આપના ભાઈ મોહમ્મદ હનશીયાને લખી મોકલ્યા.

‘મિસ્મિંઘાલિર રહમાનિર રહીમ. આગે કાગળ. હુસેન ગિન અલી તરફથી મોહમ્મદ ગિન અલી ઉપર છે.

‘મુજામ મદ હવે મેં જીંદગીથી હાથ ઉપાડી લીધો છે. અને શરદનપર કબર કસી છે. આગે દુનિયાની જીંદગીને

એવી સમજી છું કે જ્યાંથી છેજ નહિ; અંત આખરતની જાં-
ગીને અનંત સમજી છું. હું તો આલોકની શાળામંજૂર જાં-
ગીને વેચી તેના બદલામાં પરલોકની અમર જાંગી ખરીદ-
વા તત્પર થયો છું. ખુદા સદાય મત્ત સાથે જ છે.’

પછી ઇમામ હુસેન અઠમે નયનવાનાં ગામડાંનાં માણ-
સાને બોલાવ્યા અને ફરમાવ્યું:

‘તમારી આંખે જમીન ઉપર હું રહેવા માગું છું અને
હું માફ અહિં કાયમનું રહેવું પસંદ કરું છું. માટે તમે મને
કાંઈ પણ ભાવે આંખે જમીનને વેચાતી આપો એમાં મારી
ખુશી છે.’

તે લોકોએ અરજ કરી. ‘હજરત, અમે અમારા આપ-
નાદાયી સાંભળતા આવ્યા છીએ કે આંખે જમીન ઉપર ઉત-
રવાવાળા કાંઈ પણ પેગંબર અથવા ઇમામ સુખથી રહી
શક્યા નથી—કાંઈ પણ આપત્તિની અંદર આવી પડેલાજ છે.
માટે આપ આંખે જમીન ઉપર વસવાટ કરવાનો વિચાર ન કરો.’

ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું કે: ‘આંખે જમીન જ્યા-
રથી હિત્તુન્ન થઈ છે ત્યારથી મારે માટે જ વસવાટ કરવા
નિર્માણ થઈ ચૂકી છે.’

તે લોકોએ અરજ કરી. ‘ભલે; જેવી આપની ઇચ્છા.’

પછી ઓરસ ઓરસ ચાર માઇલ જમીન સાડા હજાર
દિરહમ—આશરે દસ હજાર રૂપિયા આપી તે લોકો પાસેથી
નીચેની શરતે વેચાતી લીધી.

૧. આજે જમીન ઉપર અમારી કબરો થવાની છે માટે ખેતી ન કરવી.

૨. જે અમારી કબરોની પૂજા કરતા આવે તેને અમારી કબરોનાં નામોનિશાન બતાવી દેવાં.

૩. જે અમારી કબરોનાં દર્શનાર્થે આવે તેઓની ત્રણ દિવસ મુધી પરોણાગત કરવી.

આજે શરતોનં તે લોકોએ કબુલ કરી, અને સાઠ હજાર ફિરોહમ લઈ આપ્યા ગયા.

આવી રીતે તેઓ પહોંચ્યા તેજ દિવસે એટલે મોહરમ તારીખ ખીજ ને ગુરવારે જ મુલ આખી મરવાની જગ્યા વેગાતી લીધી.

વૃદ્ધ દોસ્તો વચ્ચે વાતચિત.

‘કેમ ભાઈ મુસ્લિમ, આજકાલ દુશ્મની શું રિથતિ છે?’ હખીય બિન મઝાદિર નામના છુટા શખ્સે ગાંધીની દુકાનેથી ડાહી રંગવા કદાપ વેગાતો લેતા મુસ્લિમ બિન અવસજ નામના પોતાના એક વૃદ્ધ દોસ્તને બગરમાંથી આપ્યા આવતા જોઈ સવાલ કર્યો.

‘ભાઈ હખીય, આજકાલ દુશ્મની અજગ રિથતિ જોવામાં આવે છે! ચારે તરફથી ફોજપર ફોજ આવી આવે છે! સ-

રાણીવાઓને અને લુહારોને જરાવારની કુસ્સત નથી. લડા-
વનાં શસ્ત્રો સળવાં અને નવાં કરાવવાં લેકો આમતેમ દોડ-
ખામ કરી રહ્યા છે !' મુસ્લિમ બિન અવસળગે હખીબના
સવાલના જવાબમાં ફૂફાની સ્થિતિનો ટુંક પરિચય કરાવ્યો.

‘આ તમામ ફાન્સી ઉપર ચડાઈ કરવાનો સામાન તૈયાર
થાય છે !’ હખીબે અજબ થઈ વળી પ્રશ્ન કર્યો.

‘બનીઉમૈયા બનીહાશમના હુસ્મન છે. અને અત્યારે
બનીઉમૈયા સામે માર્થું ઉપાડનાર ઇમામ હુસૈન અં સિવાય
બીજા કોણુ છે ? તેથી આ તમામ ચડાઈની તૈયારીઓ તેઓ
દર જ થઈ રહી છે.’ મુસ્લિમે હખીબના પ્રશ્નનો ચોકખો ઉ-
ત્તર આપ્યો.

‘બસ, હું તો હવે મારી હાડીને મારાં રક્તનો જ કલપ
લગાડીશ.’ હખીબે પોતાના હાથમાંથી કલપને ફેંકી દેતા કહ્યું.

‘મારી પણ એજ દૃષ્ટિ છે. તમે જાઓ ત્યારે મને
પણ આપજો.’ મુસ્લિમે હખીબને ભલામણ કરી.

‘ભલે.’ એ ટુંકા શબ્દ સાથે વૃદ્ધ દોસ્તો વચ્ચે વાત-
ચીતનો અંત આવ્યો અને બન્ને પોતપોતાનાં ઘર તરફ વિ-
રત થયા.

સંકટમાં વૃદ્ધ દોસ્તોની સહાય.

આજે મારાં ગણામાં વારંવાર ફાળીઓ ચાલે છે. તે
કિસ્મતી સમજાય છે કે આજે કાંઈ દુઃખદાયક સમાચાર મળ્યા
વા જોઈએ.

‘તમારી સ્થિતિ પણ હું કેટલાક દિવસથી ચિંતામાં
જોઉં છું. રાતના આરામથી સુતા નથી. દિવસના પેટ ભરી
જમતા નથી. ડાઘીને કલ્પ લગાડેલા પણ છોડી આપ્યાં છે.
જરૂર તમે કાંઈ સંકટમય સમાચાર સાંભળ્યા હોવા જોઈએ.
લખીખતી સ્ત્રીએ જમતા જમતા ઉપર મુજબ લખીખત
યાત કરી.

એમજ છે. હમામ હુસેન યાં ઉપર ચડાઈ ચવાના
સમાચાર સાંભળ્યા છે તેથી શોકમય છું.” હળીમે પોતાની
સ્ત્રીને કહ્યું.

‘દરવાજો ખોલો.’ હાથીય અને તેમની સ્ત્રી વચ્ચે ઉપનયન મુજબ વાતચિત થતી હતી તેટલામાં કાઠગિરે દરવાજો ખટપટાવી ખોલવા આજાજ આપ્યો.

દશીએ ગરબ દરવાજો ખોલ્યો તો એક કાસિદને બોલેલો
જોયો. તે કાસિદે દશીયને સલામ કરી એક કાગળ આપ્યો.

હપીએ કાગળ ખોલી નાંચ્યો તો તે કાગળ ધમામ હુસે
ચળેતો હતો જે કે આપે હપીએ રસ્તામાંથી કાપ્યો હતો

હળીયની સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે : 'કાગળો પાતો છે ?' હળીયે જવાબ આપ્યો કે : 'ઈમામ હુસેન અવતો છે.' હળીયની સ્ત્રીએ પૂછ્યું : 'શું લખે છે ?' હળીયે કહ્યું : 'મને મદદ માટે ખોલાવે છે.'

હળીયની સ્ત્રી— 'શું વિચાર છે ?'

હળીય— 'વૃદ્ધતા વિચારે પણ વૃદ્ધ જ હોય.'

હળીયની સ્ત્રી— 'તે કેમ બને કે ઈમામ હુસેન અવતમને મદદ માટે ખોલાવે અને તમે આનાકાની કરો.'

હળીય— 'મને તારી શીકર છે.'

હળીયની સ્ત્રી— 'મારી શીકર ન કરો અને જાઓ ખુશીથી સીધાંવા.'

હળીય— 'સાચાશ ! હું આજાજ જવાબો સાંભળવાની આશા ધરાવતો હતા. હું તૈયાર છું.'

પછી હળીયે પોતાના શુલામને કહ્યું : 'ઘોડાને તૈયાર કરી ગામ બાહર લઇ જા; હું આવું છું.'

હળીયે મુસ્લિમ બિન અવસજીને ઈમામ હુસેન અવતા યાગવાની અને પોતે તૈયાર થઈ ફરખોલા જવાની ખબર આપી.

મુસ્લિમ બિન અવસજી પણ તૈયાર થયા અને બન્ને ગામ બાહર આવ્યા. જોયું તો હળીયનો શુલામ ઘોડો લઈ જોભો છે અને વધારે ચાર લાગવાથી ઘોડાને કહે છે કે : 'તું શીકર ન કર. આપણા માનિક હળીય નહિ આવે તો હું જ તારા ઉપર સવાર થઈ ઈમામ હુસેન અવતની મદદે જવાનો.'

ઇમામ હુસેન અં પ્રત્યે પોતાના ગુલામનો આટલો દરજો પ્રેમ જોઇ હળીય ઘણા ખુશી થયા.

પછી હળીયે પોતાના ગુલામને કહ્યું કે; 'જા, તને મેં મારી ગુલામીમાંથી મુક્ત કર્યો.'

ગુલામે જવાબ આપ્યો. 'વાહ! આપના ઉપર સત્યનાં સેવા કરવી ફરજ અને મારા ઉપર નહિ!! હું પણ આપની સાથે જ ઇમામ હુસેન અંની સેવાથે આવું છું.'

પછી હળીય, મુસ્લિમ ખિન અવસજ અને હળીયનાં ગુલામ એ ત્રણે જણા કરગલા તરફ રવાના થયા.

*

*

*

ઇમામ હુસેન અંને ફૂફાના રસ્તા તરફ ધૂળ ઉડતા નજર આવી. તે જોઇ આપ જિભા થયા અને તે તરફ આગળ આપ્યા.

આપને જતા જોઇ દોસ્તોએ પૂછ્યું. 'ક્યાં પધારો છો?' આપે ફરમાવ્યું. 'મારો ન્હાનપણનો દોસ્ત હળીય તેના દોસ્ત મુસ્લિમ ખિન અવસજ અને તેના ગુલામ સહિત આવે છે તેઓની સ્વાગત માટે.'

આ સાંભળી કેટલાક માણસો આપની સાથે સ્વાગત માટે રવાના થયા.

ઇમામ હુસેન અંને તેઓના દોસ્ત સાથે સ્વાગત માટે આવતા જોઇ, હળીય અને મુસ્લિમ ખિન ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયા.

આમસામા મળતા તમામ આપસમાં ભેટયા અને ઇમામ હુસેન અઠમે તથા લખીય ખિન મઝાહિરે હર્ષનાં અશ્રુ વહેવરાવ્યાં.

પછી માન સહિત તેઓને તંબુમાં લઈ આવ્યા, અને અંબેએ તેઓનો સારો સત્કાર કર્યો. ઇમામ હુસેન અઠનાં જાહેન જનામે જયનમે તેઓને ૫૩ ભાંથી ઓશીશનાં ઉદગાર કહેવરાવ્યાં.

રય પ્રાંતની રૂસ્વત.

કરળાચારી હુરનો કાગળ દૂધના લાકિમ ઝોખયદુલ્લાહ ખિન ક્રિયાદને મળવાની સાથેજ તેણે ઇમામ હુસેન અઠને કાગળ લખ્યો કે: 'મેં સાંભળ્યું છે કે તમે કરળલામાં આવી ઉતર્યા છા. યઝીદે મને લખ્યું છે કે ત્યાં સુધી હુસેનને મારા તાબેદાર ન જનાવું અથવા કેતલ ન કરાવું; ત્યાં સુધી પેટ ભરીને ખાવું ન ખાઉં અને નરમ યિજ્ઞનાપર આરામ ન કરું.'

*

*

*

.ઇમામ હુસેન અઠને તે કાગળ મળ્યો, આપે વાંચી ફાડી ફેંકી દીધો.

કાસિદે જવાબ મળ્યો. આપે ફરમાવ્યું. 'તેનો જવાબ' હું આપવા નથી ચાહતો.'

*

*

*

કાસિદે દૂધ જઈ કાગળ ફાડી ફેંકી દેવાના અને કાંઈ પણ જવાબ ન આપવાના સમાચાર ઓળખવડુલાલ જિયાદને પહોંચાડ્યા.

ઓળખવડુલાલ જિયાદે હસીને ગિન નમીર કે જે કાલ રીયામાં ચાર હજારનું લશ્કર લઈ પડ્યો હતો તેને કરગલા અડપથી પહોંચવા હુકમ લખી મોકલ્યો.

પછી ઓળખવડુલાલ જિયાદે પોતાનાં તમામ લશ્કરમાં હાંદેરો પીટાવ્યો કે; 'જે કોઈ હુસેન ગિન અલી સામે લડવા જઈ તેમનાં સરને કાપી લાવે તેને સાત વરસ સુધી રાજ પ્રાપ્તની હુકમતની સત્તહ લખી આપવામાં આવશે.'

આ બીડું ઉમર ગિન સાચદે ઝડપ્યું અને ઓળખવડુલાલ જિયાદ પાસે જઈ પોતે તે કામ માટે તૈયાર હોવાનું કયુલ કયું.

ઓળખવડુલાલ જિયાદે કયું. 'લલે; તૈયાર થાઓ.'

ઉમર ગિન સાચદે કયું. 'મને એક મહીનાની મુદત આપો.'

ઓળખવડુલાલ—'એક દિવસની પણ નહિ.'

ઉમર ગિન સાચદ—'દસ દિવસની આપો.'

ઓળખવડુલાલ—'ગિલકુત્ર નહિ.'

ઉમર ગિન સાચદ—'ત્યારે ત્રણ દિવસની તો આપો.'

ઝોખયદુહલાલ—‘ગિરગિઝ નલિ; અત્યારે ને અત્યારે રવાના થાઓ.’

ઉમર ગિન માઅદ—‘કીક; ત્યારે હવે આગળના દિવસ ની ધ્રુસત આપો. કાલે રવાના થમશ.’

ઝોખયદુહલાલ—‘હરગિઝ નલિ. જવું હોય તો આજે જ જાઓ; અને ન જવું હોય તો ના પાડો કે બીજાને મોકલું. રવ જંગા પ્રાંતની હુકુમત કે જેના તાબામાં સિતેર હબરનું કસકર રહે! અને વળી તે સાત વરસ સુધી!!’

ઉમર ગિન સાઅદ—‘ત્યારે બલે; તૈયાર થકું છું.’

ઝોખયદુહલાલ—‘જાઓ; જલદી આવો.’

કામિલની જીભ કાપી.

ઉમર ગિન સાઅદ ઘરે ગયા. તેના સગા સંબંધીઓને ખબર પડવાથી તેઓ તેને સમજાવવા આવ્યા. તે ન માન્યો. તેના ન્દાના છોકરાએ તથા તેના ભાણેજ હમઝા ગિન મોગીરાએ તેને ઘણો સમજાવ્યો, છતાં ન માન્યો. તેના મહોટેા છોકરો હકસ તેના સાથે સંમત થયો; કારણ કે તે આત્માને અમર નહોતો માનતો. તેથી તે આત્માના સુખદુઃખને હસી કાઢતો.

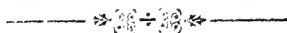
હકસની સંમતિથી તે પોતાનાં કામમાં વધારે જગવાન બન્યો.

ઐટલામાં ઉમર સાઅદના દોસ્ત કામિલને ખબર પડવાથી તે પણ ઉમર સાઅદ પાસે આવ્યા, અને તે કામમાં કાંઈપણ મદદગાર ન બનવા આગ્રહ કર્યો.

કામિલની પ્રેમપૂર્વક અને જાતથી ભૂલી શિખામણથી ઉમર સાઅદ પોતાના વિચારમાં કાંઈક પાછો હત્યો.

તે ખબર આગવદુહલાદ જિયાદને મળ્યા. તેણે તેને બાલી સત્ય કહેવાની સગનમાં કામિલની જીભ કપાવી નાંખી. તે દર્દમાં તે ફક્ત એકજ દિવસ જીવી સ્વર્ગવાસ થયા.

કૂદાથી ઉમર સાઅદ કરમલા.

ઉમર બિન સાઅદ રમ પ્રાંતની ફરિયાદની સાક્ષ્યમાં સપટાયો. તેણે કામિલની શિખામણને ન માની, અને છ હજારનું લશ્કર લઈ કૂદાથી કરમલા આવી પહોંચ્યા.

આગવદુહલાદ જિયાદે ઉમર સાઅદને સરદાર બનાવી લશ્કર મોકલવામાં ઐટલી ઉતાવળ અને એવી આજ્ઞાથી કામ લીધું કે મોદરે મ તારીખ ત્રીજીના દહેરો પીટાયો અને તેજ દિવસે તેને તૈયાર કરી છ હજારનું લશ્કર આવી તેજ તારીખના કરમલા પહોંચતો કર્યો.*

* કરમલાથી તે વખતનું કૂદા આશરે દસ માઈલ થતું હતું તેથી ઉમર સાઅદ તૈયાર થઈ તેજ દિવસે કરમલા આવી પહોંચે તે બનવા બેગ છે.

‘મોહિબ’

ઉમર સાચ્ચે કરખલામાં આવતાંજ પહેલું એ કામ ક્યું કે ઉરવા જિન કયમ અલમસીને ગોલાવી તેને હમીમ હુસેન અઞ પાસે એક સંદેશો પહોંચાડવા ક્યું.

તેણે હમીમ હુસેન અઞને ગોલાવવા કાગળો લખ્યા હતા તેથી ચાકળી ના પાડી. ઉમર સાચ્ચે ખીજન માણસને ક્યું. તેણે પણ ના પાડી. એવીરીતે તે જતે જતે કહેતો હતો તેઓ તમામ ના પાડતા હતા. કાગળ કે દ્રકનો કાગો ભાગ હમીમ હુસેન અઞને કાગળો લખવામાં અને તેમાં સહી શાક્ષીઓ કરવામાં શામિલ—સાથે હતા.

છેવટ કરીર જિન અબ્દુલ્લા શેઅખી તે કામ માટે ગૈયાર ઘણે અને ઉમર સાચ્ચને કહેવા લાગ્યો કે: 'હુસેનને સંદેશો તો શું ? પણ તેનું માથું કાપી લઈ આવવું હોય તો તેપણ લઈ આવું !'

ઉમર સાચ્ચે ક્યું. 'માથાનું કામ નથી. તું એટલું પૂછી આવ કે આપ અહિં શામાટે આવ્યા છો ?'

તે ગયો અને જ્યારે હમીમ હુસેન અઞના તાંબુની પાસે પહોંચ્યો. ત્યારે અણુ તમામા કાયદાવીએ તેને આવતો જોઈ અરગ કરી. 'જુલ તેની જુરાઈથી ગયાવે જો કે આખા ફકામાં ખસગમાં ખસગ છે તે આ તરફ ગાયે છે !' એટલું કહી કોલા થઈ તાંબુના દરવાજા પાસે ગયા. અને તેને આ વતો અટકાવી ક્યું. 'તારે હમીમ હુસેન અઞ પાસે જવું હોય તો તરવાર મને સોંપી જા.' તેણે ના પાડી.

અણુ તમામા—‘એમ નહિ તો તારી તલ્લવાર ઉમર મારો હાથ રાખવા દે.’ તેમ પણ તેણે ના પાડી.

અણુ તમામા—‘તેમ નહિ તો તારે જે સંદેશો કહેવો હોય તે મને કહે; હું ઇમામ હુસેન અંબે પહોંચાડી તેનો જવાબ લેતો આવું.’ તે પણ તેણે કબુલ ન કર્યું.

અણુ તમામા—‘જ્યારે તેમ પણ કબુલ નથી કરતો, ત્યારે હું તને તલ્લવાર સાથે લઈ ઇમામ હુસેન અંબે પાસે જવા દેવાનો જ નથી; કારણ કે હું તારી ઊરાછઝોથી બરાબર જાણીતો છું.’

તેણે કયું. ‘મને તલ્લવાર સાથે નહિ જવા આપો તો હું પાછો જઈશ.’

અણુ તમામા—‘પાછો ભલે જા.’

આથી તે અણુ તમામાને ઊડું બોલતો પાછો ચાલ્યો ગયો. અને બનેલી તમામ વાત ઉમર સાઅદને કહી.

ઉમર સાઅદે કુર્દાલ બિન કયસ હન્તલીને બોલાવી કયું. ‘તું ઇમામ હુસેન અંબે પાસે જા અને પૂછ કે આપ અહિં શામાટે આવ્યા છો? અને હવે શું વિચાર રાખો છો?’

કુર્દાલ જ્યારે ઇમામ હુસેન અંબેનાં લશ્કર પાસે પહોંચ્યો, તો આપે તેને જોઈ આપનાં લશ્કરને પૂછ્યું. ‘તમારા માંથી કોણ આ આવતા રાખસને ઝોળખે છે?’

હખીમ બિન મઝાહિરે અરજ કરી. ‘તે રાખસ બની-હન્તલાનાં કુટુંબનો છે; અને મારો ભાણેજ થાય છે. તે

ડાહો અને અકકલમંદ છે મને એ બદેમ પણ ન હતો કે તે આપણી સામા પક્ષમાં આવી જીવો રહેશે.’

એટલામાં તે શખસ નજીક આવી પહોંચ્યો. અલીર યિન ક્યને તેને અટકાવી પૂછ્યું. ‘તું અહિં કેમ આવ્યો છે?’ તેણે નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો. ‘હું ઉભર સાઅદનો સંદેશો ઈમામ હુસેન અવને કહેવા આવ્યો છું. અગર મને હજૂરનાં દર્શનનો કાલ લેવા દેશે તો અરજ કરીશ.’

અલીરે કહ્યું. ‘ભલે: હથીઆર ખાલી અહિં મકનો જા.’ તેણે ખુશીની સાથે હથીઆર કાઢી ત્યાં રાખી આપ્યાં.

પછી તે ઈમામ હુસેન અવની સેવામાં હાજર થયો અને ઘણીજ આજેજ અને તુઝતાઈની સાથે સલામ અને અ-નજી સ્પર્શ કરી; ઉભર સાઅદે કહેવરાવેલ સંદેશો કહ્યો.

આપે તેને પ્રેમથી ખોતાના પાસે ખેસારી જવાગ આપ્યો. ‘કૂકાના અલીર ઉમરાવાએ મને કાગળો અને કાસિદો મોકલી બોલાવ્યો અને હું આવ્યો. અગર હવે તેઓનો મત ક્યાં હોય, અને મારા આવવાથી તેઓ રાજી ન હોય; તો ભલે: હું જે તરફથી આવ્યો છું તે તરફ પાછો ચાલ્યો જાઉં.’

કુરાહિ અરજ કરી. ‘જે લોકોએ આપને કાગળો લખી, અહિં સુધી લાંખી સફર કરવાની તકલીફ આપી; તેજ લોકો હવે આપને છોડી ઓળયદુલાહ ઝિયાદના તરફવાર બન્યા છે. ચિકકાર છે તેઓ ઉપર.’

અમદલું કહી તે જીવો થઈ ખોતાનાં હથીઆર બાંધી ઉ-

મર સાચદ તરફ પાછો જવા લાગ્યો. તે વખતે લખીય જિન મઝાદિરે કહ્યું. ‘અંચ કુરંદિ, અફસોમની વાત છે કે સત્યને છોડી અસત્ય તરફ પાછો જાય છે!’

કુરંદિ જવાળ આપ્યો. ‘એવો તે કોણ મૂર્ખો દશે કે સ્વર્ગમાં આવી પાછો નર્કમાં જાય! પણ વાત એમ છે કે હું તો સંદેશો પહોંચાડવા આવ્યો હતો. તો તેનો જવાળ પહોંચાડ્યો મારા ઉપર ફરજ છે. પછી હું તે વિષે વિચાર કરીશ.’ એટલું કહી તે ઉમર સાચદનાં લશ્કર તરફ ચાલ્યો ગયો. અને પછી પાછો ન આવ્યો!

કુરંદિ જઈ ઇમામ હુસેન અન્ને આપેલ જવાળ ઉમર સાચદને સંભળાવ્યો. ઉમર સાચદે તેજ વખતે આજયદુહ્મિદ્દ જિયાદને એક કાગળ નીચે મુજબ લખ્યો.

‘હું જે વખતે કરબલા પહોંચ્યો, તેજ વખતે હુસેન જિન અલી પાસે કાસિદ મોકલી મેં પૂછ્યું કે આપ શામદિ અદિં આવ્યા છો? તેમણે જવાબમાં કહેવરાવ્યું કે કૂદાવાળાઓએ કાગળોપર કાગળો અને કાસિદોપર કાસિદો મોકલી મને આમંત્રણ આપ્યાં; અને તેથી હું આવ્યો. અગર જો તેઓને મત હવે ફરી ગયો હોય, અને મારું આવવું તેઓને હવે પસંદ ન હોય તો મને રજા આપો કે હું પાછો ચાલ્યો જાઉં.’

આવી રીતે કાગળ લખી ઉમર સાચદ કરબલામાં આવ્યો તેજ તારીખે એટલે મોદરમ તારીખ ત્રીજી શુક્રવારે તે કાગળ એક જલ્દી ચાલનાર ઝાંટ સ્વારને આપી કૂદા ચલાવ્યો.

દમનનીતિનો દોર.

હંસાન બિન કાએદ અવરસી કહે છે કે; ‘જે વખતે ઉમર સાઅદનો કાગળ કરગણાથી ઓખયદુલ્લાહ જિયાદ પાસે આવ્યો, તે વખતે હું ત્યાં હાજર હતો. તેણે ઉમર સાઅદનો કાગળ વાંચી કહ્યું. હુસેન બિન અલી અમારા પંખમાં ફસાઈ હવે નીકળવા આહે છે!’

પછી તેના જવાબમાં કાગળ લખ્યો કે; ‘તમારો કાગળ મળ્યો, વિગત જાણી. તમે હુસેન બિન અલી સાથે એવી વર્તણૂંક અલાવો કે તે અને તેમના દોરતો યઝીદની બચાવત કરવા તૈયાર થાય. બચાવત કરવા પછી તેમના વિષે અમારે જે વિચાર કર્યો હશે તે કરીશું.’

આવી રીતનો ઉમર સાઅદને તેના કાગળનો જવાબ લખી, તે કાસિદને આપી રવાના કરી; ઓખયદુલ્લાહ જિયાદ મરજુદમાં ગયો અને લોકોને ભેગા કરાવી નીચે મુજબ લખણ આપ્યું.

‘અય લોકો, અબુમુહય્યાનના ફરજન્દોની તમે પૂરેપૂરી પરીક્ષા કરી લીધી. તેઓ તમારી પરીક્ષામાં પાસ થયા. અને આપણાં ખલીફા યઝીદને પણ તમે જાણી લીધા કે તે કેવા રૈયત પરવરશ અને સારી, વર્તણૂંકના છે! તેઓ હંમેશાં પોતાની રૈયત તરફ ઉદાર દિલના રહે છે! અને તેઓના સમયમાં શાંતિ પ્રચરી રહી છે! તે રૈયત તરફ એવી રીતે વર્તે

છે કે જેવી રીતે તેમના બાપ મોઆવીયાહ વર્ત્યા હતા. યજીદ તેના ફરજંદ છે કે જેણે સામાન્ય જોડાની સાથે પણ સારી વર્તણૂંક ચલાવી હતી, અને તેઓને જૂદીજૂદી રીતે બંધીસે. આખી માસદાર બનાવી દીધા. તમને સંકેદો ફપીઆનાં વર્ણન બાંધી આપ્યાં. અને હજુ મને યજીદનો હુકમ છે કે હું તમારાં વર્ણનમાં વધારો કરું અને તમને હુસેન બિન અલી કે જે યજીદના બની દુશ્મન છે તેમની સામે જંગ કરવા મોકલું. માટે તમે તેમનો હુકમ માની તૈયાર થાઓ.

પછી તે દારૂનું ઇમારત—સરકારી મહેલમાં ગયો અને ખજાનાનો દરવાજો ખોલી આખી સૈન્યની હાથકાત પ્રમાણે પગથે બાંધી આપ્યા; અને તમામને હુસેન અન્નાં જોડીના તપાં બનાવી તૈયાર કર્યાં.

અને પછી સરદારો બનાવી શરૂ કર મોકલવું શરૂ કર્યું. મોહરમની ચાર પાંચ અને છ તારીખ સુધીમાં તે કરબલામાં અડતાલીસ હજારનું શરૂ કર નીચેના સરદારોની સરકારી નીચે બેઠું કરી આપ્યું.

૩૦૦૦ હજારનું હુર બિન યજીદ રેવાડી સાથે રત્ના રોકવા મોકલ્યું હતું તે.

૪૦૦૦ હજારનું હસીન બિન તમીર સાથે કૂશ અને મકકા સિવાયના તમામ રસ્તા રોકવા કદરિયાથી બહાન અને બહાનથી કતકતાનીયા સુધી બેપાયું હતું તે.

૬૦૦૦ હજારનું ઉમર બિન સાઅદ સાથે ત્રીજી તારીખે મોકલ્યું હતું તે.

- ૪૦૦૦ હમરનું શીશ મળને રખા સાથે.
 ૪૦૦૦ હમરનું ઉર્વાહ ગિન કયસ સાથે.
 ૪૦૦૦ હમરનું સિનાન ગિન અનસ સાથે.
 ૩૦૦૦ હમરનું મઝાએર ગિન રહનીયુત માઝની સાથે.
 ૨૦૦૦ હમરનું યઝીદ ગિન રકાગ કલખી સાથે.
 ૨૦૦૦ હમરનું નઝર ગિન ખરશા સાથે.
 ૧૦૦૦ હમરનું મોહમ્મદ ગિન અશઅસ સાથે.
 ૧૦૦૦ હમરનું અબ્દુલ્લાહ હસીન સાથે.
 ૧૦૦૦૦ હમરનું ખોલી અસખલી સાથે.
 ૩૦૦૦ હમરનું ળકર ગિન કયમ ગિન તલ્લા સાથે.
 ૧૦૦૦ હમરનું હેમર ગિન હુર સાથે.

આવી રીતે ચોદ સરદારોની સરદારી નીચે કરખલામાં ૮૮૦૦૦ અડતાલીસ હમરનું લશ્કર મોહરમ તારીખ છટ્ટી મુવીમાં મોકલી ચૂક્યો; અને તે તમામ લશ્કરનો તથા તેઓના સરદારોનો સરદાર ઉમર ગિન સાઅદને યનાવી નીચે મુજબ હુકમ લખી મોકલ્યો.

‘ઉમર ગિન સાઅદ તમારા પાસે હું જગદ લશ્કર મોકલી ચૂક્યો છું કે જેથી તમે હુસેન ગિન અલી સાથે ન લડવાનું કાંઈ પણ ખલાનું કાદી ન શકો; અને તે તમામ લશ્કર તથા તેઓના સરદારોના સરદાર મેં તમને યનાવેલ છે. માટે હવે તેઓથી લડવા તૈયાર થાઓ, અને સવાર સાંજના સમાચાર મને મોકલતા રહો.’

આટલું લશ્કર મોકલવા છતાં પણ ઓગવદુલાહ ઝિયા-

દને સંતોષ ન થયો; જેથી દમનનીતિનો દોર દર્શાવનારો એક સમ્પ્રદાયનો નવો હુકમ બાહેર પાડ્યો કે: ‘જે કાષ્ટ કરવાના હુસેન બિન અલી સામે જંગ કરવા નહિ જાય, તેનાં ઘર-ખારને લૂટી લઇશ; અને તેને કતલ કરીશ.’

પછી તો લોકોને પકડી પકડી સોસો બસોબસોની ટુકડીઓ મોકલવી શરૂ કરી તે એટલે સુધી કે છેવટ દસદસ અને વીસવીસની ટુકડીઓ પણ મોકલવા માંડી. તેઓમાં કેટલાક એવા પણ હતા કે જેઓ ઇમામ હુસેન અઁથી લડવાને પસંદ કરતા ન હતા; તેથી તેઓ આગળ જઈ બીજે રસ્તેથી પાછા આવતા હતા.

તે વાતની બાબત બહુ જિયાદને ખબર પડી, તેથી તેણે તેઓને જોતી પકડી લાવવા સાબદ ઇમાને અબ્દુર્રહમાનને હુકમ આપ્યો.

તે એક વખત એક શામી—શામના રહેવાવાળાને પકડી લાવ્યો, બાબત બહુ જિયાદે તેને તુરત કતલ કરાવ્યો. પછી કાષ્ટની પાછા કરવા હિમ્મત ન ચાલી.

છૂપી ચિઠ્ઠી.

બાબત બહુ જિયાદને ઉમર સાબદના જરૂરમાં બહુસાં અગમ કરવા તકરીબ એથીના ઉમર સાબદને જ-

જ્યો. તે વાંચી ઉસર સાચદે કહ્યું. 'ઝોળયદુલાહ જિયાદે ઇમામ હુસેન અઞ્ની હયાતીને ચાહતો નથી.'

તે કાગળ વિષે ઉમર સાચદે ઇમામ હુસેન અઞ્ને વાતે ન કરી; કારણ કે તે જાણતો હતો કે ઇમામ હુસેન અઞ્ કાંઈ પણ રીતે યજીદની ખયઅત કરે તેમ નથી.

ઇમામ હુસેન અઞ્ અને તેમના દોસ્તો યજીદની ખયઅતને કબુલ ન કરે તો તેમની સાથે લડાઈ કરવાનો તાકીદનો કાગળ ઝોળયદુલાહ જિયાદનો આવવા છતાં ઉમર સાચદે એવી આશાથી લડાઈ ચાલુ કરવા હીલ કરી કે કદાચ એવો કાંઈ રસ્તો નીકળી આવે કે ઇમામ હુસેન અઞ્ સાથે લડાઈ કરવી ન પડે.

આવી આશાએ તે રાતના વખતે જન્ને લશ્કરો વચ્ચે ઇમામ હુસેન અઞ્ની રોજ મુલાકાત કરતો હતો અને જન્ને વચ્ચે કાંઈ પણ નિર્ણયપર આવવા વાતચિત થતી હતી.

તે સમાચારની છૂપી ચિટ્ટી ખોલી ઇખ્ને યજીદ અરબ-હીએ ઝોળયદુલાહ જિયાદને લખી મોકલી કે: 'અય અમીર —સરદાર, ઉમર સાચદે રાતના વખતે લશ્કરમાંથી નીકળી ધરાત નદીને કિનારે બિઘનું બિઘાવી હુસેન બિન અલી સાથે વાતો કરે છે; તે એટલે સુધી કે રાતનો સમય ખરો ભાગ એ વાતોમાંજ વીતાડે છે. અને હું હંમેશાં જોઉં છું કે તે હુસેન બિન અલી સાથે નમ્રતા અને સમ્મતાથી વર્તે છે. માટે તેને હુકમ કરો કે તે પોતાનો અજ્ઞ મને એવે કે હું તેનાં કામની ખરાબર અવરજા કરું.'

જૂડી તારીખ સુધીમાં કર્મજાનાં મયદાનમાં ઉમર સાચદ તરફ અડનાલીમ હજારનું લશ્કર આવી જવાથી હખીય મિન મઝાદિરે હમામ હુસેન અબ્ની ખિદમતમાં અરજી ગુન્ગરી કે: 'આપનો હુકમ હોય તો હું મારી કામ કે જે અલિ નજીકમાંજ રહે છે તેઓને આપ ઉપર સંકટનાં વાદળાં ચડી આવ્યાં તેની ખબર આપી આવું કે કદાચ તેઓને પણ સત્યાગ્રહી સેવા કરવાનું દિલ થઈ જાય. અને આપ ઉપર કુર્બાન થઈ પોતાનાં નામને અમર કરે.' હમામ હુસેન અબ્ને દરમાઝ્યું. 'જેવી તમારી ઇચ્છા.'

આ સાંભળી રાતના વખતે હખીય મિન મઝાદિર પોતાની કામમાં ગયા અને સર્વે વાત કરી. જેથી નેવું માણસો તૈયાર થઈ હખીય સાથે રવાના થયા.

તે વાતની ખબર ઉમર સાચદને પહોંચી. ઉમર સાચદે આવતા માણસોને અટકાવવા અરઝક શામીને આરમો સ્વાર આપી તે તરફ મોકલ્યો.

જન્નો પક્ષની મુજાકાત થઈ. હખીયે અરઝકને ન અટકાવવા થણો સમજાવ્યો પણ તે ન સમજ્યો. જેથી આવંજ નેવું માણસો પાછા આવ્યા ગયા, અને હખીયે હમામ હુસેન અબ્ની હબ્દૂરમાં આવી આપને સર્વે વાત કહી આપે 'ખુદા શયતાનોથી રક્ષણ કરે' એટલું દરમાઝ્યું.

પાણી ઉપર પહેરો.

ખેલીએ લખા મોકલેલી છૂપી ચિઠ્ઠી એમનમદુરજાલ જિ
આદને મળવાથી તે ઉમર સાચદ ઉપર ઘણાજ મુસ્સે થયે.
તેણે પુરત નીચે મુજબ એક ડાગળ ઉમર સાચદ ઉપર લખી
મોકલ્યા.

‘અથ પિસરે સાચદ—સાચદના ફરજંદ, મને ખબર
અળ્યા છે કે તું રાતનો ઘણે ખરે ભાગ પુરાત નદીને કિનારે
ગિજાનું ગિછાથી હુસેન ગિન અલીને ખેલાયી તેના સાથે વિવિધ
ચાતોમાં વીતારે છે તે તારે માટે હીક નથી. માટે વેતે તું
નારી લલાખને ઇચ્છતો હો તે આએ ડાગળ પંદાંચરા સાથે
જ એકદમ હુસેન ગિન અલી અને તેના દોરના ઉપર પાણી
ખંધ કરી આપ. ખબરદાર એક પાણીનું ટીપું હુસેન ગિન
અલીના તંબુ સુધી ન પહોંચે.’

આએ હુકમ-મોકલર્નજ તારીખ સાતમીનજ ઉમર સાચદને
મળ્યો. તેણે પુરત ઉમર ગિન હુજળજને પાંચસો રવાર
આપી પુરાત નદીને કિનારે પાણી ઉપર પહેરો ખેસારી આપ્યો.

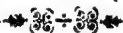
પાણી ઉપર પહેરે રાખવાયાગોમાંના એક અબ્દુ-
હ્યાલ ગિન હસીનુલ અઝહી નામના રાખે જમામ હુસેન
અબ્બા તંબુ પસે આવી આવાજ આપ્યો કે: ‘અથ હુસેન,
બુઝેર: પુરાત નદીનું પાણી કેવું ચોકખું લહેરો મારી રહું’

છે; જોતે અમે હોસેહોંચે પીધએ છીએ. પણ જો તમે તર્પાને તર્પા મરી જાઓ, તોપણ તમને એક પાણીનું ટીપું ન આપીએ !

આ સાંભળી ઇમામ હુસેન અંમે ખુદા પાસે એ યાચના કરી કે; 'અમે સત્યપર છીએ તે તો તું આ લોકોને જતાવી દે.'

આ યાચના સાંધેજ તે પાણી પાણીના પોકાર કરવા લાગ્યો. તેની તરફના માણસો તેને પાણી પાવા લાગ્યા. તે ગળાં સુધી પાણી પીતો હતો અને ઉલ્ટી કરતો હતો; પણ તેની પાણીની તૃષ્ણા તૃપ્ત થતી ન હતી. એવીરીતે તે કેટલાક વખત સુધી પાણી પીતો ગયો અને ઉલ્ટી થતી ગઈ; પણ તૃપ્ત ન થયો. છેવટ તે પાણી પાણીના પોકાર કરતો જ મરણ પામ્યો.

કુદરતી કૂવો.

પાણી ઉપર પહેરો એસવાથી ઇમામ હુસેન અંનર્દન શકરમાં પાણીનો દુઃકદગ પડ્યો. બાળકો તર્પાતર્પના પોકાર કરવા લાગ્યા.

આ સાંભળી ઇમામ હુસેન અં તંબુઓની પછવાડે દક્ષિણ દિશા તરફ રવાના થયા; અને આગણીસ કદમ ચાલી તે કંઠાણે જરા બાધ્યું તો એક મીઠું પાણીનો કુદરતી કૂવો

નીકળ્યો. તેમાંથી ન્હાનાં મોટાં સર્વએ પાણી પીધું. પછી તે દૂવો અદશ્ય થઈ ગયો.

જામસે આ ખગર ઓળખદુલ્લાહ જિયાદના કાન સુધી પહોંચાડી આપી. તેથી તે ત્રણાજ નારાજ થયો, અને તુરત ઉમર સાઅદપર નીચે પ્રમાણે હુકમ લખી મોકલ્યો.

‘મને ખગર મળ્યા છે કે હુસેન અને તેમના દોસ્તો દૂવા ખોદી પાણી પીવે છે. માટે આ કાગળ વાંચી એવો બંદોબસ્ત કરો કે તેઓ કાઠપણુ રસ્તેથી પાણી મેળવી પીવા પામી જ ન શકે.’

છેલ્લી સલાહ.

ઓળખદુલ્લાહ જિયાદનો મોકલેલો કાગળ ઉમર બિન સાઅદને મળવા પછી તેણે પાણી ઉપર પહેરો બેસારવામાં વધારે બંદોબસ્ત કર્યો. પાણીના ઘાટ ઉપર પ્રથમ તેણે પાંચસો સ્વારો બેસાર્યા હતા, તેમાં સાડા છ હજાર ને ત્રણસો સ્વારોનો વધારો કરી કુલ સાત હજાર ને ત્રણસો સ્વારો ફક્ત પાણીના ઘાટ ઉપર જ બેસાર્યા; જેઓ ખુશ્લી તલ્વારો સાથે સવારથી સાંજ અને સાંજથી સવાર ચોકી કરતા હતા.

મોહરમની આકમી તારીખે જ્યારે ઇમામ હુસેન અઠનાં લશ્કરમાં પાણીની તર્ફ વધી પડી, ત્યારે અનસ બિન કાહિલે

ઇમામ હુસેન અઠાસ આવી માગણી કરી કે: ‘આપનો હુકમ હોય તો હું ઉમર ગિન સાથે પાસે જઈ તેને સમજાવી આપણાં વાસ્તે પાણીનો ઘાટ ખુલ્લો કરવા કહું.’ આપે ફરમાવ્યું. ‘ભલે; સમજો તો સમજાવો.’

તે ગયા; અને પ્રથમ ઉમર સાથેને સલામ ન કરતા કહ્યું. ‘પાણી વગરના અમો તમામ હેરાન છીએ. ખાસ કરી ઇમામ હુસેન અઠનાં ઝનાનખાનામાં બીબીઓ અને બચ્ચાંઓ વધારે દુઃખી છે.’

ઉમર સાથે—‘તમે આવી પ્રથમ મને સલામ ન કરતાં. પાણીની માગણી કરી; તો શું તમે મને મુસલમાને નથી સમજતા ?’

અનસ—‘ના. તમને હું કેવીરીતે મુસલમાન સમજી શકું ? મહાન પેગમ્બર સાહેબના નવાસા સામે લડવા માટે ગિલકુલ તૈયાર છો, અને તેમના તરફના તમામને માટે પાણી બંધ કરવા આજે બે દિવસથી પાણી ઉપર પહેરો બેસાડેલ છે. તે એટલે સુધી કે બીબીઓ અને બચ્ચાંઓ કે જેઓ લડવા માટે તદ્દન અશક્ત છે તેઓ વાસ્તે પણ પાણી બંધ કરેલ છે !’

આ સાંભળી ઉમર સાથે પોતાનું માથું નીચું કરી લીધું. ઓડીવાર વિચાર કરી બોલ્યો. ‘હું બાથું છું કે ઇમામ હુસેન અઠ સામે લડવાવાળાની કોઈ પણ રીતે મુક્તિ ચવાની નથી; પણ ઓખવદુલ્લાહ જિયાદના હુકમ સામે ત્યાગર છું.’ આ સાંભળી તે પોતાને કથળે પાછા ફર્યા.

તે દિવસ ગયો અને નવમી તારીખની રાત થઈ. ઉમર સાચદ પોતાના ખાસ અંગ રક્ષકોને સાથે લઈ લશ્કરમાંથી બાહર નીકળ્યો. અને એકાંતની જગ્યાએ જઈ ઇમામ હુસેન અઠને પણ ખોલાવ્યા.

ઇમામ હુસેન અઠ પોતાના કેટલાક દોસ્તોને સાથે લઈ ઉમર સાચદ પાસે ગયા. ઉમર સાચદે પૂછ્યું. ‘હવે તો તમે તમારી આંખોથી દૂશની બેવફાઈ અને તેઓની પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યે બેપરવાઈ જોઈ લીધીના??’

ઇમામ હુસેન અઠે જવાબ આપ્યો. ‘જેઓએ ખુદાનાં કામમાં મારા સાથે ફરેખ કર્યો, તો હું તેઓના ફરેખ ઉપરજ ભરોસા કરું છું; કારણ કે જાહેરમાં તો તેઓ સત્યના જ ચાહક છે. અને ફરેખ કરવાવાળાઓ પોતાના દેહ અને આત્મા સિવાય કોઈનું નુકસાન કરી શકતા નથી.’

ઉમર સાચદે કહ્યું. ‘હવે તો જે થવાનું છે તે આપ જાણી શકો છો. જેથી હવે આપ શું વિચાર ધરાવો છો?’

ઇમામ હુસેન અઠે ફરમાવ્યું. ‘મને રજા આપો તો હું પાછો જઈ; અને મકકા મોઅજ્જમા અથવા મદીના મોનુવ્વરાહમાં જઈને રહું. અને તેમ નહિ તો ઇસ્લામના કોઈ દર પ્રદેશમાં જઈ સામાન્ય મુસલમાનોની જેમ રહી હું મારી જીંદગી પૂરી કરું.’

આ સાંભળી ઉમર સાચદને કાંઈ સંતોષ થયો. પછી થોડીકતાર વાતો કરી બેઠક બરખાસ્ત કરી; અને કૌસૈને સ્થળે

આવી પથારી વશ થયા.

હિમર સાઅદે સ્વસ્થજો આવતા જ ઓગયદુલ્લાહ ઝિયા-
દને એક કાગળ નીચે મુજબ લખી નાંખ્યો.

‘ખુદાતઆલાએ સળગતી આગને શાંત કરી. મતભેદ
હતો તે દૂર કર્યો. ઈસ્લામીઓનાં કુસંપને સંપની તરફ ફેરવી દીધો.

‘હમણાંજ હુસેન બિન અલીએ કબુલ કર્યું કે મને મક્કા
અથવા મદીના તરફ પાછા જવા આપો. અથવા ખીજા કોઈ
ઈસ્લામનાં દૂરનાં સ્થળે જવા આપો કે ત્યાં જઈ હું મારી
જીંદગી સામાન્ય મુસલમાનોની જેમ પૂરી કરું. અથવા તો
મને યઝીદ પાસે જવાની રજા આપો કે હું તેની સમક્ષ જઈ
તેના હાથ ઉપર તેની જયચ્છત કરી લઉં; અને અમારા બન્ને
વચ્ચે જે સલાહ થાય તે પ્રમાણે કામ કરું. માટે મારી સમગ્ર
પ્રમાણે તો આ કામ તમારી ખુશીના માટે અને ઈસ્લામી-
ઓની ભલાઈના માટે સાફ છે.’

પછી તે કાગળ એક તેજ ચાલનાર ઊંટસવારને આપી
તેજ વખતે ફૂફા રવાના કર્યો.

તે કાગળમાં હિમર સાઅદે જે યઝીદની જયચ્છત વિશે
લખ્યું તે પેતાના તરફથી જ લખ્યું હતું; કારણ કે હમામ
હુસેન અબ્ની મદીનાથી હિજરત કરવી, હજ છોડવી અને
મક્કાથી ફૂફા તરફ સંકટમય છેલ્લી સફર કરવી તે તમામ
યઝીદની જયચ્છત ન કરવા માટે જ હમામ હુસેન અબ્ની
પ્રવૃત્તિ હતી. પણ હિમર સાઅદે જયચ્છતની વાતને બતાવી

એટલા માટે લખાણ કચું કે કોઈ પણ રીતે ઇમામ હુસેન
અવનાં નાહક ખૂનને વહેવરાવવાના કલંકમાંથી નીકળી ગય.
એટલે કે આખ્યદુસ્તાહ ઝિયાદની ખુશી પણ સચવાય, અને
ઇમામ હુસેન અવનાં નાહક ખૂનમાં પોતાના હાથ રંગીન
પણ ન થાય.

શિખ્રની સરદારી.

ઉમર સાઅદને મોકલેલો કાગળ આખ્યદુસ્તાહ ઝિયાદને
મળ્યો. તે વાંચી ખુશી થયો અને તેનો મન પસંદ કરી કહ્યું.
‘આએ લખાણ એવા રાખસનું છે કે જે પોતાના સરદારને
શિખામણ દેનાર છે અને પોતાની કામ ઉપર મહેરબાન છે.’

આ સાંભળી શિખ્ર ઝિલઝવશન કે જે તે વખતે ત્યાં
હાજર હતો. તેણે કહ્યું. ‘હુસેન બિન અલી અગર રાજ્યનાં
રક્ષણ સંબંધીની શરતોને પાલન કરવાનું કબુલ કર્યા વગર;
અથવા યઝીદની ખયઅતને રજીકાર કર્યા વગર આદ્યા જશે
તો તે સંબંધી તેઓની નીઃરતા અથવા તમારી કાયરતા બાહેર
થશે. માટે ઉમર સાઅદનો જે મત કોઈ પણ રીતે પસંદ કરવા
લાયક નથી. વળી એ પણ સંભળાય છે કે હુસેન બિન અ-
લીથી ઉમર સાઅદ મળી ગએલ છે અને આપસમાં સંપસ-
લાહ કરવા માટે આખી રાતોનીરાતો બેઠકો કર્યા કરે છે. માટે

મારી તો એ સલાહ છે કે તેમને એક ઘડીવારની પણ પ્રસન્નતા આપવી ન જોઈએ કે તેઓ પોતાના માટે કંઈ પણ બંદોબસ્ત કરી શકે. પછી તો આપની ઇચ્છા. જોઈએ તો સામાન્યતા બદલ સમ્મત કરો, અને જોઈએ તો ક્ષમા આપો; તે આપના અપ્તીયારની વાત છે.’

શિશ્નની આ ફરેખી વાતમાં ઓળખદુસ્તાહ જિયાદ ફસાઈ ગયો. તેણે પોતાનો મત ફેરવ્યો. અને ગુસ્સાની સાથે ઉમર સાઅદના કાગળનો જવાબ નીચે મુજબ લખ્યો.

‘અથ પિસરે સાઅદ—સાઅદના ફરજંદ, મેં તને એટલા માટે સરદાર બનાવી નથી મોકલ્યો કે તું લઝમ્પી પોતાની જાનને બચાવી લે; અથવા મેં તને એટલા માટે રવાના નથી કર્યો કે તું બરાબર લડાઈને પ્રસંગે આજ્ઞા અને સુસ્તી કરે; વા મેં તને એ પણ કહેલ નથી કે તું હુસેનને બચાવવા માટે મારા પાસે માગણી કરે અને તેમના વતી તું મારા પાસે ક્ષમા ચાહે; અને મેં તને એ પણ હુકમ આપેલ નથી કે તું ત્યાં બેઠાબેઠા હુસેન માટે મારા પાસે સિફારશ કર.

‘જાગરદાર, આ કામમાં બહુ હોંશીઆરીથી કામ લે. અગર હુસેન યજીદની અને મારી તાબેદારીને કબુલ કરે તો તેમને સહીસલામત મારા પાસે મોકલી દે; અને અગર ઇન્કાર કરે તો હુસેન અને તેમના દોસ્તોપર સખ્ત હુમલા કર; અને તહવારોથી તેઓનાં માથાં કાપી નાંખ.

‘અને તેઓને કતલ કરવા પછી તેઓનાં નાક કાન

આંખ જૂઠાં કરવાં કે તેઓ એજ સમતે લાયક છે ! અને હુ-
સેનને કતલ કર્યા પછી તેમની લાશ પર ઘોડા દોડાવી તેમનાં
શરીરનાં ચૂરેચૂરા કરવા. જે કે કતલ કરવાની પછી કોઈની
લાશ સાથે એવી વર્તણૂક અજાવવી સારી નથી; પણ હુસેન
માટે મેં મારાં દિલમાં પ્રથમથી એજ નિશ્ચય કર્યો હતો. માટે
મારા તમામ હુકમોનું બરાબર પાલન કર. અગર તું મારા તમામ
હુકમોનું સંપૂર્ણ રીતે પાલન કરીશ, તો હું મારા મુકરર થયેલાં
ખંડાટા ઇનામમાંથી તને જરૂર નવાજીશ કરીશ. અને અગર જે
તારે મારા હુકમોને માન્ય રાખી તેનું પાલન નજ કરવું હોય;
તો આજે કાગળ પહોંચવાની સાથેજ અમારાં લશ્કરમાંથી
દુશ્મન થઈ જા, અને તારે તમામ અર્જ શિશ્ર જિલ્લ જવરાનને
સોંપી આપ.’

આજે કાગળ શિશ્રને સોંપ્યો, અને તેને ચાર દિવસ
સ્વારસે સરદાર બનાવી કરબલા જલદી પહોંચવા તાકીદ કરી.
સાથે એ પણ જાણમણુ કરી કે; ‘અગર ઉમર સાઅદ મારા
હુકમોનું પાલન કરવા તૈયાર ન થાય તો તું તેના ચાળને
સંભાળી તેનું માર્યું કાપી મારા પાસે મોકલી આપજે.’

જરૂર બિન અબદુલ્લાહ બિન મુખમ્મદ ઈન્કલાબી આ
ચખને ત્યાં હાજર હતો. તેણે બિલકુલ ઓળખદુલ્લાહ જિ-
યાદને અરજ કરી, ‘અબ્બાસ અને તેના ત્રણ ભાઈઓની
મા ઉમ્મુલ બનીન મારા કાકાની દિકરી બહેન થાય છે તે
હિસાબે તે ચારે ભાઈઓ મારા ભાણેજો થાય. અને તેઓ
હુસેન બિન અલી સાથે કરબલામાં આવેલ છે. માટે તેઓને

અમાન મળે તેવો એક કાગળ લખી મોકલો તો આપનો મારા ઉપર ઉપકાર થશે.’

આ અરજને ઓળખવદુલ્લાહ જિયાદે કબુલ કરી, અને તેઓની અમાન માટે એક કાગળ લખાવી જરીરને આપ્યો. જરીરે પોતાના ગુલામ અરફાનને આપી તેને શિશ્ર સાથે કરગલા જઈ તે કાગળ અબ્બાસ ખિન અક્બીને આપવા કહ્યું. અને સાથે પોતાના તરફથી પણ એક ખાસ સૂચીપત્ર લખી આપ્યો કે, ‘સમય ચેતીને ચાલવાનો છે. પોતાનું તથા પોતાનાં સ્ત્રીબાળકોનું રક્ષણ કરવું જરૂરી છે. માટે ઉત્તમ એજ છે કે તમે અને તમારા ભાઈઓ અત્યારે તમારા ભાઈ હુસેન ખિન અક્બીથી અલગ—ટૂટા થઈ જાઓ; તેની માફી કાઢી પણ પ્રસંગે માગી લેજો.

‘આ સાથે તમારા અને તમારા ભાઈઓ માટે ઓળખવદુલ્લાહ જિયાદ પાસે અમાનનામું—ક્ષમાપત્ર લખાવી મોકલ્યો છે; તે ચાલુ સમયમાં જીવનની અમ્મલ બેઠકથી ઓછો નથી. માટે તમે ઓળખવદુલ્લાહ જિયાદના ક્ષમાપત્રને અને મારા સૂચીપત્રને કબુલ કરવા જતદી કરો.’

પછી ઓળખવદુલ્લાહ જિયાદના હુકમ મુજબ શિશ્ર પોતાનું ચાર હાજર સ્વારોનું સરકાર લઈ અરફાન ગુલામ સાથે કરગલા તરફ રવાના થયો.

એક રાતની અમાન.

સાઅદ બિન ઓખયદા કહે છે કે: ‘ મોહર મની નવમી તારીખે ખપોરે લૂ—ગરમ હવા હોવાથી ઉમર સાઅદ બીના-શવાળી ગળ્યા ઉપર ખેડો હતો; અને હું તેની પાસે હતો. એટલામાં એક શખ્સ દોડતો દોડતો આવ્યો, અને ઉમર સાઅદના કાનમાં કહ્યું. ‘ અગર હવે હુસેન બિન અલીથી લડવામાં વિલંબ થશે તો તમારો ચાર્જ છીનવી લેવાનો; અને તમને કતલ કરી તમારાં સરને કૂદા મોકલી દેવાનો ઓખયદુલાહ જિયાદનો હુકમ લઇ શિખ આવે છે.’

આ સાંભળતાં જ ઉમર સાઅદ ઊભો થયો અને લડાઇના શસ્ત્ર પોતાનાં શરીર ઉપર સજ્જ કરી લડવા તૈયાર થયો. એટલામાં શિખે આવી સલામ કરી, ઓખયદુલાહ જિયાદનો કાગળ ઉમર સાઅદને આપ્યો.

ઉમર સાઅદે ઓખયદુલાહ જિયાદનો પત્ર વાંચી શિખને કહ્યું. ‘ ખુદાની કસમ તેં ઓખયદુલાહ જિયાદનો વિચાર ફેરવી નાંખ્યો. તેં એ ન ચાહ્યું કે પેગમ્બર સાહેબના નવાસાથી સુલેહ થાય અને તેઓ ખચી ગય. હુસેન બિન અલી ઓખયદુલાહ જિયાદની તાબેદારીને હરગિઝ કબુલ નહિ કરે.’

શિખે તેનો કાંઇ પણ ઉત્તર ન આપતાં પૂછ્યું. ‘ હવે તમારો વિચાર શું છે? અગર જો ઓખયદુલાહ જિયાદને રાજી

રાખવા હોય તો દિવ ખોલી હુસેન ખિન અલી સાથે લડાઈ કરો; અને નહિ તો હાકિમના હુકમ મુજબ તમારો તમામ ચાજી મને સોંપો.’

ઉમર સાથઢે જવાય આપ્યો. ‘હું ક્રોધ પશુ રીતે મારી પદવીને મૂકું તેમ નથી. હુસેન ખિન અલી સાથે લડવા હું તૈયાર જ છું; અને આખાં પાયદળ બશકરની સરદારી હું તને સોંપું છું માટે જ, તું તેને સંભાળ.’

પછી ઉમર સાથઢે હુકમ આપ્યો કે: ‘જ’જે તમલ—યુદ્ધનાં વાજાં વગાડો અને તૈયાર થાઓ.’

યુધ્ધનાં વાજાં સાંભળવાની સાથે જ આખું બશકર ઉછળી પડ્યું; અને કરમલાનાં રણમાં ટીડનાં ટોળાંની માફક ઉભરાઈ જઈ; નવમી તારીખની સાંજના વખતે ઇમામ હુસેન અગ્નનાં તંબુઓ તરફ ધસી આવ્યું.

અરફાન યુદ્ધામે તંબુઓની નજીક જઈ જનામે અન્નમાસને તે ક્ષમાપત્ર અને તે સુચીપત્ર આપ્યા. જનામે અન્નમાસે તે વાંચી જમીન ઉપર ફેંકી દીધા અને કહ્યું. ‘તું જઈને અમારા મામાને કહેજે કે તમારા ભાણેજને એવા નથી કે સત્યની સેવા છોડી અસત્યની આણને કબુલ કરે. અમારા પાસે અસત્ય રસ્તે આચરનારની ક્ષમાની કાંઈ પણ કિમ્મત નથી. સત્યવાદીઓ અને તેમના સેવકો પરવરદિગારની ક્ષમા સિવાય કોઈની ક્ષમાને ચાહતા નથી. અમારા માટે તેની ક્ષમા નસ છે. તે જો આહરે તેજ ધરે; અને અમે તેની ઇચ્છાઓપર રાજી રહેનારા છીએ.’

આ સાંભળી તે શિશ્ર પાસે ગયો. અને તેને જનામે અગ્ન્યાસ કહેલ વાત કરી, તુર્તજ તે ફૂફાને માર્ગે પડ્યો.

શિશ્ર બનીકલબના કબીલા—કુટુંબમાંથી હતો. અને બનીકલબ બનીખરમીયાનાં કુટુંબનો એક ફાટો હોવાથી શિશ્રને પણ જનામે અગ્ન્યાસ સાથે મામાભાણુજનું એક જૂનું સગપણ હતું. તેથી તેણે ઇમામ હુસેન અઁનાં લક્કરના તં-જુઓ પાસે આવી આવાજ આપ્યો. ‘ક્યાં છે ? મારા ભાણુજો અગ્નુલ્લાહ, જાઅફર, અગ્ન્યાસ અને ઉસ્માન. તેઓ અહિં આવે કે મારે તેઓને કાંઈ કહેવું છે.’

શિશ્રની આ આવાજ ઇમામ હુસેન અઁમે સાંભળી. તેથી જનામે અગ્ન્યાસને જોડાવી કહ્યું. ‘જો કે શિશ્ર નહા પાપી છે; તોપણ તે તમને જોડાવે છે, અને વળી તમારાં સગપ-ણમાં તે તમારો મામો થાય છે માટે જાઓ, અને તેના સ-વાવનો સીધો જવાબ આપો.’

આ હુકમ સાંભળી ચારે ભાઈઓ તંજુમાંથી નીકળી શિશ્રની પાસે ગયા; અને કહ્યું. ‘તમે અમને શામાટે જોડા-વ્યા છે ?’

તેણે જવાબ આપ્યો. ‘તમે ચારે મારી બહેન ઉમ્મુલ બનીનના ફરજદો છો. તમારે માટે ક્ષમાનો હુકમ આવેલો છે. જેથી તમે ચારે હુસેન બિન અલીથી જૂઠા થઈ જાઓ. મદ-તના તમારી જનો જોખમમાં ન નાંખો; અને યઝીદની બચ-અલ કરી, તેની તાબેદારીને કબુલ કરો.’

આ સાંભળી ચારે ભાઈઓને તેના બોલવા ઉપર તિરસ્કાર છૂટ્યો. જતાંમે અબ્બાસે જવાબ આપ્યો. 'અય શિઅ તને જરા પણ શરમ નથી થતી? કે તું અમને મોતથી ડરાવી અમારા ભાઈ ઇમામ હુસેન અંધી અલગ થવાની, અને સત્ય માર્ગથી સરને ઉઠાવી અસત્ય માર્ગે સરને ઝૂકાવવાની શિખામણ આપે છે! અય શિઅ, તારા ઉપર અફસોસ છે કે તું અમારા માટે તો અમાન લાગ્યો છે; પણ મહાન પેગમ્બર સાહેબના નવાસા કે જેમના નાનાનો તું કલમો ભણે છે, તેમના માટે અમાન નહિ?! જા, તારા ઉપર અને તારી તે અમાન ઉપર ફટકાર હોજો.' આ સાંભળી શરમિન્દો થઈ તે ચાલ્યો ગયો.

પ્રરી રીતે તો શિઅને તેના ભાણેજોથી કાંઈ લાગણી ન હતી, પણ ઇમામ હુસેન અંનાં લશ્કરનાં બળને તેણેવાનું તે એક જ્ઞાનું હતું. કારણ કે જતાંમે અબ્બાસ અને તેમના ત્રણ ભાઈઓ બહાદૂરીમાં એટલા પ્રખ્યાત હતા કે ઉમર સાઅદનું એટલું લશ્કર હોવા છતાં તેઓ તે ચારે ભાઈઓથી ડરતા હતા. તેથી અમાનનાં જ્ઞાનાથી ચારે ભાઈઓને પોતાના તરફ ખેંચી લેવા શિઅ ચાહતો હતો; પણ તેમાં તે ફળીજૂત ન થયો, અને નિરાશ થઈ પાછો ગયો.

એટલામાં લશ્કર તંબુઓની નજીક આવી પહોંચ્યું; થોડાં ઓના હાથુદાસ્ત અને ટાપુઓના આવાજથી મેદાન આખું ગાજી ઉઠ્યું.

ઇમામ હુસેન અંના લશ્કરીઓએ લશ્કર ચડી આવ-

વાની આપને ખબર આપી. સાથે ઓળખદુદલાહ જિયાદ તરફથી ઉમર સાઅદ ઉપર શિખ લઈ આવેલ હુકમની પણ ખાત કરી.

તે સાંભળી ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. ‘ખુદાની કસમ ફાઇ પણ રીતે હું મારો હાથ ઓળખદુદલાહ જિયાદના હાથમાં નહિ આપું.’

પછી જનામે અઝ્યાસને ફરમાવ્યું. ‘ભાઇ, જાઓ; અને પૂછો કે સાંજને વખતે ચડી આવ્યા; તે ઓટલી બધી શું ઉતાવળ છે?’

જનામે અઝ્યાસ હમીય ઇબ્ને મજાહિર અને ઝહીર ઘિન કયન ખિજેર દોસ્તને સાથે લઇ લશ્કર પાસે ગયા અને પૂછ્યું. ‘એથી શું ઉતાવળ છે? કે આજે વખતે ચડાઇ લઇ આગળ આવ્યા આવે છે?’

જવાબ મળ્યો કે: ‘ઓળખદુદલાહ જિયાદનો હમણાં જ હુકમ આવ્યો છે કે હુસેન ઘિન અલી પોતાના દોસ્તો સાથે પઝીન્ની બચાવત કરે તો ભલે; નહિ તે સુત્રજ લડાઇ ચાલુ કરી આપો.’

જનામે અઝ્યાસે ફરમાવ્યું. ‘તમે અહિંજ ઊભા રહો. હું તમારો સંદેશ ઇમામ હુસેન અઘની હાજૂરમાં સંભળાવી, પાછો તેનો જવાબ હમણાંજ લાવું છું.’

તેઓ ત્યાં ઊભા રહ્યા. અને દોસ્તો પણ તેઓ આગળ વધે તો ભેગોને અટકાવવા તેઓ પાસે જ આડા ઊભા.

જનામે અબ્બાસે જઈ તેઓનો સંદેશો ઇમામ હુસેન અળે સંભળાવ્યો. આપે ફરમાવ્યું. ‘તેઓને જઈ સમજાવે કે આજની રાત અમને અમાન—પુરસત આપો કે અમે અસ્લાહની ઇંગાદત—ખંદગી કરી લઈએ.’

જનામે અબ્બાસ મયા અને ઇમામ હુસેન અળે સંદેશો ઉમર સાઅદનો કહ્યો. ઉમર સાઅદે શિઅની સલાહ લીધી. શિઅે જવાબ આપ્યો; ‘આપ લશ્કરના સરદાર છો. સમયને વર્તી આપને જે પ્રમાણે યોગ્ય લાગે, તે પ્રમાણે કામ કરો. પણ અગર જે હું તમારી જગ્યાએ હતો તો આ લોકોને જરા પણ પુરસત ન આપતો.’

ઉમર સાઅદે કહ્યું. ‘આ કામ માટે મેં લશ્કરની સરદારી કબુલ કરી ન હતો તો સાફ હવું કે આવી મુંજવણનાં વખત ન આવતો.’

તે બન્નેની વાતો સાંભળી ઉમર બિન હુકમનજે કહ્યું. ‘તુર્ક અને દયલમનાં લશ્કરે અગર જે તમારા પાસે આટલી મોહલત માગી હતે, તો ખુદાની કસમ તેને તમે જરૂર માન્ય રાખતો. અને છેવટ આ તો મહાન પેગમ્બર સાહેબના નવાસા—દોહિવા તો છે જ. તેમને ફક્ત એકજ રાતની મોહલત આપવામાં આટલો વિચાર શું કરો છો!’

આ સાંભળી ઉમર સાઅદે જનામે અબ્બાસને કહેવરાવી આપ્યું કે; ‘તમે તમામને આજની રાતની મોહલત આપવામાં આવે છે. સવારે જ તમે ઓગવદુલાહ જિયાદની તામે

દારીને કબુલ કરશે. તો તમને તમામને તેના પામે મોકલી આપવામાં આવશે; અને નહિ તો તમે તમામ કાઢી પથ્થુ રીતે પાચી શકવાના નથી જ.

તુરંત ઉભર સાચાં આપેલ એક સતની અમાનનાં સ આચાર ઇમામ હુસેન અન્ને પહોંચાડવામાં આવ્યા; અને પછી સર્વ પોતપોતને કથળે પાછા ફર્યા.

સાચા સત્યાગ્રહીઓ.

સતના વખતે ઇમામ હુસેન અન્ને પોતાના તમામ ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભાણુઓ, ફરજંદો, દોસ્તો અને લશ્કરીઓ એ તમામને લેયા થયા હુકમ ફરમાવ્યો.

ઇમામ હુસેન અન્ને હુકમાનુસાર તમામ લેયા થયા, તે વખતે આપે નીચે મુજબ લાપણને શરૂ કર્યું.

‘દરેક સુખદુઃખના વખતેનું જુદાનું આજાર મનું છે જ તેણે અમારી સત્યસેવાનાં કારણે અમાસપર પ્રેમદ્રષ્ટી વરસાવી. અમને પવિત્ર કુર્આનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. સત્ય ધર્મ માર્ગ શીખાવ્યો. જાહેર અને છૂપાં આંખઅન આખ્યાં ઇ-સારી અંતઃકરણ બક્ષ્યું.

‘જુદા તમને સુમાર્ગ બતાવે કે તમે અહિં સુધી મારો

સાથ આપ્યો. તમે જેઈ શક્યા કે સામાન્યજા ફક્ત મારાં લોહીનાં તર્પાં છે. મારે માટે તમે પોતાની બદલી જનને ગુમાવી, તમારી સ્ત્રીને વિધવા અને તમારાં બાળકોને અનાથ ન બનાવો. હું તમને તમામને રજા આપું છું, રાજા ખુશીથી રજા આપું છું કે રાતનો વખત છે ચાલ્યા જાઓ. આ મારી રજા મારા ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભાણેજો, ફરજાન્દો, દોસ્તો, અરહાઓ—સાથવાળાઓ વિષેરે તમામને માટે છે. હું ફરી વખત કહું છું કે મારે માટે અર્ધ પોતાની જનને કાઢ ન ખોલો. મારા સાથે જે રહેશે તે તમામ સવારે કાલ અઠ જશે."

આ વખતે ઐતાઓની સંખ્યા અગ્યારસો પચાસની હતી. જેમાં હજાર સ્વાર સો પ્યાદા અને પચાસ દુકાનદાર—ઢોપારી હતા. અને બાકીનાં પરદા પાછળ બીબીઓ તથા બચ્ચાંઓ હતાં.

ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી પ્રવૃત્તિ રાજ્ય ખટપટથી ભરેલી પ્રપંચી ન હતી કે જેનું જાહેર કંઈક હોય, અને છૂપું કંઈક હોય. ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી પ્રવૃત્તિ તો સત્યાગ્રહની પવિત્ર પ્રવૃત્તિ હતી કે જેમાં ચોકખું સત્ય જ હોય. તેમાં સત્ય સાથે અસત્યને એક રતિભાર પણ રથાન નગ્ન હોય. જેથી જ ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી બીબીઓ અને બચ્ચાંઓની હાજરી છતાં પ્રસંગોપાત રાતનું લેકચર આપતાં હતા; અને આએ પોતાની સંકટમય છેલ્લી સફર હોવાનું જાહેર કરતા હતા.

ધનની લાલસાવાળા લશ્કરીઓની હાજરોની સંખ્યામાં જેમ જેમ જેઓને આપનાં કથનપર ભરોસો આવ્યો ગયો,

તેમ તેમ તેઓ પોતાનો માર્ગ પકડતા ગયા. અને જેઓ આપનાં કથનને માત્ર કસોટીના જ શબ્દો સમજી શક્યા, તેઓ ધન જ્ઞાત્રામાં મોહાધિ થઇ આપની પછવાડે દોરવાતા ગયા; તે એટલે સુધી કે કરજલાતાં રાજ સુધી ખેંચાયા.

લશ્કર આગ્યું: પાણી પાંધ થયું; ત્યાં સુધી તેઓ એજ આશામાં ન્હા કે: 'કામ પણ કંદાણેથી જરૂર મોટી મદદ આવી રહેશે, અથવા કુદરતી ક્રમકે પહોંચશે.'

દનિયાની મોહનગમાં દ્રશ્યવસ્તુ એ વાત કેમ સત્ય માની શકે કે: 'જેમનાં સત્યની જ્યોતિની સત્તા જમીનથી આગમન સુધી પહોંચતી હોય: તેઓ પાપીઓ તરફથી આવાં અસહ્ય સંકટો સહી પોતાનાં ઘરવારને જરવાદ કરવા, અને પોતાનાં સ્ત્રીબાળકને કેદ પકડાવા રાજ ખુશીથી તૈયાર થાય.'

પણ ત્યારે આજારા—મોહરમની દગની તારીખ—ની આખરી—છેલ્લી રાત આવી, અને તે એક રાત માટે અમાન માગવામાં આવી. અને પછી આપે સાચા સત્યાગ્રહીઓ ચૂંટવા રમતું છેલ્લું લેકચર આપ્યું, અને માનને નજરે નજરે જોઈ શક્યા: ત્યારે તેઓ મોતથી ડરી પોતાની સર્વ આશાઓમાં નિરાશ થઈ ચાલતા થયા.

પચાસ દુકાનદારોમાંથી ચાલીસ સામાં લશ્કરમાં ચાલ્યા ગયા, અને દસને બેસી રહેલા જોમ ઈમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું: 'અમારાં ન્દાતાં એવાં લશ્કરની કાલે સમાપ્તિ થવાની; એટલું જ નહિ, પણ પુરોમાં અમારાં સાથે જે હશે

તેની પણ જાન જવાની. અને અમે તો દુનિયાપર આજની રાતના મેલમાન છીએ. જેથી આજની આખી રાત ધાખાદને ઈલાહી—ખુદાની બંદગીમાં કાઢવા વિચાર ધરાવીએ છીએ. જેનાં કારણથી હવે તમેને અમારા તરફથી દુનિયાનો કાંઈ પણ લાભ થવાનો નથી. માટે જ્યાં તમેને યોગ્ય લાગે ત્યાં આદ્યા જાઓ.’

દુકાનદારોએ અરજ કરી. ‘અમે અમારી આર્થિક ઉન્નતિ માટે તો ઘણાં બહેપાર કર્યો, હવે અમે એવો બહેપાર કરવા ઈચ્છીએ છીએ કે જેથી અમારા આત્માની ઉન્નતિ થાય; અને અમને શાંતિ મળે. અમે આવ્યા તો હતા આર્થિક લાભ માટે; પણ અમારામાં કાંઈ સત્યસવાની ભાવના છૂટી રહેલી હોયથી, અમને અનાયાસે આ આત્મિક ઉન્નતિનો લાભ મેળવવાનો પ્રસંગ સાંપડ્યો; તે અમે શામાટે જત્યા આપીએ ! અમે તો આપની સાથે જ રહીશું, અને સત્યને માટે અમારી જાનની અદ્વિતિ આપીશું.’

પછી ઈશામ હુસેન અઠમે પોતાના ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભાણેજો અને ફરજન્દો તરફ વેઠ કરમાવ્યું. ‘તમે કેમ બેસા છો ? તમે મારા અંગત સગાઓ છો તેથી તમારે માટે માટે પોતાની જાનને હસાકતમાં નાંખવી જ એવું કંઈ નથી. તમે પણ બીજાઓની જેમ મનુષ્ય છો; તેથી તમારે પણ અગ્ને સંસારમાં રહી, તમારી આશાઓને પૂરી કરવાની ઇચ્છાઓ હોય છે. માટે જાઓ; અહિં રહી તમારી આશાઓનું પૂર્ણ ન કરો.’

આ સાંભળતાં જ જનાએ અબ્બાસ બોલી ઉઠ્યા. 'આપની ઉપર અમારી જનને કુર્બાન કરવા સિવાય અમે બીજું કંઈ પણ આશા નથી ધરાવતા. કારણ કે આપની ઉપર અમારી જનને કુર્બાન કરવામાં જ અમે પોતાને મહા ભાગ્ય-શાળી સમજીએ છીએ. માટે અમે તો આપથી કંઈ પણ રીતે ખૂદા થનાર જ નથી.'

આરી રીતે આપના ખીજા ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભા-જીએ અને દરજન્દો તમામે જનાએ અબ્બાસના બોલોનું અ-નુકરણ કરી એજ મુજબ જનાય આપ્યો.

વળી ઇમામ હુસેન અવમે આપના અરદાઓ—સાથવા-ગાઓને કહ્યું 'તમે પણ આજવા જાઓ. અહિં રહી લાથે કરી પોતાની જીંદગીને ન બોઓ.'

આ સાંભળી મુસ્લિમ ધિન અવસન્નુએ અરજ કરી. 'ખુદાની કસમ જ્યાં સુધી અમારી જનને આપ ઉપર ફિદા નહિ કરીએ, ત્યાં સુધી આપને અમે છોડનાર નથી જ. અમે તો એટલે સુધી ઇચ્છા ધરાવીએ છીએ કે અમારી જનને આપ ઉપર ફિદા કરીએ; ખુદા અમને પાછા જીવતા કરે; વળી અમે અમારી જનને આપ ઉપર ફિદા કરીએ; અને વળી ખુદા અમને જીવતા કરે; અને વળી પાછા અમે આપ ઉપર ફિદા થઈએ. એવી રીતે સિત્તેર વખત ખુદા અમને જીવતા કરે તો સિત્તેરે વખત અમે અમારી જનને આપ ઉપર કુર્બાન કરીએ; પણ એવટ સુધી આપનો સંગાત ન છોડીએ.'

એટલામાં ઝડીર બિન ક્યને ઊભા થઈ અરજ કરી.
‘ખુદા મને હજાર વખત જીંદગી આપે તો હજાર વખત
આપના ઉપર હું મારી જીવનને નિશાર—કુર્બાન કરું; પણ તે
દરેક વખતે એજ ચાહું કે આપ આપનાં કુટુંબીઓ સાથે
સદીસલામત રહો.’

બીજાઓએ પણ ઉક્ત બંને જવાબોનું મળતાં જવા-
બો આપ્યાં.

ઇમામ હુસૈન અબ્મે જોઈ લીધું કે: ‘હવે જેઓ છે
તેઓ દરેક કસોટીમાંથી પાર થનાર સાચા સાયામહીઓ છે.’
તેથી તેઓ તમામને સંબોધી ફરમાવ્યું.

‘તમે તમામ એ કામ ઉપર તૈયાર છો કે જે કામ
ઉપર હું તૈયાર છું. નિશ્ચય માનજો કે ખુદાવન્દેઆલમ પોતાના
એ ખાસ બંદાઓ ઉપર વધારે મહેરબાન છે કે જેઓ દરેક
દુઃખ અને આપત્તિ વખતે સંયમ રાખી સંતોષથી કામ લીધે છે.
અને એ પણ નિશ્ચય સમજી લ્યો કે આજે જીંદગી સ્વપ્ન
મિસાલ છે. અમર જીંદગી તો આખરત—પરલોકની છે. જેને
ત્યાં મુક્તિ મળી, તે ભાગ્યશાળી થઈ ગયો; અને જે તેથી
રહિત રહ્યો, તે કંમળખત હશે. અને આ એજ પ્રવૃત્તિ છે કે
જે આપણને મુક્તિ માર્ગે ખેંચી જાય છે.’

આ સાંભળી સર્વે સાચા સાયામહીએ હાથ ધેવા ચલા.
અને જોશ હતો તે કરતાં ડગ્ગલ થયો.

સત્યાગ્રહીઓની છૂપી સલાહ.

હિંદી ખેડકે ખરખાસ્ત થયા પછી હમણાં દુસેન અઘના હુકમથી તમામ તંબુઓને એકબીજાની બાબુબાબુમાં ઊભા કરવામાં આવ્યા, અને એક તરફ આવવા જવાનો માર્ગ રાખી તંબુઓની વચ્ચે બાબુ ખેડકા—ખાદા ખોદી અંદર લાકડાં ભરી આમ સજાવાવવામાં આવી. જનાબે અઘણાસને તંબુઓની આરે તરફ પહેરે ભરવાનું કામ સોંપ્યું; અને બાકીના તમામ ખુદની યાદમાં મહે થયા.

હમણાં દુસેન અઘ પછી પોતાના તંબુમાં જઈ ઘડીવાર પચિત્ર કુર્ચાન વાંચતાઃ ઘડીવાર નમાઝ પઢતા અને ઘડીવાર આવી પહેલ અસલ્હ સંકટ સામે ઝૂઝી રહેવા ખુદ પાસે રહાય વાચતા હતા.

લગભગ અડધી રાત્રે હમણાં દુસેન અઘ પોતાના તંબુમાંથી નીકળી દોરતોના તંબુ પાસે જઈ બારેર ઊભા રહ્યા. તે વખતે સત્યાગ્રહીઓની છૂપી સલાહ નીચે મુજબ આપતા સાંભળવામાં આવી.

મુસ્લિમ બિન અવસજાએ કહ્યું, ‘ભાઈઓ, કાલે દુસેની ફોજમાંથી કોઈ બચે તેમ નથી. ખરી કસોટીનો વખત તો કાલે જ છે. એવું ન થાય કે આપણી પહેલાં હમણાં દુસેન

અંનાં સગામાંથી કોઇ પોતાની જાનને કુર્બાન કરે. જો તેમ થશે તો આપણી વફાદારીને કશુંક લાગશે. માટે એવી દિમ્મત ગાંધી કે તેઓ તમામ પહેલાં આપણે જ પોતાની જાનને કુર્બાન કરીએ.’

સર્વેએ જવાબ આપ્યો. ‘અમે તેઓ પહેલાં અમારી જાનને કુર્બાન કરવા તૈયાર જ છીએ.’

ઇમામ હુસેન અંમે તેઓની સત્યની અજાંડ સેવાની સલાહ સાંભળી આશીશ આપી.

ત્યાંથી ઇમામ હુસેન અં પોતાના સગાઓના તંબુ પાસે પધાર્યા; અને બાહરે જિલ્લા રહી તેઓમાં નીચે મુજબ સલાહ થતી સાંભળી.

જનાબે અજ્જાસ સિંહની જેમ ગોડબુલર થઇ બંને હાથોને ટેકે ખેંચી કહે છે. ‘બહાલા લાઇએ, અને પ્યારા ભત્રીજાઓ; કાલે આપણે તમામ સત્યાગ્રહની પવિત્ર હડતમાં શહીદ થવાના છીએ. મેં હમણાં દોસ્તોના તંબુમાં સાંભળ્યું કે તેઓ આપણી પહેલાં શહીદ થવાની સલાહ કરે છે. પણ ખરી રીતે તો આપણે જ તેઓ પહેલાં શહીદ થવું જોઇએ. કારણ કે તેઓના શહીદ થવા પછી કદાચ ઇમામ હુસેન અં અને કુદના હાકિમ વચ્ચે કાંઇ પણ યોગ્ય સલાહ થઇ જાય, અને સત્યાગ્રહની હડત બંધ થાય; તો હોકો વાતો કરે કે ઇમામ હુસેન અંમે પોતાના દોસ્તોને તો મરણી નાંખ્યા, પણ જ્યારે તેમના સગાઓનો તારો આપ્યો ત્યારે સલાહ

કરી તેઓને જ્યાં લીધા. માટે તેઓની પહેલાં પ્રથમ આ-
પણે જ પોતાની જાતની આહુતિ આપવી જોઈએ.

જ્યાંમાં સર્વએ કહ્યું. 'આપના આગ્રહ પહેલાં અમે
પણ એજ સલાહ કરી હતી. ફક્ત ઇમામ હુસેન અં રંગ
આપે એટલી જ વાર.'

ઇમામ હુસેન અંમે તેઓની પણ સત્યની સેવા માટે
શાહીદ થવાની આતુરતા ભરી સલાહ સાંભળી તેઓને પણ
આશીર્વાદ અર્પણ કર્યા.

અખળાઓનો ઉત્સાહ.

ઇમામ હુસેન અં ત્યાંથી સત્ય સેવા માટે અખળા-
ઓનો ઉત્સાહનું અવલોકન કરવા સ્ત્રીઓના તંબુઓ પાસે
જઈ ગયા.

આપે જોયું કે એક તરફ ઉંમે સપલા પોતાના જવાન
ફરજંદ અલીઅકબરનાં સરમે ખોળામાં લઈ બેઠા છે. એક તરફ
ઇમામ હસન અંનાં વિધવા પત્નિ ઉંમે ફરવા પોતાના
જવાન ફરજંદ કાસિમ તથા અબ્દુલ્લાહનાં સસેને ખોળામાં
લઈ બેઠાં છે અને એક તરફ આપનાં બહેન જનાબે જયનન
પોતાના બન્ને ફરજંદ અવન અને મોહમ્મદનાં ભસ્તકાને ખો-
ળામાં લઈ બેઠાં છે.

દરેક બીબી પોતાના ફરજદને એકબીબીથી અગાઉ કુર્બાન થવાની ભક્તિમાંથી કરે છે તે એટલે સુધી કે સગાઓ અને દોસ્તોની પણ પહેલાં શહીદ થવાની શિખામાંથી આપે છે. તેનાં કારણમાં સમન્તવે છે કે: ‘ઈસ્લામી જહાઝ—નાવ અત્યારે પૂરું જોખમમાં છે એટલે કે યઝીદના ખુદ્મી તોફાનના ઝપાટામાં સપડાઈ ગયેલા છે. તેથી કાંતો યઝીદ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં પાથરેલાં શરાબ, જુગાર, વ્યભિચાર વિગેરે દુર્ગુણોની સુરંજો સાથે અથગાઈ તેનો નાશ થશે; અને કાંતો આટે માંગે ચડી કુદપણા તરફ ચાલ્યું જશે.

‘આતો ઉપાંચ માગ એજ કે ઇસ્લામી જહાઝના કોતાન ઈમામ હુસેન અંબ યઝીદના ખુદ્મી ઝપાટાને પોતાનાં શરીરપર લાગી શરીરનો નાશ કરે. પણ તમે તો ખત્રાસીઓ છો. કોતાન શહીદ થાય અને ખત્રાસીઓ કેમ જીવે? ખત્રાસીઓની તો ફરજ છે કે કોતાન પહેલાં પોતાની જાતો અર્પે.

‘ઈમામ હુસેન અંબ દોસ્તો તો જહાઝમાંના બીબી ઇસ્લામીઓ પેડે પેસેન્જરોજ કહેવાય. પેસેન્જરો જહાઝ માટે પોતાની જાતો પહેલાં ફિદા કરે અને ખત્રાસીઓ પછવાડે રહે તે પણ કેમ અને? એ તો ખરા ખત્રાસીઓને શરમાવે જ ગણાય. માટે તમે મ્હાટા ખત્રાસીઓ—ઈમામ હુસેન અંબ બીબી સગાઓની પહેલાં તો ખરાજ; પણ પેસેન્જરો—ઈમામ હુસેન અંબ દોસ્તોની પણ પહેલાં શહીદ થજો.

‘અમે અગળા છીએ; પણ સત્ય સેવા માટે અત્યારે તો અમે સગળા જની નમારા જેવા ફરજદોને મરવા માટે

ઉત્સાહ આપીએ છીએ. કારણ તમારા જેવા સુપુત્રોની સંપત્તિનો સદુપયોગ આમે સત્યાગ્રહને સમયે ન થાય, ત્યારે પછી ક્યારે થવાનો? જીંદગીનું સાર્થક શું? સત્ય સેવા; ધર્મ સેવા; સમાજ સેવા; કામ સેવા અને દેશ સેવા. આમે સત્ય સેવામાં તમામ સેવાઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

‘સુપુત્રા, કાલે ઇસ્લામી જલાઝને લલાક ન થવા દેતાં, તમે જ કુર્બાન થઈ ઇસ્લામી જલાઝને બચાવી લેજો. તમારી પાછળ અમે પણ અમારાથી બનતી સત્ય સેવા કરી છૂટીશું. લડાશું; દેહ થઈશું; જેલ બનવા કરીશું અને છેવટ એ અસલ્ય સંકેત સહેતાં બનો જવાનો વખત આવશે તો તે પણ અર્પી અમારી ફરજ અમે બજાવીશું.’

‘ઝલાલાઓ, ઇસ્લામી જલાઝની ઉત્પત્તિ શાથી થઈ છે? તે તો તમે બાણુના જ હશે? તેની ઉત્પત્તિ આખણા વડીલોનાં હાડમાંથી થઈ છે, તેની નીચે ડામરને બદલે આપણા વડીલોનું લોહી લાગેલ છે; જેથી તેની કિન્મત આંટી શકાય જ નહિ. તેથી તો ઇસ્લામ બચાવા અર્થે ઇમામ હુસેન અં પોતાનું આગાદ ધર બરગાદ કરવા તૈયાર થયા છે.’

સાહેબખાનઃ પોતાની માતાઓથી આવી રીતની ઉત્સાહ ભરી વાતો સાંભળી કહેવા લાગ્યા. ‘પણ અમારી ક્યાં ના જ છે? અમે તો તૈયાર જ છીએ. અમારી હાજરી અને હસ્તી છતાં ઇમામ હુસેન અં દુસ્મનો સામે લાચારી કરે છે તે પણ અમારાથી સહન નથી થતું. તે કરતાં તો અમે મરણને જ વધારે ઇચ્છીએ. પણ લાચાર, ઇમામ હુસેન અંની

આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન નથી કરી શકના.

‘ખરું પૂછો તો ઈમામ હુસેન અંમે દુશ્મનો પાસે એક રાતની અમાન માગી તે પણ અમારે માટે અસંભવ હતી. શામાટે તેઓ પાસે એક રાતની અમાનની પણ માગણી કરવી જોઈએ? મરવું તેમાં વળી રાત શું અને દિવસ શું? જો કે એક રાતની અમાન ઇજાદત માટે યાગી છે; પણ સત્ય સેવા કરતાં મરવું જો ઇજાદત કરતા કયાં ઝોઝું છે? પણ અમે તો ઈમામ હુસેન અંના ગુલામ છીએ; જોથી તેમના હુકમનું એક જરા પણ અપમાન ન જ કરી શકીએ. અમે સત્યાગ્રહને રસ્તે મરવા એટલા આતુર છીએ કે અગર જો ઈમામ હુસેન અં અમને અત્યારે રજા આપે તો અત્યારે જ સત્યાગ્રહ કરી અમારી જાન અર્પણ કરીએ.’

‘આજ્ઞાશ! સુપુત્રો સાજ્ઞાશ!! કદાચ લાગ્યલિજુ માતાને પોતાના પુત્રનાં લગ્ન કરી વહુ લાવવાની અને તેનાં સંતાનોને રમાડવાની શુભાશા ન હોય! પણ અત્યારે તે આજ્ઞા તમે રણસંગ્રામમાં જઈ સત્ય માટે શહીદ થઈ તમારાં રક્તમાં આજોટતાં જોવાના રૂપમાં ફેરવાઈ ગઈ. ખુદા તમારી સહાય કરે.’

અય્યાગ્રાઓના ઉત્સાહને અને શૂરા જવાનોના જવાબે ઈમામ હુસેન અંના હૃદયને પાણી કયું; અને તેની સાચિત્તીમાં અક્ષુમાંથી અશ્રુ સરી પડ્યાં.

આપે પોતાનાં મનમાં કહ્યું, ‘શું સમય આવ્યો છે કે સત્ય સેવા કાજે અય્યાગ્રાઓ પણ સય્યાગ્રા બની પોતાની જાનની પર્યાન્તની કમાણીને કેકાણે પાડવા પોતાના પુત્રોને મરવા

માટે ઉત્સાહ આપે છે ! અને જીવો ! કેવા શૂરવીર જીવો !! મોહક સંસારની તમામ આશાઓને ત્યાગી સત્યાગ્રહ રસ્તે શહીદ થવાની કેવી આતુરતા ધરાવે છે કે તેઓને મારી એક રાતની અમાનની માગણી પણ અસહ્ય લાગે છે ! પણ તે ગિર્યારા યુવાનો શું સમજે કે તેમાં મારાં શું શું રહસ્ય સમાયેલાં છે ? મારા આત્માને તો મેં મારા જ અખ્તીયારમાં રાખ્યો; પણ ઇસ્લામનાં સંરક્ષણ માટે અશકત હોવા છતાં મારાં શરીરને મેં દુસ્મનોના કળગ્નમાં સોંપ્યું. જેથી તેઓ તેના પર આહે તે ઝુલ્મ કરે.

‘એક રાતની અમાનની માગણીમાં શિઝની કુરતા સાંપિત થઈ; સત્યના સાથી અને પૈસાના પૂજારી જૂદા પડ્યા; સત્યાગ્રહીઓની છૂપી સલાહ સાંભળી; અખળાઓના ઉત્સાહનું અવલોકન થયું; યુવાનોની આદ્યતિ માટે આતુરતા જોઈ; એક આખી રાત અલ્લાહની કૃપાદતમાં એક ધ્યાને પસાર થશે; અને તેમાં સત્યાગ્રહ જેવું સંકટમય છેલ્લું શસ્ત્ર હાથ ધરવા ખુદ પાસે યાચના કરી શકાશે; અને તે વિઠટ વિઘ્નમાંથી પૂર્ણ રીતે પાર ઉતરવા પ્રભુ પ્રાર્થના થઈ શકશે. આ સર્વે રહસ્યો તે યુવાન વયના ઉછળતાં લોહીવાળા ક્યાંથી સમજી શકે ?’

ઉમ્મે કુદસૂમના ઉદ્ગારો.

‘અય ખુદાવંદા, કાલે તમામ બીબીઓ ઈરલામની અમરતા અર્થે પોતાના પુત્રોને સત્યાગ્રહના રણસંઘામમાં મોકલી પોતાની અમૂલ્ય ભેટો ખુદાઇ માર્ગે અર્પણ કરશે; પણ માફ કાંઈ? મારે કાંઈ પણ સંતાન નથી હું કેને મોકલું? હું ભાવ્યદિણુ એ અમર કીર્તિથી એનરીમ રહેવાની. આ કરતાં તો આ સમય પહેલાં માફ મૃત્યું થયું હતે તો વધારે સાફ થતે.’

ઇમામ હુસેન અબ્બાસ મનમાં ઉપર મુજબ એક રાતની અમાનતાં રહસ્યના વિચારોની ઘટના ચાલી રહી હતી, તેવામાં તંબુના એક ખૂણામાંથી ઉમ્મે કુદસૂમના ઉક્ત ઉદ્ગારો સાંભળવામાં આવ્યા; તેથી તે વિચારોની ઘટનાને અંત આવ્યો અને આપે આપનું સંપૂર્ણ ધ્યાન તે ઉદ્ગાર તરફ ધર્યું.

તે ઉદ્ગારોની સમાપ્તિ સાથે જ ઉમ્મે કુદસૂમથી રોવાન થયું, અને તે રોવાનો આવાજ તંબુઓની આરે તરફ પહોંચે ભરતા જનામે અગ્ન્યાસના કાનનાં પડ્યો. જનામે અગ્ન્યાસ તંબુમાં ગયા અને ઉમ્મે કુદસૂમને રોતાં જોઇ પૂછ્યું.

‘કેમ બહેન, શામાટે રોઓ છો? સંકટને સમયે સખર છોડી કે કેમ?’

‘લાઇ, સળરને તે કાંઈ છોડી નથી; પણ હું તો મારાં દુઃખને રોઉં છું.’ ઉમ્મે કુલ્સુમે રોતાંરોતાં જવાબ આપ્યો.

‘અમારી હયાતી અને વળી હાજરી છતાં આપને કાંઈ પણ દુઃખ પડે તો અમારી હાજરી અને હયાતીની જરૂર શું? હા, આપને પાણીની તૃષ્ણાનું દુઃખ છે ખરું; પણ તે માટે હંમમ હુસેન અઠના હુકમ સામે લાચાર છું. જાહેન, આ જીવવા કરતાં તે મરવું મને વધારે વ્હાલું છે.’ જનાબે અન્બાસે કહ્યું.

‘લાઇ, ખુદા તમને અમારાં સરપર સલામત રાખે; તમારી હયાતી સાથે તો અમારી આ ઈજ્જત છે કે અમે તંબુમાં બેસી છીએ; પછી તો તે પાપીઓ છે અને અમે છીએ. મને કાંઈ મારી તૃષ્ણાનું દુઃખ નથી. દુઃખ છે તો એજ છે કે મને સંતાન ન હોવાથી કાલે સત્યાગ્રહને માર્ગે શહીદ કરવા હંમમ હુસેન અઠને બેટ ન ધરી શકવાથી હું દુઃખ્યારી ન અમર કીર્તિથી બેનસીય રહેવાની.

‘જુઓને લાઇ, જાહેન જયનબ પોતાના માનને ખુંવાને તૈયાર કરી રહ્યાં છે. લાબી ઉમ્મે લયલ્લ અને લાબી ઉમ્મે ફરવા પણ પોતાના ફરજન્દોને સૌથી પહેલાં શહીદ થવાની શિખ આપી રહ્યાં છે. પણ માફ કાઈ? હું કોને કહું કે ચાલ તને હંમમ હુસેન અઠના પવિત્ર કદમ ઉપર કુર્બાન થવા અર્પણ કરું! જેથી જ હું ખુદા ખાસે મોત માગું છું કે મને શરમાવનારા તે સમય પહેલાં મારું મૃત્યું કરજે.’ આ કહેતાં સાથે જ ઉમ્મે કુલ્સુમથી દુરકે દુરકે રડાઈ જવાયું.

‘જહેન, આપ આટલાં દિલગીર શામાટે થાઓ છો? મારાં માતાજી ગાદિ ક્યાં હાજર છે? આપ મને ભાઈ ન સમજતાં ગુલામ સમજો અને કાલે મારો હાથ પકડી મને ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી હજૂરમાં લઈ જાઓ અને કહેજો કે: આમે ગુલામને સત્યની સેવામાં અર્પણ કરવા આપને ભેટ ધરું છું.’ આથી આપની પણ કીર્તિ વધશે કે સત્યદત્ત નિસાઈત્ર આલમીન—આલોક અને પરલોકમાં થઈ ગયેલ અને થવાવાળી તમામ સ્ત્રીઓથી શ્રેષ્ઠ—જનાબે ફાતેમાહ ઝેહરા સહવાતુલાહે અલ્લયલાનાં દોકરી ઉમ્મે કુદ્દુસુમે અગ્ન્યાસ જેવા એક અદનાને પોતાના ગુલામ તરીકે સ્વીકારી સત્યાગ્રહને સમયે શહીદ થવા પોતાના ભાઈ ઇમામ હુસેન અઠ્ઠે અર્પણ કર્યો.

‘અને આપની ગુલામીના મેળવેલ માન માટે મારી પણ અમર કીર્તિ થશે.’ જનાબે અગ્ન્યાસે ઉમ્મે કુદ્દુસુમને આશ્વાસન આપતાં હાથ જોડી અરજ કરી.

જહેનભાઈનાં એ પ્રેમી વયનો સાંભળી ઇમામ હુસેન અઠ્ઠી મોન રિથતિમાં રહી ન શકાયું.

ફરમાવ્યું. ‘બસ કરો; બસ કરો. સત્યની સેવાના પ્રેમમાં જહેનભાઈની મોહખતને જોઈ લીધી. વધારે બહાલ બતાવી મારાં હૃદયનું પાણી ન કરો.’

એટલું ફરમાવી આપે ખુદાની દરગાહમાં હાથ ઉંચા કરી પ્રાર્થના કરી.

‘ખુદાવંદા, જેના સત્યના પ્રેમી દોસ્તો તેં મને આપ્યા

સામસામે લશ્કરની સફે.

૩૮૬

તેવા ક્રોધને નહિ આપ્યા હોય; જેવા સત્યના સાથી મને લાછઓ આપ્યા તેવા લાછઓ પણ ક્રોધને નહિ આપ્યા હોય; અને જેવી સત્ય પ્રેમી અગ્નિઓનો મને સાથ આપ્યો તેવો ક્રોધને સાથ પણ નહિ આપ્યો હોય.

‘ખુદાવંદા, આ સર્વ ઇન્સાન છે—તારા બંદા છે; તેઓને તું શક્તિ આપ કે તે વખતે પણ સર્વ આવા જ ઉત્સાહસહ સત્યાગ્રહના અસહ્ય સંકટમય કાર્યને સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારે.’

પછી આપ આપના તંબુમાં ગયા અને ઇચ્છાદત્તે ઇલાહીમાં મશગૂલ થયા.

જનામે અગ્નિસ પણ તંબુઓનો પરેશ કરવાના પોતાનાં કાર્યમાં પડ્યા.

સામસામે લશ્કરની સફે.

સત્યાગ્રહના દિવસની સવાર થઇ. નમાઝ પડી તૈયાર થયા. સામસામે સફે ગોઠવાઇ.

ઇમામ હુસેન અગ્નિનાં લશ્કરમાં ૩૦ સ્વાર ૪૦ પ્યાદા હતા. તે ચપટીલર લશ્કરની જમણી બાજુ ઝહીર બિન કયનને સોંપાણી અને ડાબી બાજુ બાળામિત્ર હબીબ બિન મઝા-

હિરને આપવામાં આવી. લશ્કરના સરદાર જનાબે અગ્ન્યાસને જનાબી સરદારીનો અલમ—ઝુંડો પણ તેમને જ સોંપવામાં આવ્યો.

ઉમર સાચરે પોતાનાં જગરા લશ્કરની જમાણી બાબુએ ઉમર ગિન હુજ્જતને ઊભો રાખ્યો અને ડાબી બાબુએ શિશ્ર ઝિત્તજયસનને ઊભો કર્યો. સ્વાસેની સરદારી ખાત્રી ગિન અસ્પહીને સોંપી અને પ્યાદાતી સરદારી શીશ ગિન રજબને આપી. ભાત્રાંવાળાઓનો ઉપરી મોદમ્મદ ગિન અશઅસને; પથર મારવાવાળાઓનો ઉપરી ઉમર ગિન સળી-હને; અને મજૂરોનો ઉપરી અબુ અય્યુબને જનાબો. પા ભાગનાં લશ્કર વચ્ચે કયસ ગિન અશઅસ; અઘ્યા ભાગનાં લશ્કર વચ્ચે અબ્દુલ્લાહ ગિન ઝહીર અઝદી; પોણા ભાગનાં લશ્કર વચ્ચે અબ્દુર્રહમાન ગિન અબી સિયરાહ જઅશી અને છેડે હુર ગિન યઝીદ રેયાહીને ઉભા રાખવામાં આવ્યા. અને પોતાની સરદારીનો અલમ—ઝુંડો પોતાના ગુલામ વરીદને સોંપ્યો.

ઈમામ હુસૈન અઠના અને આપના તરફદારોના તંબુ-ઓની ત્રણે તરફ આઘમાં આગૂ રાખાગતી જ્વેલ દખ્તે જ્વેવય-રીયા નામના શખ્સે આગળ વધી પોકાર કર્યો કે, ‘અય હુસૈન અને તેમના તરફદારો, તમારે માટે આખેરત—પરસો-કમાં તો આગ છે જ; પણ તે પહેલાં આએ દુનિયામાં પણ તમને આગની મુજારકી છે.’

ઈમામ હુસૈન અઠે ફરમાવ્યું. ‘અમારે માટે આગ ન

હાય. અમે તો ખુદાની ખુશીને ચાહીએ છીએ; અને તેની ખુશીને માટે જ સર આપવા તૈયાર થયા છીએ. આગ તો એ લોકોને માટે છે કે જેઓ શેતાની સદ્ગતિના પૂજારી બની ખરા ખુદાને ભૂલે છે.

‘ખુદાવંદા, તેના સખ્ત કલામની સખ્તએ તેને તું હમણાં જ પહોંચાડ કે જેથી સર્વે જાણે કે કાણુ સત્ય ઉપર છે.’

એકાએક તેનો ઘોડો ભડક્યો અને દોડદોડ કરવા લાગ્યો. તેણે ચોકડાને ઘાતું ખેંચ્યું; પણ તે કાણુમાં ન આવ્યો. છેવટે તે ઘોડા ઉપરથી પડ્યો, પણ તેનો પગ પાઘડામાં લરાઇ રહ્યો. ઘોડો દોડતો દોડતો બળતી ખાઇ પાસે ગયો; બેવચરીયા ખાઇના કિનારાપરથી ખાઇમાં લપસ્યો; એટલામાં પાઘડામાંથી પગ છૂટ્યો અને તે આગમાં જઈ પડ્યો. તે આગમાં બળી નેના બદબોલોના બદલ્લને પહોંચ્યો.

સત્યની સમજવટ.

પછી હમામ હુસેન અઠાં એક ઝિંચી સાંઢણીપર સ્વાર થયા; અને બન્ને લશ્કરોની વચ્ચે આવી સત્ય સમજવવા હરમાન્યું.

‘અય લોકો, થોડીવાર ચુપ થઈ જાઓ અને મારી વાતને સાંભળો. હું એ સત્ય સમજવવા ચાહું છું કે જે મારા

ઉપર ફરમ છે. જો મારી વાતને માનશો, તો આએ ઝળુન મુસ્લમાનાં કામથી બચી જશો: અને જો નહિ માનો, તો મેદાન પાપનાં કામમાં સપડાઈ ધિક્કારને પાત્ર થશો. આએ સત્યની સમજાવટ હું એટલા માટે કરું છું કે જેથી તમારાથી સત્ય અંધારામાં ન રહી જાય; અથવા પછી તમે એવું બહાનું ન બતાવી શકો કે સત્યથી અમે અબજાલુ હતા. સત્યને બાણી અને સમજી લીધા પછી ભલે તમારે મારા સાથે જેમ વર્તવું હોય તેમ વર્તજો: ભલે મને એક ઘડીવારની પૂરસત ન દેજો. મારો મદદગાર મારો ખુદ છે, જેણે પવિત્ર કુર્આન ઉતાર્યું: અને જે પ્રમાણિકપણાને ચાહે છે.’

આટલું ફરમાવી ઇમામ હુસૈન અં એટલીવાર ચુપ રહ્યા કે એટલીવારમાં આખું મેદાન શાંત થઇ ગયું. તે એટલે સુધી કે સત્યનાં બાણી ધોડાઓનો હલ્લહલાટ અને તેઓના ટાપુઓનો ફરજહલાટ પણ બંધ થયો. આખું મેદાન શમશાન અથવા કબરતાન જેવું શાંત થયું.

પછી ઇમામ હુસૈન અંએ પાછું ફરમાવતું શરૂ કર્યું: ‘અય લોકો, તમે વિચાર તો કરો કે હું કોણ છું? મને આવીરીતે દુખી કરી; મારી જાતનું આવીરીતે અપમાન કરી: મને કતલ કરવામાં શું તમે સારું કામ સમજો છો? તમારા મેદાન પેગમ્બર સાહેબ કે જેમનો તમે કલમો પઢો છો; તેમનાં દીકરી જનાબે ફાતેમાહ જેહરા સહવાતુદ્દાહે બક્ષયહાનો શું હું ફરજંદ નથી? તમારા મહાન પેગમ્બર સાહેબના ગાદી વારસ હકરત અલી અં કે જેણે મેદાન પેગમ્બર સાહેબના

કાકાના દીકરા ભાઇ થતા હતા કે જેમણે સર્વથી પહેલાં પે-
ગમ્બર સાહેબની પેગમ્બરીનો સ્વીકાર કર્યો; તેમનો ફરજંદ
શું હું નથી? શું મારા પિતાજીના કાકા હજરત હમઝા
નથી? અને શું મારા કાકા જનાબે જગ્યફરે તર્યાર નથી?
કે જેઓ જન્મેએ ઇસ્લામની ઉન્નતિ ખાતર પોતાની જાનની
આહુતિ આપેલ છે.

‘અય લોકો, અમારા જન્મે ભાઈઓ માટે મહાન પેગ-
મ્બર સાહેબે સ્વર્ગીયના સરદારો ફરમાવેલું શું તે તમે નથી
જાણતા? અગર જાણો છો તો તમે જાણી કરી સત્યથી વિ-
મુખ થયા છો; અને જો નથી જાણતા તો તમે જેઓ જાણે
છે તેઓને પૂછી જુઓ. કારણ કે જાગિર મિન અબ્દુલ્લાહ
અન્સારી, અબુ સઇદ, ખુઝરી, સહલ મિન સઅદ સાઅદી,
ઝયદ મિન અરકમ અને અનસ મિન માલિક જેવા પેગમ્બર
સાહેબની હજૂરમાં ખેસવાવાળા હજુ હયાત છે.’

આટલે સુધી આવ્યા એટલામાં વાતને ઉડાવી દેવ! શિઅ
ખાખી વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો કે; ‘અય હુસેન, તમે આટલી વાતો
કરી; પણ હું તો એટલું જ નથી સમજ્યો કે તમે શું કહો છો?!

આનો જવાબ ઈમામ હુસેન અંમે તો કાંઈ ન આપ્યો,
પણ તેમના બદલામાં હખીય મિન મઝાહિરે આપ્યો કે;
‘અય શિઅ, તું નહિ સમજી શકે; કારણ કે તારી ધન લા-
લસાને લીધે તારા કાનોની સત્ય સાંભળવાની, અને તારાં
અંતઃકરણની સત્ય સમજવાની શક્તિ યાત્રી ગઈ છે.’

પછી હમામ હુસેન અંમે વળી પોતાનું બોલવું શરૂ કર્યું. ‘છતાં જો મારા બોલોમાં તમને બ્રહેમ રહેતો હોય, તો શું હું તમારા પેગમ્બરનાં દીકરીનો દીકરો છું તેમાં પણ તમને બ્રહેમ રહે છે? પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી જુઓ કે અમારા બન્ને ભાઈઓ સિવાય મહાન પેગમ્બર સાહેબનાં દીકરીનો દીકરો કાણ છે? શા કારણથી તમે અમારા ઉપર આવીરીને અસંખ્ય અત્યાચાર કરવા તૈયાર થયા છો? શું તમારામાંથી મેં કાઢીને માયો છે કે જેનો બદલો લેવા આહો છો? શું મેં કાઢીને ઝખ્મી કર્યો છે? કે શું કાઢીને દુઃખ આપ્યું છે? કે શું મેં કાઢીની ચોરી કરી છે કે જેની સજા મને આપવા માગો છો?’

આટલું ફરમાવી તેઓ તરફથી જવાબ મળવાની વાટ જોવા ચુપ રહ્યા. પણ ત્યારે કોઈ તરફથી કાંઈ પણ જવાબ ન મળ્યો; ત્યારે આપે પાછું બોલવું શરૂ કર્યું.

‘અય શીશ મિન રમહ, અય હુજ્જતજ હબ્નલ હુર, અય કયસ હબ્ન અશઅસ અને અય યઝીદ હબ્નલ હારસ; શું તમે એ લોકોમાં નથી કે જેઓએ મને કાગળો લખ્યા હતા કે; ‘અમને સત્ય સમજાવનાર કોઈ નથી માટે આપ જલ્દી પધારી અમને અમારી ફરજોથી ગણીતા કરો. અમે યઝીદ જેવા પાપી બાદશાહની બચઅતથી અલગ-છેદાંછીએ, માટે આપ આવો કે આપની બચઅત-તાબેદારી કરી અમે અમારી મુકિત મેળવવામાં કોશેશ કરીએ. વળી અત્રેના બાગેશ લીલાખમ છે, ગાંડો ઉપર મેવાઓ લાગી ગયેલ છે, જેથી

આપની જુશીમાં પણ ઘણી વૃદ્ધિ થશે; માટે આપ તુરત પંધારો. છતાં આપ નહિ આવો તો કયામતને દિવસે આપના જાના પાસે અમે ફર્યાદ કરીશું કે; આપના નવાસા હુસેનને અમારી હિદાયત-મુક્તિનો માર્ગ જાણવા માટે અમે ઘણા કાગળો લખ્યા છતાં ન આવ્યા; જેથી અમે સત્યથી અગમ્ય અજાન રહ્યો. આના જવાબદાર અને જોખમદાર આપજી ગણાશે.'

‘આવી રીતના તમારા કાગળોથી મેં મારા લાઇ મુ-રિદમ વિન અકબીરને તમારા તરફ મોકલ્યા. તેના સ્થિતિ તમે કેવીરીતે જોવફાઇથી વર્ત્યો, તે તમે સારી રીતે જાણો છો. અને હું આગ્રે, તે મારા સ્થિતિ કેવીરીતે જિવેકાઇથી વર્તવા તૈયાર થયા છો કે અમને તમા અમારા સ્ત્રી-ગાળકાને પાણી માટે પણ તસાવે છો! શું તમારા ધર્મમાં અતિથિનો આદર સત્કાર આવીરીતે કરવાનું લખ્યું છે?’

તેના જવાબમાં જીન કાઇએ તે કાંઈ ન કહ્યું; પણ શીશ વિન રખઇએ કિતર આપ્યો. ‘તમારે ચાલુ સમયના ઇસ્લામીઓના ખલીફા યઝીદ વિન મોઆવીયાહની અચચત ફરવી પડશે; તે સિવાય અમે ખાનુ ધાંઈ પણ નથી જાણતા.’

ઇમામ હુસેન અમે ફરમાવ્યું. ‘હું દરેક દુઃખો સહન કરીશ; તમારી તરફનાં દરેક અપમાનોને મારાં સરપર ધરીશ; પણ પાપી મહતનત સ્થિતિ સહકારથી કે સુલેહથી વર્તી તેના અપનો લાગીદાર થઈશ નહિ. તેમ યઝીદ જેવા પાપીના હા-

થમાં મારો હાથ મેળવી—તેની બચાવ કરી; મારા હાથને તેણે કરેલ અને કરવાના બુદ્ધિમાં લોહીથી રંગીન કરીશ નહિ. તેમ અહિંથી નાસ્તી જઈ મારી જાલને અને મારા આત્માને પણ કલંકિત થવા દઈશ નહિ. હું એવા લોકોથી ખુદાની પાસે પનાહ—રક્ષા ચાહું છું કે જેઓ આત્માની અમરતાનો ઇન્કાર કરનારા નાસ્તિક છે.

‘અથ લોકો, તમે તમારા કામોપર મગર ન ચાઓ. ખુદાવન્દે કાદિર—કુદરતવામો—એક એવા શખ્સને તમારા ઉપર મુકરર કરશે કે જે તમારા આગે કામોનો, બદલો તમને પૂરેપૂરો આપશે.’

પછી ખુદા પાસે દોઆ યાચી કે; ‘અથ પરવરદિગાર, મેં તારા ઉપર ભરોંસો કર્યો છે. તું મને મદદગાર અને ઇન્સાફ કરનાર છે.’

ઈમામ હુસેન અંના આ સત્ય સમજાવટના આવાજમાં એટલું બળ પ્રસરી રહ્યું હતું કે તે કરબલાનાં રજુમાં ન્હાતું મોઢું જે કોઈ તે વખતે હાજર હતું તે તમામના કાન સુધી ઈમામ હુસેન અંના આવાજ પહોંચી ગયો હતો.

ઈમામ હુસેન અંના સત્ય સમજાવટના નમ્રતા ભર્યા આવાજથી સ્ત્રીઓમાં રૂદન શરૂ થયું હતું; પણ જનાબે અબ્બાસના સમજાવટથી પાછી શાંતિ થઈ હતી.

સ્નેહની સમાપ્તિ.

સત્યની સમજાવટ પછી ઇમામ હુસેન અઞમે ઉમર સાઅદને પોતાની પાસે ખોલાવ્યો. ઉમર સાઅદ પોતાના દીકરા હકમ અને પોતાના મુલામ વરીદ સાથે ઇમામ હુસેન અઞ તરફ રવાના થયો.

ઉમર સાઅદને તેના દીકરા અને મુલામ સાથે આવતો જોઈ, જનાબે અઞ્યાસે જનાબે અલીઅકબરને સાથે લઈ ઇમામ હુસેન અઞ પાસે ઉમર સાઅદના આગ્રહ પહેલાં આવી પહોંચી સલામ કરી.

ઇમામ હુસેન અઞમે ફરમાવ્યું. 'કેમ લાઇ શામાટે આવવું થયું?'

જનાબે અઞ્યાસે અરજ કરી. 'જુઓને આ ઉમર સાઅદ તેના ફરજંદ અને મુલામ સાથે આપ તરફ આપે છે તો તે ત્રણે દબાવણ ફુશમનો સમયે આપને અહિં એકલા કેમ રહેવા દાઓ ? જોથી તેના મુલામના બદલામાં હું આપનો મુલામ આગ્રહો છું અને તેના ફરજંદના બદલામાં આ આપના ફરજંદ—મારા શાહજાદા અલીઅકબરને લાવ્યો છું.'

ઇમામ હુસેન અઞમે ફરમાવ્યું. 'લાઇ, તમે એવી ફિકર શામાટે કરો છો ? ખુદાનાં તેને કાણ આપે ? દુનિયાપર મારું હોવું ખુદાને જ્યાં સુધી મંજૂર છે, ત્યાં સુધી કોની

મકદૂર છે કે મને ઉમેડી શકે? મારું જીવન અને મરવું મેં ખુદાની ખુશીપર રાખ્યું છે તેથી તે વિષે મારા અને તમારા કરતાં તેને વિશેષ ચિંતા છે.

જનાબે અગાસે અરજ કરી. 'આપની તે ખરી વાત પણ ખુદાએ શું ઉમર સાચવેને જ ફરજંદ અને મુલામ આપેલ છે અને આપને નથી આપેલ? ઉમર સાચવે તેના મુલામ અને ફરજંદ સાથે દયદયાથી આપના સામે જિભો રહે અને આપને મારા જેવા મુલામ અને અક્ષીઅકબર જેવા જવાન ફરજંદ હોવા છતાં આપ તેઓના સામે મદદમાર વગરના લાચાર જેવા થઈને જિભા રહે તે મારાથી તો મારી જીંદગીમાં જોઈ શકાશે નહિ. મારા મરવા પછી આપ ગમે તેવી રીતે વર્તો, પણ મારી હયાતીમાં આપને સ્વચીરીતે લાચારીથી વર્તવા આપી હું એવો બેદયાઈનો બ્રાજો ઉપાડી શકીશ નહિ.'

'ખુદા આપને સલામત રાખે; પણ તેઓ તરફથી કદાચ આપને કાંઈ ઇગ્ત જ પહોંચે તો મારું તો આલોક અને પરલોકમાં કાળું જ મોહું થાય કે બીજું કાંઈ? માટે જો મારાથી ભૂલ થઈ હોય તો ક્ષમા આપશે, હું મારી જીંદગીને એવા કત્તકનો કાળો ડાંબ તો આવવા નહિ દઉં.

'જ્યારે આપની એવી રીતે લાચારી કરવાનો વિચાર થાય ત્યારે તે પહેલાં આપ મને રજા આપશે કે હું મેદાનમાં જઈ મારી કુર્બાની કરાવી લઉં. અને તે પણ આપને જો નાકમુલ હોય તો આપ જ આપના પવિત્ર હાથથી મારું

મસ્તકને ઉડાવી દેજો કે જેથી મારે મારી આંખોથી આપની તેથી સ્થિતિ નીહાળવી ન જોઈએ.

‘હું તો ખુદા પાસે એજ પ્રાર્થના કરું છું કે; આપને આવી જ ઇચ્છત સાથે —આપની બાજુમાં મારાં શાહજાદાને મેંતો દુનિયાથી ચાલ્યો જાઉં.’ આટલું બોલતા જનામે અબ્બાસની આંખોમાંથી આંસુ ટીપકી પડ્યાં.

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘લાઇ અબ્બાસ, તમે આટલા દિલગીર શામાટે થાઓ છો? તમે એવો તે શું અપરાધ ફાવો છે કે જેને માટે ક્ષમા માગો છો? તમે તો અહિં આવી સ્નેહની સમાપ્તિ કરી આપી. સુપ્રીના લોકો તમારા સ્નેહની વાતો સાંભળી ઈચ્છા કરશે કે લાઇ આપો તો અબ્બાસ જેવા સ્નેહી આપો.

‘તમે જરા પણ દિલગીર ન થાઓ. આજ્ઞા સિવાય આવ્યા તો શું થયું? મારા પ્રત્યે તમારો સ્નેહ તમને અહિં ખેંચી લાવેલ છે તેમાં તમે જરા પણ ક્ષોભ ન લાવો. ભલે આવ્યા. હું રાજી છું.’

છેલ્લી શિખામણ.

‘અય હિમર સાઅદ, મને બોલાવવા માટે તેં મારાપર બધું પત્રો મોકલ્યા હતા. જ્યારે હું આવ્યો, ત્યારે તું પણ

મારો દુશ્મન થઈ બેઠો. અમે તમારા અતિથિ કહેવાઈએ. તો શું અતિથિનો આદર સત્કાર આવીરીતે કરવાનું મ્હાન પેગમ્બર સાહેબે ફરમાવ્યું છે ? તેઓએ તો પાપી પરાણાનો પણ સત્કાર કરવાની આજ્ઞા ફરમાવેલ છે. તો શું હું તેમાંથી પણ ગયો ? કે શું ફૂફા શહેરમાં અતિથિનો આવોજ સત્કાર કરવામાં આવે છે કે અનાજ તો નહિ; પણ પાણી સુધ્ધાનો પ્રતિબંધ ?! આ તમે કયા શેતાનનો ધર્મ સ્વીકારેલ છે ?' ઇમામ હુસેન અં અને જનાબે અબ્બાસ વચ્ચે ઉક્ત પ્રશ્નનાર આલતા હતો; એટલામાં ઉમર સાઅદ તેના હોકરા અને ખુલાસા સહિત આવી પહોંચવાથી ઇમામ હુસેન અંમે ઉમર સાઅદને ફરમાવ્યું.

‘તેમાં મારો કાંઈ કસૂર નથી. એજમયદુદ્દાલ જિયાદે ફિતનાની આગ મળાતી આપને આ સ્થિતિમાં લાવી મૂક્યાં તેમાં વળી આપ વખત ન વર્તી આપની હક ઉપર કાયમ રહ્યા; જેથી અગ્નિમાં ઘી હોઈમાયું.’ ઉમર સાઅદે પેતાને બિનકસૂરવારમાં ખપાવવા બધોય વાંક એજમયદુદ્દાલ જિયાદ ઉપર ઓઢાડી, તેમાં લાગીદાર ઇમામ હુસેન અંને પણ ગણાવ્યા.

‘રયની હુકુમતની લાજઅને લીધે લશ્કરની સરદારી લઈ તું મારા સામે લડ્યા આગ્યો; ત્રણ દિવસથી પાણી ઉપર પહેરો ખેસારો અને હવે તું બિનકસૂરવાન થઈ મારે છે તે કમ બને ? અને એ તું શું પસંદ કરે છે કે હું યકીદ પક્ષીદ — પાપી જેવા શરતી, જુગારી અને અભિચારી જેવાની

- જયઅત—તાબેદારી કરી, તેનાં કુકર્મો પ્રત્યે મારી ખુશીને જનહેર કરું? ગમે તેમ થશે; પણ હું તો તેનાથી જયઅત કરી, તેનાં કુકૃત્યોને ઉત્તેજન આપી, ઇસ્લામને મૃત્યુનાં મુખમાં મકવાને પ્રેરાઇશ નહિ. પણ જો હજુ તું આ ઝખુન ઝુલ્મનાં દૃત્યથી દુષ્ટવા ચાલતો હોય તો મારા સાથે આવી જા, અથવા લશ્કરની સરદારી મૂકી અહિંથી ચાલતો થા.' ઇમામ હુસેન
- અઠમે ઉમર સાઅદને ફરમાવ્યું.

‘જો હું તેમ કરું તો ફૂફાનો લાકિમ મારાં ઘરખાર જાગજગીયા લૂટાવી લીધે.’ ઉમર સાઅદે ખીજા પ્રશ્નોનો ઉત્તર ન આપતા, ઇમામ હુસેન અઠમે તેના હિતની આપેલ સલાહનોજ જવાબ વાળ્યો.

‘હું તે કરતાં તમે મારાં ઘરખાર અને જાગજગીયા આપવા વચન આપું છું. પણ કોઈ રીતે તું આ મ્હાન પાપમય કામોથી અળગો રહે.’ ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવી ઉમર સાઅદના ખોટાં જ્ઞાનાં ખંડન કર્યું.

‘મારાં સ્ત્રીબાળકોને કદ કરી, મને કતલ કરે’ ઉમર સાઅદે વળી ખીજું જ્ઞાનું જતાવ્યું.

ઇમામ હુસેન અઠમે વિચાર્યું. ‘જેને સત્યાસત્યની પરવા નથી. હાંદગીના વૈભવમાં જ સર્વે મુખશાંતિ સમજી ધર્માધર્મનાં કામો કરે છે, તે જ્ઞાનમૃતનાં પાણીને પણ હળાહળ વિષ સમાન સમજે છે. માટે તેને સમજાવવું તે ક્યામ પાપાણુપર વૃક્ષ વાવી ફળની આશા રાખવા સમાન છે. જેથી ઇમામ

હુસેન અંમે તેને વધારે સમજાવવા દોશીશ ન કરતા તેના જીવિખ્યની ખચર સંભળાવી.

‘અય ઉમર સાઅદ, જુલ્મનાં લોહીથી રંગાયેલ હાથે કાંઈ વખત મહેંદી લાગેલ છે?—સુખ ભોગવેલ છે? યાદ રાખ; તું રચની હુકુમત માટે મારાં નિર્દોષ પૂતમાં હાથ રંગે છે પણ તે તને નસીય થવાની નથી. તું ધરાકના ઘઉં પણ બહુ થોડા ખાવા પામવાનો; અને રચના વખણાતા ઘઉં તો તને નસીય થવાના નથી જ.’

‘ઘઉં નસીય નહિ થાય તો જય જમીશ!’ ઉમર સાઅદે હમામ હુસેન અંની જીવિખ્યવાણીનો મસ્કરીમાં જવાબ વાળ્યો.

‘જાણે હું મારી આંખોથી જોઈ રહ્યો છું કે તું તારા ગિજાનાપર કતલ થાય છે અને કૂકાની યજ્ઞરમાં લાલ્લા ઉપર ચડેલ તારાં સરપર છોકરાઓ પથર ફેંકે છે.’ જે હુકુમત માટે, જે ધરખાર માટે, જે બાગબગીચા માટે અને જે જીંદગી માટે, ઉમર સાઅદ તે અધોર પાપમય કામો કરવાં તૈયાર થયો; તે તમામના કિનાશ સાથે જુલ્મ કરવાનું છેલ્લું પરિણામ હમામ હુસેન અંમે ઉમર સાઅદને સંભળાવી દીધું. છતાં આત્માની અશાંતિ તો વળી જૂદી.

ઉમર સાઅદ તે સંભળતાં જ ગુસ્સે થઈ ચાલતો ગયો.

સત્યાગ્રહીઓને સુચના.

પછી ઇમામ હુસેન અઠમે પોતાનાં લશ્કર પાસે આવી જાંટણી ઉપરથી ઉતરી, જુલજુનાહ નામના ઘોડા ઉપર સવાર થઈ સત્યાગ્રહીઓને નીચે પ્રમાણે સુચના સંભળાવી.

‘જહાન્ના સત્યાગ્રહીઓ, તમે જાણો છો કે આપણે અહિં મારીને નહિ, પણ મરીને જીત મેળવવા ઊભા છીએ. તે પણ આપણી જીત માટે નહિ. પણ ઇસ્લામની અમરતને માટેજ — ઇસ્લામીઓના હાથમાંથી યમ્મીદની બચાવતી બેડીઓ તોડવાને માટે જ.

‘તમારે ખાધી સસ્તનતના પૂજારીઓને આહુબળ બતાવવાનું નથી, પણ આત્મબળ બતાવવાનું છે. આત્મબળવાળા હજ્જાનો ગમે તેવાં સંકટો છતાં કેટલા શાંતિથી સંકટો સહન કરતા અડગ ઊભા રહે છે તેના સુબોધ પાડો સુપ્તીને આપણે સ્તીબચવાના છે. માટે દુશ્મનોના ગમે તેટલા હુમલાઓ છતાં બને ગમે તેવા બોલો છતાં સંયમને ન છોડવો. સંયમ એ સત્યાગ્રહીઓનો મુળ પાથો છે; અને તેના નીચેજ ‘આત્મબળ છૂપાએલું’ છે. જેમાં સંયમ સલામત, તે આત્મબળની અસામત—નીશાની; અને જેનું સંયમ છૂટ્યું, તેનું આત્મબળ ખુટ્યું સમજો. માટે હરગિઝ હરગિઝ સંયમને છૂટવા ન દેજો.

‘તમારે આહુબળની બહાદૂરી એટલી જ બતાવવાની છે

કે તેઓ સમજી શકે કે આ લોકો સશક્ત છતાં સંયમ ધરાવે છે. નિઃશસ્ત્ર હોય કે નિર્બળ હોય તેનાં સંયમનો વધારે પ્રતિબિંબ પરાયાં હૃદય પર પડતો નથી.

‘તમારામાં આત્મચળ હોવા છતાં શરીરબળથી જીત મેળવવા ઇચ્છેશો તો પણ મેળવી શકશો; કેમકે તમે શસ્ત્ર અલાવવામાં પ્રવિણ છો, વળી સત્યપર છો; જેથી તમારાં બળની પછવાડે ખુદાનું અનંતબળ રહેલું છે. તમારામાંથી કેટલાકોને તેનો અનુભવ પણ છે કે મહાન પેગમ્બર સાહેબનહ સમયમાં ધણીવાર ઇસ્લામીઓ અલ્પ સંખ્યામાં હોવા છતાં વિશેષ સંખ્યાના દુશ્મનોને મ્હાત કરેલ છે. તેમ તમે પણ કરી શકો. પણ તે જીત માત્ર થોડા દિવસ માટેની જ હોય છે. અમર જીત તો આત્મમગ્ની કરેલ યુધ્ધમાં હોય શકે. માટે તમારે તમારી તલ્વારની ચમક સેજસાજ બતાવી, પછી તેઓનાં જુઠ્ઠો સામે જુઠ્ઠી ઇસ્લામની અમરતા અર્થે આહુતિ આપવી.’

પછી ઇમામ હુસેન અન્ને ખુદા પાસે પ્રાર્થના કરી કે: ‘અય ખુદાવંદા, તારા ઉપર અમારો સંપૂર્ણ ભરોસો છે અને તુંજ અમારા સર્વેનો આધાર છે. તું અમને આજે દુશ્મનો તરફથી જે જે સંકટો પડે છે અને પડવાનાં છે તે તમામ સહર્ફ સહન કરવાની સહનશક્તિ આપ.’

સર્વ સત્યાગ્રહીઓએ આમીન કહ્યું.

દુશ્મન દોસ્ત.

પછી ઇમામ હુસેન અઞ્મે પાપીઓને પોકારી કહ્યું
‘મેં મારી તમામ ફરજ અદા કરી લીધી. દરેક રીતે તમને
સમજાવી ચૂક્યો. હવે અમો સત્યાગ્રહ માટે તૈયાર છીએ. ત-
મારી મરજીમાં આવે તે અમને સંકટો આપો, અમે તે સર્વ
સંયમથી સહન કરીશું. પછી જે થવાનું હશે તે થશે. અમે
હો અમારો સમજો આશર ખુદાપર રાખ્યો છે અને તે જ
અમારો મદદગાર છે. કોઇ તેનાં અનંતગણથી આગળ વધી
નથી શકતું. જેમાં તેની ખુશી તેજ સત્ય માર્ગ છે.’

પછી ઉમર સાઅદ પોતાનાં લશ્કરને હુકમ આપ્યો કે:
‘ખજાનાર, એક જસય વાર હિત ન કરો અને હુસેન તથા
તેમના દોસ્તોને એકદમ ઘેરી લીધો; અને તમારી તલ્વારોની
નીચે તેઓનાં માથાં રાખી આપો. તમારા સામે તેઓ એક
મચ્છર સમાન છે.’

આ સાંભળતાં જ દુર બિન યઝીદ રેણહી પોતાની જ-
ગ્યાથી નીકળી ઉમર સાઅદ સામે આવ્યો, અને તેને પૂછ્યું.

‘હું તમે ઇમામ હુસેન અઞ્બી જરૂર જાંમ કરશો ?’

ઉમર સાઅદ—‘ખરેખર હું તારે જાંમ કરવાનો. તે
એટલે સુધી કે તેઓના હાથે કપાઇ જશે, અને તેઓનાં મા-
થાંઓ ઉડી જશે.’

હુર—‘શું તમે આ આગતમાં સુસેલથી કામ નથી લઇ શકતા?’

ઉમર સાચદ—‘અગર મારા હાથમાં હને તો હું તેમજ કરતે; પણ લાચાર કે ઓગળ્યદુલ્લાદ ઝિયાદના હુકમનું અપમાન નથી કરી શકતો.’

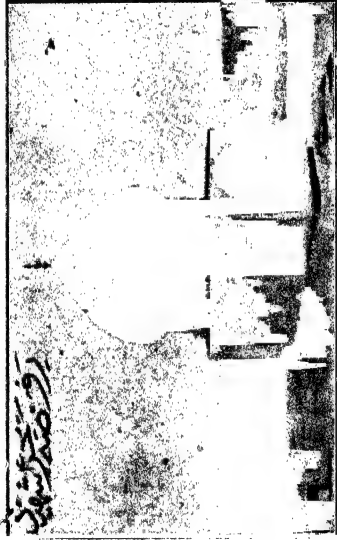
આ સાંભળી હુર તેમના ભાઇ અને ફરજંદ સાથે ઇમામ હુસેન અબ્નાં લસકર તરફ આગળ વળ્યા. સર્વનાં દિલમાં એવો ખ્યાલ થયો કે તેઓ પોતાના ઘોડાને પાણી પાતા બંધ છે.

હુર પોતાનાં કરેલ પાપનાં કોમોના પ્રશ્નાત્તાપથી ધ્રુજતા હતા, અને ખુદ પાસે યાચના કરતા હતા કે; ‘અય પરવર-દિગારા, મેં તારા રમુલ—પેગામ પહોંચાડનારના નવાસાને રસ્તો રોકી આએ સકટની અંદર સપડાવી દીધા. તું મને ક્ષમા આપ.’

આવીરીતે ખુદ પાસે દોઆ કરતાં કરતાં ઇમામ હુસેન અબ્નાં પાસે બેઠા હાથ જોડી શરમને લીધે મસ્તક નમાવી અરજ કરી.

‘ખુદાની કસમ મને ખજુર નહિ હતી કે આટલે દરજે લોકો આપથી દુશ્મનાઇ કરશે. જે મને ખજુર હતા તે તો કોઇ પણ રીતે આએ રણમાં રસ્તો રોકી આપને અટકાવતે નહિ. તેને માટે હવે હું ઘણેજ પરતાઉં છું; અને મારા તે પાપની માફી માગવા આપની પાસે આગ્યો છું. શું મારા તે પાપની માફીનો સ્વીકાર આપની હજૂરમાં નહિ થાય?’

દુશ્મન દોષન—હુર બિન યઝીદ રેયાહીનો રોઝો.

સત્યાગ્રહની શરૂઆત વાંચો પૃષ્ઠ ૪૧૬ જુઓ કરગણનો નકશો નં. ૧૩.

ધમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'તમારા રોક્યા રોકાયા નથી. તેમ મને કોઈ રોકી શકે તેમ ન હતું. હું જે જમીનને ગોતરો હતો તે જમીન આવવાથી રોકાઈ ગયો. ખુદા તારા પ્રશ્નના પતે કબુલ કરી તને ક્ષમા આપે.'

હુરે હાથ જોડી અરજ કરી. 'મને રજા આપો કે મું રણસંઘ્રામમાં જઈ આપ ઉપર મારી જીતને કુર્બાન કરું.'

ધમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'હુર, તમે તો મારા મહેમાન છો. તમને હું એમ રજા કેમ આપું? જાઓ; થોડી-વાર આરામ કરો.'

હુરે અરજ કરી. 'આપના ઉપર કુર્બાન થવાને હું આરામ કરતાં વિશેષ સ્પષ્ટ સમજું છું. વળી, આપના સાથે ગોથી પહેલી દુશ્મની મેં જ કરી છે; તેથી પહેલો હક માને છે કે સોથી પહેલાં હું મારી જીતને આપ ઉપર અર્પણ કરું.'

ધમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'પણ યુધ્ધનો આરંભ આપણાથી નજ થાય.'

હુરે અરજ કરી. 'આપની આજ્ઞા સિવાય હું જંગ નહિ કરું. હું તો તેઓને સમજાવવા જઈ છું કે કદાચ તેઓ મારાથી કાંઈ સમજે.'

ધમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'લલે બિરમિસ્લાહ.'

પછી હુર તે લશ્કરની સામે આવ્યા, અને કહ્યું. 'અય દોડો, તમે એવા મહેરબાન શખસને બોલાવી દગો દીધો કે

જો તમારા ફરેય અને તમારી જોવફાઇને જાણવા છતાં તમારા આમંત્રણને કબુલ કરી તમારી પાસે આવ્યા.

‘જ્યારે તેઓ તમારા પાસે આવ્યા ત્યારે તમે લોહા તેમનાથી ફરી ગયા: અને દોસ્તોને બદલે દુસ્મન બની તેમનાથી લડવા તૈયાર થયા. તે એટલે સુધી દુસ્મની કરવી શરૂ કરી કે કુતરા અને દુકકરને પાણી પીવાની રજા પાણુ આપણા મહાન પેગમ્બર સાહેબના નવાસાને અને તેમના અદલોઅયાલ—સ્ત્રીબાળકોને પાણી આપવાનો પ્રતિબંધ! ઘણી નવાઈની વાત છે કે જેમના નવામા ઉપર આવા ઝુલ્મનો વરસાદ વરસાવે, અને ખુદ પાસે તેમની શકાઅત—સીફારિશથી ગદ્દીશ—મુકિત મેળવવાની આશા રાખે!’

‘દોષ પેગમ્બરની ઉમ્મતે—અનુયાયીઓએ પોતાના પેગમ્બરની અવર્જક ઉપર આવાં દુઃખોનાં કુંગર પાડ્યા છે? ખરેખર તમે આપણા પેગમ્બર પછી તેમની અવલાદને માટે ઘણા દુઃખ સામિત થશો. ખુદ તમને દીનકુનિયા—આલોક અને પરલોકમાં શાંતિ ન મળે.’

એટલું કહી દુર હમમ હુસેન અઠતાં બસકર તરફ પાછા ફર્યા.

સત્યાગ્રહની શરૂઆત.

ઇમામ હુસેન અઠનાં લશ્કર તરફ દુરના પાછા જવા પછી ઉમર સાઅદે પોતાના ગુલામ વરીદને સરદારીનો ઝાંડો લઈ લશ્કર આગળ ઊભો રાખ્યો; અને પોતે કમાનમાં તીર નેત્રી ઇમામ હુસેન અઠનાં લશ્કર તરફ ફેંક્યું અને કહ્યું. ‘તમે તમામ શાક્ષી રહેજો કે હુસેન જિન અલી તરફ પહોંચું તીર મેં ફેંક્યું છે.’

ઉમર સાઅદનાં તીર ફેંકવા સાથે જ તેનાં લશ્કરીઓનાં એક સાથે દસ હજાર તીર ફેંકાણાં. જેથી આંપનાં લશ્કરમાં એવા કોષ્ઠક જ લાગ્યા હશે કે જેને તેઓમાંનું એકયે તીર પાગ્યું ન હોય.

આ નેત્રી ઇમામ હુસેન અઠથી રગ્ન મેળવી દુર તેમના ફરજાંદ અલી સાથે મેદાનમાં આવ્યા; અને કેટલીકવાર પોતાની બલાહરી બતાવી સત્યાગ્રહને માર્ગે શહીદ થયા.

પછી દુરનો ભાઇ મસૈઅય જિન પઝી: રેયાહી મેદાનમાં ગયા અને તે પણ પોતાની જવાંમદિ જાહેર કરી શહીદ થયા.

એવીરીતે એકપછીએક સત્યાગ્રહીઓ ઇમામ હુસેન અઠથી રગ્ન લેતા હતા અને શહીદ થઇ અમર કીર્તિ મેળવતા હતા.

તે એટલે સુધી કે વહાળ જિન અબ્દુલ્લાહ કહમી ના-

મના જવાન કે જેની શાદી થયે પૂરા પંદર દિવસ પછી નહોતા થયા. તે તેની મા અને વહુ સાથે તેને વતન જતો હતો. તેઓનું નીકળવું કરગલામાં થયું; જેથી તેઓને ખબર મળ્યા કે: ‘અહિ’ ઇમામ હુસેન અઠ સંકટમાં આવી પડ્યા છે.’ તેથી વહુબની મા કમરે કહ્યું, ‘ઝેટા, કમાણી કરી લેવાનો વખત છે.’ વહુએ જવાબ આપ્યો, ‘હું મારી સ્ત્રીની સલાહ પૂછી આવું; કારણ કે તેણી હજુ તાજી દુહન—ઢાડી છે.’

કમરે કહ્યું, ‘તું પૂછ્યા જઇશ તો તેણી તને ફેરવી દેશે.’ વહુએ જવાબ આપ્યો, ‘અરે! એમ કેમ અને!! હું તેણીના ફેરબમાં આવી મારી જીંદગીનું સાર્થક જવા દઇશ કે હરજિત નહિ.’

ઝેટાનું બોલી વહુએ તેની સ્ત્રી પાસે ગયો, અને સત્યાગ્રહને રસ્તે મરવા રાત માગી.

તેની સ્ત્રીએ તેને ના ન કહી પણ ઝેટાનું કહ્યું કે: ‘મને વચન આપો કે મારી સિવાય તમે આત્મજની શાંતિનું સ્વર્ગીય સુખ ન ભોગવો.’

વહુએ વચન આપ્યું.

તેની સ્ત્રીએ કહ્યું, ‘તેમ નહિ તેના શાક્ષી ઇમામ હુસેન અઠને આપો.’

વહુ અને તેની સ્ત્રી ઇમામ હુસેન અઠ પાસે ગયાં. વહુએ ઇમામ હુસેન અઠને વાત કરી. ઇમામ હુસેન અઠ શક્ષી થયા.

વહન રગ લઇ મેદાનમાં ગયા, અને તેની જવાનીનું જોમ જાહેર કરી, આખે હયાત—અમૃતપાણી પીધું.

રણસંગ્રામમાં તેનાં સ્પૂલ શરીરને મૃત સ્થિતિમાં જોઇ, તેની સ્ત્રી ત્યાં દોડી મઝ; અને મુખપરમુખ રાખી વિલાપના કરવા લાગી.

તેણી ગિયારી શયની સાથે સ્નેહ કરતી હતી તે પણ શિશુ મલકે—પાપી જોઇ ન શક્યો! તેમ તેને એક અબળા જાતિ ઉપર અત્યચાર કરાવતા પણ દય ન છૂટી! દયા તે ગું? પણ સ્ત્રી હત્યા કરાવતા દયા પણ ન આવી!

તેણે તેના શુક્લમને ઇશારો કર્યો. ઇશારો મતાં જ તેના શુક્લામે તેણીનાં માથાં ઉપર એવી એક લોહાની ગદ્દ મારી કે તેણીનું મસ્તક ફાટી ગયું; અને તેણી તેના પતિની સાથે આત્માની શાંતિનું સ્વર્ગીય મુખ ભોગવવા આવી ગઇ.

વહનની પછી પણ એકપછીએક રગ લઇ મેદાનમાં જતા હતા, અને ઇસ્લામની અમરતા અર્થે ખેતાની આહુતિ આપી અમર કીર્તિ મેળવતા હતા.

ઇબ્રાહિમની યાદી.

કુર્બાનીનો જળર ગરમગરમ હતો. એકપછીએક રગ ખેંચી શહાદતના અમર મર્થે સીધાવતા હતા. તે એટલે

સુધી કે સૂરજ ઠગવાનો સમય—ઝોહરની નમાઝનો વખત થયો.

ઉમર બિન અબ્દુલ્લાહ અન્સારી કે જોમનું ઉપનામ અબુ તમામ સપનાની હતું. તેણે ઇમામ હુસેન અં પાસે આવી અરજ કરી.

‘યા મરજા—અય માલિક—સરદાર, આપના ઉપર મારી હજાર જન દિવા થાય. લડાઈનાં શસ્ત્રની આગ ગમે તેટલી ગરમ થાય. પણ જ્યાં સુધી અમારાં શરીરમાં જીવ બાકી છે; ત્યાં સુધી આપને તેની ગરમીની આંચ પણ આવવા નહિ લઈએ.

‘મારું દિલ સત્યાગ્રહને માર્ગે શાહી થવા ઉતાવળ કરે છે, પણ મારાં દિલમાં એક આશા પ્રગટી છે; જો આપ તેને શાંત કરો તો મને શાંતિ થાય તેમ છે. અને તે એ કે આપના સાથે હું ઝોહરની છેલ્લી નમાઝ પઢી લઉં.’

આ સાંભળી ઇમામ હુસેન અંમે આસમાન સામે નજર કરી તો બરાબર ઝોહરની નમાઝનો વખત થયો હતો. તેથી આપે હુકમ કર્યો કે: ‘જાઓ, ઇસ્લામના દુશ્મનોને કહો કે થોડીવાર લડાઈ બંધ રાખો કે અમે ઝોહરની નમાઝ પઢી લઈએ.’

ઇમામ હુસેન અંના ઉક્ત સંદેશાના જવાબમાં હસાન બિન નમીરે કહ્યું. ‘તમારા લોકોની નમાઝ કબુલ નથી!’

આવો ઉધ્ધતપ્ત ભર્યો તેનો જવાબ હશીબ બિન મઝહર સાંભળી ન શક્યા. તેથી કહ્યું. ‘અય વિશ્વામિત્રાણી, તારા

જેવા મ્હા પાપીની નમાઝને ખુદા સ્વીકારે ! અને મ્હાન પેગ-
મ્બર સાહેબના નવાસાની નમાઝનો ખુદા શું સ્વીકાર ન
કરે ? !'

આ સાંભળતાંજ હસીન આવેશમાં આવી તલ્વારને મ્યા-
નમાંથી ખેંચી હખીય તરફ ઘેરો દપટાવ્યો. હખીય તેવખતે
ધમામ હુસેન અવ્ની રક્ષા માટે આપની આગળ જિભા હતા.
અને આપ આપના કેટલાક દોસ્તો, ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભા-
ણેત્રો અને ફરજંદની સાથે ઝોહરની નમાઝ પઢવાની તૈયારી-
માં હતા.

ઝોહરામાં હસીનને નજીક આવેલો વોદા હખીયે અરજ
કરી. ' મવલા, હું તે હવે આગે ઝોહરની નમાઝ પરલોક-
વાસીઓ સાથે પઢવાનો. હું હવે રજા લઉં છું અને આપના
તરફથી આપના નાના તેમજ આપના માતાને સલામ
પહોંચાડું છું.'

ઝોહરા કહી હખીય હસીન બિનનખીરની સામે આવી જિભા.
અન્નેમાં લડાઇ ચાલી. હખીયની તલ્વારની અણી તેનાં નાક
ઉપર જરા વાગી જવાથી તેને ઝખમ થયો, અને તેથી તે
ભાગ્યો. હખીય તેની પછવાડે પડ્યા; પણ તેના સાથીઓએ
આવી હખીયને ઘેરી લઇ તેને બચાવી લીધો.

હેવદ હખીય સત્યાગ્રહને માર્ગે શહીદ થયા. તેઓ એક
સતમાં આશુ કુર્બાન પૂરું કરતા હતા.

હખીયના જવા પછી ધમામ હુસેન અવ્ની રક્ષાને માટે

આપની આગળ સાચાં જિન અબ્દુલ્લાહ અને ઝહીર જિન કબન બિલા રહ્યા; અને આપે નમાઝ પઢવા માંડી.

સામેનાં લશ્કરે આપને આપના સાથીઓ સાથે નમાઝ પઢતા જોઇ તીર ફેંકવા શરૂ કર્યાં. જે જે તીરો ઇમામ હુસેન અં તરફ આવતાં હતાં, તે તે તીરોને તેઓ જન્ને રક્ષકો પોતાનાં શરીરપર ઝીંતી લઇ ઇમામ હુસેન અંને બચાવી લેતા હતા.

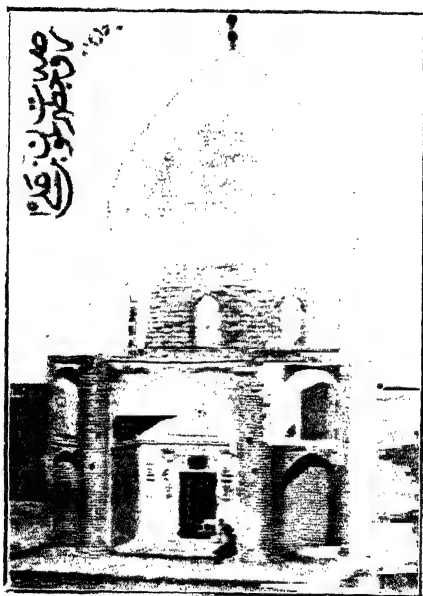
ઇમામ હુસેન અંમે નમાઝને પઢી લીધી એટલામાં સાચાં જિન અબ્દુલ્લાહ તીરોના ઝખ્મોથી ચૂરચૂર થઇ જમીન ઉપર પડ્યા. તેમણે ખુદા પાસે પ્રાર્થના કરી કે: 'પરવરદિ-ગારા, આએ કોમ અને અમારા વચ્ચે ઇન્સાફ કરજો. અને મારા સન્નામ તારા પવિત્ર રસૂલ સંને પહોંચાડજો અને એ પણ ખબર આપજો કે તેવણના નવાસાની દોસ્તીમાં મેં મારી જાન અર્પણ કરી.' એટલું કહેતાંની સાથેજ તેમનો આત્મા તેમનાં શરીરમાંથી મુક્ત થયો.

અને પછી પાછા એકપછીએક મેદાનમાં જઇ બહાદૂરી બતાવી શહીદ થતા હતા.

તે એટલે સુધી કે દોસ્તોના ખલાસ થતા પછી ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ અને ભાણેજોનો પણ વારો આવી ગયો; અને તેઓ પણ પોતાની જગ્યા ખાતરી કરી, સ્વર્ગે સીધાગ્યા.

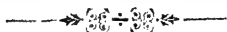

શહીદ થએલા સગાઓ—ઇમામ હુસેન અવના
ભાઈ—અવનખિનઅલી અવનો રોઝો.

શહીદ થએલાઓની સંખ્યા. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૫૭ નં. ૧૬
બુચો કરએલાનો નકશો. નં. ૧

સરદારનો સત્યાગ્રહ.

ભાઈઓમાં જનામે અગ્ન્યાસ કે જેઓ લશ્કરના સરદાર હતા, તેઓ યાકી રહ્યા; અને બીજા જનામે અલીઅકબર યાકી રહ્યા.

જ્યારે જનામે અગ્ન્યાસ રજા લેવા ગયા ત્યારે ઇમામ હુસેન અવમે તેમને ખાસ ભલામણ કરી કે: 'ભાઈ, આગે લોકો દુનિયાની મોહળગમમાં ફસાઈ ગયા છે તેમના ઉપર દયા કરજો તેમને તમારી શરવીરતાની મગ્નલ થોડી અપાડજો.'

જનામે અગ્ન્યાસે અરજ કરી 'જેવો આપનો હુકમ.'

એટલું કહી જનામે સફાના-ઇમામ હુસેન એવનાં ન્હાનાં શાહગ્નદીએ પાણી ભરી લાવવા આપસ મસ્કને ખભે રાખી રણસંગ્રામમાં ગયા; અને બાળકો માટે પાણીની એક મસ્ક ભરી લેવા માગણી કરી, તેઓએ ચોકખી ના કહી.

આ સાંભળતાંજ જનામે અગ્ન્યાસે તક્યાર ચકાવી. તે એટલે મુધી કે પાણી ઉપરના પહેરાને હટાવી પુરાત નદીમાં ધોડાને નાંખ્યો.

જનામે અગ્ન્યાસને પાણીની અત્યંત તૃષ્ણા હોવા છતાં ઇમામ હુસેન અવની અને બીબીઓ બચ્ચાંઓની તર્પને યાદ કરી પાણી ન પીતાં મસ્ક ભરી તાંબુઓ તરફ રવાના થયા.

જનામે અગ્ન્યાસને પાણી ભરી તાંબુઓ તરફ લઈ જતાં

નેહ, ચારે તરફથી દુશ્મનોએ ઘેરી લીધા; અને સસ્ત્ર ચક્ષાવા લાગ્યા. જનામે અગ્ન્યાસ સસ્ત્રતા જે ધા આવતા હતા તે પોતાનાં શરીરપર લઈ મશકને બચાવતા હતા.

એટલામાં હપ્તીમ ગિન તુફયલે આવી એક એવી તલ્વાર જનામે અગ્ન્યામના જમણા ખભા ઉપર મારી કે આપનો જમણો હાથ કપાઈ નીચે પડ્યો. આપે મશકને ડાગ્યા ખભા ઉપર સંભાળી. વળી તેજ પાપીએ છપાઈ ડાગ્યા ખભા ઉપર તલ્વાર લગાવી કે તે પણ હાથ કપાઈ નીચે પડ્યો. આપે મશકને દાંતમાં પકડી, તેની રક્ષા માટે આપનું આખું શરીર તે ઉપર રાખી આપ્યું.

એટલામાં એક પાપીએ બરાબર મશકને તાંટીને એવું એક તીર માયું કે જેથી મશક ધ્રુટી ગઈ, અને પાણી નીકળી જવા માંડ્યું.

જે પાણીને તથા બાળકોનાં મોઢાં સુધી પહોંચાડવા આટલાં સંકટો સધ્યાં; તેજ પાણીને આમ એકાએક ચાલ્યું જતાં નેહ જનામે અગ્ન્યાસ હતાશ થયા; અને તંબુઓ તરફ જવામાં શરમ થવાથી દર્શારો કરી ઘોડને ડોલો રાખ્યો. એવામાં એક પાપીએ માથાં ઉપર એક એવી લોઢાંતી બદા મારી કે માથું ફાટી ગયું અને ચકરી ખાઈ જમીન ઉપર પડ્યા.

જનામે અગ્ન્યાસે હમામ હુસેન અંબે પોકારી કહ્યું
‘મવક્કા—આકા—માલિક, ગુલામ કુર્બાન થયો.’

જનામે અગ્ન્યાસના આવાજથી હમામ હુસેન અંબ જ.

નામે અલીઅકબરને સાથે લઇ જતાંમે અગ્યાસની લાશ ઉપર આવ્યા.

ધમામ હુસેન અઠમે પૂછ્યું. ‘લાશ, કાંઈ કહેવું છે ?’

જતાંમે અગ્યાસે અરજ કરી. ‘મે ત્રણ અરજ કરવાની છે.’

‘ખેલો શું લક્ષામણ કરવી છે ? જુઓ કે હું તો તમારી પછવાડે જ આવું છું; છતાં મારાથી જે બનશે તેનું પાલન કરીશ.’ ધમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું.

‘પહેલી તો મારી એ અરજ છે કે મારા દેહમાંથી મારા આત્માને પરવરી જવા પછી આપ આપના પવિત્ર ચરણની નીચેની ધૂળ; મારાં કપાળ ઉપર, મારી બન્ને હથેળી-માં, મારાં બન્ને ગોઠણ ઉપર અને મારા બન્ને પગના અંગુઠા ઉપર લગાડજે કે તેના પ્રતાપથી ખુદા મને વધારે શાંતિ આપે.

‘બીજી અરજ એ છે કે જેવી રીતે આપ આપણા લશ્કરીઓની લાશોને લેવરાવી તંબુઓ પાસે રખાવતા, તેવી રીતે મારી લાશને લઇ જશો નહિ; કારણ કે મેં મારા શા-હમદી જતાંમે સકીનાને પાણી, લાવી આપવાનું વચન આ-પ્યું હતું તે મારાથી પાળી શકાયું નથી.

‘ત્રીજી અરજ આપને તસ્દી આપવાની એ છે કે મારી એક આંખમાં તીર વાગેલું છે અને બીજી આંખમાં મારાં માથુંનું લોહી વહી તેમાં ભરાઇ ગયું છે. મારે હાથ નથી કે હું લૂછી નાંખું. માટે આપ જ આપના પવિત્ર હાથથી લોહી

લૂંછી નાંખશે કે જેથી મારી આંખ ખુલે અને મરતી વખતે આપનાં દર્શનનો લાભ મને મળે.’

હમામ હુસેન અંમે પાતાના પવિત્ર હાથથી રૂમાલ વતી જનામે અઝ્યાસની જે આંખમાં લોહી ભગાઇ ગયું હતું તે આંખ માલેનું લોહી લૂંછી નાંખ્યું; જેથી જનામે અઝ્યાસે તે આંખને ખોલી અને હમામ હુસેન અંનાં દર્શન કરી ખુશી થયા.

પછી હમામ હુસેન અંમે જનામે અઝ્યાસને ફરમાવ્યું. ‘ભાઈ, તમારી ત્રણે વાતોને મેં સાંભળી અને કબુલ પણ કરી. હવે તમે મારી એક વાતને સાંભળી તેનો સ્વીકાર કરો.’

જનામે અઝ્યાસે અરજ કરી. ‘હું તો થોડા દમનેહ દુનિયામાં મહેમાન છું. એવી કંઈ વાત છે કે જેનો મારા પાસે સ્વીકાર કરીવી આપ આપની હઝ્જા પાર પાડવાની અશ્વ શામેલ છે? !’

હમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘ભાઈ, તે એ કે તમે જ્યારથી ખેતરગ્યા શીખ્યા ત્યારથી તે અત્યાર સુધી તમે મને કાંઈ વખત ભાઈ કહી નથી ખેતરાગ્યો; પણ આઠા અને મવત્તા-માલિક અને સરદાર કહી ખેતરાગ્યો છે. માટે મને હઝ્જા છે કે એક વખત ભાઈ કહી ખેતરાવો.’

જનામે અઝ્યાસે આજેજ સાથે અરજ કરી. ‘મવત્તા, જે બત્રીસ વરસ સુધી જેમનો ગુલામ તરીકે રહ્યો હોય, તે હવે મરતી વખતે તેમના સાથે ભાઈનું સગપણ કેમ કાઢી

શકે? હું તો આપનો આલોકમાં જેમ ગુલામ તરીકે રહ્યો. તેમ પરલોકમાંય ગુલામ તરીકે રહેવાની ઇચ્છા ધરાવું છું. અને તેમાંજ મારું માન છે. હું અદના આપને ભાઈ કહી આપનું અપમાન કરીશ નહિ. આપ મારા મરજા, આકા અને સરનાં તાજ-છેા; અને હું તો આપનો અદના-તુચ્છ ગુલામ છું.’

આજુનું કહેતાં એક બે ડચકાં સાથે તેમનો પવિત્ર આત્મા સ્વર્ગે સીંચાવ્યો.

અજબ આહુતિ!

જનાબે અલીઅકબર જનાબે અલી કે જેમને તેમની બહુ ઇબ્લાદતનાં કારણથી લોકો ઝયનુલ આબેદીન-ઇબ્લાદત કરવાવાળાના શૃંગારનાં નામથી ઓળખતલ હતા; તેમના જ્ઞાના ભાઈ હતા.

જનાબે ઝયનુલ આબેદીન અં યઝ્ઝેજદ જે કે અજમેનો પાદશ્વહ હતો તેનાં દીકરી જનાબે શહેરયાતુના ફરજંદ હતા અને જનાબે અલીઅકબર અબુસુફયાનની દીકરી મયસૂના અને તેનાં દીકરી ઉખ્મે જમલાના ફરજંદ હતા. તે હિસાબે જનાબે અલીઅકબર યઝીદની પુછનાં દીકરી ખહેનનાં ફરજંદ ! ભાણેજ થતા હતા.

જનામે અખ્યાસના શબ્દો થવા પછી જનામ અલી-અકબરે પોતાના પિતાજી પાસે રણસંગ્રામમાં જવા રજા માંગી. ઇમામ હુસેન અંમે સ્વીકારી.

જનામે અલીઅકબર પોતાનાં માતૃશ્રી, કુલઓ, બહેનો, કાકીઓ વિગેરે પાસે છેલ્લી સલામે આપ્યા.

જનામે ઉમ્મે લયલાએ પોતાના ફરજંદ અલીઅકબરની શાદીમાં અલીઅકબરને પહેરાવવાની ઇચ્છાથી જે સારાં સારાં કપડાં સીવી રાખ્યાં હતાં તે જનામે અલીઅકબરને પહેરાવી દુલ્હા-વરરાજ-જાડા જેવા બનાવ્યા; અને પછી સત્યાગ્રહને રસ્તે શબ્દો થઈ કબરની સોડમાં સુવા વળાવ્યા.

જનામે અલીઅકબરનાં મેદાનમાં જવા વખતે ઇમામ હુસેન અંમે ખુદા પાસે દોઆ યાચી કે: ‘અય પરવરદિગારા, મારો એ ફરજંદ રણસંગ્રામમાં સીધાવે છે કે જે તારા પવિત્ર રસૂલ સબના જેવો ચહેરો અને આવાજ ધરાવે છે. જ્યારે મને તારા રસૂલ સબનાં દર્શનની ઇચ્છા થતી હતી ત્યારે હું મારા ફરજંદ અલીઅકબરને જોતો હતો; અને જ્યારે મને તારા રસૂલ સબની સાથે વાતચિત કરવાની ઇચ્છા થતી હતી ત્યારે હું મારા ફરજંદ અલીઅકબરની સાથે વાતચિત કરતો હતો.’

‘પાકપરવરદિગારા, એજ મારા ફરજંદ અલીઅકબરને તારા માર્ગે આહૂતિ આપવા મોકલું છું; તે એવી ઇચ્છાથી નહિ કે જેવી રીતે જનામે ઇબ્રાહીમ પેગમ્બરના ફરજંદ જનામે

મરમાઇલની કુર્ચાનીના ગદલામાં આસમાનથી દુમ્મો-ધેટા ઉતર્યો: તેવી રીતે મારા ફરજંદના ગદલામાં પણ ઉતરે અને મારો ફરજંદ બચી જાય. હું તો તેને એવી ઇચ્છાથી મોકલું છું કે તારે રસ્તે શબીદ થઇ તેનાં ખૂનમાં તેને આળોટ-તો નેઉં !’

જનતાએ અલીઅકબર મેદાનમાં ગયા અને ઈમામ હુસેન અંબા જેવા ઇમામનાં ખૂનથી બચી જવા પાપીએને ઘણી રીતે ભમગવ્યા: પણ તે તમામ વ્યર્થ.

છેવટ આપે પોતાના કાકા જનતાએ અબ્બાસ પાસે લડાઇનાં શસ્ત્રવિદ્યાનું જે શિક્ષણ લીધું હતું તેને સ્વાદ દુસ્મનેતે બખ્ષાડ્યો. દુસ્મનેતે ભાગ્યા; આપ અટક્યા અને પોતાના પિતાશ્રીનાં છેલ્લાં દર્શન કરી મેદાનમાં આવ્યા.

એટલામાં દુસ્મન લોકોએ ચારે તરફથી ઘેરી લીધા: અને શત્રો ચક્રાવી ઝખ્મોથી ચૂરચૂર કર્યા.

જનતાએ અલીઅકબર ઘોડા ઉપર ખેસી ન શક્યા. જમીન ઉપર પડ્યા અને આવાજ આપી. ‘પિતાશ, આપના ફરજંદના છેલ્લા સલામ પહોંચે.’

જવાન ફરજંદની આવાજ સાંભળી ઇમામ હુસેન અંબા પ્રથમ તો કલેજને પકડી ખેસી ગયા; પણ સંઘમની શક્તિથી પાછા ઉભા થયા, અને રણસંગ્રામ તરફ ચાલ્યા.

આરતે આરતે અલીઅકબરની લાશ ઉપર પહોંચ્યા: અને આપની ઇચ્છા મુજબ અલીઅકબરને ખૂનમાં આળોટતા

પોતાની નજરે નીલાવ્યા.

પ્રદાઇ માર્ગે આપની અજ્ઞ આહતિ ! કબુલ થયેલી જોઇ, આપે ખુશીને જાહેર કરવા પ્રદાનો શુકરનો—આભારનો સિગદો અદા કર્યો.

હકરતકે જવાં બેઠેકો મરતે હૂએ દેખાઃ
અવર શુકકો સિગદા ઉન્હે કરતે હૂએ દેખા.

પાણી બદલે પચકાન.

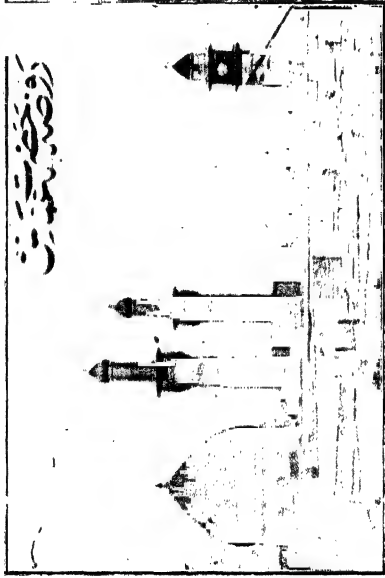
જનાબે અલીઅકબરની આહતિ પછી મંમામ હુસેન અબ્દુલ્લાહનાં જવા તૈયાર થયા; અને સર્વેની હેલ્લી મુલાકાત માટે તંબુતા દરવાજા પાસે ગયા.

છ મહીનાના સગીરકયના આપના ફરજદ અલીઅસગરને પાણીની તૃબ્જાને લીધે પાણી વગરની માછલીની જેમ તડપતા જોઇ આપે તેડી લીધા અને તેમને મેદાનમાં લઇ આણ્યા.

મેદાનમાં એક ઊંચી જગ્યા ઉપર ઊભા રહી આપે આપના બન્ને લાથો ઉપર અલીઅસગરને લીધા અને લાથોને બન્યા તેટલા ઊંચા કર્યા.

પછી આપે તે પાપીઓને મહોદ્દા આગ્રાજે ફરમાવ્યું, 'અથ લોકો, તમારા નખી—પેગબરના નવાસા હુસેનનો

સત્યાગ્રહી લડકરના સરદાર જનાબે અબાસ બિન અલી અન્નો દેશે.

સરદારના મસ્જીદ. વાંચ્યા પૃષ્ઠ ૪૨૫ જુઓ કલ્પલાલો નકશો. નં. ૯.

જ મહીનાનો ફરજાંદ પાણી વગર તડપી પોતાની જાન આપે છે તેના ઉપર તો દયા કરો ! તમારી અણુસમજને લીધે તમે મને કદાચ ગુનેહગાર સમજતા હો, પણ આ દૂધ પીતાં નિ-દોષ બાળકે તમારો શું ગુનાહ કર્યો છે ? કે તેને પણ પીવા પાણી તમે નથી આપતા ! તેની માનું પ્યાસને લીધે દૂધ સૂ-કાઇ ગયું છે, જેથી તેની જાન જીલ ઉપર છે. પાણીનાં થો-ડાંક ટીપાંથી એક સૈયદખાનની જાન બચી જાય છે; શું તે પણ તમે નહિ આપી શકો ?! અગર તમારાં નિર્જળ મનની અંદર એવો સન્દેહ ઊભો થાય કે હુસેન પોતાનાં બાળકને પાણી પીવરાવવું નામ લઇ પોતે પાણી પીઇ જશે ! તો હું અલીઅસગરને જમીન ઉપર સુવરાવી દૂર ઊભો રહું, અને તમારામાંનો કાઇ પણ આવી તેને પાણી પીવરાવી જાય.

આતો જવાબ કાઢ્યો કાંઇ પણ ન આપ્યો. તેથી હમામ હુસેન અંમે પાછું બોલવું શરૂ કર્યું.

‘અય લોકો, તમારાં પ્રપંચી હૃદયમાં કદાચ એવો ખ્યાલ આવે કે અલીઅસગર તપા નથી; પણ હુસેન બોલું બોલે છે !’

‘તો અય બેટા અલીઅસગર, મારાં સત્યની ખાતર હમારું મુખ બોલો અને જીભને બાહર કાઢી આંખે પાપી લોકોને બતાવો કે જેથી તમે કેવા તપા છો તે તેઓ સારી રીતે સમજી શકે.’

હમામ હુસેન જાંઠનાં ફરમાનને સાંભળી તે બેસમજ

બાળક પોતાની સુકાઇ ગયેલી જીભને બાંહેડે કાઢી. તે જોઇ પાપી લોકો શરમને લીધે નીચું જોઇ ગયા !

તેઓ યજ્ઞીદની પાપી સસ્તનતના વેથાતા લીધેલા ગુલામો જેવા એવા બની ગયા હતા કે તેઓ કોઇમાં એટલી હિમ્મત ન આવી કે ઇમામ હુસેન અઠ્ઠાં નિર્દોષ બાળકને પાણી આપે કે આપવા કહે !

ઇમામ હુસેન અઠ્ઠાં તેઓનાં કૃત્યો ઉપરથી બાણતા હતા કે તેઓ કોઇ પણ રીતે અલીઅસગરને પાણી આપે તેમ નથી; છતાં પણ એટલા માટે મેદાનમાં લઇ આવ્યા કે દુનિયા જાણે કે સંસારિક મોહમાયાની જાળમાં ફસાયેલા વધતા વધતા કેટલે સુધી પાપ કર્યો કરવામાં પણ પાછા હસતા નથી !

અલીઅસગરની સૂકાએલાં ચામડાં જેવી જીભ જોઇ, છતાં પણ કોઇને દયાનો ઉમળકો ન આવ્યો, અને કોઇ જાનને જોખમે પણ પાણી પાવા-આપવા ન ધાયો.

દયા ! આવી તો હુરમતો વિન કાલિલ નામના એક પાપીને દયા ! આવી !! તેણે અલીઅસગરને તર્પનાં ફિસંકટથી એકાવવા કમાનમાં તીર જોડ્યું; અને તેમના તરફ પાણીને બદલે પપકાન-તીર ફેંક્યું. તે તીર અલીઅસગરનાં કામળાં પર લાગ્યું, અને એકમે ડચકાની સાથેજ તેમણે પોતાના પિતાજીના પવિત્ર હાથોપર પોતાની જાનને અર્પણ કરી.

ઇમામ હુસેન અઠ્ઠાં અલીઅસગરનાં ગળા નીચે પોતાનો હાથ રાખી તેમનાં ખૂનને પોતાના હાથમાં ઝીલી લીધું.

પછી તે ખૂનતે આપે પોતાના ચહેરાપર એટલા માટે ચોપડયું કે ખુદાના બહાલા પેગમ્બરના નવાસાનાં નિર્દોષ બાળકનાં ખૂને નાહકને જમીન ઉપર પડવાથી કદાચ જમીનને ઝલઝલો આવી-ધરતીકેંપ થઈ કાંઈ કુદરતી કહેર નાજીલ થાય.

પછી તે લાશને આપ અલીઅસગરનાં માનુશી જનામે રોગ્યાય પાસે લઈ ગયા. અને ફરમાવ્યું. 'હવે આ તમારો ફરજંદ એવું પાણી પીઈ આવ્યો છે કે હવે તે કદિ પ્યાસોજ નહિ થાય !'

આ સાંભળી જનામે રોગ્યાય દોડ્યા અને ગભરાઈ પોતાના ફરજંદને ખોળામાં લીધા.

ફક્ત જેવા બાળકને દુધ અને પાણી નહિ મળવાથી તે ફરમાઈ ગયા જેવું તો થઈ ગયું હતું જ; તેમાં વળી પાણી બદલે પયકાન-તીર મળવાથી તે ફક્ત ખરી પડેલું જોઈ જનામે રોગ્યાયની અશ્રુઓમાંથી અશ્રુનાં ગિંદુ સરી પડ્યાં.

જનામે રોગ્યાયે ઈમામ હુસેન અંને પૂછ્યું તો એટલું પૂછ્યું કે; 'શું અલીઅસગરને પાણીને બદલે પયકાન-તીરનું પાણી પાવાવાળો વગર સંતાનતો હતો ?'

ઈમામ હુસેન અંમે તેની કાંઈ પણ જવાબ ન આપતાં, અલીઅસગરની લાશને લઈ ખીમ્મ શહીદોની લાશો પાસે રાખી; અને પોતાની બુલ્લદિકાર નામની તલ્વાર વતી નહાતો એવો ખાડો ખોદી અલીઅસગરની લાશને દફન કરી.

શહાદતની સમાપ્તિ.

પછી ઇમામ હુસેન અંબે છેલ્લી મુલાકાત માટે તંબુમાં કે જે ઠેકાણે જનામે ઝયનુસ આમેદીન અંબે ગિમાર સ્થિતિમાં ગિજનાપર પડ્યા હતા તે ઠેકાણે ગયા.

તે વખતમાં જનામે ઝયનુસ આમેદીન અંબે ગિમારીને લીધે એટલી ખેલાન સ્થિતિમાં પડ્યા હતા કે તેમને એ પણ ખબર ન હતી કે સત્યાગ્રહનાં યુદ્ધનો ક્યારે આરંભ થયો !

ઇમામ હુસેન અંબે જઈ તેમના હાથને હલાવી હોશમાં લાવી ફરમાવ્યું. ‘ખેટા, તમારા પાસે તમારી છેલ્લી મુલાકાત માટે આવ્યો છું.’

જનામે ઝયનુસ આમેદીન અંબે અરજ કરી. ‘શું આપ સત્યાગ્રહને રસ્તે શહીદ થવા તૈયાર થયા છો?’

ઇમામ હુસેન અંબે ફરમાવ્યું, ‘હા; ફરજદ, હું ગિજકુલ તૈયાર છું.’

જનામે ઝયનુસ આમેદીન અંબે અરજ કરી. ‘આપના છેસ્તોનું શું થયું?’

ઇમામ હુસેન અંબે ફરમાવ્યું. ‘તેઓ સમામ શહીદ થયા.’

જનામે ઝયનુસ આમેદીન અંબે અરજ કરી. ‘મારહ કાકાએ ?’

ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'તેઓ પણ શહીદ થયા.'

જનાબે ઝયનુલ્લ આબેદીન અઠમે અરજ કરી. 'મારા કાકાના ફરજદો ?'

ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'તેઓ પણ તમામ શહીદ થયા; તે એટલે મુધી કે અવન, મોહમ્મદ, કાસિમ, અલીઅકબર અને અલીઅસગર સમેત પણ શહીદ થયા.'

જનાબે ઝયનુલ્લ આબેદીન અઠમે અરજ કરી. 'ત્યારે મને પણ રજા આપો કે હું પણ સત્યાગ્રહને માર્ગે શહીદ થઈ અમર કીર્તિ મેળવું.'

ઇમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'તમે જિમાર છો. તમારામાં હિલ્લ રહેવાની પણ શક્તિ નથી. જાણી તમારે સત્યાગ્રહને રસ્તે કેટ પકડાવ, ગામડાં અને શહેરોમાં ફરી જોલ જાવ કરવાની છે. તમારાં કુધઓ, માતાઓ અને જહેનોનાં થતાં અપમાનો તમારે તમારી નજરે જોવાં છે. તેથી તમારે કાંઈ ઓછા સંયમથી કામ લેવાનું નથી. માટે તમે પણ દરેક દુઃખમાં સંયમ સાંચવી ધરલામને અમર કરવામાં મદદ કરી અમર કીર્તિ મેળવજો.'

સાર્થે એ પણ ભલામણ કરું છું કે મુસલમાનોને મારા છેલ્લા છેલ્લા સલામ પહોંચાડી કહેજો કે; હુસેન ધરલામની અમરતા અર્થે પોતાનું ધરખાર લૂટાવી ત્રણ દિવસની લુપ્ત અને તર્ષ પસંદ કરી શહીદ થયેલ છે. માટે તમે ધરલામનાં

સિદ્ધાંતોથી ઉત્પટ્ટા ચાલી હુસેનની ભુખ અને તર્પને દિલ્લથી બ્રહ્માવશે નહિ; બદ્દે જ્યારે તમે હંદુ પાણી પીઓ ત્યારે મુજ મજલુમ-જુદમ થયેલની તર્પને યાદ કરી, ઇસ્લામનાં નીતિ, ન્યાય, સત્ય, સેવા અને સ્વતંત્રતાનાં સિધ્ધાંતોનું સ્મરણ કરી તેઓને અનુસરવા કોમીશ કરતા રહેજો.

પછી ઇમામ હુસેન અઞ પોતાનાં બહેન જનાબે ઝય-નય, જનાબે ફુદ્દુમ, પોતાનાં ધર્મ પરિન જનાબે લયલા, જનાબે રોઆય, પોતાનાં ભાભી જનાબે ઉમ્મે ફરવા, પોતાનાં દીકરાઓ જનાબે ફાતેમાલ ફુયરા, જનાબે રૂકૈયા, જનાબે સકીના વિગેરેની છેલ્લી મુલાકાત માટે તેઓ પાસે ગયા. સર્વેને ગમે તેવાં સંકટ સામે સંયમથી રહી સત્યાગ્રહને ચાલુ રાખવા સૂચવ્યું; સંયમને તથા સત્યાગ્રહ છોડવાથી કરણલાની કપિણ કતલનો અસર ઝોઝો થઇ જવાનાં કારણોનું અવલોકન કરાવ્યું; અને સંકટોથી ગભરાઇ શ્રાપ ન દેતાં સંયમ રાખવાથી મહાન સત્યાગ્રહના શહીદોનું ખૂન કાયમ ખાતે જીવતું જ રહી તેનો અસર ચાલુ જ રહેવા સમજાવ્યું. પોતાનાં જવાન ફરજાંદ જનાબે ઝયનુસ આળેદીન સાખત ખિમાર હોવાથી તમામ ગાળદોની સંભાલી કરવાનું કામ જનાબે ઝય-નય સત્રામુદ્દાહે અલયહા (તેમના ઉપર અલ્લાહના સલામ હોજો)ને સોંપ્યું. પોતાનાં ન્હાનાં દીકરી જનાબે સકીનાને છાતી ઉપર ખેમરી છેલ્લો પ્યાર કર્યો; અને સૌથી પહેલાં સ્વર્ગમાં આવી મળવાની મુઆરફી તેમને સંભળાવી. બાપનાં વિયોગમાં વધારે વિજાપ ન કરવાની તેમને શિખામણ આપી;

અને પાણી મળવાની સાથે જ પહેલાં સકીનાને પાવાની જ નાખે ઝયનજને ભલામણ કરી.

એવો સંકટમય સમયમાં એવીરીતે શાંતિથી અંતિમ પ્યાર અને મોહજ્યતની વાતો અને ભલામણો થઈ રહી હતી: એટલામાં મેદાનમાંથી લક્ષ્મિન મેળાવેરેઝન—છે કોઈ તમારામાં લડવાવાળો?—તી આવાજ આવી. તે આવાજ સાંભળી ‘હોય તમારા સર્વેનો ખુદા મદદગાર’ કહી ઊભા થયા. અને ઝુલ્લજનાલ નામના અશ્વ ઉપર આસઠ થઈ સત્યાગ્રહનાં રણસંગ્રામ તરફ સીધાગયા.

રણસંગ્રામમાં પધારી સર્વેને સદુપદેશ સંભળાવ્યો; પણ અપાર પાપાચારથી જેઓનાં હૃદય ક્યામ પાપાણુ સમ સખ્ત થઈ ગયાં હોય, તેઓનાં હૃદયમાં દયા કે પ્રેમ પ્રગટે જ ક્યાંથી ?

એટલા લોકોમાં જ્યારે કોઈએ કોઈ પણ જવાબ ન વાળ્યો, ત્યારે આપે દરમાવ્યું. ‘ખુદાને શુકર-એલસાન કે મેં મારી દરજ તમામ જાગવી. તમામ રીતેથી હું તેઓને સમજાવી ચૂક્યો. હવે માત્ર ઉચ્ચ તેઓ તરફનું ન કોઈ પણ બહાનું બાકી રહ્યું: તેમ ન ખુદા તરફની કોઈ પણ દરજ મારાપર જાગવી બાકી રહી.’

એટલું કહી આમુખાન સામે જન્ને હાથ ઉંચા કરી પ્રાર્થના કરી. ‘પરબરદિયારા, સંકટમાં તું મારો રહાયક છે; તકલીફમાં તું મારો તરફદાર છે; ઇન્સાન અશક્ત છે

પણ તું મારો દરેક સમયમાં મદદગાર છે. મારો અને તારી દયાથી તેં મને જે જે બક્ષીશો અર્પણ કરેલ છે તેં તમામનો તું માનિક છે. મારી તમામ ઇચ્છાઓને તૃપ્ત કરનાર તું જ છે. અય મ્હોટા દયાળુ, આ સંકટમાં તું મારી સહાય કર.'

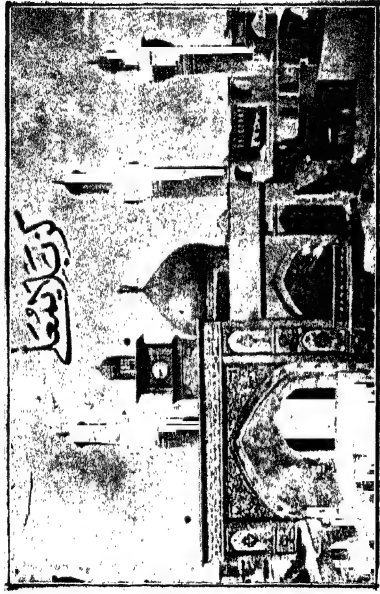
આટલી પ્રાર્થના પછી આપે પોતાની તલ્વાર ખેંચી, અને એક જરાવારમાં લશ્કરની સફોની સફો વીખેરી નાંખી દુનિયાને બતાવી આપ્યું કે; વૃધ્ધાવસ્થા; ત્રણ દિવસની તર્ષ અને ભુખ; દોસ્તો, ભાઈઓ, ભત્રીજાઓ, ભાણેજો અને ફર-જન્દોના વિયોગની દિલ્લપર વિપત્તિ અને પાછળ સ્ત્રી બાળકો ઉપર અપાર આપત્તિ પડવાની પૂરી ખાત્રી છતાં આત્મબળથી શરીરબળમાં પણ કેટલી અપૂર્વ શક્તિ સમાયતી રહે છે !

ઇમામ હુસેન અબ્ની એ બહાદુરી જોઇ શિશુ પોતાનાં લશ્કરને કહેવા લાગ્યો. 'આવી રીતે સામસામા લડવાથી હુસેન બિન અલીને કાઇ પણ રીતે મહાત કરી શકવાના નથી; માટે યુક્તિથી કામ લેવું જોઇએ.'

આ સાંભળતાં જ ઇમામ હુસેન અબ્ની ચારે તરફ લશ્કર ફરી વળ્યું. આપની પછવાડે આપના તંબુઓ હતા; તેથી તંબુઓની પછવાડે શિશુ ચાર હજારનું લશ્કર લઇ બેઠો રહ્યો. આથી તંબુઓમાં બીબીઓ અને બચ્ચાંઓ પણ લશ્કરની વચ્ચે ઘેરાઇ ગયાં.

બીબીઓ અને બચ્ચાંઓની એ સ્થિતિ જોઇ ઇમામ હુસેન અબ્ને ફરમાન્યું. 'અય યક્ષીન્ના દોસ્તો, તમે તમારા

—
 દુનિયાના મહાન સુન્દર—ધર્મામ હુસેન અન્નો રોઝો.

સાલાતની અમામિ, વાંચ્યા પૃષ્ઠ ૪૩૬ જુઓ કસબાનો નકશો. નં. ૫

ધર્મને તો છોડ્યો; પણ અરબ કોમનાં કોમાભિમાનને પણ ત્યાગવા તૈયાર થયા છો ?! જો તમે પોતાને અરબના પુત્રો કહેવરાવતા હો તો વિચાર તો કરો કે અરબ કોમની ઇઝઝત કેટલી છે ? માટે હવેથી તમે પોતાને બહાદૂર અને સ્વતંત્ર કોમ કહેવરાવવી મૂકી આપો.'

આ સાંભળી શિઅ જિલજલશને જવાબ આપ્યો. 'આમ કહેવાથી આપનો મતલબ શું છે ?'

ઈમામ હુસેન અઠમે ફરમાવ્યું. 'હું તમારાથી લઘુ છું અને તમે મારાથી લઘુ છો. તેમાં અળગા ઓરતો અને નિર્દોષ બાળકોનો શું કસર ? કે મારી હયાતી છતાં તેઓની પજવણી કરવા તેઓને ઘેરી બિલા છો ! હું જીવતો છું ત્યાં સુધી મારી સામે આવી મારાથી લઘુ.'

શિઅ જેવા ખેશરમને પણ ઈમામ હુસેન અઠના શરમ દેવરાવવાવાળા શબ્દોપર શરમ આવી અને તે તરફથી લશ્કર ખસેડી નાંખ્યું.

પછી ઈમામ હુસેન અઠમે તહવાર મ્યાન કરી, અને રણસંગ્રામમાં શાંતિથી બિલા રહી સંયમ સાથે સત્યાગ્રહ કરવો શરૂ કર્યો.

સામેથી અને ડાબીજમણી બાજુએથી તહવારો, તીરો અને ભાક્ષ્ઓના ઘા થવા લાગ્યા. જેઓ દૂર હતા અને કોઈ પણ રીતે ઈમામ હુસેન અઠને ઝખ્મી કરવામાં લાગ લાગ શકતા ન હતા; તેઓ પોતાના સરદારને ખુશી કરવા ઈમામ હુસેન અઠને પથરોના ઘા મારતા હતા.

ધમામ હુસૈન અઠ દરમાવતા હતા કે; 'તમે કયા ક' સુરપર મને કતલ કરવામાં લાલ સમજો છો? શું કોઈનો લક મેં છીનવી લીધો છે? કે શું ઇસ્લામના કાબુનોમાં મેં કાંઈ પણ ફેરફાર કર્યો છે?'

તે લોકોએ જવાબ આપ્યો, 'તમે આલુ સમયના ખ- લીલા યજ્ઞીદ ગિન મોચાવીયાહની ગયઅતને નથી સ્વીકારતા તેથી; અને આગળની લડાઈઓમાં અમારા વડીલો તમારા વ- ડીલોને લાથે કતલ થયા છે તેથી; તે જૂના વેરની વસૂલત પણ આપથી લઈએ છીએ.'

આ સાંભળી ધમામ હુસૈન અઠમે ખુદ પાસે પ્રાર્થના કરી. 'ખુદાવન્દા, આ લોકો મને જાણે છે કે હું તારા પ્યારા રસૂલ સન્ને નવાસો છું; છતાં હું સત્યને વગળી રહી પાપી યજ્ઞીદની ગયઅત નથી કરતો એટલે માટે યજ્ઞીદને ખુશી કરવા, અને ઇસ્લામીઓનાં રક્ષણાર્થે તેઓના વડીલોને મારા વડીલોએ કતલ કરેલ તે જૂના વેરને વસૂલ કરવા મને કતલ કરે છે.

'ખુદાવન્દા, આ પાપી કોમના લાજમાં મને જીવતે ન જવા દેજે; કારણ કે તેઓનાં દરેક કામ તારી ખુશી ના- ખુશીની પરવા ન રાખતાં યજ્ઞીદ પક્ષીદ—પાપીની ખુશીને માટે જ થાય છે. હવે તારા સિવાય મારો કોઈ પણ દરદાર—દોસ્ત- સ્વામ—જીવે નથી; જેઓ હતા તેઓ સત્યાગ્રહને માર્ગે શહીદ થયા.'

વળી તે લોકોને દરમાવ્યું. 'અથ લોકો, મહાન પેગમ્બર સાહેબે છેલ્લી લડાઈઓમાં તમોને—મુસલમાનોને અમારું રક્ષ-

બુની પણ લક્ષામણ કરેલ છે. આ તો તમે રક્ષણને બદલે અમારું લક્ષણ કરે છે! ખુદના બહાલા બંદાઓનાં ખૂનો કરતાં તમારે ખુદના ન્યાયથી ડરવું જોઈએ. પણ આ ઉપરથી મને તો એમ લાગે છે કે ખુદના નિર્દોષ બંદાઓનાં ખૂનો કરવાં તે તમારે મન સહેલાં છે. ખુદની કસમ મને નિશ્ચય છે કે આ અસંખ્ય સંકટના બદલામાં ખુદા મને મ્હાન કીર્તિ-વંત બનાવશે; અને મારા કલહના તથા અપમાનના બદલામાં ખુદનો ન્યાય તમોને એવી શિક્ષા આપશે કે જેના વિષે તમારો ખ્યાલ નહિ હોય.’

આવી રીતે ઈમામ હુસેન અં તેઓને શિખામણ આપતા હતા અને તેઓ તહવારો, તીરો અને નેઝા—ભાલાઓના ઘાપર ઘા કરતા હતા. ઈમામ હુસેન અં શાંતિથી તે તમામ ઝખ્મોને ઝીલતા—સહન કરતા હતા. •

એટલામાં અબુલ હન્ફ જઅરીએ એકાએક એક એવું તીર કપાળ મુઆરક—પવિત્ર—ઉપર માર્યું કે જેથી કપાળ-માંથી રૂધીર બહેરાં વાગ્યું. આપ તેને લૂંછતા હતા; એવામાં ત્રણ અણીવાળું એક તીર આવી આપની છાતીમાં વાગ્યું, અને છાતીમાંથી રક્તની ધારા છૂટી. આપે તે લોહીને પોતાના બોબામાં ઝીલ્યું અને ‘પરવરદિગારા, શાક્ષી રહેજે કે આ લોકો એનાં શખ્મને કતલ કરે છે કે જેના મિત્રાય દુનિયાપર ખીજે કોઇ તારા પ્યાગૂ રસૂલ સંબો નવાસો નથી.’ એટલું કહી આપે તે લોહીને પોતાનાં મોઢાં ઉપર ચોપડી દીધું અને ફરમાવ્યું. ‘હું આવી જ સ્થિતિમાં ખુદની મુલાકાત કરીશ;

અને જન્મતમા મારા નાનાને અરજ કરીશ કે ફક્ત ફક્ત શબ્દે મારા ઉપર બુદ્ધિ કરે.

એટલામાં સાલેલ ગિન વદમે આપનાં પડખાંમાં એવી એક તલ્વાર મારી કે જેથી આપ ઘોડા ઉપર બેસી રહેવાને અશક્ત થયા. ઘોડાએ પોતાના માલિકની એ સ્થિતિ જોઈ પોતાના ચારે પગો પહેળા કરી જમીન ઉપર આસરેથી ધંમામ હુસેન અને સુવરવી દીધા.

જમીન ઉપર આવતા જ ધંમામ હુસેન અને મેહાન થઈ ગયા.

આપને મેહાન સ્થિતિમાં જોઈ ઉમર સાચરે હુકમ કર્યો કે: ‘હવે હુસેનનાં સરને જલદી જુદું કરો. જે કોઈ હુસેનનાં સરને જુદું કરશે તે મેહોલ ધનામને પામશે.’

આ સાંભળતાં જ ચારે તરફથી પાળીઓ દોડ્યા અને આપને ઘેરી લીધા.

ધંમામ હસન અનેનાં ફરજંદ અબ્દુલ્લાહ કે જેમની ઉંમર બાર તેર વરસની હતી. તેમણે પોતાના કાકાને જમીન ઉપર પડેલા અને ચારે તરફથી ઘેરાયેલા જોઈ તેઓ પાસે જઈ મેહાનમાં દોડવા માંડ્યું. જનામેં જયનમે તેમને પકડી રાખવા ધણી કોશિશ કરી; પણ તે ન રહ્યો. અને ‘ખુદાની કસમ હું મારા કાકાથી કોઈ પણ રીતે જુદો નહિ આઉં’ એમ બોલતા બોલતા ધંમામ હુસેન અને પાસે અટવી આપને વળગી પડ્યા.

આપને લોહીલુધાણ સ્થિતિમાં જોઈ પૂછવા લાગ્યા. ‘કાકા સાહેબ, આપને આટલું જલું કોણે લોહી કાઢ્યું?’

આટલું હળુ પૂછતા હતા એટલામાં અચ્ચરે બિન કચ્ચે ઇમામ હુસેન અબ્બાસ સર મુખારકપર તલ્વાર મારવા તોળી. મેં જોઈ જનામે અબ્દુલ્લાહે ‘શું તું મારા કાકાને કતલ કરીશ?’ એમ કહી પોતાના હાથ તલ્વાર આડા દીધા. તે તલ્વાર જનામે અબ્દુલ્લાહના જમણા હાથ પર વાગી: તેથી તે હાથ કપાઈ નીચે પડ્યો. જનામે અબ્દુલ્લાહ રેવા લાગ્યા. એટલામાં હુરમલા બિન કાલિલ અસદીએ એનું એક તીર માયુ’ કે તે તીર વાગવાની સાથે જ જનામે અબ્દુલ્લાહ તરફડીયાં ખાઈ શહીદ થયા.

પછી શિશુ-કિલગ્જશને પોકાર કર્યો કે: ‘ઝખ્મોથી ચૂરચૂર થયેલ એક અશક્ત માણસને કતલ કરવો તેમાં આટલી વાર??’

શિશુના એ પોકારથી આલીસ જણાઓએ આવી ઇમામ હુસેન અબ્બાસને ઘેરી લીધા. તેમાં ઝરઆ બિન શરીફ સોથી આગળ વધી આપના હિપર તલ્વારનો ધ્વા કર્યો. પછી હસીન બિન નમીરે મોઢાં મુખારકપર તીર માયુ’. પછી અબુ અય્યુબ ગતવીએ એક તીર આપનાં મળાં મુખારકપર લગાવ્યું. નસર બિન ખારશએ એક તલ્વાર ખારી. ઉમર બિન ખલીફ જઅ-હીએ હાથ મુખારકપર તલ્વાર ચલાવી. સલ્લેહ બિન વહબે ‘લાલાનો ઝખ્મ કર્યો. સનાન બિન અનસે પણ લાલું લગાવ્યું, અને વળી પાછું તેણે આપનાં મળાં હિપર એક તીર માયુ’.

આ જોઈ ઉમર સાઅદે હુકમ આપ્યો કે: ‘હવે જલદી હુસેનનાં સરને તેનાં ઘડથી જૂદું કરો.’

આ સાંભળી શીમ જિન રબઘ ઇમામ હુસેન અં પાસે ગયો; પણ આપના ચહેરા મુઝારક ઉપર સાત્યની જ્યોતિ પ્રગટતી જોઈ ડર્યો; અને પાછો ફર્યો. પછી સનાન જિન અ-નસ આગળ વધ્યો; તેની પણ હિમ્મત ન ચાલવાથી પાછો ફર્યો.

આ જોઈ શિઅ પાપીએ કહ્યું: 'યુદ્ધમાં જે સખ્ત હૃદય રાખવું જોઈએ, તેજ તમારામાં ક્યાં છે? હટો: મારા મિવાય હુસેનને કોઈ કતલ કરી નહિ શકે.'

એટલું કહી શિઅ આગળ વધ્યો; અને ઇમામ હુસેન અં પાસે જઈ આપની પવિત્ર છાતી ઉપર ચડી બેઠો.

આપ બેભાન સ્થિતિમાં પડ્યા હતા: પણ શિઅના છાતી ઉપર બેસવાથી આપને દુઃખ થયું; અને તેથી આપે આંખો બેઝી.

આપની સ્થિતિ જરાજર ન હોવાથી આપ શિઅને બો-ળળી ન શક્યા; તેથી પૂછ્યું: 'તારું નામ શું?'

શિઅ જવાબ આપ્યો, 'મારું નામ શિઅ.'

આપે ફરમાવ્યું: 'અરેબર મારો કાતિલ—કતલ કરવા-વાળો—તું જ છે; પણ એટલીવાર સખર કર કે હું અસરની નમાઝ પડી લઉં.'

આ સાંભળી શિઅ છાતી ઉપરથી નીચે કિતર્યો આપ હાથના ટેકાથી આસને આસને બેઠા થયા, અને પછી વજુને બદલે તયમ્મુમ કરતી—જમીન ઉપર બન્ને હાથની હથેળી

મારતી—વખતે ફરમાવ્યું. ‘અય ફરજલાની જમીન, તું શાક્ષી રહેજે કે હુસેનને છેવટ સુધી પાણી નથી મળ્યું; જેથી તે બાપરી ઇલાદત અસરની નમાઝ માટે પણ તારા ઉપર તય-બ્બુમ કરે છે.’ એટલું ફરમાવી સીધા મેસવાનો શક્તિ ન હોવાથી જન્મે લાચના ટેકાથી બેસી નમાઝ પઢવા લાગ્યા. શિઅ પાણુમાં બોલો હતો.

અશક્તિનાં કારણથી નમાઝ પઢવામાં વાર લાગી. તેથી નમાઝ પૂરી પછી લીયે ત્યાં સુધી શિઅ ધીરજ ધરી ન શક્યો; અને બીજી રકાતના બીજા સિગ્હમાં આપ ગયા કે શિઅ પીઠ ઉપર ચઢી બેઠો.

જનાબે જયનગ તંબુના દરવાજામાં બલાબિલા ઇમામ હુસેન અબ્ની આ તમામ સ્થિતિ નીહાણી રહ્યા હતા. તેમણે પોતાના ભાઈને નમાઝ પણ પૂરી પઢવા ન દેતાં શિઅને પીઠ ઉપર ચઢી બેઠેલો જોઈ ફરમાવ્યું. ‘અય શિઅ, એટલી વાર તો સગર કર કે મારા ભાઈ નમાઝ પઢી લીયે.’

શિઅ ન માન્યો અને પોતાનાં ખજરને કાઢી ઇમામ હુસેન અબ્ની અરદન ઉપર રાખી આપ્યું.

જનાબે જયનગ પોતાના ભાઈની એ સ્થિતિ જોઈ ધીરજ ધરી ન શક્યા, અને એકદમ તંબુની આંદોર આવી એક હાંચા ટેકરા ઉપર ઊભા રહી ફરમાવ્યું. ‘અય શિઅ, કસાઈ બકરાં-ને ઝબ્ક કરે છે—કપે છે તોપણ ત્તેને અનાજ પાણી આપ્યા પછી ઝબ્ક કરે છે; અને ઇસ્લામનો પણ એજ હુકમ છે.

‘અને અય શિઅ, તું તો ઇન્સાનને અને તેમાં વળી

સર્વથી શ્રેષ્ઠને—તારા નખીના નવાસાને ત્રણ દિવસના લુપ્ત્યા તેમજ તર્પા કતલ કરે છે!! તેમને શરણતને બદલે થોડુંક દંડ પાણી તો પીવરાવ કે જેથી તેમનું ગળું ભીનું થાય, તારા ખંજર જલદી ચાલે અને મારા બાઈ વધારે દુઃખી ન થાય.’

શિએ ન માનતાં ગરદન ઉપર ખંજર ચલાવવા આવ્યું. ઇમામ હુસેન અંમે તેને હાથના ઇશારાથી અટકાવી ફરમાવ્યું. ‘અય શિએ, તું મને બરાબર ઓળખે છે કે હું કાણ છું?’

શિએ જવાબ આપ્યો. ‘હા; હું તમને બરાબર ઓળખું છું કે તમે હુસેન બિન અલી છો. તમારા નાના મહાન પેગમ્બર સાહેબ છે; તમારા માતૃશ્રી જનાબે ફાતેમા એહરાર સંઅં છે; અને તમારા બાઈ ઇમામ હસન અં છે.’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘અય શિએ, જ્યારે તું મને બરાબર ઓળખે છે, ત્યારે તું મને શામાટે કતલ કરે છે!!’

શિએ કહ્યું. ‘મને યઝીદ તરફથી મોકલેલું ઇનામ મળવાનું છે તે માટે!’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘તને મારા નાનાતેક પ્રેમ વધારે વ્હાલો છે કે યઝીદનું ઇનામ?’

શિએ જવાબ આપ્યો. ‘યઝીદનું ઇનામ!’

ઇમામ હુસેન અંમે ફરમાવ્યું. ‘અય શિએ, જ્યારે તું મને કતલ જ કરવાનો છે; ત્યારે તું મને થોડું પાણી તો પીવરાવી લે.’

શિષ્યે કયું. ‘તમને પાણીનું એક ડીપું’ પણ આપવાની અમારા હાકિમની ના છે.’

હમામ હુસેન અબ્મે ફરમાયું. ‘અય શિષ્ય, શું તમે તમામ મને તમારાં પાણીનો મોલતાજ સમજે છે? અરે! કુરાન નદીને જે હુકમ કરે તે તો તે અમારા તંબુઓ પાસે આવી વહેતે; અગર જે વરસાદને હુકમ કરે, તો તે પણ અમારા તંબુઓ પાસે આવી વરસતે; અને અગર જે જમીનને માત્ર ઇશારો જ કરે, તો તે પણ પોતામાંનાં ખીડાંમાંથી અને ઠંડામાં ઠંડા પાણીનો વીરડો અમારા તંબુઓમાં વહેવડાવે. પણ નહિ; અમારે તપો રહી તમારી પરીક્ષા કરવાની હતી કે તમે ક્યાંક સુધી અમને પાણી વગરના રાખે છે? પણ તમારાં લોખંડી હૃદયમાં દયાનો અંશ પણ નથી; જેથી તમોએ અમોને છેવટ સુધી પાણી ન આપ્યું; અને અમારામાંના તમામ તપાનિતપો આજે સૂઝીથી સીધાવી ગયા; અને છેલ્લે હું પણ જવાની તૈયારીમાં છું.

‘અય શિષ્ય, મારા પગ પાસે નગર કર કે જે અમારે પાણી પીવું હોય તો આટલી વાર હતી!’

હમામ હુસેન અબ્ના પગ પાસે શિષ્યે નગર કરી તો ઠંડા પાણીનો એક ઝરો ચાલુ જેવો!

પછી શિષ્યે પોતાનું, અંજર ચલાવવા માંડ્યું. દુનિયાના એક મહાન મહાત્માને કતલ કરતા કુદરતી રીતે—તેની અનિચ્છાએ તેનો હાથ ધ્રુગ્તો હતો! તેના ઉપર જાણે આસમાન

ટૂટીને પડ્યું કે પડશે એમ તેને લાગતું હતું !!

ત્રણ દિવસની પાણીની તર્ષને લીધે ઇમામ હુસેન અઠનાં ગળાંની રંગો ચામડાંની સૂકાએલી વાધરીઓ જેવા થઈ ગઈ હતી; તેથી ધ્રુજતે હાથે શિશુનું ખગર ખરાબર ચાલતું ન હતું.

શિશુ પોતાનું ખગર ચલાવતી વખતે ઇમામ હુસેન અઠના પવિત્ર હોડો હલતા નેત્ર વિચાર કર્યો કે: ‘તે મને શ્રાપ આપે છે!’ પણ શું શ્રાપ આપે છે તે સાંભળવા માટે તેણે પોતાનો કબ ઇમામ હુસેન અઠનાં મોઢાં પાસે રાખ્યો.

તે વખતે પણ તેણે ઇમામ હુસેન અઠને ખુદાની પ્રાર્થના કરતા સાંભળ્યા કે: ‘અય પરજરદિગારા, તારો કાયદો છે કે હિતમ કાર્યને માટે જે કાંઈ મહાન ભોગો આપે તે તું તેને અમરતા બક્ષે છે. તું બીજું છે કે દસ્ત્રામ જેવા સત્ય ધર્મ માટે તારી મદદથી મેં એવા મહાન ભોગો આપ્યા છે કે તેથી વધારે મોટા ભોગો દુનિયામાં ન કાઢી શકાય છે; તેમ ન કાંઈ આપી શકશે. માટે તે ભોગોના બદલામાં દસ્ત્રામને અમર કરો તારો કાયદાનું તું પાલન કરજો.’

ઇમામ હુસેન અઠનો દસ્ત્રામ પ્રત્યે છેવટ સુધી એવા પ્રેમ નેત્ર શિશુ જેવા સખ્ત હૃદયનાં માણસની ચક્ષુઓમાંથી પણ અચૂના દાણા સરી પડ્યા.

ઇમામ હુસેન અબ્ની ઉકત પ્રાર્થના પૂરી થતાં જ અત્યાચરના યુદ્ધનો અંત આવ્યો—શાહાદતની સમાપ્તિ થઈ. એટલે કે બાર વાર ખંજર ફરવાથી ઇમામ હુસેન અબ્નું મસ્તક ધડથી જૂદું થયું.

ઇમામ હુસેન અબ્નાં મરને જૂદું થતાં જ એક ભયંકર વીટાળીઓ ઉઠ્યો; અને છતે દિવસે અંધકાર છવાઈ ગયો !

શિશુ ઇમામ હુસેન અબ્નું સર જૂદું કરી એક ઉંચા ભાકાં ઉપર ચડાવી તે ભાકું ખોલી ગિત વઝીફ અસ્થ-દીને આપ્યું.

ભાકાં ઉપર ઇમામ હુસેન અબ્નું સર ચડેલું જોઈ જનામે ઝયનગ ખેભાન નયઘ જમીન ઉપર પડી ગયાં.

અને પાપી બરકરમાં ખુશીનાં કારણે ત્રણ વખત અલ્લાહો અકબરનાં પોકારો થયા !

તે હીજરી સન ૬૧ના મોહર્રમ માસની દસમી તારીખ અને શુક્રવારનો દિવસ હતો અને ઇસ્વીસન ૬૮૦ ના માહે અક્ટોબરની તારીખ આઠમી ફાઇડે હતો.

શાહસ્ત હુસેન, બાહશાહસ્ત હુસેન;

હુસેન શાહ છે, હુસેન બાહશાહ છે;

દીનસ્ત હુસેન, દીં પનાહસ્ત હુસેન;

હુસેન થકી ઇસ્લામ છે, હુસેન ઇસ્લામના રક્ષક છે;

સર દાદ, ન દાદ, દસ્ત દર દસ્તે યઝીદ;
 માયું આપ્યું, પણ જુદી સનાને શરણે ન થયા;
 હક્કાકે બિનાયે, લા એલાહસ્ત હુસૈન.
 ખરે દસ્તામને અમર કરનાર, છે તો હુસૈન જ છે.

કરબલાનો નકશો.

આએ નકશો મ્હાન સત્યાગ્રહના સમયની અતે આજુ સમયની પણ નીશાનીઓ દર્શાવનારો આપવામાં આવ્યો છે.

આ નકશો જેવાથી મ્હાન સત્યાગ્રહના સમયમાં ઇમામ હુસૈન અન્નાં લશ્કરને હુરે કઈ બાજુ ઉતાર્યું હતું; હુરનાં લશ્કરનો પડાવ કઈ બાજુ પડ્યો હતો; ઉમર બિન સાઅદની સરદારી નીચેનું લશ્કર કઈ બાજુ ઉતાર્યું હતું; પાણી ઉપર પહેરો કેવી રીતે પડ્યો હતો; સત્યાગ્રહનાં યુદ્ધનું રણસંગ્રામ કયાં હતું; કુદરતી ફરસે કઈ બાજુ અને કયાં નીકળ્યો હતો; જનાબે ઝયનમ પેતાના માનવ્ય ભાવને જાહેર થતા કયાં બિ-ભાગિસા જોતાં હતાં વિગેરે તમામ બાબતોની સમજ પડી જશે.

સાથે સત્યાગ્રહના સહીદોની કાણુની કાણુની કબ્રો જૂદી જૂદી છે; કાણુની કાણુની કબ્રો ઉપર ઝરીહ—જાળી છે; કાણુની કાણુની કબ્રો ઉપર રોઝા—દૂધા છે; અને તે કયાંકયાં છે તે પણ આ નકશાનાં અવલોકનથી આમેકૂમ જણાઈ આવશે.

અને તે નકશો સામેનાં ૪૫૩ પૃષ્ઠપર આ રહ્યો.

૧

ઉત્તર

૪૫૩

..... ઉત્તર પિત્ર સાચાનું લક્ષર.....

ગામી(૪) વચ્ચે(૩) જમણી(૨)

રાણસંગ્રામ.

૫ ધમામ હુસેન
અવની ઝરીલ

૬

૭

જમણી(૧૦) વચ્ચે(૧૧) ગામી(૧૨)

..... ધમામ હુસેન અવનું લક્ષર.....

૧૩

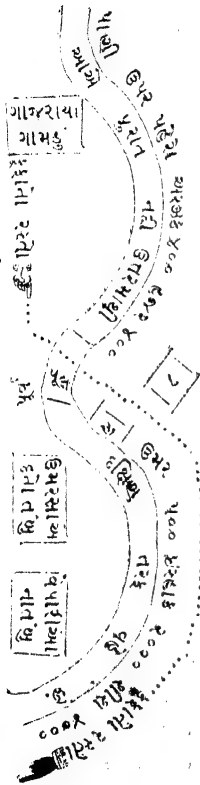
અહિં ઝોલરની નમાઝ પઢેલ.

(૧૪)

પાણી પાણી
ધમામ હુસેન અવના
તંબુઓની
જગ્યા.
અ હમ્મ-ખાદમા અવની
પાથરેલ હતી.

(૧૫)

દક્ષિણ—કિલ્લો

કરબલાના નકશાની સમજ.

૧. ઇમામ હુસેન અબ્ના લાઇ—જનાબે અવન બિન અલી અબ્નો રોઝો. તેઓ લડતા લડતા ત્યાં સુધી નીકળી ગયા હતા; અને ત્યાંજ શહીદ થયા; તેથી તેઓને ત્યાંજ દફન કર્યા. અત્યારે તેઓની કબ્રોપર રોઝો—ફૂલો—ધુમટ પાંથેલ છે. ઇમામ હુસેન અબ્ના રોઝથી તેઓનો રોઝો ઉત્તર તરફ સાડાત્રણ ગાઉ છેડે છે.
૨. ઉમર બિન સાઅદનાં લશ્કરની જમણી બાજુ ઉમર બિન હુન્નજ હતો.
૩. વચ્ચે ઉમર બિન સાઅદનો મુલામ વરીદ લશ્કરની સરદારીનો ઝંડા—ફરેરો—વાવટો લઇ બિભો હતો.
૪. અને લશ્કરની ડાબી બાજુ શિમ્ર ઝિલઝવશન બિભો હતો.
૫. ઇમામ હુસેન અબ્નો જે ફેકાણે શહીદ થયા, ત્યાંથી પૂર્વ તરફ પાંચ છ વાર છેડે દફન કરવામાં આવેલ છે, અને તે ઉપર અત્યારે વિશાળ રોઝો બિભો છે. જેનાં દર્શનાર્થે દૂરદૂરથી દર વરસે લાખો માણસો જાય છે.
૬. ઇમામ હુસેન અબ્ના પગે તરફ જનાબે અલીઅકબર અને અલીઅસગરની કબ્રો છે. ઇમામ હુસેન અબ્નો કબ્રની ચારે તરફ ચાંદીની ઝરીફ—જળી છે. નકશામાં બતાવ્યા પ્રમાણે તેને છ ખૂણા કાઢવામાં આવ્યા છે.

ચાર ખૂણા ઇમામ હુસેન અબ્ની કબ્રની ચારે તરફ અને પગ તરફ એ ખૂણા વધારે છે તે જનતાએ અલીઅકબર અને અલી અસગરની કબ્રોની નીશાની છે.

૬. અહિં મંજે શહીદાં—શહીદોના જગ્યાની ઝરીફ—જળી છે. જે ઠેકાણે સત્યામહનાં મુદ્દમાં શહીદ થયેલા બાકી-ઓને એક સાથે દફન કરવામાં આવ્યા છે. તે જળી નકશામાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઇમામ હુસેન અબ્ના રોઝાની દક્ષિણ તરફ અબ્ની ખૂણામાં આવેલ છે.
૭. અહિં ઇમામ હુસેન અબ્ના ન્હાનપણના દોસ્ત હખીમ બિન મઝહિરની ઝરીફ—જળી છે. તે ઠેકાણે તેઓ શહીદ થયા હતા તેથી ત્યાંજ દફન કરી તે ઉપર જળી બનાવવામાં આવી છે.
૮. અહિં જનતાએ દુરનેશ તાંબુ હતો. તેઓ ઓખવદુદલાદ ઝિયાદ તરફથી લશ્કરના સરદાર થઈ આવેલા તેથી ઇમામ હુસેન અબ્ને પુરાત નદી ઉપર નહિ ઉતરવા દેતા તેઓ ઉતર્યા હતા. વાંચો પૃષ્ઠ ૩૪૪ અને ૩૪૫.
૯. અહિં જનતાએ અબ્બાસ તે ઇમામ હુસેન અબ્ના લાઇ અને આપનાં લશ્કરના સરદારનો રોઝો છે. આપ જે ઠેકાણે શહીદ થયા હતા ત્યાંજ આપની લલામણુ મુજબ લશ્કરે સખવામાં આવી હતી (વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૭) અને ત્યાંજ દફન કરી તે ઉપર લખ્ય રોઝો બનાવવામાં આવ્યો છે.

૧૦. ઇમામ હુસેન અઘ્નાં લશ્કરની જમણી યાજુ ઝાંદીર ગિન કયન હતા.
૧૧. વચ્ચે લશ્કરની સરદારીનો વાવટો લઇ જનાંમે અગળાસ ઊભા હતા.
૧૨. અતે લશ્કરની ડાબી યાજુ હબીય ગિન મઝાહિરને ઊભા રાખવામાં આંવ્યા હતા.
૧૩. જનાંમે હુરનો રોઝો છે. તેઓ લડતા લડતા ને તરફ નીકળી ગયા હતા અને ત્યાં જ શહીદ થયા; તેથી તેઓની કબ્ર પણ ત્યાં જ થઇ. અત્યારે તેઓની કબ્રપર રોઝો છે. ઇમામ હુસેન અઘ્ના રોઝાથી તેમનો એઝો પશ્ચિમ તરફ પોણામે ગાઉ છેડો છે.
૧૪. અહિં ટેકરા ઉપર ઊભા ઊભા જનાંમે જયનગ ઇમામ હુસેન અઘ્ને શહીદ થતાં જોતાં હતાં. જુઓ પૃષ્ઠ ૪૪૭ અને તે જગ્યા ઇમામ હુસેન અઘ્ના રોઝાની દક્ષિણ તરફ છે.
૧૫. અહિં ઇમામ હુસેન અઘ્ માટે કુદરતી કૂવો થયો હતો. પાંચો પૃષ્ઠ ૩૬૮ તે જગ્યા ઇમામ હુસેન અઘ્ના રોઝાની દક્ષિણ—દિબ્બા તરફ છે. કરમશ્શમાં કિબ્બો દક્ષિણ તરફ આવેલો છે.

દામામ દુસેન અબ્બા તંબુઝાની જગ્યા અત્યારે આલું મકાન છે.

جَمْعُ كَلِمَاتٍ

જુદા દરખાશો નકેત. દામામ દુસેન અબ્બા તંબુઝાની જગ્યા.

શહીદ થએલાઓની સંખ્યા.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

શહીદ થએલા સગાઓ.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

- ૧ અબ્દુલ્લાહ બિન મુસ્લિમ } મુસ્લિમ બિન અકીલના ફરજંદો. જનાબે અબ્બાસનાં સગાં
- ૨ મોહમ્મદ બિન મુસ્લિમ } બહેન રૂબાના દીકરાઓ.
- ૩ જઅફર બિન અકીલ. } ફક્રામાં શહીદ થએલ ઇમા-
- ૪ અબ્દુર્રહમાન બિન અકીલ. } મ હુસેન અબ્ના એલવી
- ૫ અબ્દુલ્લાહ બિન અકીલ } -પ્રતિનિધિ મુસ્લિમ બિન
- ૬ ખૂસા બિન અકીલ. } અકીલના ભાઈઓ.
- ૭ મોહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ. } જનાબે ઝયનબના ફરજંદો.
- ૮ અવન બિન અબ્દુલ્લાહ. } -ઇમામ હુસેન અબ્ના ભા-
ણેગે.
- ૯ કાસિમ બિન હસન અબ. } ઇમામ હસન અબ-
- ૧૦ અબ્દુલ્લાહ અકબર બિન હસન અબ. } ના ફરજંદો.
- ૧૧ અદમદ બિન હસન અબ.
- ૧૨ અબ્દુલ્લાહ બિન અલી અબ. } ઇમામ હુસેન અબ્ના ભા-
- ૧૩ જઅફર બિન અલી અબ. } ઇઓ મા જૂદાં. જનાબે
- ૧૪ ઉરમાન બિન અલી અબ. } અબ્બાસના સગા ભાઈ-
ઓ-એક માંબાપ.
- ૧૫ મોહમ્મદ બિન અલી અબ. (ઇમામ હુસેન અબ્ના ભાઈ.
મા જૂદાં. માનું નામ ઉમ્મેલયલા. મસઉદ બિન
ખાલિદ તમીમીનાં દીકરી.)

- ૧૬ અવન ગિન અલી અં. (ઇમામ હુસેન અંના લાઇ. મા ગૂદાં. માનું નામ અરમા ગિન્ને અમયસ. ગા- નામે મોહમ્મદ હનરીયાના સગા લાઇ.)
- ૧૭ અગ્યાસ ગિન અલી અં. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૫. (ઇમામ હુસેન અંના લાઇ. મા ગૂદાં. માનું નામ ઉમ્મુ- લયતીન.)
- ૧૮ અલીઅકબર ગિન ઇમામ હુસેન અં. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૬ (માનું નામ ઉમ્મેલયસા)
- ૧૯ અલીઅસગર ગિન ઇમામ હુસેન અં. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૩૨. (માનું નામ રોયાખ.)
- ૨૦ અબ્દુલ્લાહ ગિન ઇમામ હસન અં. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૪૪
- ૨૧ દુનિયાના મહાન સત્યાગ્રહી ઇમામ હુસેન ગિન
[અલી અં

શહીદ થએલા દોસ્તો.

- ૨૨ હુર ગિન યઝીદ રોયાહી. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૧૬.
- ૨૩ અલી ગિન હુર. હુરના ફરજંદ વાંચો પૃષ્ઠ ૪૧૬
- ૨૪ ઉર્ફા. અલી ગિન હુરના મુન્નામ.
- ૨૫ મસઅય્ય ગિન યઝીદ રોયાહી. હુરના લાઇ. વાંચો પૃષ્ઠ
- ૨૬ સુરૈર ગિન ખઝીર હમદાની. " [૪૧૬
- ૨૭ સદય ગિન અબ્દુલ્લાહ કલખી. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૧૬

૨૮ ઉમર ગિન ખાલિદ અઝદી.

૨૯ ખાલિદ ગિન ઉમર અઝદી. નં. ૨૮ના ફરજંદ.

૩૦ સાઅદ ગિન હન્તલા તમીમી.

૩૧ ઉમર ગિન અબ્દુલ્લાહ મઝહર.

૩૨ મુસ્લિમ ગિન અવસમ.

૩૩ ઉમર ગિન કુર્તબા અન્સારી.

૩૪ હખીમ ગિન મઝહર. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૨.

૩૫ એક જવાન. (તેમનું તથા તેમના બાપનું નામ કોઈ પુસ્તકમાં મળતું નથી. કેટલાક તવારિખ નવેશો-હતિલાસકારો-નું એમ કહેવું છે કે તે મુસ્લિમ ગિન અવસમના ફરજંદ હતા.)

૩૬ હિલાલ ગિન નાફિઅ બજલી.

૩૭ નાફિઅ ગિન હિલાલ બજલી. નં. ૩૬ના ફરજંદ.

૩૮ સહદ ગિન અબ્દુલ્લાહ. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૪.

૩૯ ઝહીર ગિન કયન. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૪.

૪૦ ઉમર ગિન અબ્દુલ્લાહ અન્સારી ઉર્ફે અબુ તમામા સય-
દાવી. વાંચો પૃષ્ઠ ૪૨૨.

૪૧ જવન. અબાઝર સફારીના મુકત કરેલ ગુલામ.

૪૨ ઉમર ગિન ખાલિદ સયદાવી.

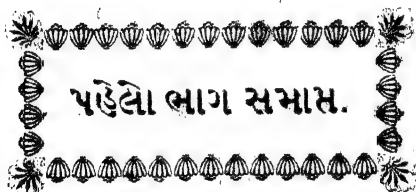
- ૪૩ હાથમ બિન ઉત્તયા બિન વકકાસ. ઉમર બિન સાઅદના
 ૪૪ ઝહીર બિન મુસ્લિમ અઝદી. [કાકાના ફિક્કના ભાઈ
 ૪૫ અબ્દુલ્લાહ બિન આમર.
 ૪૬ હન્તલા બિન સાઅદ શામી.
 ૪૭ સોવયદ બિન ઉમર બિન અબ્બી મોતાઅ.
 ૪૮ હુન્નમજ બિન મસરૂક.
 ૪૯ મુયારક. હુન્નમજ બિન મસરૂકના ગુલામ.
 ૫૦ આબિસ બિન શખીય શાકેરી.
 ૫૧ શખય. આબિસ બિન શખીયના ગુલામ.
 ૫૨ ઉમર બિન કઅય અન્સારી.
 ૫૩ અનસ બિન કાહેલ અસદી.
 ૫૪ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉર્વાહ બિન હેરાક અન્સારી.
 ૫૫ અબ્દુર્રહમાન બિન ઉર્વાહ બિન હેરાક અન્સારી નં. ૫૪ના
 ૫૬ જનાબે ઝયનુલ આબેદીનના તુર્કી ગુલામ. [ભાઈ
 ૫૭ યઝીદ બિન ઝિયાદ બિન સાઅદ.
 ૫૮ અબુ ઉમર નહશલી.
 ૫૯ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉર્વાહ ગઢકારી.
 ૬૦ યહયા બિન કરીર.
 ૬૧ યહયા બિન મુસ્લિમ માઝની.
 ૬૨ અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહ યઝીદી.

- ૬૩ કુર્દહ બિન કુર્દહ અન્સારી.
- ૬૪ અનસ બિન હારિસ કોહલો.
- ૬૫ ઉમર બિન મોતાઅ જઅપી.
- ૬૬ જોનાદાહ બિન હારિસ અન્સારી.
- ૬૭ યઝીદ બિન મોહાજર
- ૬૮ સયદ બિન અબી હારિસ બિન શરીઅ.
- ૬૯ મોઅહસા બિન મોઅહસા.
- ૭૦ તિરેમ્માહ બિન અદી.
- ૭૧ યુરૈર બિન ઝીયાદ.
- ૭૨ મોહમ્મદ બિન મકદાદ.
- ૭૩ માલિક બિન અન્સ.
- ૭૪ મોહમ્મદ બિન મોતાઅ.
- ૭૫ જાબિર બિન ઉર્વાહ અન્સારી.
- ૭૬ માલિક બિન દાઉદ.
- ૭૭ અનીસ બિન માઅકલ અરયહી.

ઇમામ હુસેન અબુ લક્કર કુલ ૭૦ મોજુસોનું હતું.
 (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૯૯) તેમાં હુર, તેમના ફરજંદ, તેમના ફર-
 જંદના મુલામ, અને તેમના ભાઇ એ ચારે જણા મળ્યા ત્યારે
 ૭૪ની સંખ્યા થઇ. તે ૭૪ જણા શહીદ થવા ઉપરાંત ઇમા-
 મ હુસેન અબ્ના દૂધ પીતા બાળક અલીઅસગર અને ઇમામ

લસનના આરતેર વરસના ફરજેદ અગ્રદુશ્મણ એ બંને શહીદોને ગણતા બંનેની સંખ્યા થયે, અને શહીદોની સમાપ્તિ કરનાર છેલ્લા ઈમામ દુસેન બંને ગણતા કુલ બેઠી સંખ્યા બેઠી-સાપાત્ર આવી છે.

વરસલામો અલ્લા મનિત્તમેઅલ હોદા. (કુઆન)
અને મલામ થાય સત્યની તાબેદારી કરવાવાળા ઉપર.

૭૮૬

છપાય છે;

હુસેનનો મહાન સત્યાગ્રહ.

ભાગ બીજો.

સ્ત્રીઓનો સત્યાગ્રહ.

જેમાં સ્ત્રીઓનો સત્યાગ્રહ આવશે. એટલે કે સ્ત્રીઓનું
સત્ય માટે કેદ પકડવું; બંધીવાન થવું; કેદની સ્થિતિમાં દૂકા
જવું; ભૂતકાળમાં જે શહેરમાં સાહજાદીઓ થઈ રહેલા તે શ-
હેરની બજારમાં સત્ય માટે બંધીવાન થઈ જવું; ઓળખદુ-
રલાલ ઝીયાદત્તા દરગાહમાં આવવું; એ દુઃખદાયક દાખ મુ-
ખતાર નામદારને બેસવું; દૂકાથી દમરસક કેદ થઈ જવું; યજ્ઞ-
દત્તા ભયો દરગાહમાં દાખલ થવું; ત્યાં પણ જેલ ગત્રા કરવી;
દૂકાની કમનસીબી આવવી; યજ્ઞદત્તી શેત્રની સદતનત સાથે
સહકારથી અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ થવું; સ્ત્રીઓનાં શિયળોનો
ભંગ થવો; પાપી પતિથી કેટલીક સદગણી સ્ત્રીઓએ અસહ-
કાર કરવો; છેવટે અત્મબળની છતની અલૌકિક અસર ઝુલ્મનું
વિનાશક પરિણામ અને પાપી સદતનતની સાથે સહકાર કરી
પાપમાં ભાગીદાર થવાથી ભારે પરતાવો; દરલામ સાથે જ
સત્યાગ્રહનો જન્મ; સત્યાગ્રહમાં સંખ્યાની શરત; મુસલમાનોનું

તાણુત અને સગિલ કરવાનું અજમ કારણ !, સત્યાગ્રહ કાણ કરી શકે ? સત્યાગ્રહીના સાથીઓ કેવા હોવા જોઈએ ? મદી-નામાં નહિ, મકકામાં નહિ અને કરમસાનાં ઉગ્ગડ રણમાં કેમ સત્યાગ્રહ કર્યો ?; ઇમામ હુસેન અબ્ની પવિત્ર કથ ઉમેડવા પ્રાર્થના કરવી; તેમની કથનાં દર્શનાર્થે જનારના હાથ કાપવા; છેવટે કરમસાનું ગરબાદ રણ આખાદ શહેર થવું.

આએ પુસ્તક વાંચવાથી સત્યની પાતાના ધર્મની અને પાતાની સ્વતંત્રાની કિમ્મત કેટલી છે ? તે જાણવામાં આવી જશે.

કિમ્મત સવા રૂપીઆ. પોસ્ટ જૂડું.

સખો— ધી મોહિબ પ્રી. પ્રેસ લીમીટેડ.

હિન્દુમુસલમાનમાં બંધુ ભાવના અને ધર્મ
ભાવના પ્રગટ કરતું અઠવાડિક પેપર.

અલ-ઈસ્લામ.

હર શુક્રવારે બાહેર પડે છે.
દરેક કોલમમાં સ્તેહ અને શાંતિ વરસાવે છે.
હિન્દુમુસલમાનને એક સરખો ન્યાય આપે છે.
ઝગડા અને અંગત હુમલાથી સદા રહિત છે.
ધર્મ નામે ધીંગાળા ટાળવા મથે છે.
પ્રસામીઓમાં એકવતા સાથે છે.
પ્રસામનાં મુખ્ય સિદ્ધાંતો સમજાવે છે.
ગરમન સાથે જ્ઞાન આપી હસાવે છે.
ઈનામોની હરિફાટ ચાલ્યા કરે છે.
દેશ પરદેશના નવીન સમાચાર સંભળાવે છે.

સવાજમ

હિંદના રૂ. ૩ હિંદ બાહેર સીલીંગ ૭
અથવા રૂ. ૫૦ છુટક નકલ એક આનો-
નમુનો મફત.

વળે—અલ-ઈસ્લામ આદીસ. રાણપુર
(ગી. એસ. રેડવે)

તમારા જુદાપારને વધારવા

તમારા જુદાપારની

જરૂર ખબર કયાં આપશો ?

અલ-ઈસ્લામમાં જ.

કારણ કે:

તે હિન્દુસલમાનમાં ચીપી ચીપી વચાય છે.

કારણ કે:

તેનું કોઈ કોલમ વાંચતા કંટાળો આવતો નથી.

કારણ કે:

તે થોડા સમયમાં સુપ્રસિદ્ધ થવા પામ્યું છે.

કારણ કે:

તેની જા.ખ. વાંચતાં જ લોકો હર્ષવિસ્મય થયાં છે.

કારણ કે:

આવું શાંતિ દર્શાવતું આ એક જ પત્ર છે.

કારણ કે:

વગી તે વાંચન સાથે જ જા.ખ. આપે છે.

કારણ કે:

તેથી જા.ખ. વાંચન સાથે જ જરૂર વધાય છે.

કારણ કે:

જા.ખ. આપનારાઓનો જુદાપાર વધી પડ્યો છે.

કારણ કે:

વગી તેના જા.ખ.ના ભાવ સાચ સસ્તા છે.

કારણ કે:

વગી તેને ઉત્તેજન આપ્યું તમારી ફરજ છે.

કારણ કે:

તે સ્નેહ અને શાંતિથી વર્મ સેવા કરે છે.

તેથી તેને

માહુક અંથવ. જા.ખ.થી ઉત્તેજન આપ્યું જ નહીં.

ભાવ મારે લખો— અલ-ઈસ્લામ એડીસ વાળુપુર

